خوتەندە ئۇتكەن ئاتاقلىق تېۋىپلار

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

تۇرغۇن ئەمەر ئابدۇقادىر ئابدۇۋايىت

خوتەنده ئۆتكەن ئاتاقلىق تېۋىپلار

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

和田名医/吐尔洪,阿布都卡迪尔主编.—乌鲁木齐:
新疆人民卫生出版社,2003.7
ISBN 7-5372-3681-X

Ⅰ.和… Ⅱ.①吐…②阿… Ⅲ.维吾尔族—医生
—列传—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.K826.2

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2003）第 050968 号

责任编辑:亚力坤·阿布都萨拉木
责任校对:玛依努尔·吐尔逊

和田名医

（维吾尔语）

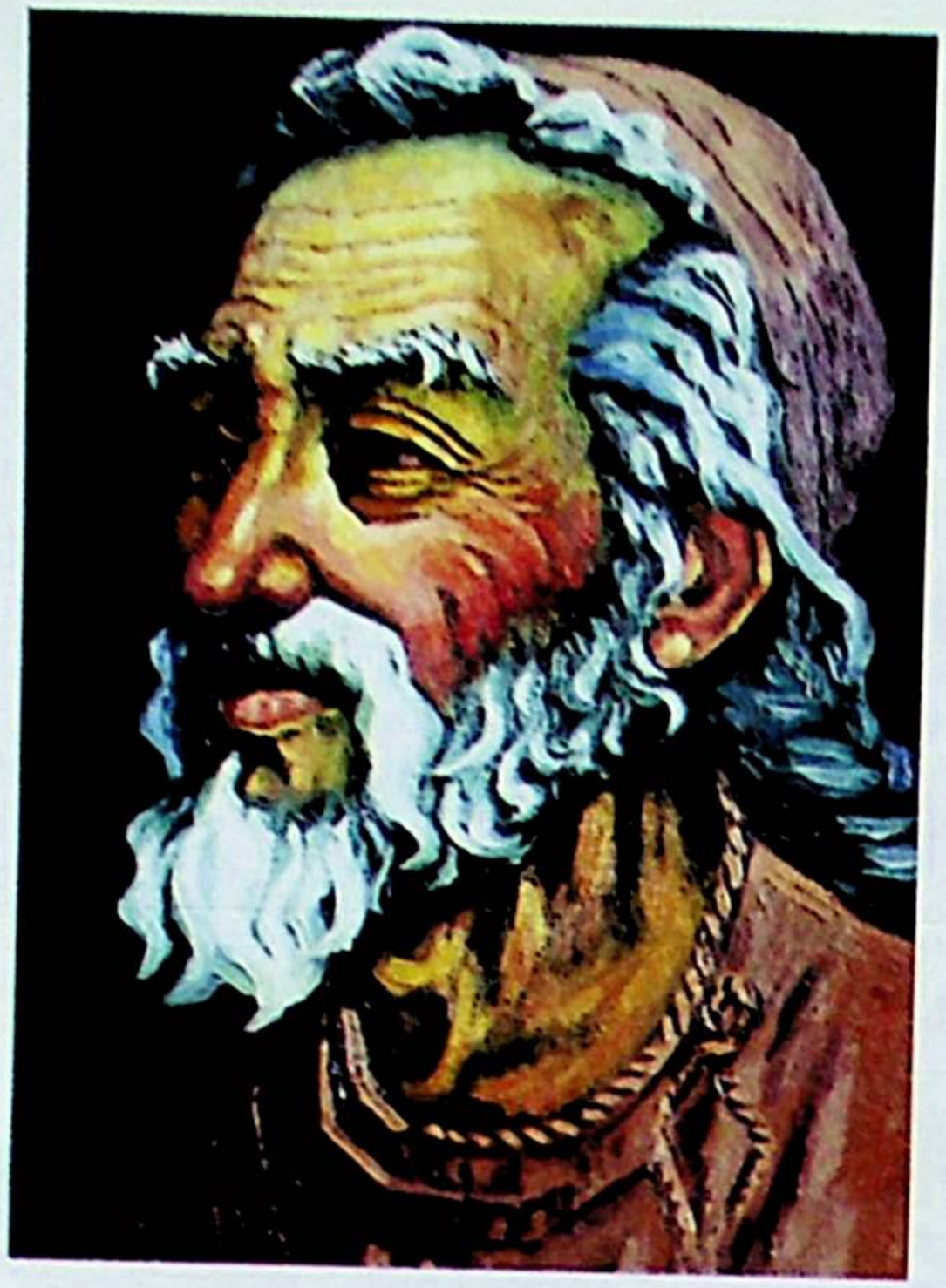
吐尔洪·艾买尔
阿布都卡迪尔·阿布都瓦依提　编

*　　*　　*

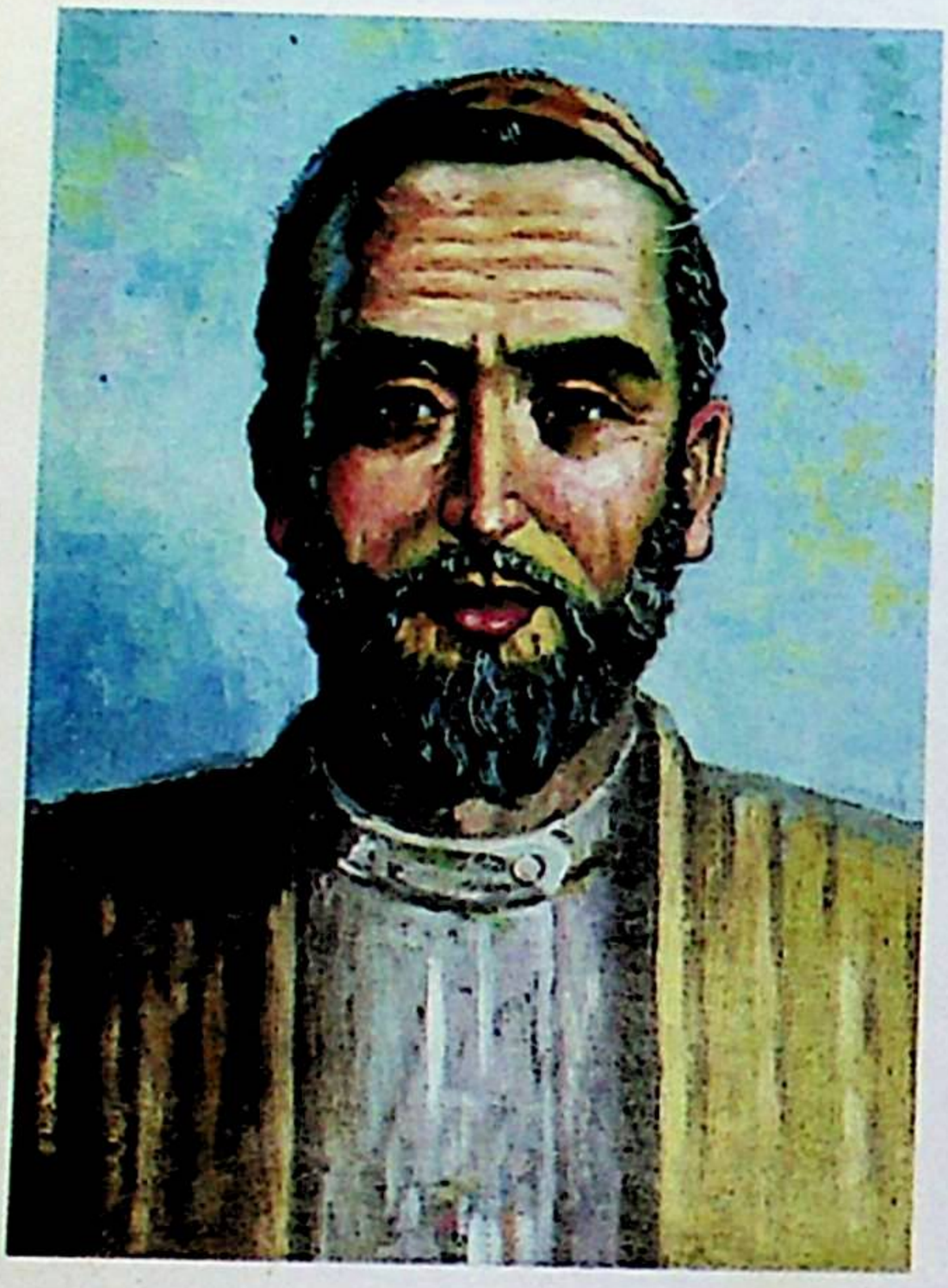
新疆人民卫生出版社出版
（乌鲁木齐市龙泉街 66 号　邮编:830001）
新疆畜牧印刷厂印刷
新疆新华书店发行

*　　*　　*

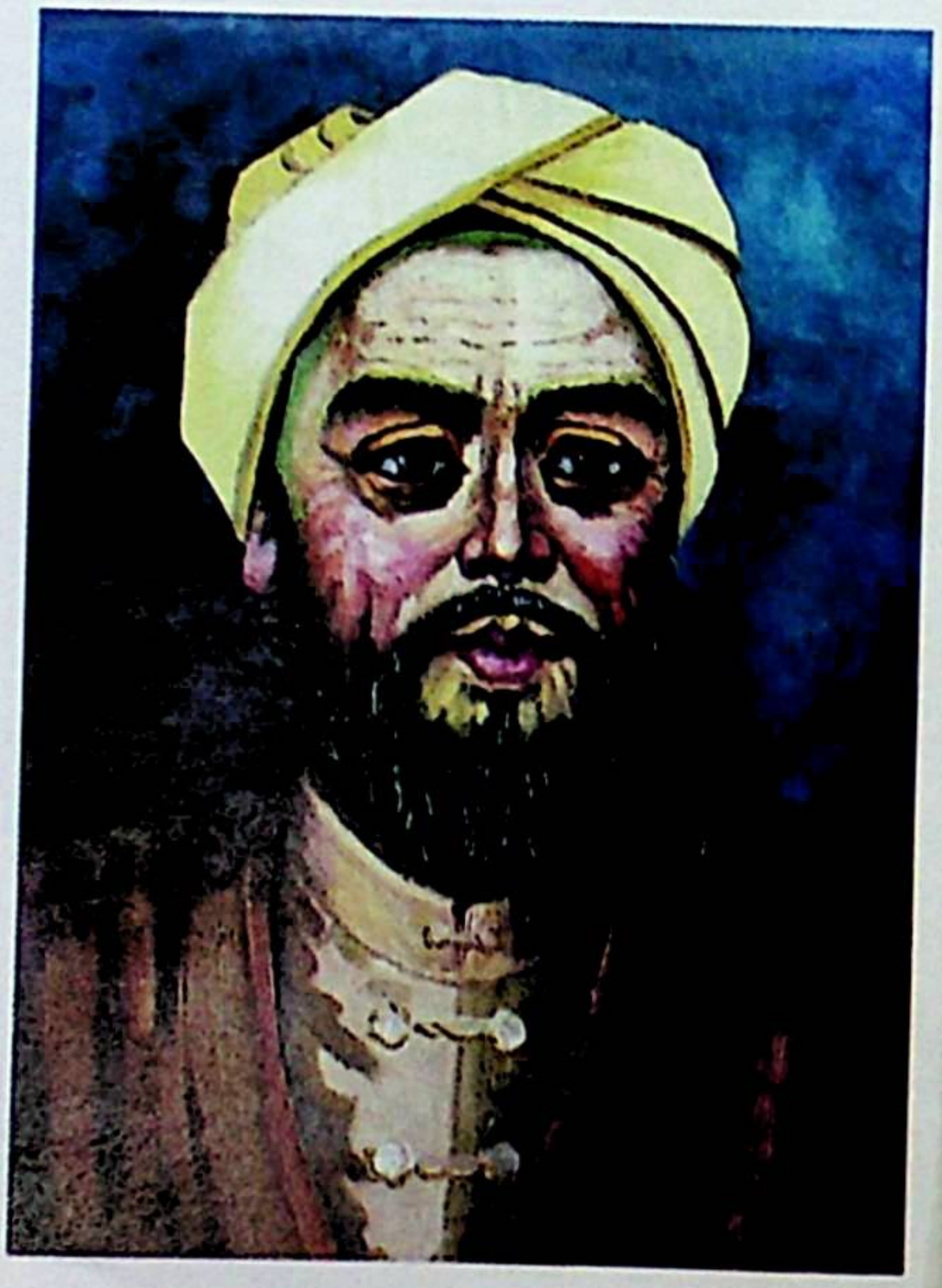
850×1168 毫米　32 开本　9.875 印张　8 插页
2003 年 6 月第 1 版　2003 年 6 月第 1 次印刷
印数:1—3000　定价:18.00 元

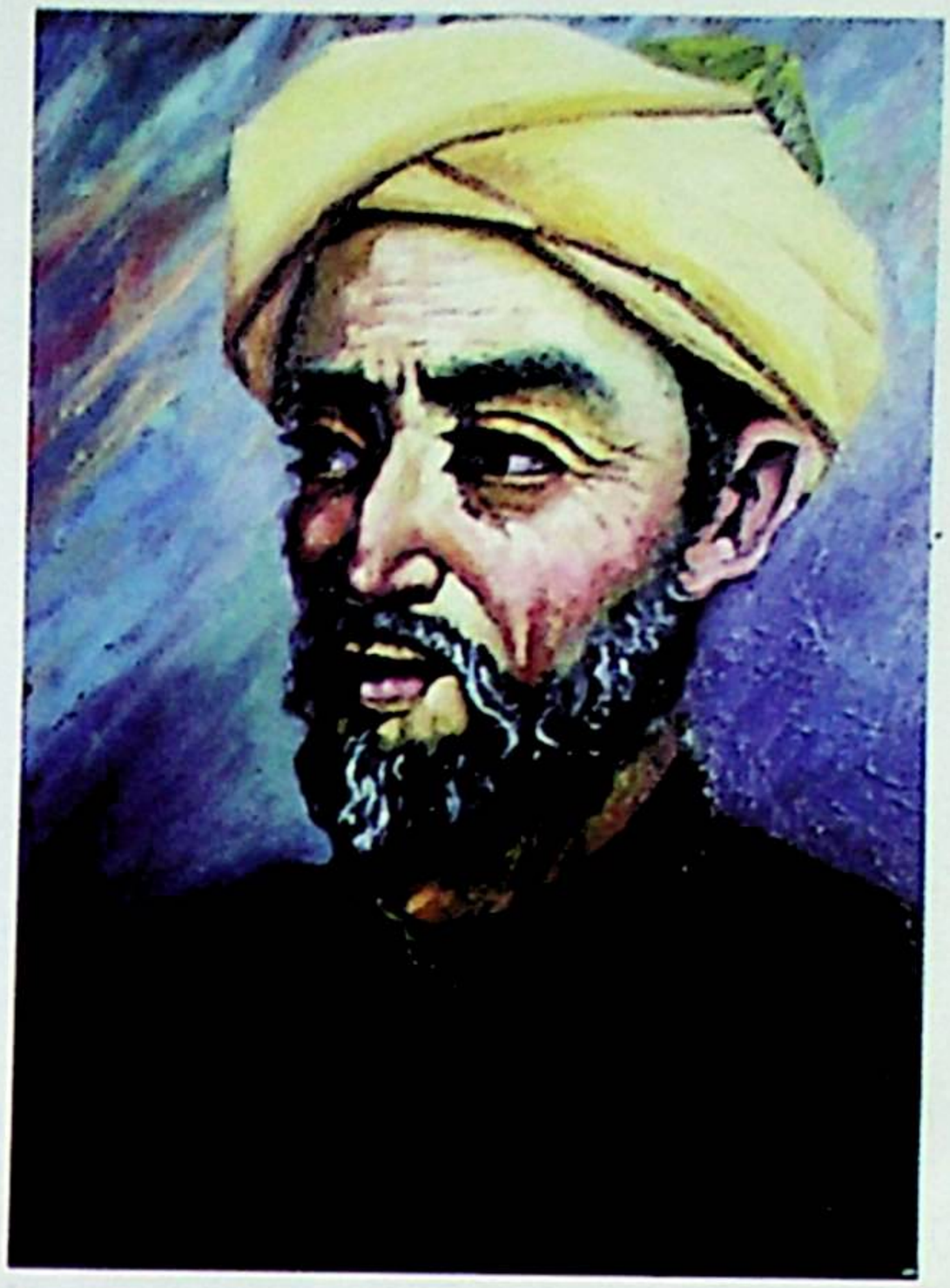
غازىباي

جامالىدىن ئاقسارايى

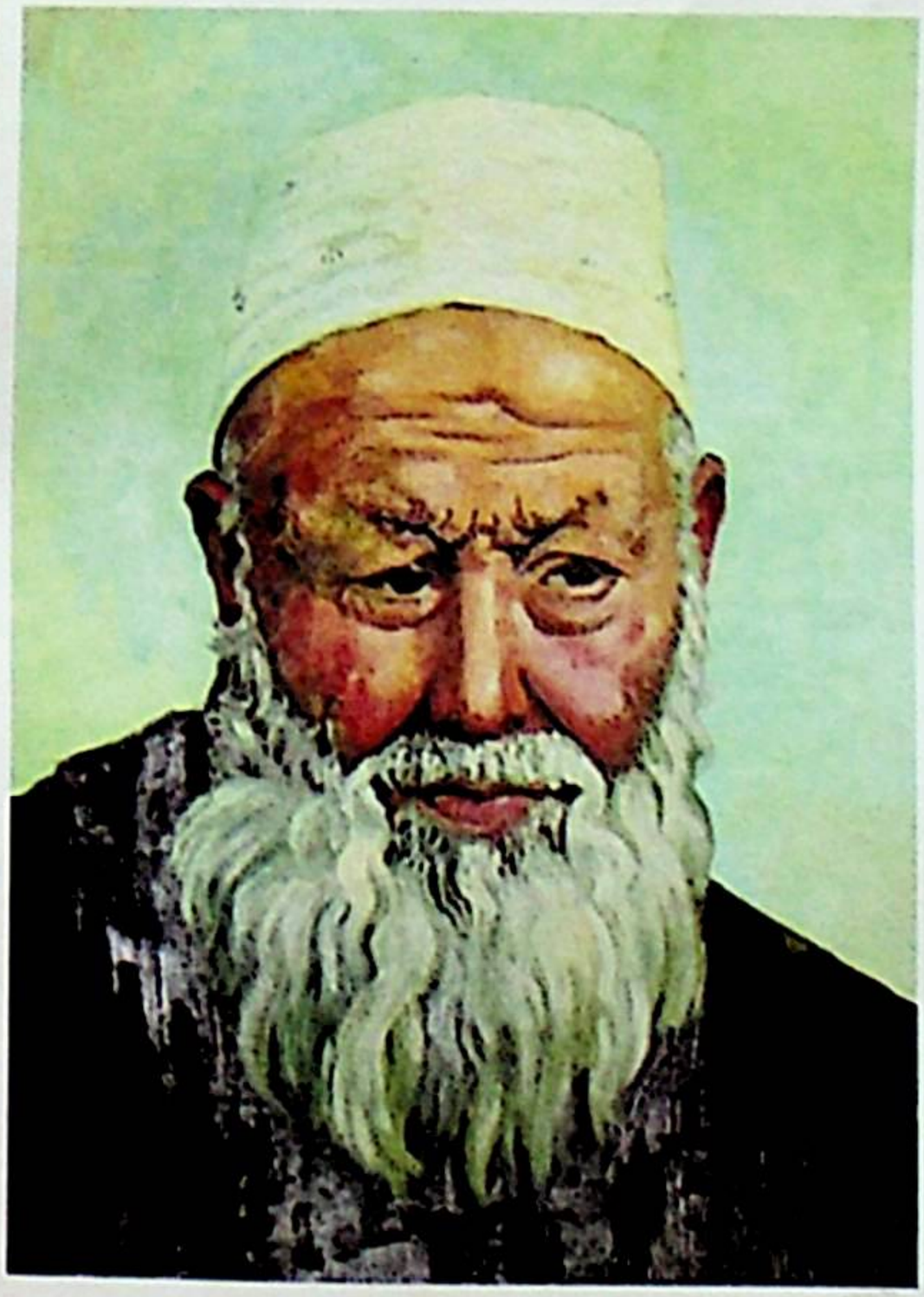
ئەللامە ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى

هاجی زەینوڵ ئەتتار

مووللا ئاربپ خوتەنی

تۆردی هاجی

سابىق دۆلەت ئىشلەرى كومىسسارى، قوشۇمچە دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىسمايىل ئەھمەد شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدىكى تېۋىپ ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى سەمىمىي قوبۇل قىلىپ ئۇلاردىن ھال سورىدى.

ئىلىخان ھەزرىتىم، ئەمەت ھاجى ۋە ئابدۇلھەمىت مۇھەممەدى قاتارلىق پىشقەدەم تېۋىپلار (ئالدىنقى رەت سولدا) ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ـ دورىگەرلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىندا.

ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ سابىق نازىرى ئىسھاقجان مەھمۇدى (سولدىن 2 ـ كىشى) ھاجى ئابدۇلھەمىت يۇسۇفى، ئەمەت ھاجى ۋە ئىلىخان ھەزرىتىم قاتارلىق پىشقەدەم تېۋىپلار بىلەن تېبابەت ـ چىلىك ئىلمى ئۇستىدە پىكىر ئالماشتۇرماقتا.

ئاتاقلىق تەۋپەلاردىن تۇردى ھاجى (سولدىن 6 ـ كىشى) بىلەن ھاجى ئابدۇلھەمىت يۇسۇفى (سولدىن 4 ـ كىشى) كەك ئامما-نىڭ كېسىلىنى كۆرمەكتە.

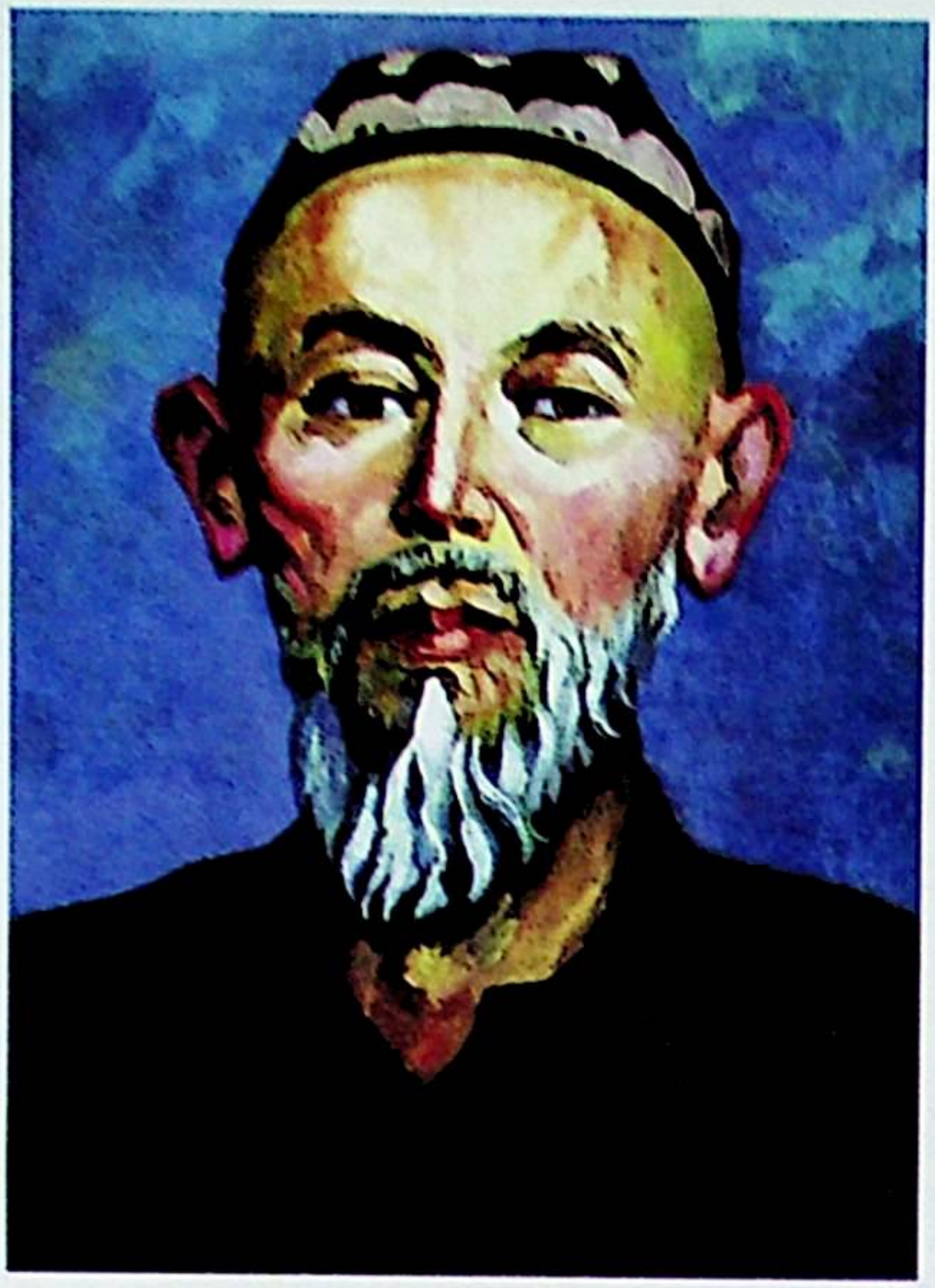

ھاجى ئابدۇلھەمىت يۇسۇفى بىلەن ئابدۇلھەمىت مۇھەممەدى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومى ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدا.

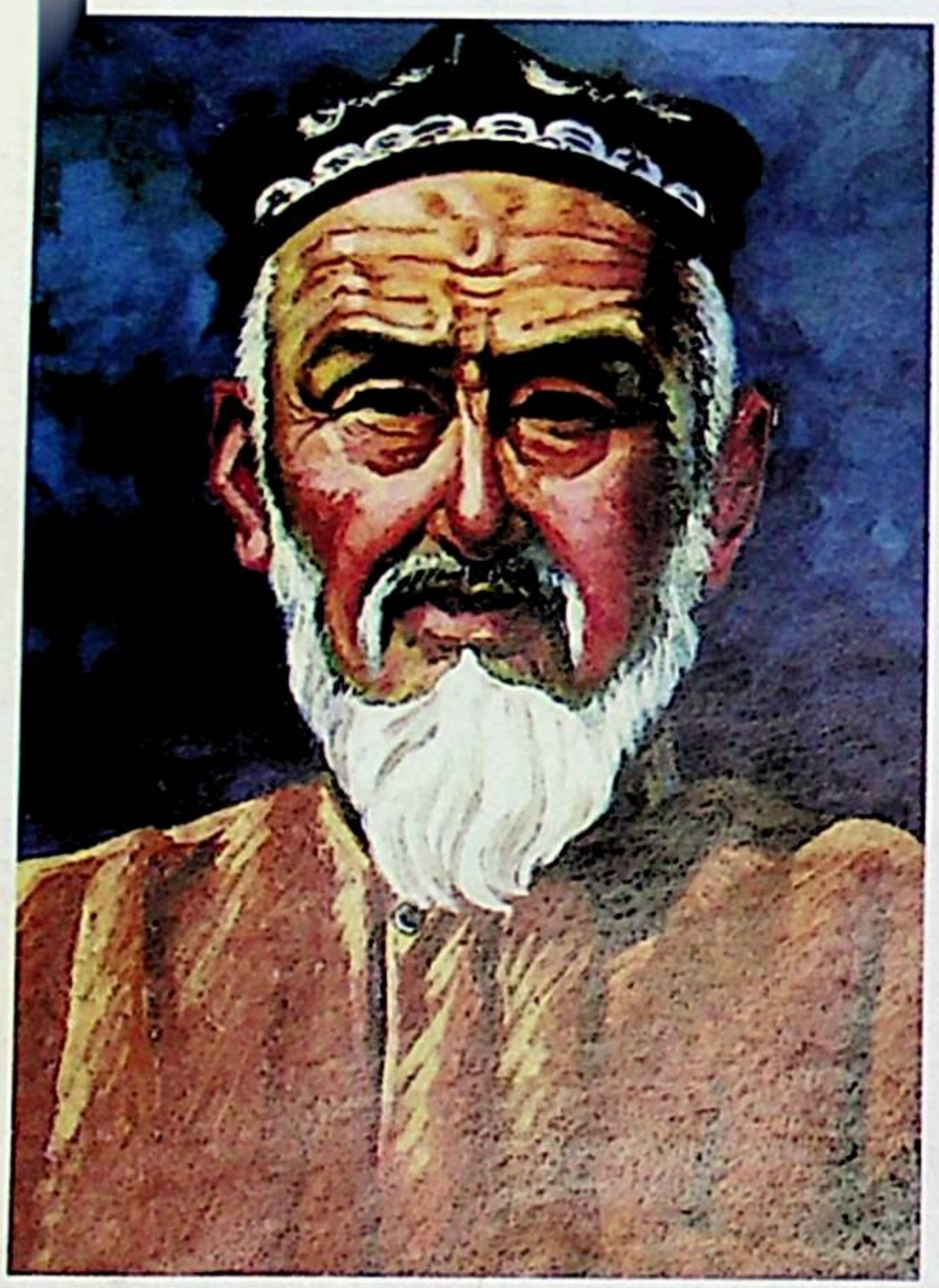

ئاتاقلىق تەۋپىق غوجى باۋۇدۇن جامالەدىن ھاجى (سولدىن 2 ـ كىشى) بىلەن مەتتوختى ھاجى (ئوڭدىن 1 ـ كىشى) ئىز باسارلارنى يەتكەپ كېسەل كۆرمەكتە.

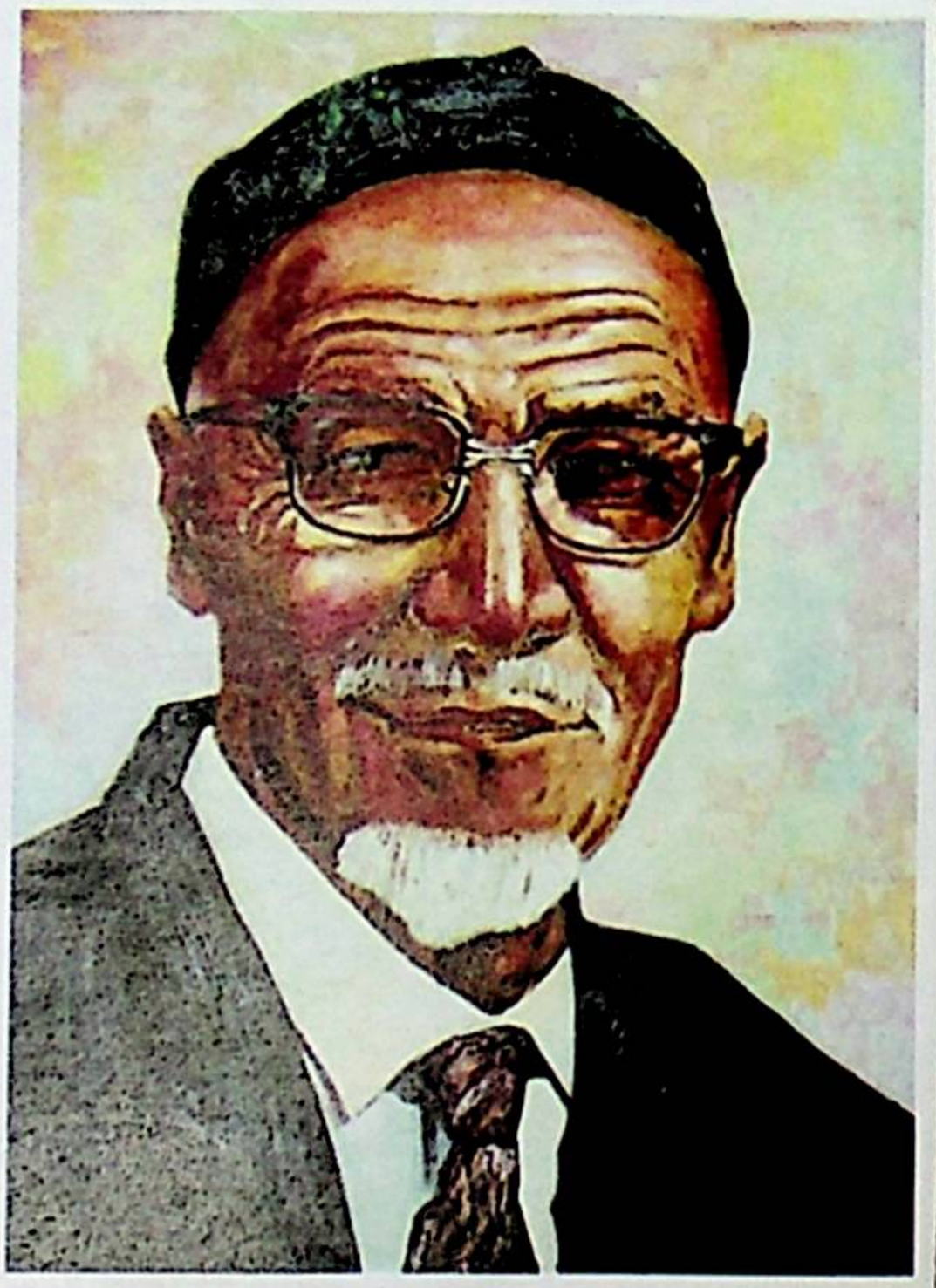
(كېيىنكى بەتتىكى ماي بويىق رەسىملەرنى ئا. لېتىپ سىزغان)

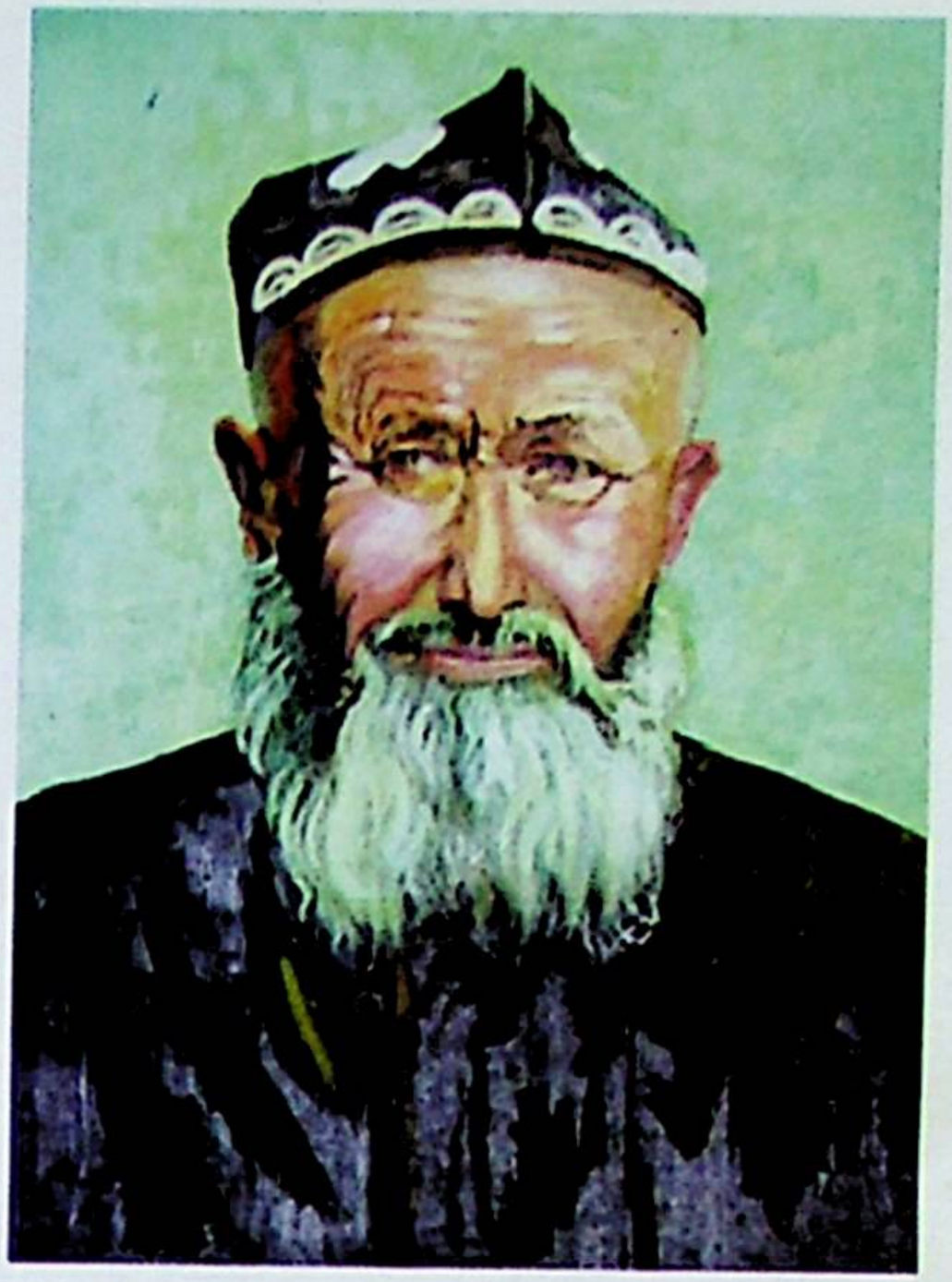
ئابدۇللا دامۇللام

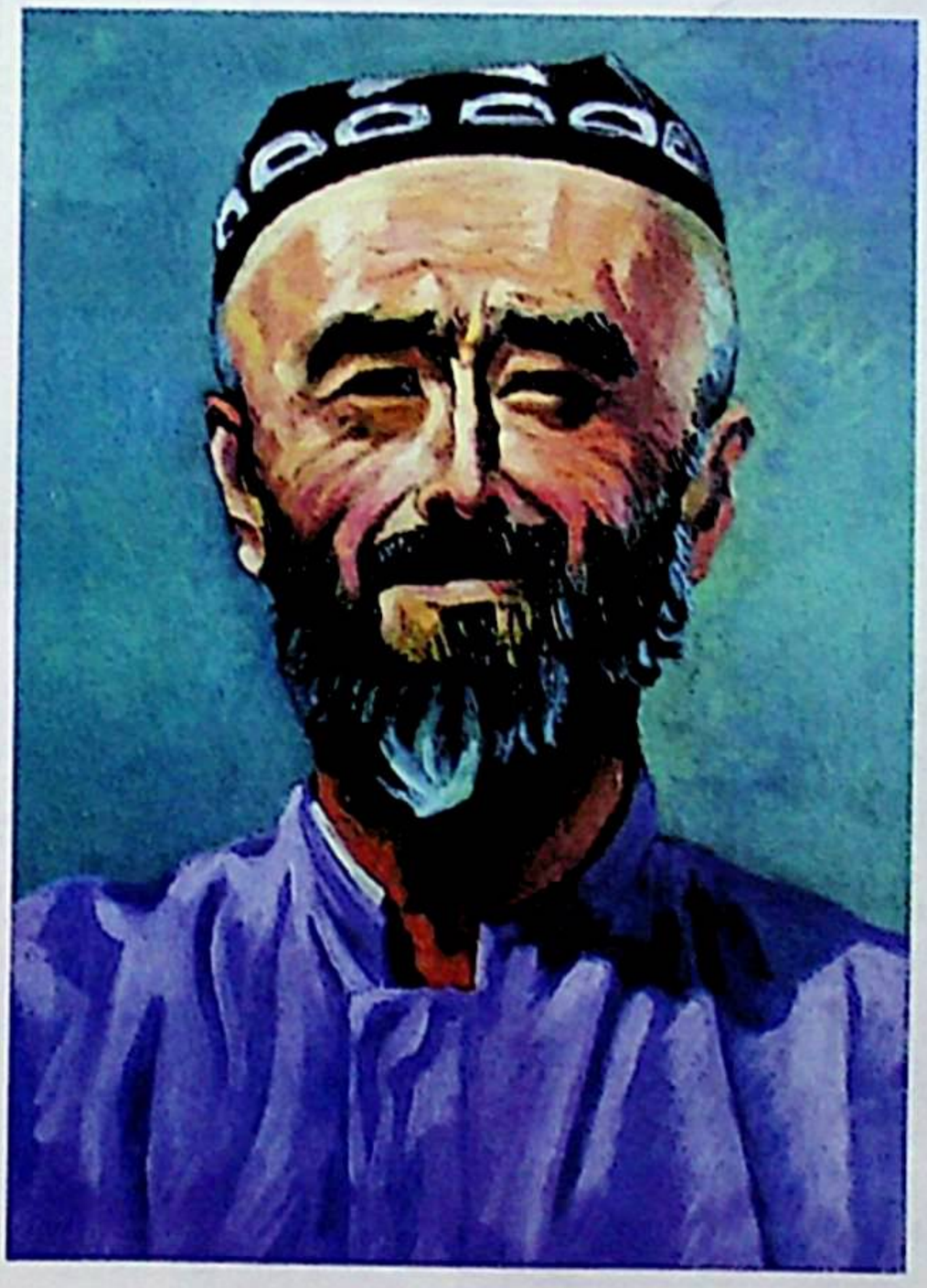
ئەمەت ھاجى

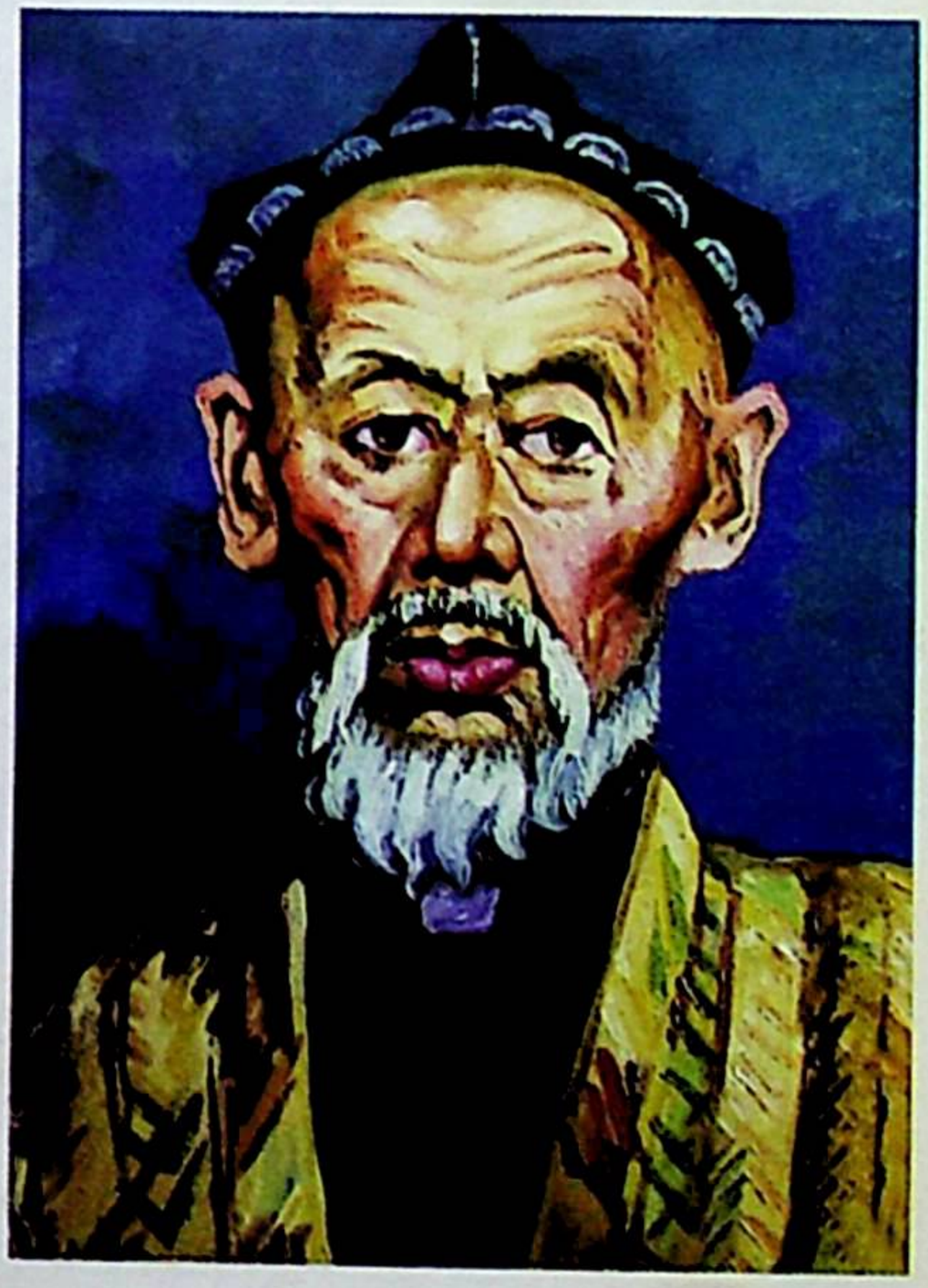
ھاجى ئابدۇلھەمىت يۈسۈفى

تۇردى مۇھەممەت ئاخۇن

غوجى باۋۇدۇن جامالىدىن ھاجى

ئىلىخان ھەزرىتىم

كىرىش سۆز

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا، رايونلارنىڭ كۆپلىگەن ئۇيغۇر تېبابەت ئالىملىرى، مۇتەخەسسىسلىرى، ھۆكۈما - تېۋىپلىرى يېتىشىپ چىقىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىپ، گۈللەپ ياشنىشىدا مۇھىم رول ئويناغان. شۇ جۈملىدىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ قەدىمىي بۆشۈكلىرىدىن بىرى بولغان خوتەن دىيارىدىنمۇ غازىبەي، ئەللامە ئالائىددىن مۇھەممەت خوتەنى، جامالىدىن ئاقسارايى، مۇللا ئارىپ خوتەنى، ئابدۇللا دامۇللار، ئەخمەت ھاجى، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم، ھاجى ئابدۇلھىمىت يۈسۈفى، تۇردى ھاجى، ئەمەت ھاجى، ئىلىخان ھەزرىتىم، غۇجى باھاۋۇددۇن ھاجىغا ئوخشاش تېبابەت ئالىملىرى، پېشۋالىرى، ھۆكۈما - تېۋىپلار يېتىشىپ چىقىپ، شىنجاڭنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

بىز تارىختىن بۇيان خوتەندە تۇغۇلۇپ ياشاپ، تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان پېشۋالىرىمىزنىڭ نامى ۋە ئەمگىكىنى يادلاش ھەمدە ئۇنى جامائەتچىلىككە تونۇتۇش مەقسىتىدە «خوتەندە ئۆتكەن ئاتاقلىق تېۋىپلار» ناملىق بۇ كىتابنى تۈزۈپ چىقتۇق. كىتابنى تۈزۈشتە «شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەت ئالىي تېخنىكومى ئىلمىي ژۇرنىلى»، «مەشھۇر ئۇيغۇر تېۋىپلىرى» ناملىق كىتاب قاتارلىق ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىش بىلەن بىرگە، ئىككى يىلدەك ۋاقىت سەرپ قىلىپ، 5000 كىلومېتىردىن ئارتۇق يول يۈرۈپ، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيە، يېزا - قىشلاقلىرىغا بېرىپ 300 دىن ئارتۇق كىشىنى زىيارەت قىلىپ، كىشىلەر ئارىسىدا نامى ئاتالىپ كېلىنىۋاتقان ياكى ئۇنتۇلۇپ كېتەي دەۋاتقان ھۆكۈما - تېۋىپلارنىڭ ھاياتى ۋە ئىش - ئىزلىرىغا ئائىت ماتېرىياللارنى توپلاپ، بۇ كىتابقا كىرگۈزدۇق.

ماتېرىيال توپلاشتا تارىختا ئۆتكەن تېۋىپلارنىڭ تېبابەت جەھەتتىكى نەزەرىيىۋى بىلىم، ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارى ھەمدە

يارانقان تۆھپىسىنى ئاساس قىلدۇق. ھايات ياشاۋاتقانلاردىن مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچتىن يۇقىرى ئۇنۇاندىكىلەرنى كىتابقا كىرگۈزدۇق. كىتابتىكى ئالىم، ھۆكۈما، تېۋىپلىرىمىزنىڭ رەت تەرتىپىنى تىزىشتا، باش قىسمىغا قەدىمكى ۋە يېقىنقى زاماندا ئۆتكەنلەرنى، كېيىنكى قىسمىغا ناھىيە - شەھەرلەر ئايرىمىسى بويىچە ھازىرقى زاماندا تۇغۇلۇپ ياشىغان ۋاقتىنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىكى ۋە تېبابەتكە قوشقان تۆھپىسىنى ئاساس قىلىندى.

ماتېرىيال توپلاش جەريانىدا بىرلىكسەپ، دىنىي، مىللىي ئىشلار قاتارلىق ئالاقىدار تارماقلار يېقىندىن قوللاپ قۇۋۋەتلىدى ھەمدە ماتېرىيالنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەكلىپلەرنى بەردى. ئوسمان ئاخۇنۇم ، سىراجىئەخمەت ھاجى، ھاجى باقى ئالىم، ئابدۇكېرىم ھاجى، ئابدۇخالىق ئىسمائىل قارى قاتارلىق ئۇستازلار ئالاقىدار يىپ ئۇچى ۋە ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلىدى ھەمدە كىتاب ئورىگىناللىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەكلىپ ۋە تۆزىتىش پىكىرلىرىنى بەردى. بىز بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇلارغا ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

ۋاقىتنىڭ قىسلىقى، شارائىتنىڭ چەكلىمىلىكى تۈپەيلىدىن تارىختا ئۆتكەن كۆپلىگەن ھۆكۈما - تېۋىپلىرىمىز نەزەردىن ساقىت بولۇپ قالغان ياكى ئىگىلىگەن ماتېرىيال يېتەرسىز بولۇپ قالغان بولۇشى، ھايات بار تېۋىپلاردىن كىتابقا كىرگۈزۈشكە تېگىشلىكلىرى كىرگۈزۈلمەي قالغان بولۇشى مۇمكىن. ئۆز ئەجداتلىرىنىڭ تارىخى، شۇنداقلا ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ تارىخى ۋە كەلگۈسىگە كۆڭۈل بۆلگۈچى دوستلارنىڭ كىتابقا كىرگۈزۈلمەي قالغان ھۆكۈما - تېۋىپلارنىڭ ھاياتى ۋە تېبابەتكە قوشقان تۆھپىسىگە ئالاقىدار ماتېرىياللارنى تەييارلاپ، كىتابنىڭ تولۇقلاپ نەشر قىلىنىشى ئۈچۈن «شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي تېخنىكۇمى ئىلمىي ژۇرنىلى» تەھرىر بۆلۈمىگە ئەۋەتىپ بېرىشىنى سورايمىز.

ئاپتورلاردىن

2003 - يىل 28 - ماي

مۇندەرىجە

قەدىمكى ۋە يېقىنقى زامانداۋى ئۆتكەن تېۋىپلار

غازىباي 1

ئەللامە ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى 4

جامالىددىن ئاقسارايى 9

ھاجى زەينۇل ئەتتار 13

موللا ئارىپ خوتەنى 15

خوجا رەھىم ئاخۇن 18

مۇھەممەت رەھىم شاھ بوۋا 19

ئوسمان بەگ ۋە مۇرات بەگ 20

ھازىرقى ۋە بۇگۈنكى زامانداۋى ئۆتكەن تېۋىپلار

خوتەن شەھىرى ۋە خوتەن ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار

ئەخمەت ھاجى 21

دۆلەتيا ھاجى 23

مەتتۇرسۇنخان ھاجى 25

تۇردى مۇھەممەت ئاخۇن 27

ئابدۇكېرىم ھاجى 29

ئابدۇللا داموللام 31

ھەسەن مەۋلىۋى 33

زىۋىدىخان تېۋىپ 35

يۇسۇپ ئاخۇن 37

ھاجى ئابدۇلھىمىت يۇسۇفى 39

مۇھەممەت ئاخۇن 48

غۇجى باۋۇدۇن جامالىددىن ھاجى 51

غوپۇر ھاجى 53

ئىمىننىياز ئاخۇن 55

ئىمىن ئاخۇن 57

ھېيىز نىياز 58

روزی موللا 59
قۇناخۇن 60
جالالىدىن ئاخۇن 61
ئوبۇل ئاخۇن 62
نەزەر قارى 64
ئىبراھىم ئاخۇن 66
مۇھەممەت دىمىن ئاخۇن 67
ساۋۇر ئاخۇن 69
غۇجىمۇھەممەت ئاخۇن 70
ساۋۇر ئاخۇن 71
توختى مۇھەممەت ئاخۇن 73
ئابدۇۋاھىد هاجى 74
مەتتۇرسۇن ئانايەت 76
ھېيت قارى هاجى 78
تۇرسۇنتوختى هاجى 80
ئابدۇكېرىم هاجى 82
ئەلى هاجى قۇربانىنىياز 83
مۇھەممەت باقى ئالىم هاجى 85
ھېبىبۇللا قارى هاجى 88
ئابدۇخالىق ئىسمائىل 91
مەينىگارخان هاجى 93
ئابلىمىت مەخسۇم هاجى 95
ھېبىبۇللا يۇسۇپ 96
ئابدۇغوپۇر هاجى 98
ئابدۇللا مەخمۇت 99
خەلچەم ئەمەت هاجى 102
ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم 104
مەمتىمىن ئېلى 105
مۇتەللىپ ئەلى هاجى 107
گۇما ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار
مىر ئەھمەت هاجى 110
مەخسۇت ئاخۇن 112

توختی ئاخۇن 116
مامۇت هاجی 118
مەتیۇسۇپ ئاخۇن 120
موللاخۇن 122
مەتنیاز ئاخۇن 124
ئابدۇساتتار ئاخۇن 126
كامال ئاخۇن 128
مەترۇسۇل ئاخۇن 129
قاسىم ئاخۇن 131
جىلىل تاراجى 132
ئابدۇراخمان ئاخۇن 133
ئالىم ئاخۇن 134
ئابدۇلھەق مەخسۇم هاجی 136
ئابدۇغىنى ئىسمائىل 138
نۇرمۇھەممەت قارىھاجی 139
ئابدۇرىھىمخان 141
نۇرمۇھەممەتخان هاجی 144
مەمەتخان مەخسۇم هاجی 145
ئەخمەت مەخسۇت 147
مۇكەررەم هاجی 150
مەتتوختىخان 151
ئابدۇلمىجىد نىزامىدىن 152
قاراقاش ناھىيىسىدە ئۇتكەن تېۋىپلار
ئەخمەت خەلىپە هاجی 154
ئىمىن ئاخۇن بوۋام 157
قوناخۇن 159
بارات هاجی 160
ماڭسۇر هاجی 162
ئەيسا هاجی 165
توختاجی غولجا 167
مۇھەممەد ئاخۇن 169
يۇسۇپ هاجی 170

كەرىم ئاخۇن 172
روزىئاخۇن دوختۇر 174
ئاكا - ئۇكا تېڭىپ ئەخمەت ھاجى، يۈسۈپ ئاخۇن ۋە
رەجەپ ئاخۇن 176
كەنجى ئاخۇن 179
ۋىلايەتخان 181
نۇرمۇھەممەت ئاخۇن 183
ئابدۇسۇپۇر ئاخۇن 184
ئەمەر ئاخۇن 186
سايىت ئاخۇن 188
مەتتوختى ئاخۇن خاتىپ 189
ئابدۇلئەزىز ئاخۇن 190
سائادەت ئاخۇن 194
جامال ئاخۇن 196
ئابدۇۋېلى ئاخۇن 198
مەخسۇت ئاخۇن 199
ئالىم ھاجى 200
مەمەت ئاخۇن 201
مەمەت ئاخۇن دامولا ھاجى 202
ئاتاۋۇلا ئېلى 203
ئابدۇكېرەم ھاجى 204
كېرەم ھاجى 206
ئابدۇرېشىت ئاخۇن دامولا 207
يۈسۈپ ئاخۇن 208
مۇھەممەتئىمىن دامولا 209
مۇھەددىن غاپپار ھاجى 211
مەسۇم مۆمىن 213
ئاكا - ئۇكا كۆز دوختۇرلىرى 214
مۇھەممەت ھاجى 216
لوپ ناھىيىسىدە ئۇتكەن تېۋىپلار
تۇردى ھاجى 217
ئېلىخان ھەزرىتىم 220

يەھيا قاريم 223
ھەسەن ھاجى 225
موللاغۇجى ئاخۇن 227
سۇپىخان توغاي 228
توختاجى سەكپاي 229
جامال ئاخۇن 231
مەمەت ئاخۇن بۇغرا 232
ئابدۇللا ھاجى 234
بەدئاخۇن 236
ئابدۇلھىمىت مەھەممدى 238
مەتروزى ئاخۇن 241
يۇسۇپ روزى 242
يۇسۇپ ئاخۇن 243
توختاخۇن تەلۋە 246
ئابدۇخالىق ئاخۇن 247
ئابدۇللا ئاخۇن 248
باقى يۇسۇپ 249
سىراجئەخمەت ھاجى 253
مەتشىرىپ ئاخۇن 256
بەختاخۇن 257
ھىبىبۇللا ھاجى 258
ئوبۇلھەسەن روزى 259

چىرا ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار

توختاخۇن 260
رېھىم ئاخۇن 261
ئېزىز مۇپتىئاخۇن 263
ئۇرايىم ئاخۇن كەشمىر ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى ... 264
قۇناجىم 266
مۇھەممەت شېرىپ ئاخۇن 267
مۇھەممەتنۇرى تۆمۇر 269
تۇرسۇن ئاخۇن 271
مەتتوختى ھاجى 173

غازی قارىھاجى 275
ئابدۇقادىر ھاجى..... 276
تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن..... 277
كېرىيە ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار
ئەمەت ھاجى 279
باۋۇدۇن ئاخۇن 282
مۇسىراخۇن 283
مەتيۇسۇپ ئاخۇن 284
ئەخمەتتوختى خەلپەم 286
ئېيسىراخۇن 287
توختى ئاخۇن..... 288
مەتسىدىق خەلپەم 289
ئوسمان ئاخۇن 290
زىرىپخان 293
مەتسەيدى ھاجى قوداي 295
ئابدۇراخمان ئاخۇن 296
ئابدۇقادىر ھاجى..... 297
مەتنۇرى ھاجى 298
ئابابەكرى ئاخۇن 300
مۇھەممەت قۇربان قارىھاجى 301
چوڭ تۇرسۇن خېنىم ۋە كىچىك تۇرسۇن خېنىم ... 302
ئابدۇقادىر سۇلتان..... 303

قەدىمكى ۋە يېقىنقى زامانداۋا ئۇتكەن تېۋىپلار

غازىباي

غازىباي خوتەندە ئۆتكەن ئاتاقلىق ئۇيغۇر تېۋىپى بولۇپ، ئۇنىڭ «غازىباينىڭ ئوت - چۆپ دورىلار قامۇسى» ناملىق مەشھۇر كىتابنى يازغانلىقى توغرىسىدا مەلۇمات بار. دەسلەپكى ئىگە بولغان ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، مىلادى 1200 - يىللىرى ھىندىستاندا نەشر قىلىنغان «ھەدىقەتۇل ئەقالىم» (ھەر قايسى ئەللەر تەزكىرىسى) دېگەن قامۇس خاراكتېرلىك ئەسەردە مۇنداق مەزمۇندىكى مۇھىم مەنبەلەر قەيت قىلىنغان: تېرىم (تارىم) ياپلىقىدىكى غازىباي قەدىمكى خوتەن رايونى دائىرىسىدىكى نۇرغۇن دورىلارنى يەكۈنلەپ، 312 ماددىلىق دورا قامۇسى يازغان، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان يۇنانلىق ئالىم ئەپلاتۇن ئۆز شاگىرتلىرىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەۋەتكەن، ئۇلار مىڭ بىر مۇشەققەتتە ئالتە ئاي تاغ - دەريالارنى كېزىپ غازىبايىنى تاپقان. غازىباينىڭ يۇرتىدا ھەر خىل مېۋە - چېۋىلەرنىڭ يەرلەرگە تۆكۈلۈپ ياتقانلىقى، بىنەپشە، بەدىيان، سانا، يۇمغاقسۇت، ئوغرى تىكەن، ئاق لەيلى، لالە ئوت، ئاچچىق تاۋۇز ... قاتارلىق نەچچە مىڭ خىل ئوت - چۆپ دورىلارنىڭ تارىم ۋادىسىنىڭ ھەممىلا يېرىنى قاپلىغانلىقىنى كۆرگەن، غازىباينىڭ 312 ماددىلىق دورىلار قامۇسىنى كۆرۈپ ئاپىرىن ئوقۇغان ھەمدە ئەپلاتۇننىڭ ھەر خىل ئىلىملەر تەھسىل قىلىدىغان ئالىم ئىكەنلىكى، ئەگەر ئەپلاتۇن بۇ ئەسەرنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالىسا، غازىباي ۋە تارىم خەلقىگە ھەر

جەھەتتىن زور يارەملەر بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى. ئېيتقان. غازىباي كۆپ ئويلىنىشلاردىن كېيىن ھەر قايسى ئەللەر ئارىسىدىكى دوستلۇق ۋە ئىلىم - پەن ئالماشتۇرۇشنى نەزەردە تۇتۇپ، قىممەتلىك ئەسرىنى 40 ياشلىق ئوغلى بارىنىڭ قولىغا چىڭ تۇتقۇزۇپ، كەلگەنلەر بىلەن بىللە ئەپلاتۇننىڭ ئالدىغا ئەۋەتكەن. ئەپلاتۇن بارىنى ئالىي ئېھتىرام بىلەن قىزغىن قارشى ئالغان، غازىبايىنىڭ ئەسرىنى زور ئىشتىياق بىلەن كېچە - كۈندۈز ئوقۇپ چىقىپ، غازىبايىنىڭ تەببىي ئىلمىدىكى ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەرگەن ھەمدە بۇنىڭغا جاۋابەن ئامراق قىزى ئەنفىيالۇسنى بارىغا نىكاھلاپ بەرگەن. مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن بارى بىلەن ئەنفىيالۇس تارىمغا قايتماقچى بولغاندا، ئەپلاتۇن غازىبايىنىڭ ئىنسانىيەتكە قوشقان تۆھپىسىگە جاۋابەن ھازىرقى خوتەن رايونىغا قاراشلىق شەھەرلەرنى تېخىمۇ ھەيۋەت - گۈزەل قىلىپ قۇرۇشقا يارەملىشىش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ھۈنەرۋەنلەرنى قوشۇپ ئەۋەتكەن، بۇ ھۈنەرۋەنلەر بارىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئەينى ۋاقىتتىكى خوتەن دىيارى خەلقى بىلەن بىللە ھازىرقى كېرىيە، خوتەن، قاراقاش، گۈما شەھەرلىرىنى تېخىمۇ كېڭەيتكەن، بىنالار سالغان. يەرلىك خەلق خاتىرە ئۈچۈن ھېرىيىنى سېھراب، خوتەننى زىھراب، قاراقاشنى فاراب، گۈمىنى داراب دەپ يۈنانچە ناملار بىلەنمۇ ئاتىغان.

ئەسەرنى ئاز دېگەندىمۇ مىلادىدىن ئىلگىرى 350 يىل بۇرۇن يېزىلغان، دەپ قاراشقا بولىدۇ. چۈنكى، نۇرغۇن كىشىلەرگە ئايانكى، ئەپلاتۇن مىلادىدىن بۇرۇن 427 - يىلى تۇغۇلۇپ 347 - يىلى ۋاپات بولغان. دۇنياغا مەشھۇر قەدىمكى يۇنانلىق ئالىم. شۇبھىسىزكى، ئەينى ۋاقىتتا ئەپلاتۇن ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرى غازىبايىنىڭ دوستلار قامۇسىدىن ناھايىتى زور مەنپەئەتلەر ئالغان. مەزكۇر «قامۇس» نىڭ قايسى يېزىقتا يېزىلغانلىقى بىزگە ھازىرچە نامەلۇم. لېكىن، يېزىقشۇناس

ئالىملارنىڭ دەلىللىرىنگە ئاساسلانغاندا، شىنجاڭدا مۇقەددەم زامانلاردىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە جەمئىي 26 خىل يېزىق قوللىنىلغانلىقى مەلۇم. ئۇيغۇرلار مىلادىدىن 300 — 400 يىللار ئىلگىرى كارۋشتى ۋە بىراھمى يېزىقلىرىنى قوللانغان. خوتەن ئۇيغۇرلىرى كارۋشتى يېزىقىنى ئىشلەتكەن. «شىنجاڭنىڭ خوتەن ۋىلايىتى لوپ ناھىيىسىدىكى ئاقسېپىل قەدىمكى شەھەر خارابىسىدا ساقلىنىپ قالغان سېپىل تاملىرىنىڭ كېسەكلىرىدىمۇ ... كارۋشتى ھەرپلىرى تېپىلدى ... ۋە خوتەن رايونىدىن مىلادى 3 -، 4 - ئەسىردىن بۇرۇنقى تارشا، تېرە ۋە قەغەزگە يېزىلغان ئىجتىمائىي - مەمۇرىي ۋەسىقىلەر كۆپ تېپىلدى ...»، «ئاقسېپىل قەدىمكى شەھىرىدىن تېپىلغان يېزىقلارنىڭ مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3 - ئەسىرلەرگە مەنسۇپ كارۋشتى يېزىقى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت ماددىي پاكىت ... ئەينى زامانلاردا خوتەن رايونىدا كۆپ سانلىق ئىگىلىگەن ۋە ھاكىمىيەت ئۇستىدە تۇرغان تۇركىي خەلقلەرنىڭ كارۋشتى يېزىقىنى ئۆزلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغانلىقى» نى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. شۇڭا، مەزكۇر «قامۇس» نىڭ كارۋشتى يېزىقىدا يېزىلغانلىق ئېھتىمالى چوڭ دەپ قاراشقا بولىدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ مىلادىدىن ئىلگىرى 3 -، 4 - ئەسىرلەردىلا تېببىي ئىلىم جەھەتتە زور مۇۋەپپەقىيەتلەر قازانغانلىقى، يۇقىرى ئىلمىي قىممەتكە ئىگە يەكۈنلىرىنىڭ ئۇرخۇن - يېنىسەي يېزىقى بىلەن مەنبەداش بولغان كارۋشتى يېزىقى بىلەن كىتاب قىلىپ يازغانلىقى، قەدىمكى يۇنان تېببابەت ئالىملىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەنلىكى ۋە شۇلار ئارقىلىق ئەڭگۈشتەر قاتاردا پۈتۈن دۇنياغا تارقاپ، ئىنسانىيەتنىڭ تېببابەت ئىلمىگە غايەت زور تۆھپىلەر قوشقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئەللامە ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى

تېببىي ئۇستاز ئەللامە ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى قاراخانىيلار خانلىقى دەۋرىدىكى بۇيۇك تېببىي ئالىملار قاتارىدا بارلىقىنى ئۇيغۇر تېبابىتىگە ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتىغا بېغىشلىغان بولۇپ، ئۇنىڭ تۇغۇلغان يىلى ھەققىدە رەجەپ يۈسۈپ ئەپەندى ئۆزىنىڭ «ئەلا ئىددىن مۇھەممەت خوتەنى ۋە ئەللامە كەنتى توغرىسىدا» ناملىق ماقالىسىدا: «ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى مىلادى 1160 ـ يىلى ھازىرقى خوتەن ناھىيىسىگە قاراشلىق بورزات رايونى (باغچا يېزا) خەلىچە كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن» دەپ يازسا، مەرھۇم تېببىي ئالىم ئابدۇلھىممەت يۈسۇف ھاجى قاتارلىق بىر تۈركۈملەر ماقالە ـ ئەسەرلىرىدە بىردەك «مىلادى 1150 ـ يىلى تۇغۇلغان» دەپ يازغان. ئالىمنىڭ تۇغۇلغان يىلى ھەققىدىكى «1150 ـ يىل» نى دەسلەپتە ئابدۇلھىممەت يۈسۇف ھاجى مۇناسىۋەتلىك قەدىمكى ئەسەرلەرنى سېلىشتۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويغان. ئۆزىنى ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنىنىڭ ئەۋلادلىرى ھېسابلايدىغان بىر قىسىم تېۋىپلارمۇ مۇشۇ يىلنى نەسەپ تارىخى بويىچە ئوتتۇرىغا قويغان. شۇڭا بىز بۇ يەردە ئابدۇلھىممەت يۈسۇف ھاجىنىڭ ئوتتۇرىغا قويغىنىنى ئىشەنچىلىك، دەپ قارايمىز.

ئالىم ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى خوجامۇھەممەت ئىسمىلىك بىر دىنىي زات ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بولۇپ، ئاتىسى ئوغلىنى ئەتراپلىق تەربىيىلەشكە كۆپرەك ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ ئۆسمۇرلۇك ۋاقتىدا ئاتىسىنىڭ تەربىيىسىدە دىنىي ئىلىمدە خېلىلا نەتىجە قازانغان بولغاچقا، ئاتىسى ئۇنىڭ ئىلىمگە بولغان قىزغىنلىقىغا يېتەرلىك شەرت ـ شارائىت يارىتىپ بېرىش

مەقسىتىدە ئۇنى ئەينى ۋاقىتتىكى داڭلىق ئوقۇتۇش يۇرتى قەشقەر «ساچىيە مەدرىسى» گە دىنىي ئىلىم ۋە تېببىي ئىلىم ئىگىلەپ، ئۆزىنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەۋەتكەن. ئەلائىددىن قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن ئەرەب، پاراس تىللىرىنى تېخىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگىنىش، ئۆزلەشتۈرۈش، مەزكۇر مەدرىسنىڭ بارلىق ئوقۇتۇش مەزمۇنلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقىش بىلەن بىرگە، ئاساسلىق زېھنىي كۈچىنى تېببابەت ئىلمىنى ئۆگىنىشكە قاراتقان. بۇ مەدرىستە بۈيۈك ئۇستازلار تېببىي ئىلىمدىن كۆڭۈل قويۇپ دەرس بەرگەچكە ۋە ئەمەلىيەت بىلەن باغلاشقا دىققەت قىلغاچقا، ئۇ ئۇستازلىرىنىڭ ياردىمىدە قىسقا مۇددەت ئىچىدىلا تېببىي ئىلىمدىن خېلىلا مۇكەممەل بىلىمگە ئىگە بولغان ۋە ئوقۇشنى تاماملاپ، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى خوتەنگە قايتىپ كەلگەن. ئالىم ئەلائىددىن خوتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۇرت جامائىتى ئىچىدە ئۇنىڭ «ساچىيە مەدرىسى» نى ئەلا نەتىجە بىلەن تاماملاپ ئەللامە دېگەن يۇقىرى ئۇنۋانغا ئېرىشكەنلىك خەۋىرى ناھايىتى تېزلا تارقالغان. نەتىجىدە ئۇنىڭدىن تېببىي ئىلىم ئۆگىنىشكە كېلىدىغانلار بىردىنلا كۆپىيىپ، ئۆيى تارچىلىق قىلغان. ئوغلىنىڭ مانا شۇنداق خەيرلىك ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىدىن سۆيۈنگەن خوجامۇھەممەت ئۇنى ئۆز بىلىمىنى تېخىمۇ كۆپلەپ تارقىتىش پۈرسىتىگە ئىگە قىلىش مەقسىتىدە چوڭ بىر مەدرىس ئېچىپ بەرگەن. شۇنىڭدىن باشلاپ، ئەللامە ئەلائىددىنىڭ كۈنلىرى تېخىمۇ ئالدىراشلىقتا ئۆتۈشكە باشلىغان. بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئۇنىڭ نامى تارىم ۋادىسىدىن ھالقىپ چەت ئەللەرگىچە تارقالغان بولۇپ، يىراق ئەللەردىن ئۇنى ئۇستاز تۇتۇپ كېلىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن. قىسقىغىچە بىر قانەچ يىل ئىچىدە ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى 3000 دىن ئېشىپ كەتكەن.

ئۇ بىر تەرەپتىن شەرئەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولسا،

يەنە بىر تەرەپتىن تېببىي ئىلىم تارقىتىش، مەخسۇس تېببىي ئىزدىنىش ئېلىپ بېرىش، ئۆزىدىن ئىلگىرى ئۆتكەن تېببىي ئالىملارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن ئىجادىي پايدىلىنىش ئارقىلىق بىر قىسىم مەخسۇس ئەسەرلەرنى يېزىپ چىققان. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بېرى ئالىمنىڭ ئىجادىي ئەسەرلىرى ھەققىدە ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتلاردا، ئۇنىڭ تېببىي خادىملارنىڭ قەستەن ياكى سەۋەن سادىر قىلغان خاتالىقلىرىنى شەرىئەت ھۆكمى بويىچە بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى بىر قانچە ماددىلىق چارىلىرى ھەمدە يالغان تېۋىپلار ۋە باشقىلارنىڭ كىشىلەرنىڭ سالامەتلىكىگە جىسمانىي ۋە روھىي زىيان يەتكۈزگەن جىنايەتلىرى ئۈچۈن بېرىلىدىغان جازالار تونۇشتۇرۇلغان. «ئەلقىھۇ تېببىيە» (تېبابەت قانۇنلىرى) ناملىق كىتابىدا 11 ـ ئەسىردىن بۇرۇنقى دەۋرلەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تېبابەت نەزەرىيىلىرى سۆزلەنگەن ھەم ھەر خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاش قائىدە ـ پرىنسىپلىرىنىڭ جەۋھەرلىرى ناھايىتى يىغىنچاق ۋە مۇكەممەل بايان قىلىنغان. «زۇبدەتىل قاۋانىل ئىلاج» (داۋالاش قائىدىلىرىنىڭ جەۋھەرلىرى) ناملىق كىتابىنىڭ بارلىقى ھەققىدىمۇ مەلۇماتلار بار. يېقىندا مۇھەممەت باقى ئالىم قاتارلىقلار ئالىمنىڭ يۇقىرىقى ئىككى پارچە ئەسىرىدىن ياشقا «كۆپ ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاش رېتسىپلىرى»، «داۋالاش قانۇنلىرىدىن خۇلاسە» قاتارلىق ئەسەرلىرىنىڭمۇ بارلىقىنى، بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئۆز قولىدا ساقلىنىۋاتقانلىقىنى ئاشكارىلىدى. بۇ بىر يېڭى نەتىجە سۈپىتىدە ئۇيغۇر تېبابەت تارىخىدا تېگىشلىك ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

ئالىمنىڭ «ئەلقىھۇ تېببىيە» (تېبابەت قانۇنلىرى) ناملىق ئەسىرىنى مەرھۇم تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم مىراس سۈپىتىدە ساقلاپ كەلگەن بولۇپ، ئۇنى 1950 ـ يىللىرى ئۆپچۆرىسىدە مەرھۇم تېببىي ئالىم ئابدۇلھىممەت يۈسۈف ھاجىغا كۆرسەتكەن. ئۇزاق ئۆتمەي باشلانغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەۋرىگە

كەلگەندە تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىدىكى كۆپلىگەن قىممەتلىك ئەسەرلەر كۆيدۈرۈلگەن، شۇلار قاتاردا «ئەلفىقھۇ تېببىيە» مۇ يوقاپ كەتكەن. بىر قانچە قېتىملىق كۆيدۈرۈشتىن ساقلىنىپ قالغان قىسمەت ئەسەرلەرنى بولسا تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم ۋاپات بولۇشىدىن بىر - ئىككى يىل ئىلگىرى كۈيئوغلى باقى ئالىمغا كۆمۈپ قويغان جايىدىن ئېلىپ بەرگەن. ھازىر ئۇنىڭ قولىدا ساقلىنىۋاتىدۇ.

ئالىم ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنىنىڭ ھاياتىي پائالىيىتى ھەققىدە يېزىلغان مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك، ئۇنى «1222 - يىلى ۋاپات بولغان» دېگەنلەر خاتىرلىنىپ كەلگەن. بۇ قاراش مەيلى ئابدۇلھىممەت يۇسۇف ھاجىنىڭ ماقالە - ئەسەرلىرىدە بولسۇن ۋە مەيلى ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ «داغ» ناملىق رومانىدا بولسۇن بىردەك ھۆكۈم سۈرۈۋاتىدۇ. لېكىن تارىخنى ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ۋاپاتى ھەققىدىكى يىلنامىسىنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى تېزلا ئايدىڭلاشتۇرۇۋالالايمىز.

كۆپچىلىككە مەلۇم بولغىنىدەك، كلاسسىك ئەسەرلەردە ئالىمنىڭ ۋاپاتى ھەققىدە ئېنىق يىلنامە يوق. پەقەت ئۇنى كۈچلۈكىنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكى سۆزلىنىدۇ. بىز كۈچلۈكنىڭ ھايات خاتىرىسى يېزىلغان ئەسەرلەردە جۈملىدىن ۋ. ۋ. باتولدنىڭ «يەتتە سۇ تارىخي ئوچېركلىرى» ناملىق كىتابى ۋە ئابلەت نۇرغۇن ئەپەندىنىڭ «غەربىي يۇرتنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى توغرىسىدا ئىزدىنىش» ناملىق كىتابلىرىدە بىردەك كۈچلۈكنىڭ موڭغۇللار بىلەن بولغان ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولۇپ قاچقانلىقى، شۇنداقلا پامىردىكى سارقۇم دېگەن جايدا كاللىسىنىڭ ئېلىنغانلىقى، بۇ ۋاقىتنىڭ 1218 - يىللىرى ئىكەنلىكى ھەققىدىكى قاراشلارنى ناھايىتى ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز. بولۇپمۇ «يەتتە سۇ تارىخىنىڭ ئوچېركلىرى» ناملىق كىتابتا بۇ ھەقتە

خېلى تەپسىلىي مەلۇماتلار خاتىرىلەنگەن. شۇ سەۋەبتىن بىز كۆچلۈكنىڭ ئەللامە ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنىنى ئۆلتۈرگەن ۋاقىتنىڭ 1222 ـ يىلى ئەمەس، بەلكى 1228 ـ يىلىدىن بۇرۇنقى ۋاقىتلارغا توغرا كېلىدۇ، دەپ قارايمىز. بۇ ھەقتە ئېنىق بىر يىلنامىنى كۆرسەتىش ئۈچۈن ئەتراپلىق ئىزدىنىش زۆرۈر، ئەلۋەتتە.

پايدىلانغان مەنبەلەر:

① «تارىخ ئىلمى ھەققىدە ئومۇمىي بايان». شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى. 1994 ـ يىل نەشرى.

② رەجەپ يۈسۈپ: «ئەلائىددىن مۇھەممەت خوتەنى ۋە ئەللامە كەنتى توغرىسىدا». «شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنىلى 1996 ـ يىل 4 ـ سان.

③ ھاجى ئابدۇلھىممەت يۈسۈفى. «ئۇيغۇر تېببىتى ئاساسىي نەزەرىيىلىرى دەرسلىكى»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 1986 ـ يىل نەشرى.

④ ژ. ژ. باتولد (روسىيە) «يەتتە سۇ تارىخىي ئوچېركىلىرى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى. 2000 ـ يىل نەشرى.

⑤ ئابلەت نۇردۇن: «غەربىي يۇرتنىڭ تارىخى ۋە مەدەنىيىتى توغرىسىدا ئىزدىنىش». شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 2001 ـ يىل نەشرى.

جامالىدىن ئاقسارايى

جامالىدىن ئاقسارايى ئۇيغۇر تىبابىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بارلىقىنى سەرپ ئەتكەن بۇيۇك ئەللامەلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇزۇننىڭ مەشھۇر تېببىي ئەسىرى «ئاقسارايى» بىلەن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تارىخىدا تېگىشلىك ئورۇن تۇتىدۇ.

ئالىمنىڭ قاچان، قەدەردە تۇغۇلغانلىقى ھەققىدە تېخى ئىشەنچلىك بىر ماتېرىيال تېپىلغىنى يوق. بەزىلەر ئۇنى «ئىستامبۇلنىڭ ئاقساراي دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان»، دەيدۇ. ئەمما ئىشەنچلىك مەلۇمات يوق. بەزى ماتېرىياللاردا «بۇ كىشىنىڭ 11 ـ ئەسىرنىڭ ئاياغلىرىدا تۇغۇلغانلىقى مەلۇم» دەپ يېزىلغان بولسىمۇ، ئىشەنچلىك دەلىل كەلتۈرۈلمىگەن. 1936 ـ يىلى ھىندىستاننىڭ دېيوبەن شەھىرىدە ئېلىپ بېرىلغان ئاسىيا ئۆلىمالىرى تارىخىي مۇھاكىمە يىغىنىدا، جامالىدىن ئاقسارايىنىڭ چىڭگىزخان ئىستىلا قىلغان بىر ئەلدە تۇغۇلۇپ ھىندىستانغا قېچىپ كەلگەنلىكى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەن. چىڭگىزخاننىڭ 1 ـ قېتىم غەربكە يۈرۈش قىلىشى 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرى، يەنى 1219 ـ يىلى باشلانغان. دېمەك، ئالىم جامالىدىن ئاقسارايى بالدۇر دېگەندىمۇ 13 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرى، يەنى 1220 ـ يىلىرى ئەتراپىدا چىڭگىزخان ئىستىلا قىلغان ئەلدىن ھىندىستانغا قېچىپ بارغان بولۇشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. تېبابەت تارىخى ھەققىدە تونۇشتۇرۇش خاراكتېرلىك تەتقىقات ئېلىپ بارغان ئابدۇرېھىم قادىر قۇمۇلى ئەپەندى: «ئۇيغۇر تېبابىتى قەدىمكى ئەسەرلىرى ۋە تەتقىقاتى» (5) ناملىق ئەسىرىدە ئالىم جامالدىن ئاقسارايى ھەققىدە توختىلىپ مۇنۇلارنى يازغان:

«ئالىمنىڭ قەيەردە تۇغۇلغانلىقى ھەققىدە» بەزىلەر بۇ كىشىنى ئىستامبولنىڭ ئاقساراي دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان، دەيدۇ. ئەمما تولۇق دەلىل يوق. چۈنكى، ئىستامبولدىن خېلىلا يىراق بولغان ھىندىستانغا قېچىپ بېرىش ئېھتىمالدىن يىراق. يەنە بەزىلەر «غەربىي ئاسىيا، كىچىك ئاسىيا، ئىراق ۋە ئىران تەرەپلەردىكى ئاقساراي دېگەن شەھەرلەردە تۇغۇلغان» ، دەيدۇ. گەرچە، بۇ جەھەتتە يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش كېرەك، دەپ قارىغاندىمۇ، مېنىڭچە، تۆۋەندىكىلەردىن جامالىدىن ئاقسارايىنىڭ خوتەن قاراقاش ناھىيىسىدىكى ئاقساراي يېزىسىدا تۇغۇلغان، دەپ دەسلەپكى خۇلاسىنى چىقىرىشقا بولىدۇ. 1978 ـ يىلى بىز خوتەنگە ئۇيغۇر تېبابىتى تارىخىنى تەكشۈرگىلى بارغاندا، پېشقەدەم تېۋىپلار بىزنى مۇنداق يىپ ئۇچى بىلەن تەمىنلىدى: يەنى، بۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەنلىق مەرھۇم ئابدۇللا موللام مەژلۇۋي، مەرھۇم ھەسەن دامۇللام مەژلۇۋېي، مەرھۇم مەتنىياز مەژلۇۋي ۋە ئاتۇشلۇق زەينۇل ئابىدىن مەژلۇۋي قاتارلىق ئۆلىمالار ھىندىستان لەكنۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تېببىي ئىنىستىتۇتىغا ئوقۇشقا بارغاندا مۇئەللىم دەرس ئۆتۈۋاتقان بىر كىتابنى سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ: ئاراڭلاردا خوتەندىن كەلگەنلەر بارمۇ؟ دەپ سورىغان ھەمدە بۇ كىتاب خوتەنىنىڭ ئاقساراي دېگەن جايىدا تۇغۇلۇپ ھىندىستانغا قېچىپ كەلگەن ئۇيغۇر تېببىي ئالىمى جامالىدىن يازغان «ئاقساراي» دېگەن كىتاب بولىدۇ دېگەن. بۇ كىشىلەر ئۆز يۇرتىدىن چىققان بۇ ئالىمدىن ناھايىتى پەخىرلەنگەن ھەمدە ئوقۇش پۈتتۈرۈپ خوتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا، مەرھۇم پېشقەدەم تېۋىپ ئەخمەد ھاجى، مەرھۇم ھاجى ئىلىخان ھەزرىتىم، داڭلىق دورىگەر ئىمىننىياز ئاخۇنۇم قاتارلىقلارغا ناھايىتى ھاياجان بىلەن سۆزلەپ بەرگەن. بۇ دەل، 1936 ـ يىلى چىقىرىلغان يەكۈن

ۋە مەرھۇم ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىمى ئۇستاز ئابدۇلھەمىت يۇسۇف ھاجىمنىڭ «شىنجاڭدىن ھىندىستانغا ئوقۇشقا بارغان بىر قىسىم كىشىلەر تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، بۇ كىشىنىڭ خوتەن قاراقاش ناھىيە ئاقساراي يېزىسىدىن بارغانلىقىنى تەخمىن قىلىشقان» دەپ يازغانغا ئوخشاش».

ئالىم جامالىدىن ئاقسارايى مونخغوللارنىڭ زۇلمىدىن قېچىپ ھىندىستانغا قېچىپ كەتكەنلىكى ئەملىيەتكە ئۇيغۇنراق كېلىدۇ. ئالىم ھىندىستانغا بارغاندىن كېيىن ئۇيغۇر تېبابىتى ھەققىدىكى يۇقىرىقى ئەسەرنى يېزىپ («ئاقسارايى» كۆزدە تۇتۇلمىدۇ — ئا) ئۆز يۇرتىنى سېغىنىش ۋە ئۆزىنىڭ ئاقسارايلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن باشقا تېببىي كىتابلاردىن ئۆزگىچە ھالدا ئۆز كىتابىغا «ئاقسارايى» دەپ نام قويغان. مەزكۇر ئەسەردە ئۇيغۇر تېبابىتى نەزەرىيىلىرى، ھەر قايسى بۆلۈم كېسەللىكلىرى ۋە ئۇلارنىڭ داۋاسى، يەككە ۋە مۇرەككەپ دورىلار سۆزلەنگەن بولۇپ، نەزەرىيە قىسمى ئاساسەن باشقىلار تەرىپىدىن ئىبنىسىنانىڭ «ئەلقانۇن» نى كىچىكلىتىپ يازغان «مۇجىزىلقانۇن» (ئەلقانۇندىكى مۆجىزىلەر) دېگەن ئەسەردىكى خاتا كەتكەن جايلارغا تۈزىتىش كىرگۈزۈپ يورۇتۇپ بېرىلگەن ئىلمىي ئاساسلاردىن تەركىپ تاپقان. شۇڭا، مەزكۇر قىسمى ئەسلى ئاپتور (ئىبنى سىنانى دېمەكچى) مۇنداق دېگەن، ئۇ (مۆجىزىلقانۇننىڭ ئاپتورىنى دېمەكچى) مۇنداق دەپتۇ، مەن مۇنداق قارايمەن دېگەن شەكىلدە يېزىلغان. «ئەلقانۇن» دىكى قىيىن مەزمۇنلار يورۇتۇپ بېرىلگەن. «مۆجىزىلقانۇن» دىكى خاتا كەتكەن مەزمۇنلار تۈزىتىلگەن. ھەرقايسى بۆلۈم كېسەللىكلىرىدىن 180 خىلى سۆزلەنگەن. يەككە دورىلاردىن 390 خىلى، مۇرەككەپ دورىلاردىن 144 خىلى بايان قىلىنغان بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتى قەدىمكى ئەسەرلىرىمىز ئىچىدە تېۋىپلىرىمىزلا ئەمەس، بەلكى چەت ئەللەردىمۇ سەۋىيىسى ئەڭ

يۇقىرى دەپ ئېتىراپ قىلىنغان ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

يۇقىرىدا كۆرۈپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئالىم جامالىدىن ئاقسارايىنىڭ «ئاقسارايى» ناملىق كىتابىنىڭ ئىلمىي قىممىتى ناھايىتى زور بولۇپ، ئەرەپ يېزىقىدا پۈتۈلگەن بۇ قىممەتلىك ئەسەر قولدىن قولغا تارقىلىپ 1899 ـ يىلىغا كەلگەندە لەكنۇدا رەسمىي نەشىردىن چىقىپ، 1929 ـ يىلىغىچە دېھلى ئۇنىۋېرسىتېتى ئىسلام تېبابىتى ئىنىستىتۇتىدا دەرسلىك قىلىپ ئىشلىتىلگەن. دىيارىمىزدىكى بىر قىسىم تېۋىپلار ئۆز قولىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەزكۇر ئەسەرنىڭ نۇسخىلىرىدىن پايدىلىنىپ تېبابەت ئەمەلىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

ئەسكەرتىش I : «دېڭىز ئۇنچىلىرى»، «قاراقاشنىڭ چۇشىنەيلى»، «مەشھۇر ئۇيغۇر تېۋىپلىرى» قاتارلىق كىتابلاردا جامالىدىن ئاقسارايىنى 19 ـ ئەسىرلەردە ئۆتكەن دەپ يېزىلغان. ئەمما يېتەرلىك دەلىل ـ ئىسپات كەلتۇرۇلمىگەن. بىراق ئالىمنى 12 ـ ئەسىرلەردە ئۆتكەن دېگەن قاراشنى ياقىلىغۇچىلار ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئىسپاتى ئازراق بولسىمۇ چىنلىققا ئىگە.

هاجى زەينۇل ئەتتار

ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ مەشھۇر ئالىمى ئەلى ئېبىتىن ھۇسەيىن زەينۇل ئەتتار 13 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن 14 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە خوتەندە ياشىغان. ياشلىق دەرۋدە مەدرىسىتە ئوقۇپ دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلغان ھەمدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ بىر قەدەر چوڭقۇر نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك ماھارىتىنى ئىگىلىگەن. كېيىن خوتەندە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ بۇ جەريانداا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك، دورىگەرلىكىگە ئائىت كۆپلىگەن ئىلمىي ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىپ، بىزگىچە يېتىپ كېلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. بۇنىڭ ئىچىدە «ئىختىياراتى بەدئى» ئوت ـ چۆپ دورا ۋە رېتسېپ ئىلمىي ھەققىدىكى كىتابى ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ بۇ زور ھەجىملىك ئەسەرنى 1368 ـ 1369 ـ يىل ئارىلىقىدا ئەرەپ، پارس ۋە چاغاتاي تىلىدا يېزىپ پۈتكۈزگەندىن كېيىن، ئۆزى ئۆزئارا مانىدىكى خوتتەن پادىشاھىنىڭ خانىنى بەدىنى خانىشقا تەقدىم قىلغان. بۇ مەخسۇس ئەسەردە 1450 خىلدىن ئارتۇق ئۇيغۇر تېبابەت دورىسىنىڭ نامى، شەكلى، چىقىش ئورنى، يىغىۋېلىش، لايىقلاشتۇرۇش، پىششىقلاپ ئىشلەش، ساقلاش، دورا ئۇنۇمى، تەمى،

خۇسۇسىيىتى، شىپالىق رىولى، ئىشلىتىلىش مىقدارى، قوشۇمچە تەسىرى، تۈزەتكۈچى دورىلىرى، بەدىئىي قاتارلىق مول مەزمۇنلارنى خاتىرىلىگەن. بۇ ئەسەرنىڭكى قىسمى بولۇپ، بىرىنچى قىسمى ئوت - چۆپ دورىلار، ئىككىنچى قىسمى رېتسېپلاردىن تەركىپ تاپقان، رېتسېپقا ئائىت مەزمۇنلار ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. بۇ ئەسەرنىڭ كۆپ خىل قوليازما نۇسخىلىرى ۋە چەت ئەلدە بېۋسلغان تاش مەتبە نۇسخىلىرى بولۇپ، تەسىرى بىر قەدەر زور، پايدىلىنىش قىممىتى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ مەخسۇس دورىگەرلىك ئەسىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

موللا ئارىپ خوتەنى

مول مەزمۇنغا ئىگە قىممەتلىك مەخسۇس ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورى بولغان ئۇيغۇر تېببابەت ئالىمى موللا ئارىپ خوتەنى، ھازىرقى خوتەن ناھىيىسىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئىلچىدىن ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىكى لاسكۇي يېزىسىدا مىلادى 1564 ـ يىلى مەرپەتۆەر ئائىلىدە تۇغۇلۇپ، 91 يېشىدا ۋاپات بولغان. مازىرى ھېلىمۇ ھەم لاسكۇي يېزىسىنىڭ دۆڭ مەھەللىسىدە بولۇپ، «سەرداری ۋەلىي يۇللا مازىرى» دەپ ئاتىلىدۇ. يەرلىك خەلق ئۇنى جانلىق تىلدا «سەرگەن مازار» دەپمۇ ئاتايدۇ.

مەزكۇر ئالىم باللىق دەۋرىدىن تارتىپ 20 نەچچە ياشلىرىغىچە خوتەندە ئۆز ئاتىسى موللا سەلىم ئاخۇنۇمدىن ۋە شۇ دەۋرنىڭ ئۆلىمالىرىدىن ئىلمىي نەھۋى (گراممماتىكا)، ئىلمى شەرئى (سىنتاكىس)، ئىلمى تەجۋىد (فونىتىكا)، ئىلمى فىقھى (شەرئىەت ئىلمى)، ئىلمى تەفسىر، ئىلمىي ھەدىس، ئىلمى مەنتىق ۋە ئىلمى تىب قاتارلىق پەنلەرنى ئۆگەنگەن. تېببابەت ئىلمىدە ھەرقايسى پەنلەرنى ئۆگىنىشكە، بولۇپمۇ يەككە دورىلارنىڭ تەبىئىتى، خۇسۇسىيىتى ۋە ئىشلىتىلىشىنى؛ مۇرەككەپ دورىلارنىڭ لايىقلاشتۇرۇلۇشى، ياسىلىشى، يەنى داۋاسازلىق ئىلمىنى ئۆگىنىشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، خېلى يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكەن. ئالىم 28 ياشقا كىرگەندە بوۋىسى موللا ئالىم دامۇللا ھەزرىتى ئۇنى تېببابەت ئىلمىدە تېخىمۇ يۇقىرى بىلىمگە ئېرىشسۇن دەپ، ئەينى زامانداۋ ئىككىنچى ئۇستاز ئەبۇنەسىر فارابىنىڭ شاگىرتلىرىدىن دەپ قارالغان يەكەنلىك تېببىي ئالىم ئۇلۇغ بەگ يەركەندىنىڭ ھوزۇرىغا تېببابەت بويىچە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتكەن. ئالىم بۇ پىر ئۇستاز ئالدىدا

نەزەرىيە جەھەتتە ئۇيغۇر تىببىي ئالىمى ئوبۇلھەسەن قەرشىنىلئ مۇجىزىلقانۇننى، كېسەللىك تەشخىسى (دىئاگنوزى) جەھەتتە شەرھى ئەسبابنى، كېسەللىك داۋالاش جەھەتتە ئەلقانۇننىلئ ئۇچىنچى جىلدىنى، تەزكىرە تۇل ئەنتاكى ۋە فىردەۋسۇلھېكمەت قاتارلىق كىتابلارنى ئۆگەنگەن ھەمدە تېبابەت ئىشخانىلىرى ۋە داۋاسازلىق كارخانىلىرىنىلئ ھەممىسىگە كىرىپ، ئەملىي تېبابەت ساھەسىدە خېلى چېنىققان. كېيىن مەزكۇر پىر ئۇستازنىلئ ئەمرى بىلەن ھىندىستانىنىلئ سەرھىندى دېگەن شەھىرىگە بېرىپ، ھەيدەر ئەلىخان ساھىب دېگەن تېبابەت ئۇستازنىلئ ھوزۇرىدا يەنە ئۇچ يىل بىلىم ئاشۇرغان، ئۇ يەردىن يەكەنگە قايتىپ كېلىپ، بىر مەزگىل پىر ئۇستازنىلئ خىزمىتىدە بولغاندىن كېيىن، يۇرتى خوتەن لاسكۇيغا قايتىپ كېلىپ، خوتەن خەلقىنىلئ ساقلىق ساقلاش ئىشلىرى ئۇچۇن جان ئۆيدۇرۇپ ئىشلىگەن ۋە نۇرغۇن قىممەلتىلئ ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئۇيغۇر تېبابىتىگە ئۆچمەس تۆھپىلەر قوشقان. ئۇيغۇر خەلقىنىلئ تىببىي ئالىمى موللا ئارىپ خوتەنى ئەينى يىللاrدا كۇندىلىك ئىشلار تەرتىپىنى ناھايىتى زىچ ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىر تەرەپتىن، چۇشتىن بۇرۇن ئايىغى ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرغان بىمارلارنى بىر تەرەپ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، چۇشتىن كېيىن شاگىرتلىرى ۋە تالىپلىرىغا دەرس ئۆتكەن، يەنە بىر تەرەپتىن، كەچلىرى قىممەتلىك تەجرىبىلىرىنى يەكۇنلەپ پارسچە «گۇلدەستەئى ئافىيەت» (ساغلاملىق گۇلدەستىسى)، چاغاتايچە «تۇركى دەستۇرۇلئىلاج» (تۇركچە داۋالاش قوللانمىسى)، پارسچە «مۇجەررەباتى ئارىف» (ئارىپنىلئ تەجرىبىدىن ئۆتكەن رېتسېپلىرى)، ئەرەبچە «ئەسرارۇلنەبزى ۋەلبەۋلى ۋەلبىراز» (تومۇرنىلئ ۋە چوڭ ـ كىچىك تەرەتنىلئ سىرلىرى)، پارسچە «مۇئالىمجاتىل فۇقرائى ۋە ئەھلىل سەھرائى» (كەمبەغەل ۋە سەھرالىق ئاجىزلاrنى داۋالاش)، پارسچە «رىسالەئى فەسەد ۋە

هىجامەت» (قان ئېلىش، شەخەك قويۇش ھەققىدىكى رىسالە) قاتارلىق نۇرغۇنلىغان كىتابلارنى يازغان. بۇ ئۇلۇغ زات خوتەن دىيارى مىقياسىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن تارىم ۋادىسى دائىرىسىدىن كەلگەن نى - نى بىمارلارغا شىپالىق ئەتكەن، نۇرغۇن شاگىرتلار يېتىشتۈرگەن ۋە يۈقىرىقىدەك نۇرغۇن بىماھا ئەسەرلەرنى يېزىپ، داڭلىق تېببىي ئالىم بولۇپ تونۇلغان. ئالىمنىڭ بۇ تۆھپىلىرى ھازىرغا قەدەر ئەۋلادمۇ ئەۋلاد تىللاردا داستان، دىللاردا ياد ئېتىلىپ كەلگەن.

بۇنىڭدىن بۇرۇن، بىز پەقەت مەزكۇر ئۇلۇغ ئالىمنىڭ بىر - ئىككى ئەسىرى بارلىقىدىنلا ئاز - تولا خەۋەردار ئىدۇق. ئەمدىلىكتە بەزى دەسلەپكى ئىزدىنىشلەر ئارقىلىق، ئۇنىڭ ئاز دېگەندە بەش - ئالتە خىل ئاز تېپىلىدىغان مەخسۇس ئەسەرلىرى بارلىقىنى بىلدۇق. ئەپسۇسكى، كۆپ قىسمىنى تېخى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدۇق. ئىشىنىمىزكى، مەزكۇر گۆھەرلەر تېپىلسا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمى ساھەسىدىكى نۇرغۇن بوشلۇقلار تولدۇرۇلۇپ، غايەت زور ئىلمىي كۈچنى نامايەن قىلغۇچى.

خوجا رەھىم ئاخۇن

خوجارەھىم ئاخۇن (تەخمىنەن 18 ـ ئەسىرلەر ئەتراپىدا ياشىغان) خوتەنلىك، ئۇيغۇر تېبابىتى رېتسېپتور ئالىمى بولۇپ، كىچىك چاغلىرىدا خوتەندىكى داڭلىق مەدرىسىلەردە ئانا تىلى ۋە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ياش چاغلىرىدا ئىلمىي فىقھى ۋە ئىلمىي تىب كەسپىلىرىنى شۇ مەدرىسىلەردە زور ئېجتىھات بىلەن ئوقۇغان ھەمدە ئاخۇنۇملۇق دەرىجىسىگە يەتكەن. باشقىلاردىن ئۆزگىچە ھالدا خوتەن دىيارىدىن چىقىدىغان دورىلار بىلەن كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، خەلق ئارىسىدا زور شۆھرەت قازانغان.

1937 ـ يىلى ئۆزىنىڭ ئۇزاق يىللىق تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، خوتەننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ماس كېلىدىغان دورا ۋە دورا نۇسخىلىرىنى توپلاپ، چاغاتاي تىلىدا «تېببىي چوڭ» دېگەن چوڭ قارابادىن كىتابىنى ۋە «مەخزەنىل پارائىد» (پايدىلىق دورىلار جۇغلانمىسى) نى يېزىپ چىققان. بىزنى يەرلىك دورا ۋە دورا نۇخىلىرىنى قېزىشتا بىباھا مەنبە بىلەن تەمىنلىگەن.

مۇھەممەت رەھىم شاھ بوۋا

مۇھەممەت رەھىم شاھ بوۋا (؟ — 1856 ـ يىلى) ئۇيغۇر تېبابەتتىنىڭ ئاتاقلىق ھېپزى ـ سېھھەت ئالىمى. ئۇ، خوتەن شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئۆسمۈر چاغلىرىدا خوتەندىكى مەدرىسىلەردە ئانا تىلى ۋە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ياشلىق چېغىدا مەرىسىلەردە ئۇيغۇر تېبابەت كەسپى بويىچە قېتىرقىنىپ بىلىم تەھسىل قىلغاندىن كېيىن، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. گەرچە بەگلىك ئىمتىيازلارغا ئىگە بولسىمۇ، ئەمەلنى دوست تۇتماي، ئاجىز ـ ئورۇق، يېتىم ـ يېسىرلەرگە، پېقىر خەلقلەرگە خەيرى ـ ساخاۋەت، مېھرى ـ شەپقەت قىلغنا. ھېپزى ـ سېھھەت ئىشلىرىغا ئوبدان رىئايە قىلمىغان ئۆلىما بولغاچقا، ئۇزاق ئۆمۈر كۆرگەن. خەلق ئۇنى ئىززەتلىك مۇھەممەت رەھىم شاھ بوۋا دەپ ئاتىغان. مەزكۇر ئالىم ئۆزىنىڭ ئۇزاق يىللىق ساقلىقنى ساقلاش ۋە داۋالاش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، 1830 ـ يىلى چاغاتاي يېزىقىدا «مەنبەئىي قووايى» (ساغلاملىقنىڭ مەنبەسى) دېگەن 600 بەتلىك چوڭ ئەسەرنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئوسمان بەگ ۋە مۇرات بەگ

ئوسمان بەگ ۋە مۇرات بەگ 18 ـ ئەسىردە ياشىغان ئاتاقلىق ئۇيغۇر تېبابەت مۆتكۈمالىرىدىن بولۇپ، بۇلار ئاكا ـ ئۇكا ئىدى.

ئوسما بەگ ۋە مۇرات بەگ 18 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا خوتەن ۋىلايىتى كېرىيە ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇلار كېيىن تۇركىيىگە بېرىپ ئوقۇپ ھەر تەرەپتىن تولۇق بىلىم ئالغان، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى پۇختا ئىگىلىگەندىن كېيىن، ئۆز يۇرتىغا قايتقان. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى ھەمكارلىشىپ ئۇيغۇر تېبابەت ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، شارائىتى سېھھەت (ساقلىق شەرتلىرى) ۋە «تەجرىبانى تېببى» دېگەن ئەسەرنى تۇركچە يېزىپ چىققان، بۇ كىتابلار قازاندا باستۇرۇلغان. ئوسمان بەگ خوتەنده ئۆزاق مۇددەت تېۋىپلىق ۋە دورىگەرلىك قىلغان. ئۇنىڭ ئوغۇللىرىدىن دۆلەت يارىھاجى دېگەن كىشى خوتەننىڭ مەشھۇر تېۋىپ دورىگىرى بولۇپ، شەھەر ئىچىده بىر نەچچە جايدا دورا ـ دەرمەك دۇكىنى بار ئىدى. ھازىر بۇ كىشىنىڭ ئەۋلادلىرى خوتەنده ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكته.

هازىرقى ۋە بۇگۈنكى زامانداۋ ئۆتكەن تېۋىپلار

خوتەن شەھىرى ۋە خوتەن ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار

ئەخمەت هاجى

ئەخمەت هاجى تەخمىنەن 1832 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچى يېزا ئەللامە كەنتىدە دېھقان ئىساق هاقى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. بالاغەتكە يەتكەنگە قەدەر دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلغان هەمدە ئۆز زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش جەھەتتە بىر قەدەر يۇقىرى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ماهارەت ئىگىلىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆيىدە ئىلىم ئۆگەنگەچ، ئۆيىگە كەلگەن هاجەتمەنلەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ مەسلىھەت بېرىپ، رېتسېپ يېزىپ بەرگەن. ئۇنىڭ كېسەللىكلەرنى تونۇش جەھەتتىكى بىلىم ۋە تەجرىبىسى ناھايىتى مول بولۇپ، هەرقانداق كېسەلگە تومۇر تۇتۇش ۋە باشقا ئەنئەنىۋى تەكشۈرۈش ئۇسۇللىرىنى بىرلەشتۈرۈپ تەكشۈرۈپ توغرا تونۇپ، جايىدا هۆكۈم قىلغان. بىر كۈنى ئۆز مەھەللىسىدە بىر ئايال كېسەل بولۇپ قېلىپ، ئۇنىڭغا باشقا تېۋىپلار «پالەچ بولۇپ قالغىلى قوپۇپتۇ» دەپ بوزىغا قاتارلىق دورىلار بىلەن داۋالاشنى بۇيرىغان. ئەخمەت هاجى كېسەلنى كۆرگەندىن كېيىن، كۆك چامغۇرنى پىشۇرۇپ سۈيىنى ئىچۈرۈپ، چامغۇرنى

یىگۇزۇپ داۋالاشنى بۇيرۇپ، هېلىقى ئايالنى ساقايتقان. ئەخمەت هاجىنىڭ نامى قاراقاش ناهىيىسىدە كەڭ تارقالغاچقا، ئۇ يەردىكى كىشىلەر ئۇنى پات - پات تەكلىپ قىلىپ كېسەل كۆرسىتىشكە ئاپارغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا بىر قېتىم قاراقاش زاۋا يېزىسىدىكى مەمتىلىخان دېگەن كىشى ئۇنى ئۆيىگە كېسەل داۋالاشقا ئېلىپ بارغان، ئەخمەت هاجىئۇيەردە تۆت كۈندەك تۇرۇپ كېسەل داۋالىغان. شۇ مەزگىلدە قاراقاش دەرياسىغا سۇ كېلىپ قالغاچقا، مەمتىلىخان ئەخمەت هاجىنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇش ئۈچۈن، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە قاراقاش دەرياسىغا كۆۋرۈك سالدۇرۇپ، ئەخمەت هاجىنى ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئىلمى ۋە شۆهرىتىگە ئۆز مىننەتدارلىقى ۋە هۆرمىتىنى بىلدۈرگەن.

ئەخمەت هاجى يەنە پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇلارغا تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن. ئۇنىڭ پەرزەنتلىرىدىن نىياز ئاخۇن هاجى، تۇرسۇننىياز هاجى، مەتتۇرسۇنخان هاجىلار ئۆز زامانىسىدا شۆهرەت قازانغان تېۋىپلاردىن بولۇپ يېتىلگەن.

ئەخمەت هاجى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىنىڭ بېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

دۆلەتیا هاجی

دۆلەتیا هاجی 1865 - یىلى خوتەن شەھىرىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1878 - يىلدىن 1886 - يىلغىچە دادىسىدىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيى داۋالاش، دورىگەرلىك ئۇسۇللىرىنى ئۆگەنگەن. 1886 - يىلىدىن 1891 - يىلغىچە دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1891 - يىلدىن باشلاپ دادىسىنى ۋە پېشقەدەم تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئىلمىنى تېخىمۇ سىستېمىلىق ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى ئۆستۈرگەچ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1895 - يىلدىن 1904 - يىلغىچە ئىككى قېتىم ھىندىستان ۋە پاكىستانغا بېرىپ، تېبابەتچىلىك جەھەتتە بىلىم ئاشۇرغان ھەمدە نۇرغۇنلىغان خام دورىلار بىلەن تونۇشۇپ، بۇ ھەقتە ئۆگىنىش ۋە تەتقىقات ئېلىپ بارغان. 1904 - يىلدىن 1952 - يىلغىچە خوتەندە داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ھەر خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقان ھەمدە بۇ ھەقتە ئىزدىنىش، تەتقىقات ئېلىپ بارغان. ئاددىي دورا نۇسخىلىرى بىلەن يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرى، نېرۋا كېسەللىكلىرى، ھەزىم سىستېما كېسەللىكلىرى، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە ئۆت - بۆرەككە تاش چۈشۈش كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ساقايتىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان. 1914 - يىلى ئۆز زامانىسىدا خوتەنگە ئامبال بولغان «چىڭ دارىن» دېگەن كىشى يالغان تېۋىپلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن تېۋىپلاردىن ئالغان ئىمتىھاندىن دۆلەتیا هاجى ئۆتكەن.

دۆلەتیا هاجی دورا ئەشیالارنىڭ تەبىئىتى، خۇسۇسىيىتى، ئىشلىتىلىش ئورنى ۋە زىيانلىق ئەكس تەسىرلىرى، دورىلارنى تېرىپ ئۆستۈرۈش، يىغىۋېلىش، قۇرۇتۇش، ساقلاش ھەمدە مۇرەككەپ دورىلارنى ياساش جەھەتتە نۇرغۇن ئىزدىنىش ۋە تەتقىقاتلارنى ئېلىپ بېرىپ، خوتەندە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققي قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ يەكۈنلىگەن، توپلىغان رېتسېپ نۇسخىلىرىنىڭ بىر قىسمى خەلق ئارىسىدا تارقالغان بولسا، بىر قىسمى ئۆز ئەۋلادلىرى ئارىسىدا ساقلىنىپ كېسەل داۋالاش ئىشلىرىدا قوللىنىلماقتا.

دۆلەتیا هاجی 1952 - يىلى 10 - ئايدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 87 يېشىدا خوتەن شەھىرىدە ۋاپات بولغان.

مەتتۇرسۇنخان ھاجى

مەتتۇرسۇنخان ھاجى 1890 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچى يېزا ئەللامە كەنتىدە ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ ئەخمەت ھاجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئەقىل يېشىغا يەتكەندىن كېيىن دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ دىنىي تەلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، دادىسى ئەخمەت ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى پۇختا ئۆگىنىپ، كېسەل تەكشۈرۈش - تەشخىس قىلىش ۋە داۋالاش جەھەتتە چوڭقۇر نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە قابىلىيەت يېتىلدۇرگەن. قورامىغا يەتكەندىن كېيىن يەنە داۋاملىق تۇردە كىتاب كۆرۈپ ئىلىم ئۆگىنىش، مۇتئالىيە قىلىش بىلەن بىرگە، ئۆيىگە شىپا ئىزدەپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ مەسلىھەت بەرگەن، رېتسېپ يېزىپ بەرگەن، ئاساسەن دورا ياسىمىغان، ياسىغاندىمۇ جاۋارىش كۇمۇنى قاتارلىق بىر نەچچە خىللا دورا ياسىغان. ئۇ ياسىغان جاۋارىش كۇمۇننىڭ تەسىرى كۇچلۇك، شىپالىق ئۇنۇمى يۇقىرى بولۇپ، يۇرت ئىچىدە نامى چىققان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىز كىشى مەتتۇرسۇنخان ھاجىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئۆزىنىڭ كېسىلى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن داۋايىمىشكى سورىغان. مەتتۇرسۇنخان ھاجىنىڭ قۇلىقى سەل ئېغىر بولغاچقا، گەپنى توغرا ئاڭلىيالماي جاۋارىش كۇمۇنى بەرگەن. ھېلىقى كېسەل دورىنى يەپ ساقايغان (بۇنى غۇجى باۋۇدۇن ھاجى باشقىلارغا ئېيتىپ بەرگەن).

مەتتۇرسۇنخان ھاجى شاگىرت يېتىشتۇرۇشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم، غۇجى باھاۋۇدۇن ھاجى قاتارلىق داڭلىق تېۋىپلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن. ئۇ ئۆز

شاگىرتلىرىغا ئۆزىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگىتىۋېتىپ «چوڭ هۆكۈمالار قايتۇرغان كېسەللەرگە دورا قىلمائىلار» دەپ ئۇلارنى ئاگاهلاندۇرغان. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا كېسەل تارتىپ ياتقاندا شاگىرتلىرى ۋە باشقا تېۋىپلار ئۇنىڭغا ئانار شەربىتى بەرمەكچى بولغاندا، ئۇ: «ماڭا قۇۋۋەتلىك دورا بەرمەڭلار، ئۇنداق دورا مېنىڭ نەپسىمنىڭ ئۇزۇلۇشىنى كەينىگە سۈرۈۋېتىدۇ» دېگەن.

مەتتۇرسۇنخان هاجى 1973 - يىلى 83 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

تۇردىنمۇھەممەت ئاخۇن

تۇدى مۇھەممەت ئاخۇن 1895 ـ يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ ياغچى يېزا ئەلنامە كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. 1910 ـ يىلىغىچە دىنىي مەدرىستە ئوقۇغان. 1920 ـ يىلىغىچە ئەلنامە كەنتىدە ئۆتكەن ئاتاقلىق تېۋىپ ئەخمەت ھاجىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1925 ـ يىلغىچە قاغىلىقتا ئاتاقلىق تېۋىپ ھۇسەينخان تەجەللىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرغان. 1925 ـ يىلدىن 1955 ـ يىلغىچە ئۆز يۇرتىدا ۋە يەركەنلەردە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1955 ـ يىلى خوتەن ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە قاتنىشىپ، كېسەل داۋالاش، شاگىرت يېتىشتۇرۇش، قەدىمكى تېببىي كىتابلارنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1975 ـ يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنگەندىن كېيىن، 1978 ـ يىلى ۋاپات بولغانغا قەدەر مۇشۇ دوختۇرخانىدا ئىشلىگەن. ئۇنىڭ گەرچە بۇ يەردە ئىشلىگەن ۋاقتى قىسقا بولسىمۇ، لېكىن قالدۇرغان تۆھپىسى كۆپ بولغان.

تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمنىڭ تومۇر تۇتۇش ماھارىتى ناھايىتى ئۇستۇن بولۇپ، 40 نەچچە خىل تومۇر تۇرىنى بىر قەدەر مۇكەممەل ئىگىلىگەن. غەرب تېبابىتىدە دىئاگنوز قويۇش مۇمكىنچىلىكى بولمىغان كېسەللىكلەرگە تومۇر تۇتۇش قاتارلىق ئەنئەنىۋى دىئاگنوز قويۇش ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىپ توغرا دىئاگنوز قويغان. ئۇ تاغقا چىقىپ جاپالىق ئىزدىنىپ 13 خىل خام دورىنى تېپىپ، چەت ئەلدىن كىرگۈزۈلىدىغان دورىلارنىڭ

ئورننى بېسىپ ئىشلىتىپ، يۇقىرى ئۈنۈم قازانغان. تۇردى مۇھەممەت ئاخۇننىڭ داۋالاش ئىستىلى ناھايىتى ياخشى بولۇپ، بىمارلارغا ئوخشاشلا ئىللىق مۇئامىلە قىلاتتى. گەرچە ئاڭلاش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم قالغان بولسىمۇ، ئۆز كەسپىنى بەكمۇ قەدىرلەيتتى، كېسەللەرنى ئېھتىيات بىلەن كۆرۈپ داۋالايتتى. ئۇ كۆپ تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئاق كېسەلگە ئىشلىتىلىدىغان شەربەت ۋە مەجۇناتلارنىڭ مۇرەككەپ رېتسىپلىرىنى ئىجاد قىلىپ، ئاق كېسەلنى داۋالاش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قازانغان. ئۇ يەنە يۇرەك، بۆرەك، نېرۋا كېسەللىكلىرىگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش جەھەتتە ئۆزىگە خاس تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتىمۇ زور ئۈتۈق قازانغان.

ئۇ يۇقىرىقىدەك نەتىجىلەرنى يارىتىش بىلەن بىرگە يەنە شاگىرت يېتىشتۇرۇشكىمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، باقى ھاجى، ئابدۇخالىق قارىم، ھېبىبۇللا قارىھاجى، شۇنداقلا پەرزەنتلىرىدىن مەينىكارخان ھاجى، ساھىپخان، مەتتۇرسۇن ھاجى، تۇرسۇننىيازخان قاتارلىقلارنى تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ ھەم ئاتىلىق، ھەم ئۇستازلىق بۇرچىنى ئادا قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەكەندىن ئابدۇرېشىت قارىم، تۇرسۇنجان قاتارلىق تېۋىپلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن.

تۇردىمۇھەممەت ئاخۇن 1960 - يىلىدىن 1963 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ 40 نەچچە يىللىق داۋالاش تەجرىبىسىگە ئاساسەن «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك قوللانمىسى» دېگەن كىتابنى يېزىپ چىققان. بۇ كىتاب 1982 - يىلى دۆلەت دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا ئەسىرى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلانغان ھەمدە «خەلق گېزىتى» بۇ ھەقتە مەخسۇس خەۋەر بەرگەن. بۇ كىتاب ھازىرغىچە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلمەكتە.

ئابدۇكېرىم ھاجى

ئابدۇكېرىم ھاجى 1906 - يىلى خوتەن شەھىرى خەلىپىلىك ھويلا (ھازىرقى يېڭى گۈلباغ) مەھەللىسىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا خوتەندە مەدرىسە دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلغان ھەمدە ئەرەب ۋە پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. تېبابەت ئىلمىگە ئىشتىياق باغلاپ، ئەينى ۋاقىتتىكى مەشھۇر تېۋىپ دادىسى مۇھەممەد نىياز ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن.

مۇھەممەد نىياز ھاجى شىنجاڭدا 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئۆتكەن مەشھۇر شائىر ۋە تېۋىپ ھۈسەينجان تەجەللىنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئىدى. چوڭ دادىسى ھېكىم شاھ ئاخۇنۇم تەجەللى ھەزرىتىمنىڭ زامانداشى بولغان مەشھۇر تېۋىپ ئىدى. ئابدۇكېرىم ھاجى 1929 - يىلىغا قەدەر دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەندى ۋە دادىسىنىڭ يېنىدا يارەمچى سۈپىتىدە ئىشلەپ، بىشىدىن نۇرغۇن تەجرىبىلەرنى ئۆتكۈزۈپ، نەتىجە قازانغان. دادىسى ھەجگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، خوتەن قىزىزىق دەرۋازىدا تېبابەتچىلىك ئورنى ئېچىپ كەسپىنى داۋاملاشتۇرغان. 1933 - يىلى ھەج قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن چەتكە چىقىپ ھازىرقى پاكىستاندا 14 يىل تۇرۇپ، ئوردۇ تىلىنى ياخشى ئۆگەنگەن ھەمدە راۋۇلپىندىدىكى ھەمدەرد شىپاخانىسىدا دوربگەرلىك ۋە داۋالاش ئىلمى جەھەتتە بىلىم ئاشۇرغان. 1947 - يىلى 12 - ئايدا نۇرغۇن ئۆسۈملۈك دورا ماتېرىيالىرىنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن. شۇ چاغدا بۇ دورىلار خوتەندە كەمچىل، ھەتتا بەزى دورىلار ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىك ئىدى. ئۇ ياسىغان دورىلار ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئىگە بولغان. بۇ دورىلار

خوتەننىڭ باشقا ناھىيىلىرىگە يۆتكىلىپ سېتىلغان. بولۇپمۇ نۇشدارى، ئەۋرىشىم شەربىتى، داۋائىل مىشكى ئالاھىدە مەشھۇر بولغان. 1948 -، 1949 - يىللاردا خوتەندە چىقىدىغان «تەكلىماكان گۈلى» گېزىتىگە ئوردۇچە ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ يازغان «جىددي تېببىي ساۋاتلار»، «كېسەللەردىن ساقلىنىش چارىلىرى» دېگەن تېمىلاردىكى ماقالىلەرنى چىقىرىپ، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. 1955 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبولاتورىيىسىگە پاي سېلىپ كىرىپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئاكتىپ رول ئويناغان ھەمدە ئامبولاتورىيىنىڭ مەسئۇللۇق خىزمەتلىرىدە بولۇپ، ھازىرقىدەك تەرەققىي قىلىشىغا ئاساس سالغان.

1954 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى داڭلىق تېۋىپلارنى تەشكىللەپ غەرب تېببابەتچىلىكىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلغاندا، ئابدۇكېرىم ھاجى كۇرسنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۆتەپ، ئېلىخان ھەزرىتىم، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم، ئابدۇلھېمىت يۇسۇف ھاجى قاتارلىق كىشىلەرنى يارەمگە چاقىرىپ، كۇرسنىڭ قويۇق ئىلمىي كەيپىيات ئىچىدە تاماملىنىشىغا تۆھپە قوشقان.

تېببابەتچىلىك ساھەسىدە ئۇنتۇلغۇسىز تۆھپە قوشقان زات ئابدۇكېرىم ھاجى 1959 - يىل 2 - ئايدا قازا قىلغان.

ئابدۇللا دامولللام

تېۋىپ - ھۆكۈما ئابدۇللا دامولللام 1888 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ يېڭىئاۋات يېزا، ئوتتۇن كەنتى «مىڭ بېشى» مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق تېۋىپ - ھۆكۈما راشىدىن ھاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. يەتتە ياشقىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان، 10 ياشقىچە ئۆز يۇرتىدا ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، 1898 - يىلى خوتەنگە كېلىپ، شەھەر ئىچىدىكى «شېھىت باغ» مەدرىسىدە ئوقۇغان، 1912 - يىلى بۇ مەدرىسنى پۈتتۈرۈپ، قەشقەرگە بېرىپ، قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇغان. 1916 - يىلى قەشقەر خانلىق مەدرىسىنى پۈتتۈرۈپ، چەت ئەلگە چىقىپ، ئىلگىرى - كېيىن راۋۇلپىندى، كاراچى، دېھلى، بومباي قاتارلىق جايلاردا تۇرۇپ دىنىي ئىلىم ئالغان، كېيىن بومبايدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان يەركەنلىك باھاۋۇددۇن باينىڭ تونۇشتۇرۇشى ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ھەر ئايدا ئوقۇش ياردەم پۇلى ۋە تۇرمۇش ياردەم پۇلى بېرىشى بىلەن ۋەتەنداش ساۋاقدىشى ھەسەن مۆژلىۋى بىلەن بىرگە بومباينىڭ «لاكنو» دېگەن يېرىدىكى «لاكنو تېببابەت شۆيۈەنى» دە ئوقۇغان، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن يەنە ۋەتەنداش باھاۋۇددۇن باينىڭ ئىقتىسادىي ياردىمى ۋە يوللۇقى بىلەن چەت ئەلدىكى 14 يىللىق ئوقۇشىنى تۈگىتىپ، نۇرغۇن كىتاب، قول يازما، ئوقۇشلۇق، دورا - دەرمانلارنى ئېلىپ ساۋاقدىشى ھەسەن مۆژلىۋى بىلەن بىرگە ھەجدىن يانغان كارۋانلارغا قوشۇلۇپ قايتىپ كېلىپ، شەھەر ئىچىدىكى «شېھىت باغ» مەدرىسىگە مۇدەررىسلىك قىلغاچ بىر تەرەپتىن تېببابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ كېسەل كۆرسە، يەنە بىر تەرەپتىن تېببابەتچىلىك ئىز باسارلىرىنى ئوقۇتۇپ تەربىيىلەش ئىشلىرىنى قىلغان. ساۋاقدىشى ھەسەن مۆژلىۋىمۇ باشقا مەكتەپتە مودەررىسلىك قىلغاچ تېببابەتچىلىك بىلەن

شۇغۇللانغان. 1956 - يىلىدىن ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئالبۇلاتۇرىيىسىدە كېسەل كۆرگەچ تېبابەتچىلىك ئىز باسارلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش بىلەن شۇغۇللانغان. ئابدۇللا داموللام تېبابەتچىلىك ئىلمى بويىچە ئۆزىنى چاغدا چەت ئەلگە چىقىپ ئالىي مەكتەپنىڭ مەخسۇس، تەربىيىسىنى ئالغان ئۇچ نەپەر ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ پىشۋالىرىدىن بىرى (يەنە باشقا ئىككى نەپىرىدىن بىرىنچىسى ھەسەن مۆژلىۋى، ئىككىنچىسى ئابدۇكېرىم ھاجىم) بولۇپ، مەخسۇس ئوقۇپ سىستېمىلىق ئالىي مەكتەپ تەربىيىسىنى كۆرگەن. ئەرەب، پارس، ئوردۇ، ھىندى، تۈرك تىللىرىنى پىششىق ئىگىلىگەن بىلىملىك يېتىلگەن ھۆكۈما بولۇپ ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىكى مىزان تىپ، تېببىي ئەكبەر قاتارلىق نۇرغۇن كىتابلارنى تەرجىمە قىلىپ، دەرس ئۆتۈپ، ئىلمى ھاجىم، ئابدۇۋۇايىت ھاجىم، ئابدۇكېرىم ھاجىم، مەتتۇرسۇن ھاجىم، ھېبىبۇللا ھاجىم، مەتتوختى ھاجىم، تۇرسۇن خەلىپەم قاتارلىق تېبابەتچىلىك مۇتەخەسسىسلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىققان. ئابدۇللا داموللام ئەل ئارىسىدا ناھايىتى چوڭ ھۆرمەت كۆرگەن. قەشقەردە ئوقۇغىنى ئۈچۈن «داموللا»، ھىندىستاندا ئوقۇغىنى ئۈچۈن «مەۋلىۋى» دەپ ئاتالغان بولۇپ، ئەينى چاغدىكى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىنىڭ ئەڭ چوڭ تېبابەت پىشۋاسى ئىدى. ئابدۇللا داموللام تەربىيىلەپ چىققان يۇقىرىقى تېبابەتچىلىك مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ كۆپىسى ھازىر ئالەمدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى مۇدىر ۋىراچ بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتى ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ تۆھپە قوشقان تۆھپىكارلاردۇر.

ئابدۇللا داموللام 1975 - يىلى 9 - ئايدا 86 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندە، سەھىيە نازارىتىنى ئالاھىدە تەزىيە تېلېگراممىسى يوللاپ، ئائىلىسىدىن ھال سوراش بىلەن بىرگە، بۇ تېبابەت مۇتەخەسسىسلىكى ۋاپاتىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرگەن.

هەسەن مەۋلۈۋی

هەسەن مەۋلۈۋی — مەۋلۈۋی هىندىستاندا ئوقۇغانلارغا بېرىلىدىغان ئىلمىي ئۇنۋان. 1888 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ خانئېرىق يېزا تاسمىچى كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا ئۆز مەھەللىسىدە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، خوتەن شەھىرىگە كېلىپ مەدرىسە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ئۇ ناھايىتى تىرىشچان ھەم زېرەك بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئىلىم ئېلىش قىزغىنلىقى، تەپەككۇرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى بىلەن ئۇستازلىرىنى ھەيران قالدۇرغان. 30 ياشقا يېقىنلاشقاندا ئىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بۇخارا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، ئۇ يەرلەردە بىر مەزگىل ئىلمىي پائالىيەتلەردە بولغان ۋە ھىندىستانغا بېرىپ بىر مەزگىل ئىلمىي پائالىيەتلەردە بولغان. كېيىنكى بىر دىنىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەن. ئوقۇشقا كىرىشتىن ئىلگىرى ۋە ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن ھىندى، ئوردۇ، تۇرك تىللىرىنى ئۆگەنگەن. دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، بومباينىڭ لاكنو تېبابەتچىلىك ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرىپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆگىنىشتىكى تىرىشچانلىقى بىلەن بىر نەچچە يىل ئىچىدە تېبابەتچىلىك ئىلمىنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىدىكى بىلىملەرنى كامىل ئۆگىنىپ، لايىقەتلىك ئوقۇش پۈتتۈرگەن ھەمدە مەكتەپنىڭ ۋە ئۇستازلىرىنىڭ دەۋىتى بىلەن ئۆز مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. بۇ مەزگىلدە ئۇ ئۆزى بىلەن بىرگە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان تېبابەتچىلىك مۇتەخەسسىسلىرى، ئالىملار بىلەن ئىلىم ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى ئۆستۈرگەن. ھەسەن مەۋلۈۋنىي كۆچلۈك يۇرت ۋە ۋەتەن

مۇھەببىتى بىر يىلدىن كېيىن ھىندىستاندىن ئۆز ۋەتىنىگە قايتىشقا مەجبۇرلىغان. ئۇ 1930 - يىلى نۇرغۇن كىتاب - ماتېرىياللارنى ۋە داۋالاش سايمانلىرىنى ئېلىپ ساۋاقدىشى ئابدۇللا مەۋلىۋى بىلەن خوتەنگە قايتىپ كەلگەن.

ھەسەن مەۋلىۋى خوتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن خوتەن شەھىرىدىكى «شېھىت باغ» مەدرىسىگە مۇدەرىس بولۇپ دەرس ئۆتكەچ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، قېرىنداشلىرىنى كېسەل ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ داۋالاش ئىقتىدارى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ئادەتتىكى كېسەللەرنى داۋالىغاندىن سىرت، جايلاردىن ئېلىپ كېلىنگەن ئەمالارنىڭ كۆزىنى ئېچىپ، خەلق ئىچىدە زور شان - شەرەپ قازانغان. پوقاقنى ئوپېراتسىيە قىلىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ كېسەللىكلەرنى ئوپېراتسىيە قىلىپ داۋالاش تېخنىكىسىنىڭ ئۆسۈشىگە ھەسسە قوشقان.

ھەسەن مەۋلىۋى يەنە شاگىرت يېتىشتۈرۈشكە كۆڭۈل بۆلۈپ، خوتەن شەھىرىدىن مەتتۇرسۇن ئانايەت، خوتەن ناھىيىسىنىڭ خانئېرىق يېزىسىدىن ئابلىمىت مەخسۇم ھاجى، توساللا يېزىسىدىن رەجەپ ئاخۇن قاتارلىق تېۋىپلارنى تەربىيىلەپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ ئەۋلادمۇ ئەۋلاد داۋاملىشىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

ھەسەن مەۋلىۋىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە قابىلىيىتىگە ئاساسەن، كىشىلەر ئۇنى «ھەكىم ساھىب» دەپمۇ ئاتىغان. ئەپسۇس كۆتۈلمىگەن بىر قېتىملىق ھادىسە تۈپەيلىدىن بۇ ئالىم 1949 - يىلى 61 يېشىدا بۇ دۇنيادىن ئايرىلغان.

زۇندىخان تېۋىپ

زۇندىخان 1884 ـ يىلى خوتەن شەھرىنىڭ دۆڭباغ دېگەن يېزىدە تۇغۇلغان. 1973 ـ يىلى 6 ـ ئايدا ئالەمدىن ئۆتكەن؛ ئۇ ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن خوتەن شەھرىدىكى ئاتاقلىق تېۋىپ توختى شاخونۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن تېبابەتچىلىكنىڭ نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي بىلىملىرىنى ئۆگەنگەن.

1914 ـ يىلدىن باشلاپ كېسەل كۆرۈشكە باشلىغان، بولۇپمۇ يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقتىن باشلاپ 3 ياشقىچە بولغان بالىلاردا ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم قازانغان. بىمارلارنى داۋالاشتا ئاساسەن ئۆسۈملۈكلەرنى قاينىتىپ ئۆچكۈزۈش، سىرتتىن دورا سۈرۈپ ئوۋۇلاش، بەزى ئورۇقلارنىڭ شىرنىسىنى چىقىرىپ ئىچكۈزۈش قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن داۋالاپ ساقايتىپ، 50 ـ 60 ـ يىللاردا بالىلار كېسەللىكلىرى بويىچە داڭلىق تېۋىپقا ئايلانغان. يېزىلاردىكى كەڭ دېھقانلارنىڭ شىپالىق يامغۇرى بولغان. دېھقانلار زۇندىخان تېۋىپنىڭ 2 يۈەنلىك دورىسى بىلەن ئېغىر كېسەللەر ساقىيىدۇ دەپ مەھدىيە ئوقۇغان. يىراقتىن كەلگەن بىمارلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ ئىقتىسادى ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن دورىنى ھەقسىز بەرگەندىن سىرت يول كىرىسى ئۈچۈن پۇل بەرگەن. بەزى ئېغىر كېسەللەرنى ئۆيدە قالدۇرۇپ دورىلارنى ئىچكۈزۈش، سىرتتىن سۈركەش قاتارلىق مەشغۇلاتلارنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن كېسەل ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا قاراپ يولغا سالغان.

داۋالاش جەريانىدىكى يۇكسەك ئىقتىدارىغا ئاساسەن كىشىلەر «مېنىڭ مانچە بالامنى قاتارغا قوشقان، ئېغىر كېسىلىنى ساقايتقان» دەپ مەدھىيە ئوقۇشقان.

زۇندىخان يەنە ئۆز پەرزەنتى ھۆرنىساخانغا ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىي ئۆگەتكەن. ھۆرنىساخان ئانىسىنىڭ

تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش تەجرىبىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنگەن ھەمدە ئانىسىغا ياردەملىشىش، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، ئانىسى قازا قىلغاندىن كېيىن ئاتىسى زىۋدىخان، ئاكىسى ئابدۇللاخوننىڭ تەجرىبىلىرىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئەمەلىي تەجرىبىلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئۆز ئالدىغا داۋالاش ئىلىپ بارغان. بۇ جەريانداا ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئىقتىدارى ۋە بىلىمىنى تېخىمۇ يېيىتىپ بالىلاردا بولىدىغان ھەرخىل ئۇچەي كېسەللىكلىرىدىن باشقا يېڭىدىن تۇغۇلغان بۇۋاقتىن باشلاپ 5 ياشقىچە بولغان بالىلاردىكى ھەرخىل كېسەللىكلەر، تۇغۇتلۇق ئاياللاردا بولىدىغان كېسەللىكلەرنى ناھايىتى ئۇنۇملۇك داۋالاپ كەلگەن جامائەتچىلىكنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. ھۆرنىساخان ھاجىم 2001 ـ يىل 12 ـ ئايدا كېسەل سەۋەبى بىلەن 78 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

يۈسۈپ ئاخۇن

تۇنجى يۈسۈپ ئاخۇنۇم 1911 - يىلى خوتەن شەھىرى ئىچىدە تۇنجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1919 - يىلدىن 1927 - يىلغىچە خوتەن شەھىرىدىكى دىنىي مەدرىسە ئوقۇپ، ئەرەب تىلىدىن ساۋادىنى چىقارغان. 1928 - يىلدىن 1953 - يىلغىچە دادىسى يار ھاجىنىڭ دورا دۇكىنىغا ياردەملەشكەچ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىدا يېزىلغان نۇرغۇنلىغان تېببىي كىتابلارنى دادىسىدىن ساۋاق ئېلىپ ئوقۇپ، تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى ئاساسىنى پۇختىلىغان. 1953 - يىلى دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، دورىگەرلىك دۇكىنىنى ئېچىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزى مۇستەقىل كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. بۇ جەريانىدا داۋالاش بىر قەدەر قىيىن بولغان كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

1956 - يىلى پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن خوتەن ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يۈسۈپ ئاخۇن بۇ ئامبۇلاتورىيىدە ئاساسلىق دورىگەر بولۇپ ئىشلەپ، دادىسى قالدۇرۇپ كەتكەن ۋە ئۆز تەجرىبىسىدىن ئۆتكەن ئۇنۇملۇك

رېتسېپلارغا ئاساسەن، مۇرەككەپ دورىلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە يەككە دورىلارنى تولۇقلاش ئىشلىرىغا زور تۆھپە قوشقان. 1976 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، دورىگەرلىك جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقلىرىنى تېخىمۇ جانلىق جارى قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە، كىلىنىكىدا ئەمەلىي كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، جىگەر يالليۇغى، ئاشقازان يالليۇغى، ئاشقازان يارىسى، بوغما يالليۇغى، ئەرلەر تاناسىل ئەزا كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرى، ئۆپكە ۋە يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە شۆھرەت قازاندى، شىپاخانىدىكى تېببىي خادىملار ۋە كەڭ خەلق ئاممىسى ئارىسىدا يۇقىرى ئابرويغا ئىگە بولغان ھەمدە شىپاخانىنىڭ دورىگەرلىك داۋالاش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان.

هاجی ئابدۇلھەمىت يۇسۇفى

مەرھۇم ئابدۇلھەمىت يۇسۇف دامۇللاھاجى 1924 - يىلى خوتەن شەھىرىدە، بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىنلا ئەقىللىق، زېرەك بولۇپ، نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىشكە قىزىقاتتى. ئۇ 1930 - يىلدىن كېيىن قاراقاش، خوتەن، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا يۇرۇپ، رىيازەت چېكىشتىن قورقماي ئىلاھىيەت ئىلمى، ئەرەب، پارس، تۇرك، ئوردۇ تىللىرى ۋە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىپ، چوڭقۇر ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1945 - يىلدىن باشلاپ ئاتىسى يۇسۇپ ئاخۇنۇم ۋە باشقا داڭلىق تېۋىپلاردىن ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك، دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئاتىسى يۇسۇپ ئاخۇنۇم ۋاپات بولغاندىن كېيىن، خۇسۇسىي ھالدا داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئارىسىدىكى كۆپ ئۇچرايدىغان، داۋالاش قىيىن بولغان كېسەللىكلەرنى يەرلىك دورىلار بىلەن ئاددىي ئۇسۇلدا داۋالاپ ساقايتىپ، كىشىلەرنى ئاغرىق ئازابىدىن خالى قىلغان. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا ئېچىلغان مىللىي تېۋىپلارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتنىشىپ، غەرب تېببابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1955 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېببابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتۇرىيىسىگە قاتنىشىپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلەپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە ئۆزىنىڭ نەزەرىيە بىلىمى ۋە ئەمەلىي تەجرىبىسىگە ئاساسەن «ئۇيغۇر تېببابىتىدە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان رېتسېپلار قوللانمىسى» دېگەن كىتابنى يېزىپ چىقىپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك -

دورىگەرلىك ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش، رونىق تاپقۇزۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئەپسۇسكى، 1959 - يىلغا كەلگەندە خاتا لۇشيەننىڭ كاشىلىسى تۈپەيلىدىن قولغا ئېلىنغان. ئۇ، بۇ جەريانداىمۇ قىلچە مەيۇسلەنمەي، ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىنىش ئىرادىسىنى بوشاشتۇرماي، غەرب تېبابەت ئىلمىنى پۇختىلاش بىلەن بىرگە، خەنزۇ تىلىنى ئۆگەنگەن. 1977 - يىلى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ئاقلىنىپ تۇرمىدىن چىقىرىلىپ، نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن ھەمدە شۇ يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىغا خىزمەتكە قويۇلۇپ، ئىچكى كېسەللىك بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن. گەرچە ئۇنىڭ يېشى ئوتتۇرا ياشقا يەتكەن بولسىمۇ، لېكىن غەيرەت - شىجائىتىنى ئۇرغۇتۇپ، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن، ئىشلەپ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ، بىر تەرەپتىن، بۆلۈمنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن، شاگىرت تەربىيىلەش، ئىز باسار يېتەكچۇرۇش ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئۆزىگە شاگىرت ئەگەشتۈرۈپ تەربىيىلەش بىلەنلا قالماي، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ خوتەن تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەت ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپى، خوتەندە ئېچىلغان ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى، ئۇرۇمچى تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەت پەرۋىش سىنىپى ۋە ئاقسۇ ۋىلايىتىدە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك كۇرسلىرىغا نەزەرىيە ئاساس، ئىچكى كېسەللىك، ئوردو تىلى، تېببىي ئەخلاق قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆتۈپ، ئوقۇغۇچىلار ۋە كۇرسانتلارنىڭ ياخشى باھاسى ۋە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. 1985 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكۇمىنىڭ مۇھىم تەييارلىق خىزمەتلىرىنىڭ بىرى بولغان

ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى تۈزۈش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ، پروگراممىنىڭ تەلىم - تەربىيە مەقسىتىگە ئۈيغۇن هالدا ياخشى تۈزۈلۈشىدە تېگىشلىك رول ئوينىغان هەمدە پروگراممىغا ئاساسەن، بۇ مەكتەپنىڭ دەرسلىك تۈزۈش ئىشىغا كىرىشكەن. 1987 - يىلى مەكتەپ قۇرۇش، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، مەزكۇر مەكتەپكە رەسمىي يۆتكىلىپ ئوقۇتۇش پىلانلىرىنى تۈزۈش، دەرسلىك تەييارلاش - تۈزۈش، دەرس ئۆتۈش، قوشۇمچە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، دەرسلىك تۈزۈش ۋەزىپىسىگە ئاساسەن، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، جاپا - مۇشەققەت، هېرىپ - چارچاشقا قارىماي كۆپلەپ ماتېرىيال يىغىپ، چوڭقۇر تەتقىق قىلىش، قايتا - قايتا يېزىش ئارقىلىق ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ «ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى ئاساسىي نەزەرىيىسى»، «ئۇيغۇر تېببابتى دىئاگنوزتىكا ئىلمى» (هاجى باقى ئالىم بىلەن بىرلىشىپ يازغان.) «ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى روهىي ۋە ئەسەبىي كېسەللىكلەر ئىلمى» قاتارلىق دەرسلىك كىتابلارنى يېزىپ نەشىر قىلدۇرغان هەمدە باشقا دەرسلىك كىتابلارنىڭ مەسئۇل مۇهەررىرى بولۇپ ئىشلەپ، تەهرىرلەش، تۈزىتىش، نەشىر قىلدۇرۇش ئىشلىرى ئۈچۈن كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەن. 1990 - يىلى 11 - ئايدا سەھىيە نازارىتى ئۇنى مەكتەپنىڭ پەخرىي مۇدىرلىقىغا تەيىنلىگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يۈكى ئېغىرلاشقان بولسىمۇ، لېكىن بۇنى قىلچە بېسىم هېس قىلماي، مەكتەپ رەهبەرلىرىنىڭ ئوقۇتۇش، پەن - تەتقىقات ئىشلىرىنى پىلانلىشى، باشقۇرۇشىغا يارەملىشىپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ ئىز باسارلىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن، ئىزچىل تۈردە ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغان. ئۇ دەرسنى ئەستايىدىل تەييارلاپ، ئوقۇغۇچىلارغا ئىخلاس بىلەن يەتكۈزۈپلا قالماي، يەنە دەرستىن چۈشكەن

ۋاقىتلاردا، دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا، ئاخشاملىرى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرس تەييارلاش، ئۆگىنىش، دەرس تەكرارلاش ۋە ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، ياش ئەۋلادلارنىڭ قەلبىنى ئىلىم - مەرىپەت سۇيى بىلەن سۇغىرىش ئۈچۈن كۆپلەپ تەر تۆككەن. ئۇ كۆپ قېتىم ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك نەزەرىيىسى جەھەتتە جىددىي ھەل قىلىشقا، چۈشەنچىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا، كۆز قاراشنى يېڭىلاشقا تېگىشلىك مەسىلەر توغرىسىدا لېكسىيە تەييارلاپ، ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارغا سۆزلەپ چوڭقۇر تەسىر پەيدا قىلغان ھەمدە يۇقىرىقى مەسىلەر توغرىسىدا كۆپلىگەن ئىلمىي ماقالىلەرنى، پايدىلىنىش قىممىتى يۇقىرى بولغان تەجرىبە تونۇشتۇرۇش ماقالىلىرىنى يېزىپ، مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىپ، كەڭ ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرى ۋە ھەر ساھە كىشىلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ، ئۇلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن. شۇڭا ئۇ مەكتىپىمىزنىڭ رەھبىرى بولۇپلا قالماي، بەلكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارنىڭ، شۇنداقلا كەڭ ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرىنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر سۆيۈملۈك ئۇستازى بولۇپ سانالغان.

مەرھۇم ئابدۇلھىمىت يۇسۇف دامۇللاھاجى مول تىل، تارىخ ۋە شېئىرىيەت بىلىمىگە ئىگە ئىدى. ئۇ قەدىمكى زامان ئۇيغۇر تىلى، ئەرەب، پارس، تۈرك، ئوردۇ تىللىرىنى پىششىق بىلەتتى، خەنزۇ، ئىنگلىز تىللىرىدىكى ماتېرىياللاردىن پايدىلىنالايتتى. ئۇ، 1978 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر تەتقىقات ئورنى تەرىپىدىن تەكلىپ قىلىنىپ، مەھمۇد قەشقەرىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «تۈركىي تىللار دىۋانى» نى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىشقا قاتناشقان. خوتەن تارىخىغا ئائىت قىممەتلىك ماتېرىياللارنى يېزىپ، جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرگەن. مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە چاقىرىلغان تارىخ تەتقىقاتى مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ،

قىممەتلىك پىكىر ۋە تەكلىپلەرنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ، ئۆزىنىڭ شېئىرىيىەت جەھەتتىكى ئىقتىدارىغا ئاساسەن، ۋەتەننى، خەلقنى، ئانا تىلنى كۆيلەيدىغان چوڭقۇر پىكىرلىك، بەدىئىيلىكى يۇقىرى شېئىرلارنى يېزىپ مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىپ، كەڭ كىتابخانلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.

ئابدۇلھەمىت يۇسۇف دامۇللا ھاجى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنى، سوتسىيالىستىك ۋەتەننى، خەلقنى قىزغىن سۆيەتتى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ئاڭلىق قوغدايتتى، سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاش ئۈچۈن كۈچ چىقىراتتى. ئۇ دائىم ئوقۇغۇچىلارغا بۈگۈنكى تىنچ، ئىتتىپاق بولغان ۋەزىيەتنى قەدىرلەپ، پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، سوتسىيالىستىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ يارىلىق ئىز باسارلىرىدىن بولۇپ چىقىش توغرىسىدا تەربىيە بېرەتتى.

مەرھۇم ئابدۇلھەمىت يۇسۇف دامۇللاھاجى يۇقىرى بىلىملىك، چوڭقۇر پىكىرلىك ئالىم بولۇپلا قالماي، يەنە يۇكسەك دەرىجىدىكى ئەخلاق - پەزىلەت ئىگىسى ئىدى. ئۇ ئۇمۇمىي جامائەت ئەخلاقى ۋە كەسپىي ئەخلاققا يۇكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىپ، «ئىنسان ئۆزىنىڭ جىسمانىيىتى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى بىلىمى ۋە ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلىتى بىلەن گۈزەل ۋە ئۇلۇغ ھېسابلىنىدۇ» دەيتتى ھەمدە بۇنىڭغا ئالدى بىلەن ئۆزى رىئايە قىلاتتى. ئۇ مەيلى ياشتا چوڭ كىشىلەر بولسۇن، مەيلى كىچىك بولسۇن، مەيلى رەھبەر ياكى ئاددىي پۇقرا بولسۇن، مەيلى زىيالى ياكى ساۋادسىز بولسۇن ھەممە كىشىنى ئوخشاش كۆرۈپ ھۆرمەتلەيتتى. ئۆيىگە قانداق كىشى كىرسە ئۇنىڭغا چوڭقۇر سالام بېرىپ، قول ئېلىشىپ كۆرۈشەتتى ھەمدە قىزغىن مۇئامىلىدە بولۇپ، ئەھۋال سوراپ ھاجىتىدىن چىقىدىغانلىكى ئىش بولسا ھاجىتىنى راۋا قىلاتتى. شۇڭا ئۇنى

بىر كۆرگەن كىشى ئۇنىڭ بىلىمىگىلا ئەمەس، ئەخلاق - پەزىلىتى، كىچىك پېئىل، مۇلايىملىقىغا قايىل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولغۇسى، پات - پات يوقلاپ كۆرۈشكىسى كېلىپ تۇراتتى. كىشىلەر ھەمىشە «بىلىملىك ئادەم تېپىلىدۇ، لېكىن ئابدۇلھېمىت يۈسۈف دامۇللاھاجىدەك بىلىم ۋە ئەخلاقىي پەزىلەتتە تەڭ يېتىلگەن كامالەت ئىگىسى ئاز تېپىلىدۇ» دېيىشەتتى.

مەرھۇم ئابدۇلھېمىت يۈسۈف دامۇللاھاجى ئۆزىنى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ۋەزىپىنى ئىشقا بېغىشلاپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ داۋالاش، ئوقۇ - ئوقۇتۇش ۋە پەن - تەتقىقات ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. مەيلى شىپاخانىلاردا داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان مەزگىللەردە بولسۇن، ياكى مەكتەپتە ئوقۇ - ئوقۇتۇش، ئىز باسار تەربىيىلەش، پەن - تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان مەزگىللەردە بولسۇن، ھەر ۋاقىت ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق، خەلق ئاممىسىنىڭ تەن سالامەتلىكىنى كاپالەتلەندۈرۈشنى ئويلاپ، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى ۋە تەن سالامەتلىك ئەھۋالى بىلەن قىلچە ھېسابلاشماي، يۈكسەك شىجائەت ۋە جان پىدالىق بىلەن خىزمەت قىلىپ، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ تەقدىرلىشىگە، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان. 1982 - يىلى ئۇنىڭغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە مۇدىر ۋاراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگەن. 1983 - يىلى دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى، ئەمگەك - كادىرلار ئىشلىرى مىنىستىرلىكى، جۇڭگو پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تەرىپىدىن «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ پەن - تەتقىقات خىزمىتىدىكى ئىلغار شەخس» دېگەن شەرەپ گۇۋاھنامىسى بېرىلگەن. 1986 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا

كادىرلىرى ئىدارىسى ·تەرىپىدىن «مۇنەۋۋەر كەسپىي تېخنىكا خادىمى» دېگەن شەرەپ گۇۋاھنامىسى بېرىلگەن. 1994 - يىلى 9 - ئايدا سەھىيە مىنىستىرلىكىنىڭ كادىرلار مەھكىمىسى، پەن - تېخنىكا مائارىپ مەھكىمىسى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى باش ئارقا سەپ تەمىنات بۇسۇنىڭ سەھىيە ئورگىنى ۋە «ساغلاملىق گېزىتى» ئىدارىسى بىرلىكتە «چەت - يىراق رايوندىكى مۇنەۋۋەر تېببىي پەن - تېخنىكا خىزمەتچىسى» دەپ شەرەپلىك نام بەرگەن. مەكتەپ تەرىپىدىن بىر قانچە قېتىم مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچى، «مۇنەۋۋەر مائارىپ خىزمەتچىسى» بولۇپ باھالىنىپ تەقدىرلەنگەن. ئۇ، ئۆزىنىڭ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزگە بولغان سادىقىتى، تېببابەتچىلىك، تىل، تارىخ ۋە دىنىي جەھەتتىكى بىلىم سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى، خەلق ئىچىدىكى ئابرويىنىڭ يۇكسەكلىكى بىلەن مەملىكەتلىك 7 -، 8 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، خوتەن ناھىيىلىك 6 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، خوتەن شەھەرلىك 1 -، 2 -، 3 -، 4 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى ۋە دائىمىي ھەيئىتى، جۇڭخۇا مەملىكەتلىك جۇڭيى تېببابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتى 2 - نۆۋەتلىك مۇدىرىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭخۇا مەملىكەتلىك تېببىي پەن ئىلمىي جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېببابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، پەخرىي باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى تەبىئىي پەنلەر مەخسۇس ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى مىللىي تېببابەت تېخنىكا خادىملىرىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كەسپىي تېخنىكا ۋەزىپىسىنى باھالاپ تەكشۈرۈش ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو تېببىي قامۇسىنىڭ تارماق تومى — ئۇيغۇر

تېبابەت قامۇسى تەھرىر ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى (ئۆزى ئابدۇلھەمىت مۇھەممەت بىلەن «ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسى» نىڭ 1- تومىنى يېزىپ چىققان)، خوتەن شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش تارىخىي ماتېرىياللار كومىتېتىنىڭ مۇدىرىيىتى ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، ھەر قايسى تەشكىلات، جەمئىيەتلەردە تېگىشلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇپ كەلگەن.

مەرھۇم 1994 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى ئۇرۇمچىدە چاقىرىلغان ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ 3 - قېتىملىق يىغىنىدىن قايتىپ كېلىپ، شۇ كۈنى كەچتە كېسەل تېگىپ دوختۇرخانىغا كىرگەن. مەكتەپ ۋە خوتەن ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمە رەھبەرلىرى ئۇنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىغا جىددىي كۆڭۈل بۆلۈپ، دوختۇرخانا رەھبەرلىكىدىن بارلىق چارە - ئامالالار بىلەن ئۇنى داۋالاپ ساقايتىشنى تەلەپ قىلغان، دوختۇر - سېستىرالارمۇ تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ داۋالاش ئېلىپ بارغان بولسىمۇ، لېكىن مەرھۇمنىڭ بەدىنى ئاجىزلىشىپ، كېسەلگە بەندە بولۇپ كېسەل كارىۋىتىدا تۇرغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ بەدىنىدە ئۇزۇندىن بېرى قۇتراپ پۈرسەت كۈتۈپ تۇرغان كېسەللەر بىر - بىرلەپ ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، تەرەپ - تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىپ 11 - ئاينىڭ 12 - كۈنى سەھەردە مەرھۇمنى جېنىدىن جۇدا قىلىپ، ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتكەن.

گەرچە مەرھۇم ئابدۇلھەمىت يۈسۈف دامولا ھاجى بۇ دۇنيادىن ۋاقتسىز ئايرىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سەھىيە، ئىلىم - پەن، مائارىپ ئىشلىرىغا قوشقان تۆھپىسىنى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى مەڭگۈ ئۇنۇتمايدۇ. ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك مىراسلىرىنى قېزىش، رەتلەش، يۇقىرى كۆتۈرۈش، گۈللەندۈرۈپ، قۇدرەت تاپقۇزۇش ئۇچۇن قوشقان تۆھپىسىنى ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرى، ئۇيغۇر تېبابەت مائارىپچىلىرى، ئۇيغۇر تېبابەت ئىز باسارلىرى مەڭگۈ

ئېسىدە. ساقلايدۇ. مەرھۇمنىڭ ۋاپاتى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى ئۈچۈن زور يوقىتىش! ئۇنىڭ ئىش ئىزلىرى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆگىنىشىگە ۋە ۋارىسلىق قىلىشىغا ئەرزيدۇ.

خاتىرجەم يات قەدىردان مەسلەكدېشىمىز،
ئەمگەكلىرىڭ خەلقىمىزگە بولۇر دۇردانە.
ئۆزۈڭ گەرچە كەتسەڭمۇ بىزدىن ئايرىلىپ،
ئەزىز نامىڭ ياشىرايدۇ مەڭگۈ مەردانە.

— ئىبراھىم مۇتىئىنىڭ مەرھۇم ئۈچۈن يازغان مەرسىيىسىدىن.

مۇھەممەت ئاخۇن

خەلق ئارىسىدا ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان مەشھۇر تېۋىپ مۇھەممەت ئاخۇن 1893 - يىلى ھازىرقى خوتەن ناھىيە باغچى بازىرىدىكى ئەللامە كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر تېۋىپ روزى ھاجى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1900 - يىلدىن 1908 - يىلغىچە مەدرىسلەردە ئوقۇپ ئەرەپ، پارس تىللىرىنى، ۋە دىنىي بىلىملەرنى ئۆگەنگەن. 1908 - يىلى 15 يېشىدا ئۆز يۇرتىدىكى خوتەن رايونى بويىچە داڭلىق ھۆكۈما ئەھمەت ھاجىغا شاگىرتلىققا بېرىلگەن. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ مېھرىبان ئۇستازىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈپ تەربىيىلىشى، ئۆزىنىڭ چەكسىز ئىشتىياق - قىزغىنلىقى ۋە ئىنتىلىشى بىلەن ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، 20 ياشقا قەدەم قويغاندا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىلىرىنى، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك بىلىملىرىنى بىر قەدەر پۇختا ئىگىلەپ، مۇستەقىل تومۇر تۇتۇپ كېسەل كۆرۈپ، داۋالىيالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن. ئۇنىڭ ئەمەلىي بىلىمى ۋە قابىلىيىتىدىن پەخىرلىنىپ سۆيۈنگەن ئۇستازى ئەھمەت ھاجى ئۇنى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ بىرلىكتە داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. مۇھەممەت ئاخۇنۇم ئۇستازى بىلەن بىللە ئىشلەش جەريانىدا ئەمەلىي بىلىمى ۋە ماھارىتىنى ئۈزلۈكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈپ بارغان. ئۇستازى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ بۇ مۆتىۋەر، شەۋكەتلىك ئۇستازىنىڭ

ئورننى بېسىپ كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، ۋىلايەت بويىچە ئالاھىدە تەسىر قوزغىغان. ھەر خىل مۇرەككەپ كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىـــــپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتى ۋە مىننەتدارلىقىغا سازاۋەر بولغان. ئۆز ۋاقتىدا داۋاسىز - چارىسىز ھېسابلىنىدىغان ئاق كېسەل، جوزام، ھەر خىل يەل كېسەللىكلىرى قاتارلىقلارنى ئائىلە كېسەلخانىسىدا يانتۇزۇپ داۋالاپ تەلتۆكۈس داۋالاپ مۆجىزە ياراتقان.

بىر قېتىم تاغ رايونىدىن توختى قۇربان ئاخۇن، توختى پولات ئاخۇن ئىسىملىك ئىككى بىر تۇغقان جوزام كېسىلى بىلەن ئاغرىپ پۈت - قوللىرى ئېقىپ كېسىلى ئېغىرلاشقاندا داۋالانغىلى كەلگەن. مۇھەممەت ئاخۇنۇم ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ كۆڭۈل قويۇپ داۋالاپ، ئۇلارنىڭ كېسىلىنى تولۇق ساقايتقاندىن كېيىن، ئۇلار داۋالاش راسخوتىنى تۆلىگەندىن سىرت، ئىگەر - يۇگەنلىك ئىككى ئات ئېلىپ كېلىپ يۇرت جامائەتلىرىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ رەھمىتىنى ئىزھار قىلىپ، بۇ ئىككى ئاتنى ئۆز شاپائەتچىسىگە تەقدىم قىلغان. بۇ ئەھۋاللار يېقىنقى ۋاقىتلارغىچە كىشىلەر ئارىسىدا ھېكايە قىلىنىپ كەلگەن.

يەنە بىر قېتىم كېرىيىلىك بىر كىشى قۇمچاق بالىسىنى سۇ بىلەن بىللە يۇتۇپ سېلىپ، قۇمچاق ئۇنىڭ قورسىقىدا يوغىناپ، قورقۇنچلۇق ھالەتكە يەتكەندە، كۆرسىتىشكە ئېلىپ كېلىنگەن. مۇھەممەت ئاخۇنۇم بۇ كىشىنى قوبۇل قىلىـــــپ ئۆزگىچە چارە - تەدبىرلەر بىلەن بۇ قومچاقنى چۈشۈرۈپ، يەنە بىر ئالاھىدە ماھارىتىنى نامايەن قىلغان. ئۇ 1954 - يىلى ۋىلايەت دائىرىسىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلار قاتارىدا ئالتە

ئايلىق ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتنىشىپ، بىر تەرەپتىن غەربچە داۋالاش ئىلمىنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرغان. بۇ كۇرس جەريانىدا مۇھەممەت ئاخۇنۇم تەشكىلنىڭ ھەم كەسىپداشلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسى ۋە مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشىپ، ئالاھىدە تەقدىرلەنگەن.

ئۇ يەنە شاگىرت تەربىيىلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى تېخىمۇ نۇرلاندۇرۇش ئۈچۈن ئالاھىدە تۆھپە قوشقان. ئاتاقلىق تېۋىپ مەرھۇم غۇجى باۋۇدۇن ھاجى ئۇ كىشىدىن بىر قوللۇق تەلىم ئالغان شاگىرت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مەرھۇم مۇھەممەت ئاخۇنۇم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆز يۇرتىدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن 60 يىلغا يېقىن شۇغۇللىنىپ، 1971 - يىلى 1 - ئايدا 78 يېشىدا ۋاپات بولغان.

غۇجى باۋۇدۇن جامالىدىن ھاجى

غۇجى باۋۇدۇن جامالىدىن ھاجى مۇدىر ۋىراچ. 1916 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ ئىلچى يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. 1923 - يىلىدىن 1928 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇپ، دىنىي ئىلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارىس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1933 - يىلىدىن باشلاپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە ھەۋەس قىلىپ، مەتتۇرسۇنخان ھاجى، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇملارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا ئېچىلغان مىللىي تېۋىپلارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتنىشىپ، ئاناتومىيە، فىزىئولوگىيە، مىكروبىئولوگىيە ۋە فارماكولوگىيە قاتارلىق غەرب تېبابەت ئاساسىي نەزەرىيىلىرى بويىچە بىلىم ئاشۇرغان. 1956 - يىلى خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرىپ، ئاساسلىق تېۋىپ سۈپىتىدە ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1976 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كېسەل كۆرۈش، داۋالاش، ئىز باسار يېتەكشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىش جەھەتتە، بولۇپمۇ بەرەس، سەرتان (راك) قا ئوخشاش جاھىل كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا كۆپ ئىزدىنىپ، ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلغان ھەمدە تەجرىبە يارىتقان. ئۇ كېسەل داۋالاشتا مۇنزىچ - مۇسھىل دورىلار بىلەن تەرتىپلىك داۋالاشقا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ، داۋالاش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن.

ئۇ «ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسى» نىڭ 1 - تومىغا مۇئاۋىن باش مۇھەررىر بولۇپ، بۇ كىتاب ئۈچۈن نۇرغۇن قان - تەرلەرنى تۆكۈپ، ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىپ، قىممەتلىك پىكىر ۋە تۇزىتىشلەرنى كىرگۈزگەن.

غۇجى باھاۋۇددۇن جامالىدىن ھاجى پۈتۈن ئۆمرىدە 50 يىلدىن ئارتۇق تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۆز مۇلايىملىقى بىلەن بىمارلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلغان.

غۇجى باھاۋۇددۇن جالالىدىن ھاجى 1994 - يىلى 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى كېسەل سەۋەبى بىلەن ۋاپات بولغان.

غوپۇر هاجى

غوپۇر هاجى 1903 - يىلى خوتەن شەھرىنىڭ جاۋا كوچىسىدا مەشھۇر تېۋىپ ئەخمەتتوختى هاجى ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ (ئەخمەتتوختى هاجىنىڭ دادىسى مەتنىياز ئاخۇنۇمۇ ئۆز زامانىسىدا شۆھرەت قازانغان تېۋىپ ئىدى)، 1991 - يىلى قىزىل ئۆتكەچ راكى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا كېرەمشاخۇنۇمنىڭ مەدرىسىدە ئوقۇپ دەسلەپكى ساۋادىنى چىقارغان. كېيىنچە ئەرەب، پارس تىللىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانىدا «ئېكسىر ئەزەم»، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ئۆزىنىڭ نەزەرىيىۋى بىلىم سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. 1930 - يىلىدىن 1956 - يىلىغىچە ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىلشىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاق ۋە كېسەللىكلەرگە قارشى تۇرۇش ئىشلىرى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، ئامبۇلاتورىيىگە مال - مۈلكىنى پاي قوشۇپ كىرىپ، ئەمەلىي كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ مەزگىللىرىدە هەر قايسى يېزىلاردا قۇرۇلغان داۋالاش پونكىتلىرىدا تۇرۇپ كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش

خىزمىتىنى ئىشلىگەن. 1958 - يىلى خوتەن ناھىيىلىك تېببىي خىزمەتچىلەر جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى بولغان. 1976 - يىلغا كەلگەندە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ چىققاندىن كېيىن، ئىچكى كېسەل بۆلۈمىدە كېسەل كۆرۈش ۋە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى رەتلەش ۋە يېزىش ئىشلىرىغا قاتناشقان.

غوپۇر ھاجى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە ئەرلەر ۋە ئاياللار كېسەللىكلىرىنى ھەم سىبلىس، جوزام قاتارلىق تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتە كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن.

غوپۇر ھاجى 1954 - يىلدىن باشلاپ شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، لايىقىدىن نازىل خەلپەم، مەتنۇراخۇنلۇقۇم دېگەن كىشىلەرنى ھەمدە پەرزەنتى مەمتىمىن قارىم قاتارلىقلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈپ چىققان.

ئىمىننىياز ئاخۇن

ئاتاقلىق تېۋىپ ئىمىننىياز ئاخۇن 1904 - يىلى 10 - ئايدا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراتام يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. 1911 - يىلدىن 1915 - يىلغىچە ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەرەب تىلىدىن ساۋاتىنى چىقارغان ھەم بوش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، دادىسىنىڭ دورا دۇكىنىغا يارەملەشكەچ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك، دورىگەرلىك ئىلمى بىلەن تونۇشقان. 1915 - يىلدىن 1937 - يىلغىچە تېۋىپ ئەخمەت خەلىپە ھاجىغا شاگىرت بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى نەزەرىيە ئىلمى ۋە دورىگەرلىك ئىلمىنى، شۇنداقلا پارس تىلىنى پۇختا ئۆگەنگەن. 1937 - يىلدىن 1941 - يىلغىچە خوتەن ۋە قاراقاش ناھىيىلىرىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1941 - يىلدىن باشلاپ دوختۇر بارات ھاجى بىلەن خوتەن شەھىرىنىڭ گۈلباغ بازىرىدا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكى بىرلەشتۈرۈلگەن ئامبۇلاتورىيە ئېچىپ، بىر تەرەپتىن ھەر خىل جىددىي خاراكتېرلىك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتسا، يەنە بىر تەرەپتىن غەرب تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈپ دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش ئۇسۇللىرىنى ئۆگىنىپ، ئۆز كەسپىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن (بارات ھاجى ئەخمەت خەلىپە ھاجىنىڭ چوڭ ئوغلى بولۇپ، ئۆزبېكستاندا ئون يىل تۇرۇپ غەرب

تېبابەتچىلىكى ئىلمىنى ئۆگىنىپ كەلگەن داڭلىق دوختۇر).
1945 - يىلىغا كەلگەندە، بىر قىسىم شاگىرتلىرى بىلەن بىرگە ئۆز ئالدىغا غەرب تېبابەتچىلىكى بىلەن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىرلەشتۇرۇلگەن داۋالاش ئورنى ئېچىپ، داۋالاپ ساقايتىش قىيىن بولغان كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن.
1956 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئىممىنىياز ئاخۇن شىپاخانا ئىچكى بۆلۈم كېسەلخانىسىنىڭ مۇدىرى ۋە باش تېۋىپ بولۇپ ئىشلەپ، شىپاخانىنىڭ تېببىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. ئىممىنىياز ئاخۇن شىپاخانا ئىچكى بۆلۈم كېسەلخانىسىنىڭ مۇدىرى ۋە باش تېۋىپ بولۇپ ئىشلەپ، شىپاخانىنىڭ تېببىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. ئىممىنىياز ئاخۇنىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى ئىقتىدارى ۋە خىزمەتتىكى تۆھپىسىگە ئاساسەن 1980 - يىلى مۇدىر ۋراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگەن. ئىممىنىياز ئاخۇن 1982 - يىلى 10 - ئايدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 78 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئىمىن ئاخۇن

ئىمىن ئاخۇن 1901 - يىلى 3 - ئايدا خوتەن شەھىرىدە مەشھۇر تېۋىپ دۆلەتيا ھاجى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا خوتەن شەھىرى ئىچىدىكى دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇپ ئىلىم تەھسىل قىلغان ھەمدە تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭ بوۋىسى ئوسمان بەگ ھاجى ۋە ئاتىسى دۆلەتيا ھاجىلارنىڭ خوتەن شەھىرى ئىچىدە چوڭ بىر ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورا دۇكىنى بولۇپ، باشقا دورا دۇكانلىرى ھەم تېۋىپلار خام دورا ۋە بىر قىسىم پىششىق دورىلارنى شۇ دۇكاندىن سېتىۋالاتتى. ئىمىن ئاخۇن بۇ دۇكاننىڭ ئىشلىرىغا خېلى ئۇزۇن يارەملەشكەن بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىدە پىشىپ يېتىلىشىدە مۇھىم ئاساس بولۇپ قالغان. ئۇ 1948 - يىلى ئابدۇلھەمىت يۇسۇف دامۇللا ھاجى قاتارلىقلار بىلەن پاي قوشۇپ، تۆت كىشىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىنى قۇرغان. بۇ ئامبۇلاتورىيە 1950 - يىلى بىر قېتىم ئۆزگەرتىپ قۇرۇلغان. مۇشۇ ئاساستا 1956 - يىلى خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئۆزگەرتىلگەن.

ئىمىن ئاخۇن بوۋىسى ۋە ئاتىسىنىڭ تېبابەت ۋە دورىگەرلىك كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىرگە، يەنە شاگىرت تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن. ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە ئىنىسى يۇسۇپ ئاخۇنۇم بىلەن بىرلىشىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك مۇرەككەپ دورىلىرىنى ياساش، تەييارلاش ئۇسۇللىرى تونۇشتۇرۇلغان ئىلمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلارنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئىمىن ئاخۇن 1977 - يىلى 10 - ئايدا 76 يېشىدا قازا قىلغان.

ھېيىز نىياز

ھېيىز نىياز 1873 - يىلى خوتەندە تۇغۇلغان. كىچىكىدە دادىسى نىياز ھاجى بىلەن ئۇرۇمچىگە كېلىپ بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، قايتىشىدا بۇگۇردە تۇرۇپ قالغان. دادىسى ئىنتايىن ئۇستا تېۋىپ بولۇپ، 1952 - يىل 3 - ئايدا 110 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھېيىز نىياز دادىسىنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، جۇمە ۋە يەكشەنبە كۈنلىرىدىن باشقا كۈنلىرى بۇ ناھىيىنىڭ يېڭىسار، چېدىر، ئەشمە، چۇمپاق، ئۆتەڭ قاتارلىق يېزا - بازارلىرىدا دورا يايمىسى يېيىپ، كېسەل كۆرگەن، خەلقنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئىشەنچىسىگە سازاۋەر بولۇپ، «ئۇستا تېۋىپ» دەپ تەرىپلەنگەن. ئۇ، بىمارلارغا كۆڭۈل بۆلگەندىن سىرت، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىغىمۇ ياخشى كۆڭۈل بۆلگەن. مەسىلەن، سەھەر تۇرۇپ سەھەرنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن ھوزۇرلىنىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان، ئەتىگەنلىك چېيىغا لاچىن دانە ۋە ئازراق مىقداچىن سېلىپ ئىچكەن، ئۆمۈر بويى ھاراق ئىچمىگەن، ئالەمدىن ئۆتۈشتىن بۇرۇن پەقەت 11 كۈنلا ئاغرىپ يېتىپ قالغان.

بۇگۇردە ئۆتكەن تېۋىپلار ئىچىدە ئەڭ ئۇزاق ئۆمۈر كۆرگەن، تېبابەتچىلىك كەسپىنى ئەڭ ئۇزاق داۋاملاشتۇرۇپ، خەلقتە تونۇلغان ھېيىز نىياز 1991 - يىل 4- ئاينىڭ 10 - كۈنى بۇگۇردە 118 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئايالى سوپىخان يېڭى بازاردا دورا دۇكىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

روزی موللا

روزی موللا 1895 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە كونا مەكتەپتە ئوقۇپ خەت ساۋادىنى چىقارغان ۋە دىنىي تەلىم ئالغان. 1913 - يىللىرى تېبابەتچىلىككە شاگىرتلىققا كىرىپ، تېبابەتچىلىك بىلەن پارس ۋە ئەرەب تىل - يېزىقىنى ئۆگەنگەن. تەخمىنەن 1925 - يىللىردا ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىكنى باشلاپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ توقسۇ ۋە شايار ناھىيىلىرىدە تېبابەتچىلىك قىلىپ، تەخمىنەن 1940 - يىللىرىنىڭ ئاخىرلىرى ئۈرۈمچىگە چىقىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. روزى موللا 1954 - يىلى ئۆز ئىختىيارى بىلەن مىللىي تېبابەتچىلىك بىرلەشمە داۋالاش ئامبولاتورىيىسى — «بىرلەشمە» گە قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى سۈپىتىدە قاتناشقان. روزى موللا ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا كامىل بولۇپ، «بىرلەشمە» گە كىرگەندىن كېيىن، بىر نەچچە شاگىرت تەربىيىلىگەن. 1964 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

قۇناخۇن

قۇناخۇن 1884 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كېرىيە ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. كېيىن خوتەنگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ، 1974 - يىلى 90 يېشىدا خوتەن شەھىرىدە ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ كىچىكىدە دىنىي مەدرىسىلەردە ئوقۇپ دەسلەپكى ساۋادىنى چىقارغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ، تىل جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن. پارس تىللىرىدىكى كىتابلاردىن «تېببىي ئەكبەر»، «ئېكسىر ئەزەم»، «مۇھىتى ئەزەم» قاتارلىقلارنى، ئەرەبچە كىتابلاردىن «ئەلقانۇن»، «مۆجىزىل قانۇن»، «تەسھىلۇل مەنافىئ» قاتارلىق تېببىي كىتابلارنى قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن ھەمدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆچمەس نەتىجىلەرنى يارىتقان.

1956 - يىلى خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، تېۋىپلىق قىلغان. قۇناخۇنۇمنىڭ داۋالاش قىيىن بولغان بىر قىسىم جاھىل كېسەللىكلەرنى داۋالاش تەجرىبىسى مول بولۇپ، بۇنداق كېسەللىكلەرنى ئاددىي دورا نۇسخىلىرى بىلەن داۋالاپ، كەڭ ئاممىنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە قايىللىقىغا نائىل بولغان. قۇناخۇنۇم يەنە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بىر تۈركۈم ياش تېۋىپلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈپ چىقىپ، ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك تۆھپىسىنى قوشقان. ئۇنىڭ يېزىپ قالدۇرغان بىر قىسىم قول يازمىلىرى ھازىرمۇ تېبابەتچىلىك ساھەسىدە پايدىلىنىپ كەلمەكتە.

قۇناخۇن ئەخلاقى ياخشى، دىلى يۇمشاق، كىشىلەر بىلەن چىقىشقاق، ئۆزىنىڭ بىلىمىنى باشقىلاردىن ئايىمايدىغان، كىشى ئىدى.

جالالىدىن ئاخۇن

جالالىدىن ئاخۇنۇم 1899 - يىلى خوتەن شەھىرىدە تۇغۇلۇپ، 1969 - يىلى پالەچ كېسەللىكى بىلەن 70 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۆسمۈرلۈك‌ۋە ياشلىق دەۋرىدە ئۆز يۇرتىدىكى دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، خۇسۇسىي تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغان ۋاقىتتا، ئۇ ئۆز مال - مۈلكىنى پاي سېلىپ كىرىپ، بۇ ئامبۇلاتورىيىدە تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانداا، ئامبۇلاتورىيىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ھەمدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ۋارىسلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك تۆھپىسىنى قوشقان. ئۇ ئۆز پەرزەنتى ئابدۇللا ئاخۇننى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. ئابدۇللا ئاخۇن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى ۋە خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى ۋە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىدا ئىشلىگەن. 1998 - يىلى 58 يېشىدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئوبۇل ئاخۇن

ئوبۇل ئاخۇن 1908 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ خانئېرىق يېزا تاسمىچى كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىكىدە ئۆز يېزىسىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. شۇ مەزگىللەردە ئۇنىڭغا ئېغىر كېسەل تەككەن. ئۇ لاسكۇيدىكى تېۋىپ ھاجى دېگەن كىشىگە كېسىلىنى داۋالاتقان ھەمدە تېبابەتچىلىكنى ئۆگىنىش ھەۋىسى پەيدا بولۇپ، شۇ كىشىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە تېبابەتچىلىككە ئائىت كىتابلاردىن «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن قادىرى»، «قارابادىن ئەزەم» قاتارلىقلارنى كۆرۈپ ئۆگىنىپ، بىر قەدەر چوڭقۇر نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە تەجرىبە توپلىغان. 1956 - يىلىغا قەدەر ئۆز يېزىسىدا كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1955 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە قۇرۇلغان مىللىي تېۋىپلار بىرلەشمە ئامبولاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، ئۇ يەردە بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئابدۇللا مەۋلىۋي، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم قاتارلىق مەشھۇر تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ئىچكى كېسەل،

ئايالىلار كېسەللىكلىرى بۆلۈمىدە كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ يۈرەك، جىگەر، بۆرەك، سىل، ئايالىلار كېسەللىكلىرى ۋە يەل كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، مۇشۇ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا قوليازمىلارنى يېزىپ خاتىرە قالدۇرغان. ئۇنىڭ بىر قىسمىدىن ھازىر پەرزەنتلىرى پايدىلىنىۋاتىدۇ.

ئوبۇل ئاخۇنۇم 1980 - يىلى 11 - ئايدا 72 يېشىدا قازا قىلغان.

نەزەر قارى

نەزەر قارى 1882 - يىلى يەكەننىڭ غەدىگەلىك دېگەن يېرىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئانىسىمۇ شۇ يەرلىك بولۇپ، دادىسى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىغا قاراشلىق تامئېغىل دېگەن يېرىدىن ئىدى. ئۇ 1893 - يىلىغىچە ئائىلىسىدە ئاتا - ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە بولغاندىن كېيىن، بەش يىلدەك مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1899 - يىلى دادىسى بىلەن دادىسىنىڭ يۇرتى تامئېغىلغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دادىسى ئۇنى شۇ يەردىكى مەلۇم بىر تېۋىپقا شاگىرتلىققا بەرگەن. 1904 - يىلى ئۇستازى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، يەنە ئانىسىنىڭ يۇرتى يەكەن غەدىگەلىككە قايتىپ چىقىپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىن كەلگەن ئەخمەتجان دېگەن كۆز دوختۇرىغا شاگىرتلىققا كىرىپ، ئۇنىڭدىن تەخمىنەن ئۈچ يىل كۆز كېسەللىكلىرىنى غەربچە داۋالاشنى ئۆگەنگەن. يەنە 1911 - يىلىغىچە قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە دىنىي بىلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارىس تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن. كېيىن دادىسىنىڭ يۇرتى تامئېغىلغا قايتىپ كېلىپ، تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، خوتەن شەھىرىنىڭ شورۇاغ يېزا خېنى كەنتىدە ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. شۇنىڭدىن بېرى كېسەل داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىپ ھەر خىل كېسەللىكلەرنى ھەم كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ خەلق ئارىسىدا

نام چىقارغان. 1970 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە شورۇاغ يېزىلىق شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. كېيىن ياشىنىپ قالغانلىقىدىن ئائىلىسىگە قايتىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان.

نەزەر قارى ئۆز ئوغلى مەمەتئىمىن ئاخۇنغا ئۆز ئىلمىنى ئۆگەتكەن بولۇپ، ئۇ هازىر چىرا ناهىيىسىنىڭ دامىكۇ يېزىسىدا ئولتۇراقلىشىپ شۇ يەردە دوختۇرلۇق - داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

نەزەر قارى 1984 - يىلى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 102 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئىبراھىم ئاخۇن

ئىبراھىم ئاخۇن 1885 - يىلى خوتەن ناھىيە باغچى بازىرىغا قاراشلىق چالۋاش كەنتىدە تۇغۇلغان. 1967 - يىلى 82 يېشىدا ئۆز يۇرتىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئىبراھىم ئاخۇن بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدىن باشلاپ دىنىي مەدرىسىلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى قېتىرقىنىپ ئىگىلىگەن. ئۇ كېيىنچە ئۆز يېزىسىدىكى مەتسەيدى ھاجى دېگەن كىشىنى ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئىبراھىم ئاخۇنۇم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۆز يېزىسىدا تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ مەھەللىسىدىكى، شۇنداقلا خوتەن ناھىيىسىدىكى ئاممىنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ بالىلار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا تەجرىبىسى مول بولۇپ، نۇرغۇن جاھىل خاراكتېرلىك بالىلار كېسەللىكلىرىنى ئاددىي دورا نۇسخىلىرى ئارقىلىق داۋالاپ ساقايتىپ، كىشىلەرنىڭ ماختىشىغا نائىل بولغان. ئۇنىڭ يەنە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ يەككە دورىلىرىنى پەرقلەندۈرۈش، مۇرەككەپ دورىلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ۋە تەييارلاش جەھەتتىمۇ ئىقتىدارى يۇقىرى ئىدى. ئۇ تىل جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقىدىن تولۇق پايدىلىنىپ چاغاتاي تىللىرىدا يېزىلغان ۋە پارس تىللىرىدا يېزىلغان تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى چوڭقۇر ئۆگىنىپ، مول بىلىمگە ئىگە بولغان. گەرچە ئىبراھىم ئاخۇنۇمنىڭ ئىش - پائالىيەتلىرى توغرىسىدا بىزدە ئانچە كۆپ تارىخىي ماتېرىياللار بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىسى خەلق ئارىسىدا ياد ئېتىلمەكتە.

مۇھەممەت دىمىن ئاخۇن

مۇھەممەت دىمىن ئاخۇن 1887 - يىلى خوتەن شەھىرىنىڭ شورۇاغ يېزا خېنى كەنتىدە تېۋىپ توختاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1897 - 1897 يىلغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1904 - يىلدىن ئۇز مەھەللىسىدىكى قوۋمەت ئاخۇنۇمدا ئوقۇپ دىنىي تەلىم ئالغان. 1904 - يىلدىن باشلاپ دادىسىنىڭ قېشىدا تۇرۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1910 - يىلى دادىسى توختاخۇنۇم ئۇنى ئۆزىنىڭ كەسىپدىشى ھەم يېقىن ئاغىنىسى بولغان كېرىيىلىك داڭلىق تېۋىپ ئابدۇكېرىم ئاخۇنۇمغا (كۇلمەس) شاگىرتلىققا بەرگەن. ئۇ 1916 - يىلغىچە ئۇستازى ئابدۇكېرىم ئاخۇنۇمدىن كەسپىي بىلىملەرنى قېتىرقىنىپ ئىگىلەپ، كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاشتا خېلىلا مول تەجرىبىگە ئىگە بولغان. كېيىن ئۇستازى ئۇنى كۇيئوغۇل قىلىۋالغان. ئۇستازى ئابدۇكېرىم ئاخۇنۇم كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ ئۆز يۇرتى خوتەن شەھەر شورۇاغ يېزا خېنى كەنتىگە قايتىپ كەلگەن. ئۇ ئۆز يۇرتىدا تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ نام چىقارغان. ئۇنىڭ كۆپ داۋالايدىغان ھەم يۇقىرى داۋالاش ئۇنۇمىگە ئېرىشكەن كېسەللىكلىرى ھەر خىل يەل كېسەللىكلىرى، جاراسىملىق كېسەللىكلەر، كېزىك، زاتىل، لەقۋا، تەشەننۇچ، رەئىشە، ناسۇر قاتارلىق كېسەللىكلەر بولۇپ، بۇ جەھەتتە سىماپ قاتارلىق دورىلارنى ئىشلىتىپ ئالاھىدە ياخشى ئۇنۇم قازانغان. ئۇ كېسەل داۋالاش ۋە دورا ياساش ئىشلىرىدا ئىنتايىن مەسئۇلىيەتچان بولۇپ، خوتەن رايونىدا كېسەل داۋالاش ھەم يەككە دورىلارنى يىغىش ئۇچۇن ئۇ ئاياغ باسمىغان يېزا - قىشلاق، تاغ - باياۋانلار قالمىغان. ئۇ سەييارە كېسەل داۋالاپ نۇرغۇن خەلقنىڭ ئالقىشىغا

ئېرىشكەن. يۆتكەش قىيىن بولغان كېسەللەرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ داۋالىغان.

ئۇ شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ھېيت قارى ھاجى، ئەخمەت ئاخۇنۇم، مەترېھىم ئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. ئۇنىڭ يازغان قوليازما ئەسەرلىرى، تېبابەت كىتابلىرى ھەم نۇرغۇنلىغان مۇجەررەپ رېتسېپلىرى باشقىلار تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىنغان ھەمدە كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

مۇھەممەت دېمىن ئاخۇن 1950 - يىلى ئۆز يېزىسىدا ئۆلۈپ كەتكەن.

ساۋۇر ئاخۇن

ساۋۇر ئاخۇنۇم 1889 - يىلى خوتەن ناھىيە خانئېرىق يېزىسىنىڭ تۇنۇن كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا مەھەللىسىدىكى دىنىي ئۆلىمالاردىن دىنىي تەلىم ئالغان. 40 - يىللاردا لوپ ناھىيىسى سامپۇلا يېزىسىغا بېرىپ مەشھۇر تېۋىپ تۇردى ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن. بۇ جەريانىدا پارس تىلىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەردىن «شىپائىل قۇلۇپ» ، «مىزانى تىپ» ، «تېببىي ئەكبەر» ، «قارا بادىن ئەزەم» قاتارلىقلارنى ئوقۇغان. بولۇپمۇ «قارا بادىن ئەزەم» نى ناھايىتى ئىجتىھات بىلەن ئۆگەنگەن ھەم تەتقىق قىلغان. ئۇ ئاساسەن ئۆز ئۆيىدە كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى باغچى بازىرى ۋە قاراقاش ناھىيە بازارلىرىغا بېرىپ كېسەل كۆرگەن. ئۇ بىر قىسىم خام دورىلارنى ئۆز دېھقانچىلىق يەرلىرىگە تېرىپ ئۆستۈرۈپ، دورا قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلغان. ئۇ ئىنساپ بىلەن كېسەل داۋالاپ كىشىلەردىن ناھايىتى ئاز ھەق ئالغان. غېرىپ - مىسكىنلەردىن ھەق ئالمىغان. ئۇ ئاق كېسەل، ئۇچەي توسۇلۇپ قېلىش (قۇلۇنفى) ، سويدۇك تۇتۇلۇش قاتارلىق كېسەللىكلەر ۋە ئايالار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە مول تەجرىبىلەرگە ئىگە ئىدى.

ئۇ شاگىرت تەربىيەلەشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، ئابدۇلھىمىت مەخسۇم، تۇرسۇننىياز ئىسلام، ھىمىت ئاخۇن قاتارلىق كىشىلەرنى تەربىيەلەپ، تېبابەتچىلىك سېپىگە قوشقان.

ساۋۇر ئاخۇن 1981 - يىلى 92 ياشتا ئۆز يۇرتىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى دادىسىنىڭ ئىرادىسىنى بېسىپ كەلمەكتە.

غۇجمۇھەممەت ئاخۇن

غۇجمۇھەممەت ئاخۇن 1898 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچى بازىرىغا قاراشلىق چالۋاش كەنتىدە تۇغۇلغان. 1961 - يىلى 63 يېشىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قازا قىلغان. ئۇ ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن، دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇپ ئەرەب، پارىس تىللىرىنى ئىگىلىگەن ھەمدە داڭلىق تېۋىپ مەتسەيدى ھاجى، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇمدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تاكى 1955 - يىلغىچە ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلىغا كەلگەندە خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرگەن ھەمدە شۇ يەردىكى باشقا پېشقەدەم تېۋىپلار بىلەن بىرگە، بىر مەزگىل كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىرلەشمىنىڭ گۇۋاللىنىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم - تەجرىبىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، نۇرغۇنلىغان كېسەللەرنى، بولۇپمۇ، يۇرەك ۋە تېرە كېسەللىكلىرىنى ئاددىي داۋالاش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ساقايتىپ، بىمارلارنىڭ مىننەتدارلىقىغا ھەم خەلقنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە نائىل بولغان. غۇجمۇھەممەت ئاخۇن تىلغا ناھايىتى باي بولۇپ، پاساھەتلىك سۆزلەيتتى. يۇرت ئىچىدە ئابرويى ئۇستۇن ئىدى.

ساۋۇر ئاخۇن

ساۋۇر ئاخۇن 1890 - يىلى خوتەن ناھىيە باغچى بازىرىنىڭ سومىي كەنتىدە تۇغۇلغان. 1980 - يىلى 6 - ئايدا ئۆز يۇرتىدا 90 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ساۋۇر ئاخۇنۇمنىڭ دادىسى پراۋۇدۇن ئاخۇن تېڭىقچى بولۇپ، يۇرت ئىچىدە نامى بار ئىدى. ساۋۇر ئاخۇنۇم دادىسىنىڭ تېڭىقچىلىق كەسپىگە ئىشتىياق باغلاپ، تېڭىقچىلىق ئىشلىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن دادىسىنى ئۇستاز تۇتقان ھەمدە ئەمەلىي تېڭىقچىلىق ئىشلىرىغا يارەملەشكەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، تاغلارغا ۋە يايلاقلارغا بېرىپ، ئۆلۈپ كېتىپ گۆشلىرىنى قاغا - قۇزغۇنلار يەپ قۇرۇق قاخشالغا ئايلانغان قوي، ئۆچكىلەرنىڭ ئۇستىخانلىرىنى كۆرۈپ، ھايۋان سۆڭەكلىرىنىڭ تۈزۈلۈشىنى كۆزىتىش ئاساسىدا ئادەم بەدىنى سۆڭەكلىرىنىڭ تۈزۈلۈشىنى ئىگىلىگەن. يۇقىرىقىدەك جاپالىق ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق سۇنۇق - چىقۇقلار ھەققىدە بىلىمگە ئىگە بولۇپ، تېڭىقچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئۆزىنىڭ 70 يىللىق تېڭىقچىلىق ھاياتىدا ئۆز يېنىدىن باشقا، خوتەن ناھىيىسىنىڭ بۇزاق، لايقا، خانئېرىق قاتارلىق يېزىلىرىدىن كەلگەن نۇرغۇن سۇنۇق - چىقۇقلارنى داۋالاپ ساقايتقان.

ئۇنىڭ قولى يېنىك، مەشغۇلاتى ناھايىتى چاققان بولۇپ، سۇنۇقلارنى ئورنىغا چۈشۈرۈشتە كېسەل كىشىگە ئازاب ھېس قىلدۇرمايتتى. ئۇنىڭ تۇرلۇك سۇنۇق - چىقۇقلارغا دىئاگنوز قويۇش ئىقتىدارى يۇقىرى ئىدى. بولۇپمۇ قول - پۇت جۇپ سۇنغان سۇنۇقلار، ئوقرەك سۇنۇقلىرى، يانپاش سۇنۇقلىرىغا دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاشتا ئۆزىگە خاس بولغان ئالاھىدە

ماهارىتى ۋە مول تەجرىبىسى بار ئىدى. ئۇ ئورنىغا چۈشمەي خاتا تۇتۇشۇپ قالغان سۇنۇقلارنى داۋالاشتا سېرىق ماي، قېتىق قاتارلىقلارنى يەرلىك ئورۇنغا چېپىپ سۇنۇق ئاجرىغاندىن كېيىن يېڭىباشتىن تاڭاتتى. سۇنۇق سەۋەبىدىن يەرلىك ئورۇن گۆشى تېتىلىپ قاربداپ قالغان بولسا، قاينىتىلغان ئانار پوستىنى يەرلىك ئورۇنغا تاڭاتتى.

ئۇ شاگىرت تەربىيىلەپ ئىز باسار قالدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئابدۇللا ماخمۇت، قىزى گۆھەرنىساخان قاتارلىقلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن.

توختى مۇھەممەت ئاخۇن

توختى مۇھەممەت ئاخۇن (توغراق) 1900 - يىلى باغچى بازىرىنىڭ قاشى كەنتىدە تۇغۇلغان، 1995 - يىلى 95 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ ئۆسمۈرلۈك دەۋرلىرىدە ئۆز يۇرتىدىكى دىنى مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغان، كېيىنچە ئۆز يۇرتىدىكى تىۋىپلاردىن تەلىم ئېلىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دوراپۇرۇشلۇق قىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەت يەككە دورىلىرى بىلەن بىر قەدەر پىششىق تونۇشقان. 40 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سودىگەرچىلىك قىلىپ بۇخارا، نەمەنگان قاتارلىق جايلارغا بارغان. ئۇ بۇ يەردە بىر يىلدەك تۇرۇپ، شۇ يەردىكى مەشھۇر تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۆز ئاساسىنى پۇختىلىغان. ئۆز يۇرتىغا قايتىش سەپىرىدە قەشقەردە تۇرۇپ پىشقەدەم تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تېبابەتچىلىك ئاساسىي بىلىملىرى، ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى مۇستەھكەملىگەن. ئۇ 1949 - يىلى ئەتراپىدا خوتەنگە قايتىپ كېلىپ ئۆز مەھەللىسىدە تېۋىپلىق قىلغان. 1965 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە باغچى بازارلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1978 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت ئامبۇلاتۇرىيىسىدە ئىشلىگەن. 1990 - يىلى دوختۇرخانىدىن قايتىپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۇ ئابدۇللا ماخمۇت، ئىمىننىياز ئاخۇن، پەتتارخان غۇجام قاتارلىق تېبابەت ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۇرۇپ چىققان.

ئابدۇۋاهىد هاجى

ئابدۇۋاهىد هاجى 1926 - يىلى خوتەن شەهىرىدە، داڭلىق تېۋىپ هوشۇر ئاخۇنۇم خەلىپەم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1931 - يىلىدىن 1936 - يىلىغىچە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. 1936 - يىلىدىن 1942 - يىلىغىچە خوتەن شەهىرىدىكى هوشۇر نىياز داموللا ئاخۇنۇمنىڭ مەدرىسىدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1947 - يىلىغىچە خوتەن شەهەر ئىچىدىكى داڭلىق تېۋىپ ئابدۇللا داموللىدا ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن هەمدە ئۇيغۇر تېبابەت كىتابلىرىدىن «مىزانى تىب» ، «تېببىي ئەكبەر» ، «قارابادىن قادىرى» ، «قارابادىن ئەزەم» قاتارلىق مەشهۇر تېبابەت كىتابلىرىنى ئوقۇپ، ئۇيغۇر تېبابەت - دورىگەرلىك بىلىملىرىنى ئەتراپلىق ئىگىلىگەندىن كېيىن، دادىسى هوشۇر ئاخۇنۇمغا يارەملىشىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانىدا ئۇ ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ تەجرىبىگە ئىگە بولغان، 1947 - يىلىدىن باشلاپ ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1959 - يىلىدىن كېيىن، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى خوتەن ناهىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتۇرىيىسىدە ئىشلىگەن. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بۇ دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ كېلىپ، ئۇچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە باش دوختۇر بولۇپ ئىشلىگەن. 1980 - يىلىدىن باشلاپ ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي تېخنىكوم ئاچقان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك داۋالاش سىنىپىغا ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تېبابەتچىلىك ئالىي تېخنىكومىنىڭ داۋالاش سىنىپىغا ئۇچكى كېسەللىك، ئاياللار كېسەللىكى، ئېغىز بوشلۇقى

كېسەللىكى ۋە دىئاگنوزتىكا پەنلىرىدىن دەرس ئوتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئىز باسارلىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئابدۇۋاھىد ھاجى يەنە 1980 - يىلى ئۇچ ئاي «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى قامۇسى» نىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر تومىنى يېزىشقا قاتناشقان. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇ ئۆزىنىڭ داۋالاش ئەمەلىيىتى جەريانىدىكى تەجرىبىلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بىر نەچچە پارچە ماقالە يېزىپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مۇناسىۋەتلىك ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان.

ئابدۇۋاھىد ھاجى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك كەسپىدىكى مول بىلىمى ۋە خىزمەتتىكى ئەمەلىي نەتىجىلىرىگە ئاساسەن، 1988 - يىلى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە مۇئاۋىن مۇدىر ۋەزىپىسىنى ئۇنۇتقانلىقىغا ئېرىشكەن. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ئۇ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي، خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسى ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن داۋاملىق ئەجىر سىڭدۈرگەن. ئابدۇۋاھىت ھاجى 1998 - يىلى 4 - ئاينىڭ 25 - كۈنى قازا قىلغان.

مەتتۇرسۇن ئانايەت

مەتتۇرسۇن ئانايەت 1927 - يىلى 8 - ئايداخوتەن شەھرىنىڭ گۈجەن دەرۋازا مەھەللىسىدە 2- ئەۋلاد تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1933 - يىلىدىن 1943 - يىلىغىچە دادىسى ئانايەت ئاخۇنۇم ئاچقان مەدرىسىدە ئوقۇپ ئەرەب، پارس، ئوردو تىللىرىنى پىششىق ئىگىلىگەن. 1943 - يىلىدىن 1954 - يىلىغىچە مەشھۇر تېۋىپلاردىن ھەسەن مەۋلىۋى، ئابدۇللا دامواللام قاتارلىقلارنىڭ ئۈستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك نەزەرىيىسى، داۋالاش تېخنىكىسى ۋە دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ داۋالاش ئەمەلىيىتى ۋە دورىلىرى بىلەن پۇختا تونۇشقان ھەمدە بۇ جەريانداشەخسىي دورىخانا ئېچىپ، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە خوتەن ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا مىللىي تېۋىپلارنى تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتنىشىپ، غەرب تېبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1956 - يىلىدىن كېيىن ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا 1968 - يىلغىچە ئىشلىگەن. مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا تۈۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، 1968 - يىلىدىن 1980 - يىلىغىچە خوتەن ناھىيە توساللا يېزىلىق شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1980 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ئىچكى كېسەل بۆلۈمىدە ئەمەلىي داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە، شاگىرت تەربىيىلەشنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بارغان. دوختۇرخانا رەھبەرلىكىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە قەدىمىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش ۋە رېتسېپلارنى رەتلەش خىزمىتىگە قاتناشقان. خوتەندە ئېچىلغان ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك خادىملىرىنى

تەربىيىلەش كۆرسىدا بەش ئەزا، كېسەللىكلىرى ئىلمى، ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمى قاتارلىق پەنلەردىن دەرس بەرگەن.

ئۇ كېسەل داۋالاش داۋامىدا بوغۇم يالليۇغى كېسەللىكلىرى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرى، ھەزىم سىستېمىا كېسەللىكلىرىنىڭ داۋالاش جەھەتتە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، بۇ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاشنىڭ ئۈنۈملۈك رېتسېپلىرىنى توپلاپ چىققان ھەمدە كېسەللىكلەرنى ياخشى داۋالاپ كەلگەن بىمارلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن. 1987 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا تەكلىپ بىلەن ئىككى قارار بەش ئەزا كېسەللىكىدىن دەرس سۆزلىگەن.

مەتتۇرسۇن ئانايەت ئۆزىنىڭ بىر قانچە خىل تىل بىلىش ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن ياش تېۋىپلار ۋە دوختۇرخانىدىكى تېۋىپلارغا ئەرەب، پارس، ئوردو تىللىرىنى ياخشى ئۆگىنىپ كىلاسسىك كىتابلاردىن پايدىلىنىشقا ئاساس سېلىپ، نۇرغۇنلىغان شاگىرتلارنى يېتىشتۇرگەن.

مەتتۇرسۇن ئانايەت كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 1994 - يىلى دەم ئېلىشقا چىققان بولۇپ، 2002 - يىلى 3 - ئايدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

هېيت قارى هاجى

هېيت قارى هاجى 1923 - يىلى 7 - ئايدا خوتەن شەھرىنىڭ شورۇاغ يېزا خېنى كەنتىدە ئىككىنچى ئەۋلاد تېۋىپ تۇردى ئاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1931 - يىلىغىچە ئۆز مەھەللىسىدىكى مەدرىسىدە ئوقۇپ باشلانغۇچ ساۋادىنى چىقارغان. 1933 - يىلدىن 1940 - يىلغىچە خوتەن شەھرىدىكى تۇردى ئاخۇنۇم، دۆلەت يار هاجى، هوشۇرنىياز ئاخۇنۇم، يۈسۈپ ئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەردىن دىنىي بىلىملەرنى، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ۋە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1940 - يىلدىن 1943 - يىلغىچە ئۆز مەھەللىسىدىكى تاغىسى مەشھۇر تېۋىپ مۇھەممەت دىمىن ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى پىششىقلىغان. 1943 - يىلدىن 1952 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايىتىنىڭ هەر قايسى ناهىيە، يېزا - بازارلىرىغا بېرىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالىغان. ئۇ داۋالاش جەريانىدا قان ئېلىش، هورلاندۇرۇپ داۋالاش، دورا سۈيىگە چىلىنىپ داۋالاش، زىماد قىلىش، هىجامەت قويۇش، بوغۇم ئاربىلىقىغا چۈشكەن سۈنى تارتىپ ئېلىش، دورا تارتىش، كىلىزما قىلىش، شامچە قويۇش قاتارلىق داۋالاش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ ياخشى ئۇنۇم قازىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قوللىشى ۋە هۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. 1952 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە ئۆز مەھەللىسىدە كېسەل داۋالىغاچ دېهقانچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1965 - يىلدىن 1971 - يىلغىچە خوتەن شەھەر تۆمۈر دەرۋازا دېگەن يەردە شىپاخانىنىڭ دورا دۇكىنىنى ئېچىپ كېسەل داۋالىغان. 1971 - يىلى خوتەن شەھەر شورۇاغ يېزا شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمى قۇرۇلغاندا نەزەر قارى، مەتربهىم ئاخۇنۇم قاتارلىقلار بىلەن بىرگە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن

شۇغۇللانغان. 1982 ـ يىلى 1 ـ ئايدا خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەت ئامبۇلاتورىيىسىگە يۆتكىلىپ، ئىچكى كېسەللىكلەر، تاشقى كېسەللىكلەر، تېرە كېسەللىكى، ئەرلەر كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى ياراتقان. 1983 — 1984 ـ يىللىرى قەشقەردە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېببابەت مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ قىزىل، چېچەك قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاش توغرىسىدا ئىلمىي ماقالە ئالماشتۇرغان.

ھېيت قارى ھاجى 1990 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى 67 يېشىدا ئۆپكە مەنبەلىك يۈرەك كېسىلى بىلەن قازا تاپقان. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇقۇددۇس ھاجى دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

تۇرسۇنتوختى هاجى

پېشقەدەم تۇرسۇنتوختى هاجى 1936 - يىلى 6 - ئايدا خوتەن ناھىيە توساللا يېزا قاچچى كەنتىدە ئىككىنچى ئەۋلاد تېۋىپ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1948 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىدىن ساۋادىنى چىقارغان. 1965 - يىلغىچە ئاتاقلىق تېۋىپ ئابدۇرېھىم ئاخۇنۇمغا شاگىرت بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك نەزەرىيە ئىلمى ۋە دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ داۋالاش لاش ئىشلىرى ۋە دورىلىرى بىلەن پۇختا تونۇشقان. 1970 - يىلىغىچە خوتەن ناھىيە توساللا يېزىلىق دوختۇرخانىدا كېسەل داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، دوختۇرخانىنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە ئەمەلىي داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ بۇ جەريانىدا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىگە تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن ئىشلەپ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ بىر تەرەپتىن ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن شاگىرت تەربىيىلەش، ئىز باسار يېتىشتۈرۈش ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە يەرلىك دورا ئەشيالىرىنىڭ كەم بولۇشىدەك ئەمەلىي قىيىنچىلىقنى نەزەردە تۇتۇپ، شاگىرتلىرىنى باشلاپ يېقىن ئەتراپتىكى تاغلىق رايونلارغا چىقىپ سەييارە كېسەل داۋالاش، ئوت - چۆپ دورىلىرىنى يىغىش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، ئۆزىگە شاگىرت ئەگەشتۈرۈپ تەربىيىلەش بىلەنلا قانائەتلىنمەي قالماي، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ خوتەن تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپى، خوتەندە ئېچىلغان ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر

تېبابەت خادىملىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدا قاتارلىقلاردا، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك تاشقى كېسەللىكلەر ئىلمى، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمى قاتارلىق پەنلەردىن دەرس بەرگەن. ئۇ كېسەل داۋالاش داۋامىدا داۋالاش بىر قەدەر قىيىن بولغان بەرەس، بۆرەك تاش كېسەللىكى، قاسراقلىق تەمرەتكە، يۈرەك، مېڭە قان تومۇرلىرى قېتىش، سەرئى (تۈتقاقلىق كېسەل) قاتارلىقلارنى داۋالاش ئۈستىدە تەتقىقات ئىلىپ بېرىپ، بۇ كېسەللىكلەرنى داۋالاشنىڭ ئۈنۈملۈك رېتسېپىنى تۈزۈپ چىققان ھەمدە بۇ كېسەللىكلەرنى ياخشى داۋالاپ كەلگەن ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

1987 - يىلدىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدا تەكلىپ بىلەن تاشقى كېسەللىك، يۇقۇملۇق كېسەللىك، ئۇيغۇر تېبابىتى دىئاگنوزتىكا ئىلمى قاتارلىق پەنلەردىن دەرس ئۆتكەن. ئۇ ئەمەلىي تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن «ئاياللار كېسەللىكلىرى ئىلمى» ناملىق كىتابنى يېزىپ چىققان (نەشىردىن چىقىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ) . ئۇ مەكتەپنىڭ 2 - ئەۋلاد دەرسلىكلىرىنى يېزىشقا قاتنىشىپ، «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى تاشقى كېسەللىكلەر ئىلمى» ۋە «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى تېرە كېسەللىكلەر ئىلمى» نى يېزىپ نەشىرگە تاپشۇردى. ئۇ پەن تەتقىقات خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ، «يۇقىرى قان بېسىم كېسەللىكى ۋە ئۇنى داۋالاش» ، «بالىلار ئىچى ئۆتكۈ كېسىلى» ، «ئاق كېسەلنى داۋالاش، توغرىسىدا» ، «سىبلىس ۋە ئۇنى داۋالاش» دېگەن تېمىلاردا بىر قانچە پارچە ئىلمىي ماقالە يېزىپ، ئىلمىي جەمئىيەت يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان ھەمدە گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان.

ئۇ ئۇيغۇر تېبابىتى دوختۇرلۇق مىراسلىرىنى قېزىش، رەتلەش، ئۆستۈرۈش يولىدا جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىپ، كىلىنىك تەجرىبىلەرنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان بىر قاتار كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە يېڭى بۆسۈش ھاسىل قىلىپلا قالماي، يەنە جىگەر كېسەللىكلىرى، ئۆت خالتىسى كېسەللىكلىرى، پالەچ، قەنت سىيىش كېسىلى، ئەرلەر تاناسىل ئەزا كېسەللىكلىرى، تېرە كېسەللىكلىرى، شۇنداقلا ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتىكى ئۆزگىچە ماھارىتى ئارقىلىق كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە. گەرچە ئۇ ھازىر دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك، دوختۇرلۇق ئىشلىرىنى يۈكسەلدۈرۈش يولىدا ئۆزىنىڭ قان تەرىنى سىڭدۈرمەكتە.

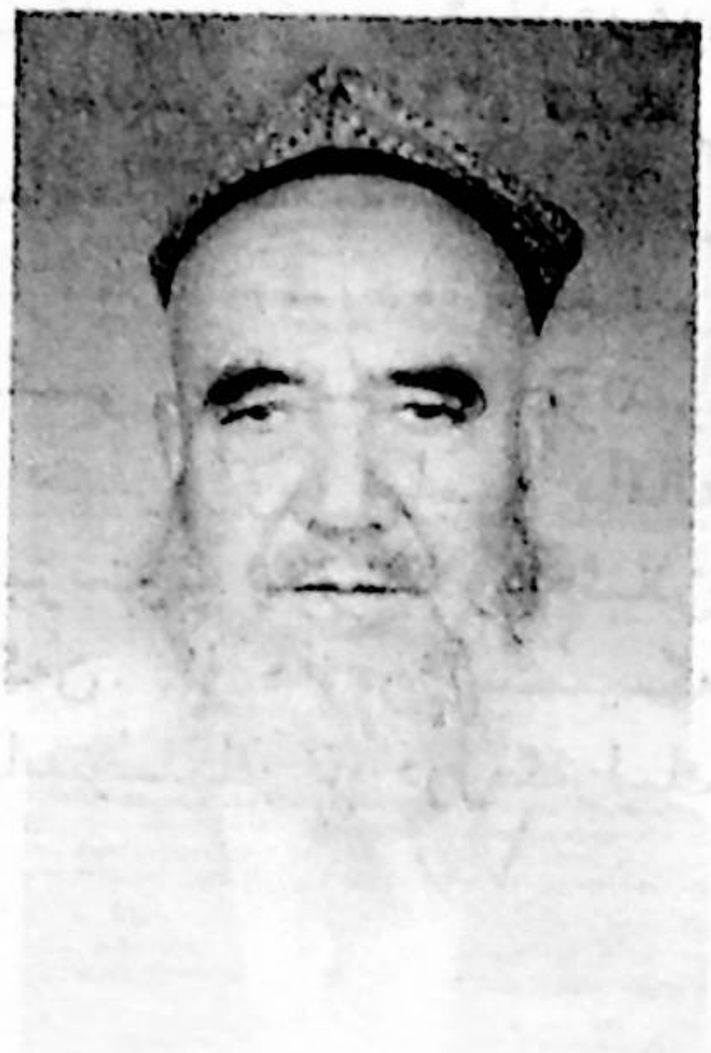
ئابدۇكېرىم ھاجى

ئابدۇكېرىم ھاجى 1934 - يىلى 10 - ئايدا خوتەن ناھىيىسىنىڭ يېڭىئېرىق يېزىسىدا تېۋىپ تارى ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 12 يېشىغىچە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، 20 يېشىغىچە دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئوردۇ، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەچ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك بىلىملىرىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىدە بىر قەدەر چوڭقۇر بىلىم ۋە ئەمەلىي قابىلىيەت يېتىلدۇرگەن. 1956 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدىكى ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتۇرىيىسىگە قاتنىشىپ، تاكى 1975 - يىلىغا قەدەر ئەينى زامانداشلىرى داڭلىق تېۋىپ ئابدۇللا مەۋلىۋىنى ئۇستاز تۇتۇپ، «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى پۈختا ئۆگىنىپ، تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك جەھەتتىكى نەزەرىيىۋى بىلىمىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە بىرلەشمە ئامبولاتورىيىسىدە كېسەل داۋالاش، دورا ياساش، دورا باشقۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك جەھەتتىكى ئەمەلىي ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، دورا باشقۇرۇش خىزمىتىنى ئاساس قىلغان ھالدا داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، بۇ جەريانىدا شىپاخانىدا قوللىنىلىپ كېلىنىۋاتقان رېتسېپلارنى تەرتىپكە سېلىش، ئۆلچەملەشتۇرۇش، يېڭىدىن رېتسېپ تۈزۈش ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، دوختۇرخانىنىڭ داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان.

ئابدۇكېرىم ھاجى 1996 - يىلى پېنسىيىگە چىققان بولۇپ، ھازىر ئائىلىسىدە كېسەل كۆرۈش، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماقتا.

ئەلى هاجى قۇربانىنىياز

مۇدىر ۋراچ ئەلى هاجى قۇربانىنىياز 1933 - يىلى 10 - ئاينىڭ 1 - كۇنى خوتەن شەھىرىنىڭ تامباغ يېزىسىدا تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1947 - يىلىغىچە دىنىي مەدرىس ۋە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1947 - يىلدىن باشلاپ بىر تەرەپتىن تاغىسى ئىمىننىياز ئاخۇندىن تېبابەتچىلىك، دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن هىندىستان دېهلى تېبابەت ئىنىستىتۇتىنى پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن ئابدۇللا مەۋلىۋى قاتارلىق ئۇستازلاردىن پارس، ئوردۇ تىلىدىكى كلاسسىك تېببىي كىتابلارنى ئېلىپ ئوقۇغان. 1956 - يىلىدىن باشلاپ، خوتەن ناهىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى (يېڭى يول ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى) دە ئىشلىگەن. 1975 - يىلىدىن باشلاپ خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىنىڭ ئىچكى بۆلۈم، تاشقى بۆلۈم كېسەلخانىلىرىدا تېۋىپ، بۆلۈم مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ كەلگەن.

ئەلى هاجى قۇربانىنىياز 50 يىلدىن بېرى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك سېپىدە ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي نۇرغۇنلىغان كېسەللىكلەرنى، بولۇپمۇ هەر خىل تېرە كېسەللىكلىرى، يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرى، نەپەسلىنىش سىستېمىا كېسەللىكلىرى ۋە ئەر - ئاياللار جىنسىي كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ساقايتىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى باهاسىغا ئېرىشكەن. ئۇ يەنە بىر تەرەپتىن شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرىغا هەسسە قوشۇپ، 10 نەچچە شاگىرت تەربىيىلەپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىزباسارلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئىشلىرىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ تېببىي داۋالاش جەھەتتىكى ئەملىي ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تەتقىق قىلىشقا

ئالاهىده كۇچ چىقىرىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە «كۆپ ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى تونۇش ۋە ئۇنى داۋالاش»، «جىگەر كېسەللىكى توغرىسىدا»، «ئەرلەر جىنسىي ئاجىزلىقىنى ئۇيغۇر تېبابىتىدە داۋالاش تەجرىبەم» قاتارلىق كىتابلارنى ئارقا - ئارقىدىن يېزىپ نەشىر قىلدۇرۇپ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۇرگەن. 1980 - يىللىرى «جۇڭگو تېببىي قامۇسى» ئۇيغۇر تېبابەت تومىنى يېزىشقا قاتناشقان ھەمدە ئابدۇخالىق ئىسمائىل بىلەن مۇرەككەپ دورا قىسمىنى يازغان، «ئوردۇ تىلىدىن ئاساس» ناملىق دەرسلىك كىتابنىڭ تەھرىرلىكىنى ئىشلىگەن. ئۇندىن باشقا ئۇ يەنە نۇرغۇنلىغان تېببىي داۋالاشقا دائىر خېلى كۆپ ئىلمىي ماقالە ۋە نەزەرىيىۋى ماقالىلەرنى يېزىپ ھەر خىل گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرۇپ، ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۇرگەن. ئۇ ھازىر پېنسىيىگە چىقىپ ئائىلىسىدە دەم ئالغاچ خۇسۇسىي تېبابەتچىلىك - دوختۇرلۇق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

مۇھەممەت باقى ئالىم ھاجى

مۇھەممەت باقى ئالىم ھاجى مۇدىر ۋىراچ. 1944 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ ئەللامە يېزىسىدا، مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. 1944 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1949 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە پەننىي، دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1956 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە ئۇستازى تۇردى مۇھەممەت ئاخۇمدىن ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1965 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە ئۇيغۇر تېبابىتى ئىلمى بويىچە داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. 1975 - يىلدىن 1989 - يىلغا قەدەر خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولغان. 1989 - يىلدىن باشلاپ دوختۇرخانىدا ئاساسلىق تېۋىپ سۈپىتىدە ئىشلەپ كەلمەكتە.

مۇھەممەت باقى ئالىم ھاجى 1962 - يىلدىن 1964 - يىلغا قەدەر ئۇستازى مەرھۇم تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم بىلەن بىرلىكتە «ئۇيغۇر تېبابەت قوللانمىسى» دېگەن ئەسەرنى يازغان. بۇ ئەسەرنى 1978 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلىپ تارقاتقان. بۇ ئەسەر 1982 - يىلى دۆلەت دەرىجىلىك ئاز سانلىق مىللەت پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرىنى باھالاشتا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن، شىنجاڭدا ئېچىلغان خەلقئارالىق مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر كىتاب كۆرگەزمىسىگە قويۇلغان. بۇ ئەسەر مەكتەپلەردە دەرسلىك، دوختۇرخانىلاردا داۋالاش قوللانمىسى قىلىپ ئىشلىتىلمەكتە. ئۇ يەنە 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغا قەدەر ئابدۇلھەمىت يۇسۇف ھاجى بىلەن شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەت ئالىي تېخنىكۇمىنىڭ

دىئاگنوز ئىلمى دەرسلىكىنى يازغان. بۇ دەرسلىكنى 1990 - يىلى شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلغان. بۇ دەرسلىك 1992 - يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەت تېببىي پەن - تېخنىكا ئەسەرلىرىنى مۇكاپاتلاشتا 2 - دەرىجىلىك دۆلەت دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. 1978 - يىلى مەملىكەتلىك سەھىيە ئىلىم - پەن يىغىنىغا قاتنىشىپ، «ئاق كېسەللىكنى داۋالاش تەجرىبىسى» دېگەن ماقالىسىنى يىغىندا تونۇشتۇرۇپ بېيجىڭ، شاڭخەي، گۇاڭجۇدىن كەلگەن مۇتەخەسسىس، ئالىملارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى تەرىپىدىن ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسىنى يېزىش، تەشكىللەشكە قاتنىشىپ، زور تۆھپە قوشقان دەپ تەقدىرلەنگەن. ئۇيغۇر تېبابەت مىزاج نەزەرىيىسى، ئۇيغۇر تېبابەت سۇ، تۇپراق، ھاۋا تەلىماتى نەزەرىيىسى، ئاشقازان كېسەللىكلىرىنى داۋالاش، دىئاگنوز قويۇش ھەققىدىكى تەلىماتلار، قان بېسىم يۇقىرىلىق كېسەللىكنى داۋالاش، يۇرەك كېسەللىكنى داۋالاش قاتارلىق 14 پارچە ماقالىسى تېببىي ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان. 13 پارچە ماقالىسى ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ يىغىنىدا ئوقۇلغان ۋە بېسىپ تارقىتىلغان. 1996 - يىلى ئۇرۇمچىدە چاقىرىلغان خەلقئارالىق ئەنئەنىۋى تېبابەت ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشقان ۋە بۇ يىغىنغا سۇنغان «يۇرەك كېسەللىكنى داۋالاش ھەققىدە» دېگەن ماقالىسى يىغىن توپلام خاتىرىسىگە كىرگۈزۈلگەن. چاغاتاي تىلىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان «دەستۇرۇل ئىلاج» ناملىق ئۇيغۇر تېبابەت كلاسسىك ئەسىرىنى نەشر قىلدۇرغان. بۇ ئەسەر ئاپتونوم رايوندا كىتاب مۇكاپاتى بويىچە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ تەقدىرلەنگەن. «چۆبىچىن قاتارلىق دورىلارنىڭ ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىشلىتىلىشى» ناملىق كىتابى 2000 - يىلى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. «ھاياتلىق دەستۇرى» ناملىق كىتابى، «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمى لۇغىتى» ۋە ئۇستازى تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم بىلەن يازغان «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك قوللانمىسى» (تولۇقلانما نۇسخا) نى نەشرىياتقا تاپشۇرغان بولۇپ، پات ئارىدا ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرىشىدۇ. ئۇ يەنە ئەللامە

ئالائىددىن خوتەنىنىڭ «زۇپتۇتۇل قاۋانىل ئىلاج (داۋالاش ئىلمىي خۇلاسىسى)» ناملىق ئەسىرى ئۇستىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

مۇھەممەت باقى ئالىم ھاجى ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، خوتەن ۋىلايەتلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي مۇدىرىيەت ئەزاسى، جۇڭگو مېدىتسىنا قامۇسى جۇڭگىي تېبابەت تارماق قىسمى تەييارلىق گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى خوتەن شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

هېبىبۇللا قارى هاجى

هېبىبۇللا قارى هاجى مۇدىر ۋىراج. 1942 ـ يىلى 4 ـ ئايدا خوتەن ناھىيىسىنىڭ خائىرىق يېزا تاسمىچى كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى ئەلى هاجى (1964 ـ 1861) 30 ـ يىللىرىدا هىندىستاندا تېببىي ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، ئەرەپ، پارس ۋە ئوردۇ تىللىرىنى بىلىدىغان كىشى بولۇپ، كېچىك هېبىبۇللا تۆت ياشقا كىرگەندىن كېيىن دادىسىدىن ئەرەپچە ئۆگىنىپ، ساۋادىنى چىقىرىشقا باشلىغان. 1948 ـ يىلى پەننى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 ـ سىنىپىغا قوبۇل قىلىنىپ 1954 ـ يىلغىچە تولۇقسىز مەكتەپنىمۇ پۈتتۈرۈپ بولغان. 1955 ـ يىلدىن 1964 ـ يىلغىچە يەنە دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئەرەپ تىلىنى پىششىقلىغاچ، پارس ۋە ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن هەمدە مەخسۇس تېببابەتچىلىك كىتابلىرىدىن «مىزانى تىب»، «ئەلقانۇن» قاتارلىقلارنى دەرسلىك قىلىپ ئوقۇپ، تېببابەتچىلىك جەهەتتە بىر قەدەر پۇختا نەزەرىيە بىلىمىگە ئىگە بولغان. 1964 ـ يىلى دادىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن 1968 ـ يىلىغا قەدەر مەشھۇر تېۋىپ تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت بىلىملىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىنىپ، ئەمەلىي داۋالاش ماھارىتىنى ئىگىلىگەن. 1968 ـ يىلدىن 1970 ـ يىلغىچە تاسمىچى كەنت داۋالاش پونكىتىدا كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1970 ـ يىلدىن 1976 ـ يىلغىچە خانئېرىق يېزىلىق شىپاخانىدا تەسىس قىلىنغان ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرگەن. 1976

- يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنىپ ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش ۋە ئۇستازى تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمدىن داۋاملىق بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان. بۇ جەريانداا ئۇ يەنە ئەمەت هاجى، ئابدۇلهىمىت يۈسۈپ هاجى، ئېلىخان هەزرىتىم قاتارلىق ئاتاقلىق تېۋىپلارنىڭ تەربىيىسى ۋە سۆھبىتىگە مۇيەسسەر بولغان. ئۇ دوختۇرخانىدا داۋالاش ۋە تەتقىقات ئىشلىرىنى ئىشلىگەندىن سىرت، خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەت داۋالاش سىنىپىغا 3 يىل دەرس ئۆتۈپ مەكتەپ رەھبەرلىكى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ قارشى ئېشىلقا ئېرىشكەن. 1979 - 1980 - يىلغىچە ئۇستازلىرى بىلەن بىرگە ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسىنى يېزىش ئىشلىرىغا قاتناشقان. 1983 - يىلى هازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنگەن. ئۇ تۇنجى يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك داۋالاش سىنىپىغا دەرس ئۆتكەن. ئۇندىن كېيىن تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ۋە ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈملىرىدە ئەمەلىي كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن خەلق ئامما سىنىقىغا هۆرمەتكە سازاۋەر بولغان. بۇ جەريانداا ئۇ يەنە دوختۇرخانىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان كەسپىي ئۆگىنىش ۋە كۇرسلاردا لېكسىيە سۆزلەپ دەرس ئۆتكەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، تەرجىمە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئەرەپچىدىن «ئاقساراي» دېگەن كىتابنى، پارسچىدىن «ئېكسىر ئەزەم» نىڭ بەلگىلىك قىسىملىرىنى، ئوردۇچىدىن «تېببىي فارما كوپىيە» قاتارلىقلارنى تەرجىمە قىلىپ، سەھىيە نازارىتى تەتقىقات ئىشخانىسىغا تاپشۇرغان. شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ دەرسلىكى بولغان «ئۇيغۇر تېبابىتى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر ئىلمى» نى تۈزۈپ چىققان بولۇپ، بۇ كىتاب هازىرمۇ مەكتەپتە دەرسلىك قىلىنىپ ئۆتۈلۈۋاتىدۇ.

هېببىبۇللا قارى هاجىنىڭ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتىكى تەجرىبىسى مول بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆسمە كېسەللىكلىرى، ئەرلەر كېسەللىكلىرى ۋە قەنت سېيىش كېسەللىكلىرى ئۆستىدە مەخسۇس ئىزدىنىپ داۋالاش ئېلىپ بېرىپ كۆرۈنەرلىك ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈرگەن.

ئۇ داۋالاش ئەمەلىيىتىدە نەزەرىيىنى ئەمەلىيەت بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، كىتابى رېتسىپلارنى ئەمەلىيەت داۋامىدا ئىسلاھ قىلىپ، كېسەلگە قاراپ رېتسىپ تۈزۈپ ئىشلەتكەن ھەمدە تەجرىبىدىن ئۆتكەن رېتسىپلارنى توپلاپ چىققان.

ھېبىبۇللا قارى ھاجى ئۇرۇمچى شەھىرى تىيانشان رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغان. ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ـ دورىگەرلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئۇ ھازىر پېنسىيەگە چىققان بولسىمۇ، يەنە روھىي ئۇرغۇتۇپ، تەكلىپ بىلەن ئۆز دوختۇرخانىسىنىڭ مۇتەخەسسىسلەر ئامبۇلاتورىيىسىدە كېسەل كۆرۈش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

ئابدۇخالىق ئىسمائىل

ئابدۇخالىق ئىسمائىل مۇدىر ژۇراڭ. 1942 - يىلى 10 - ئايدا خوتەن شەھىرى ھېيتگاھ دەرۋازىسىنىڭ دۆڭ كوچا مەھەللىسىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ئىسمائىل قارىم ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ياخشى بىلىدىغان ئوقۇمۇشلۇق تېۋىپ بولۇپ، نۇرغۇن ياش تېۋىپلارنى تەربىيىلىگەن. كىچىك ئابدۇخالىق دادىسىدىن بىر تەرەپتىن ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى تىرىشىپ ئىگىلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى زور ئىشتىياق بىلەن ئۆگەنگەن. كېيىنكى چاغلاردا خوتەننىڭ داڭلىق تېۋىپلىرىدىن ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، ئابدۇللا دامواللام، غۇجى باۋۇدۇن جالالىدىن ھاجى، تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم، ئابدۇلھىممەت. يۇسۇف ھاجى قاتارلىق زاتلارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلاردىن ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ نەزەرىيىلىرىنى، دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش چارىلىرىغا دائىر بىلىملەرنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن. ئابدۇخالىق ئىسمائىل 1976 - يىلى 1 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا قوبۇل قىلىنىپ، دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئوردۇ، پارس تىللىرىدىكى كلاسسىك كىتابلارنى تەرجىمە قىلىش، دەرسلىك ماتېرىيالى تۇزۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ بۇ جەريانىدا چوڭلارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ قابىلىيىتىنى ئۇزلۇكسىز ئۆستۇرۇپ، نۇرغۇن قىيىن كېسەللىكلەرنى، جۈملىدىن مېڭە قان تومۇر قېتىش كېسەللىكى، قەنت سىيىش كېسەللىكى، ئەرلەر كېسەللىكى، ئۆپكە سىلى، بالىلار كېسەللىكلىرى بويىچە بىمارلار قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئېلىپ، ئۇلارنىڭ كېسەل ئازابىدىن قۇتقۇزۇپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان.

ئابدۇخالىق ئىسمائىل خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت

دوختۇرخانىسىدا داۋالاش ۋە تەنقىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغاندىن باشقا، شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومى، خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي مەكتەپ، قەشقەر ۋىلايەتلىك تېببىي مەكتەپلەردە بالىلار كېسەللىكى، روھىي كېسەللىك ئىلمى قاتارلىق پەنلەردىن دەرس سۆزلەپ ھەم دەرسلىك كىتابلارنى تۈزۈشكە قاتنىشىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆپ تىل بىلىشتەك ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتىگە دائىر كىتابلاردىن «ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسى» نىڭ 5 ـ، 6 ـ جىلدى (بالىلار كېسەللىكلىرى ئىلمى) ۋە (مۇرەككەپ رېتسېپلار ئىلمى) نىڭ ئەسلى نۇسخىسىنى يېزىش، «جۇڭخۇا ئوت ـ چۆپ دورىلار قامۇسى» نىڭ ئۇيغۇر تېبابەت دورىلىرى تومىغا كلاسسىك تېببىي ئەسەرلەردىن مۇناسىپ مەنبەلەرنى تەرجىمە قىلىش قاتارلىق خىزمەتلىرىگە ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشقان. 1983 ـ يىلدىن 1999 ـ يىلغىچە «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك» ژۇرنىلى، «شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئالىي تېخنىكومى ئىلمىي ژۇرنىلى» ۋە ئىچكىرىدىكى ئالاقىدار ژۇرناللاردا «بوغۇم ئاغرىقى بىلەن مۇرەككەپ پالەچنى داۋالاشتىكى ئەمەلىي تەجرىبەم»، «يۇرەك سانجىقىغا دىئاگنوز قويۇش ۋە ئۇنى داۋالاش توغرىسىدا»، «مىزاجنى 64 تۈرگە ئايرىش تەلىماتى» قاتارلىق 20 دىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدۇرغان. ئۇ يازغان «يۇرەك، مېڭە قان تومۇر قېتىشقا دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش توغرىسىدا» سەرلەۋھىلىك ماقالە 1999 ـ يىلى خەلقئارا سەھىيە يىغىنىنىڭ ماقالىلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈلۈپ مۇكاپاتلانغان.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئەمەلىي تەجرىبىسى ئاساسىدا يېزىپ چىققان «بالىلار كېسەللىكىنى ئۇيغۇر تېبابىتىدە داۋالاش» ناملىق كىتابى 2001 ـ يىلى شىنجاڭ پەن ـ تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ، كەڭ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ يېقىندا يەنە «ئەمەلىي داۋالاش تەجرىبە ھېكايەتلىرى» ناملىق چوڭ ھەجىملىك كىتابىنى نەشرىياتقا تاپشۇردى. ئابدۇخالىق قارىم 2002 ـ يىلى 1 ـ ئايدا پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن خەلق ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، شاگىرت تەربىيىلەش ھەمدە كلاسسىك ئەسەرلەر تەنقىقاتى بىلەن شۇغۇللانماقتا.

مەينىگارخان ھاجى

مەينىگارخان ھاجـــى مۇدىر ژۇراچ. 1949 - يىلى خوتەن ناھىيىسىدە مەشھۇر تېۋىپ تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1955 - يىـــلدىن 1964 - يىلغىچىلىك باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپلىرىدە ئوقۇغان. 1964 - يىلى ئاتىسى تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمغا شاگىرت بـولـۇپ كىرىپ، خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىـــغا خىزمەتكە ئورۇنلاشقان. 1964 - يىـلدىن 1975 - يىلغىچە دورىگەر ۋە شاگىرت تېۋىپ بولۇپ ئىشلىگەن. 1975 - يىلدىن 2001 - يىل 10 - ئايغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانا تاشقى كېسەللىلەر بۆلۈمى، ئايالار بۆلۈمىدە داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان.

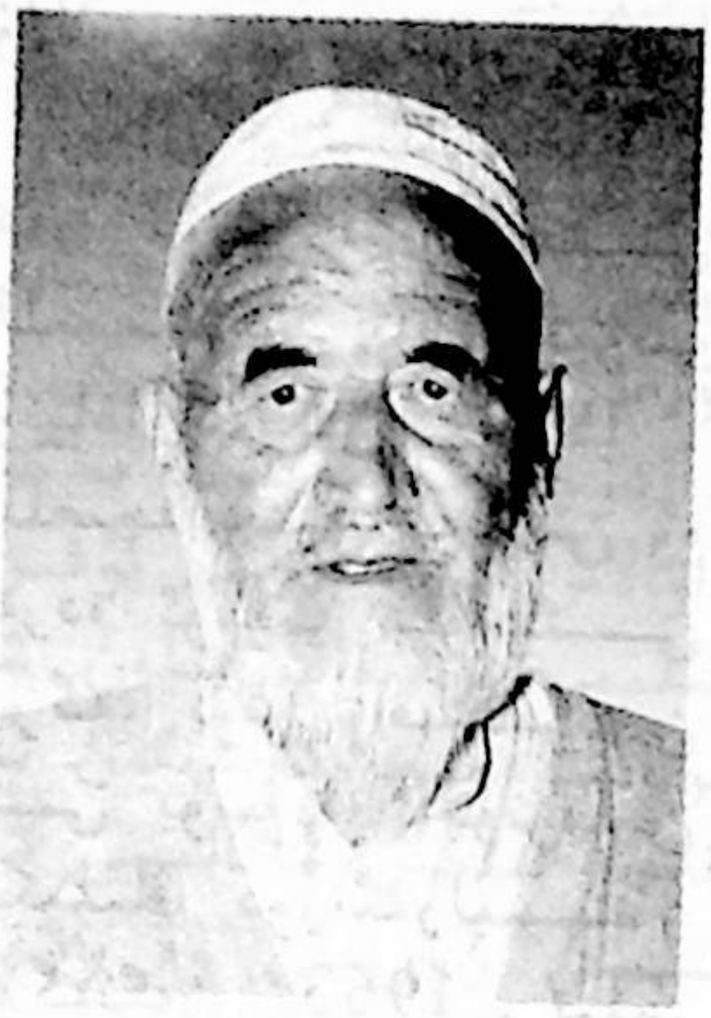
مەينىگارخان ھاجىنىڭ ئاتىسى تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم ئاتاقلىق تېۋىپ بولغانلىقى، تېببىي بىلىم سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى، تەجرىبىسىنىڭ كۆپلۈكىدىن مەينىگارخان ھاجىغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۆزىنىـــڭ مۇھىم داۋالاش تەجرىبىلىرىنى تولۇق ئۆگەتكەن. مەينىگارخان ھاجى 1982 - يىلدىن باشلاپ، ئۆزىنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ئارقىلىق 15 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي - نەزەرىيىۋى ماقالە يازغان. بۇنىـڭدىن سەككىز پارچىسى ھەر قايسى تېبابەت ژۇرناللىرىدا ئېلان قىلىنغان. يەتتە پارچە ئىلمىي ماقالىسى ئاپتونوم رايونلۇق ۋە ۋىلايەتلىك تېببىي ئىلمىي جەمئىيەتلەرنىڭ يىغىنلىرىدا ئوقۇلۇپ، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ يۇقىـــرى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ «جىنسىي يول قىچىشىشنى داۋالاش» ناملىق ماقالىسى 2000 - يىلى تايلاندتا ئېچىلغان خەلقئارا ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا «ئالتۇن لوكۇقا» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. 1987 - يىلدىن 1988 - يىلغا قەدەر يازغان «تۇغۇتشۇناسلىـــق ۋە ئاياللار كېسەللىكىنى داۋالاش ئىلمى» ناملىق كىتابى شىنجاڭ خەلق سەھىيە

نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابىتى ئالىي تېخنىكۇمىدا ئايالالار كېسەللىكى ئىلمىي دەرسلىكى قىلىنغان.

ئۇنىڭ داۋالاش تەجرىبىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، ئايالالار كېسەللىكلىرىدىن ئوپېراتسىيە قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ئەمچەك ئۆسمىسى، بالىيانقۇ ئۆسمىسى، تۇخۇمدان ئۆسمىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى دورا بىلەن داۋالاپ، ئوپېراتسىيە قىلماي ساقايتقان، ساقىيىش ئۇنۇمى 90 پىرسەنتتىن يۇقىرى بولغان. يۇرەك سانجىقى، يۇرەك مۇسكۇل تىقىلمىسى، ئۆپكە مەنبەلىك يۇرەك كېسەللىكى، بۆرەككە تاش چۈشۈش كېسەللىكى، قان تومۇر قېتىش كېسەللىكى، جىگەر كېسەللىكىنىڭ ساقىيىش ئۇنۇمىنى 85 پىرسەنتكە يەتكۈزگەن. ئۇ يەنە ئاتىسىدىن مىراس قالغان مەخپىي رېتسېپلاردىن ئاق كېسەللىكنى داۋالايدىغان مەجۇنى بەرەس، شەربىتى بەرەس، جىگەر كېسەللىكى، يۇرەك كېسەللىكى، بۆرەككە تاش چۈشۈش كېسەللىكى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان رېتسېپلارنى 15 پارچىسىنى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىغا تەقدىم قىلغان. بۇ قىممەتلىك رېتسېپلار ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەر قايسى ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىلىرىدا مۇھىم رېتسېپلار قاتارىدا قوللىنىلماقتا.

ئۇ، يۇقىرىقى تۆھپىسى بىلەن 1988 - يىلى سەھىيە مىنىستىرلىكىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەن.

ئابلىمىت مەخسۇم ھاجى

ئابلىمىت مەخسۇم ھاجى 1933 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ خانئېرىق يېزا قۇمۇچاقار كەنتىدە تېۋىپ مەخمۇت ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ ئانىسى گۈلتۆمۈرخانمۇ يۇرت ئىچىدە خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپ بولۇپ، ئاياللار ۋە بالىلار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا تەجرىبىسى مول ئىدى. ئابلىمىت مەخسۇم كىچىكىدىن باشلاپ ئاتا - ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسكەن ھەمدە كۈچلۈك ئائىلە مۇھىتى ئۇنىڭدا تېبابەتچىلىك ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى پەيدا قىلغان. 14 ياشقا كىرگەندىن كېيىن دادىسىدىن ۋە ھەسەن مەۋلىۋى، تۇردى ھاجى قاتارلىق كىشىلەردىن ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەچ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، «مىزانى تىب» ، «تەسھىلۇل مۇنافىئ» (ئاددىي داۋالاش ئۇسۇللىرى) ، «قارابادىن كەبىر» قاتارلىق تېببىي كىتابلارنى، تېبابەتچىلىكنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن. 1987 - يىلغا قەدەر ئۆز مەھەللىسىدە تېبابەتچىلىك قىلىپ كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1987 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىدا ئىشلىگەن. 1990 - يىلى ئائىلىسىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھازىرغا قەدەر ئۆز ئالدىغا كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

ھېببۇللا يۈسۈپ

ھاجى ھېببۇللا يۈسۈپ مۇئاۋىن مۇدىر دورىگەر. 1942 - يىلى 3 - ئاينىڭ 1 - كۈنى خوتەن شەھەر گۈجان دەرۋازىسى ئالتۇن كوچا مەھەللىسىدە 3 - ئەۋلاد تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1950 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە دىنىي مەدرىس ۋە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقىرىش بىلەن بىرگە، بوش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ دادىسى يۈسۈپ ئاخۇنۇمدىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ دورىگەرلىك، داۋالاش ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1963 - يىلدىن باشلاپ خوتەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە ئىشقا چۈشۈپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ، دورىگەرلەردىن بولغان ئابدۇللا دامۇللا، تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇم، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، قۇربان ئاخۇنۇم قاتارلىق پېشقەدەم ئۇستازلارغا شاگىرت بولۇپ، ئۇلارنىڭ دورىگەرلىك ۋە داۋالاش جەھەتلەردىكى بىلىم ۋە تەجرىبىلىرىنى ئىگىلىگەن. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ئامبۇلاتورىيە دورا پىششىقلاش بۆلۈمى ۋە ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈملىرىدە دورىگەرلىك، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ، بۇ مەزگىلدە مەرھۇم ئابدۇلھىمىت يۈسۈف ھاجى، ئەمەت ھاجىلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ داۋالاش ۋە دورىگەرلىك جەھەتلەردىكى مول بىلىملىرىنى ئىگىلەش بىلەن بىرگە، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ كلاسسىك ئەسەرلىرىدىن «مەھزەنۇل ھېكمەت»، «ھازىق»، «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەن. بۇ مەزگىلدە ئۇ داۋالاش قىيىن بولۇپ كېلىۋاتقان نېرۋا كېسەللىكلىرى، يۈرەك ۋە مېڭە قان تومۇر كېسەللىكلىرى، ئاشقازان كېسەللىكلىرى، بوغۇم كېسەللىكلىرى قاتارلىق

كۆپ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ئىچىدە يۇقىرى ئابرويغا ئېرىشكەن.

ھاجى ھېبىبۇللا يۈسۈپ 1987 - يىلى 1 - ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىغا يۆتكىلىپ، بۇ مەكتەپنىڭ خام دورا دەرسلىكىنى ئۆتۈش بىلەن بىرگە، خام دورا دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تەييارلاش، خام دورا ئەۋرىشكىلىرىنى يىغىپ رەتلەش، ياش ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش ئىشلىرىنى ئىشلىگەن. 1991 - يىلى 4 - ئايدىن باشلاپ ئۇيغۇر تېبابەت ئالىمى مەرھۇم ئابدۇلھەمىت يۈسۈف ھاجىغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدىكى پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ تەجرىبىلىرىگە ۋارىسلىق قىلغۇچى شاگىرتلىققا بەلگىلىنىپ، تېبابەتچىلىكتىكى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. بوش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ، خام دورا ماتېرىياللىرىغا مۇناسىۋەتلىك كۆپلىگەن ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ چىققان. ئۇنىڭ بىر قانچە ئىلمىي ماقالىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكوم ئىلمىي ژۇرنىلى ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك كەسپىي ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ، كەڭ ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ ھازىر پېنسىيەدە.

ئابدۇغوپۇر هاجى

ئابدۇغوپۇر هاجى مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ. 1941 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇل يېزىسىدا تۇغۇلغان. 16 ياشقا كىرگۈچە خوتەن ناھىيىسىنىڭ تەۋەككۈل يېزىسىدىكى تۇغقانلىرىنىڭ قېشىدا تۇرۇپ، باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 16 ياشقا كىرگەندە سامپۇل يېزىسىغا قايتىپ چىقىپ، دادىسىنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە «مىزان تېپ»، «تېببىي ئەكبەر»، «دەستۇرۇلئىلاج»، «قارا بادىن قادىرى»، «قارابادىن ئەزەم» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئىگەللىگەن. ئۇ دادىسىنىڭ يېنىدا بىر تەرەپتىن قېتىرقىنىپ ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1964 - يىلى سامپۇل يېزىلىق دوختۇرخانىغا كىرىپ دادىسىغا ئەگىشىپ تېۋىپلىق قىلغان. 1981 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنىپ، دادىسىغا شاگىرت بولۇپ كېسەل كۆرۈش، رېتسېپ يېزىش، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن.

ئابدۇغوپۇر هاجى مېڭە قان تومۇر كېسەللىكلىرى، بولۇپمۇ تۇرلۇك يۇرەك كېسەللىكلىرى، ئۆسمە قاتارلىقلارنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە. ئۇ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ، 2002 - يىلى پېنسىيىگە چىققان. ئۇ پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىنمۇ ئۆزىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇپ كەلمەكتە.

ئابدۇللا مەخمۇت

ئابدۇللا مەخمۇت، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ. 1943 - يىلى 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچى يېزا ئەلنامە كەنتى خەلىچە مەھەللىسىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. 1951 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1955 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1962- يىلدىن 1963 - يىلغىچە باغچى يېزا سومى كەنتىدىكى مەشھۇر تېڭىقچى ساۋۇر ئاخۇندىن تېڭىقچىلىقنى ئۆگەنگەن. 1963 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە كەنتىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە، مەشھۇر تېۋىپ تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمغا شاگىرتلىققا كىرىپ ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداا ھۇماما، ئىسپىغۇل، گاۋزىبان، شەھمەنزەل، بادرەنجىبۇيا، شومشا، كاسنە، سوزاپ ئۇرۇقى، سېرىق چېچەك قاتارلىق 18 خىل دورا ئۆسۈملۈكىنى تېرىپ ئۆستۈرۈپ نەتىجە قازانغان. 1968 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە خوتەن ناھىيە باغچى يېزىلىق دوختۇرخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە تېڭىقچىلىق ۋە تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانداا توختىمەت ھاجى، مەتتۇردى ئاخۇن قاتارلىق پېشقەدەم تېۋىپلاردىن تورا تونۇش، قان ئېلىش، ھىجامەت قويۇش قاتارلىق تېخنىكىلارنى ئۆگەنگەن. ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرىنى باشلاپ لاكۇرۇ تېغىنىڭ مېتىز، سۇنسەلدۇي، بەتنىش، سۇنۇس،

چامبۇش، پۇشا قاتارلىق جايلىرىغا چىقىپ 60 خىلدىن ئارتۇق ئوت - چۆپ دورىدىن 112 تاغار يىغىپ كېلىپ، يەرلىك دورىلارنى كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىشكە تۆھپە قوشقان.

ئابدۇللا مەخمۇت 1975 - يىلى 10 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كەلگەن. بۇ جەريانىدا پىشقەدەم ئۇستازى تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇمدىن مەخسۇس يۇرەك، نەپەس كېسەللىكلىرىنى ۋە ئاق كېسەل داۋالاشنى؛ تۇردى ھاجىمدىن ھەزىم سىستېما كېسەللىرى ھەم تېرە تاشقى كېسەللىكلەرنى داۋالاشنى؛ ئىممۇنىياز ئاخۇنۇمدىن داۋاسازلىق ئىلمىنى؛ غۇجى باھاۋۇدۇن ھاجىدىن مېڭە كېسەللىكى ھەم سېمىزلىك كېسەللىكىنى داۋالاشنى؛ ئەيسا ھاجىدىن يەل، قاداق تۇرۇپ قېلىش ھەم چىقۇق كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى؛ غوپۇر ھاجىدىن نۇقرەس كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى؛ ئوبۇل ئاخۇنۇمدىن مۇپاسىل، ئاياللار كېسەللىكلىرى، سىبلىس كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭدىن باشقا ئەمەت ھاجىدىن خەفەقان، سەرئى، يۇقىرى قان بېسىم كېسەللىكىنى داۋالاشنى، ئىسلىخان ھەزرىتىمدىن ئەرلەر تاناسىل ئەزا كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى، ئابدۇۋايىت ھاجىدىن بۆرەك، ئۆت يالۇغى كېسەللىكلىرىنى، ئابلىمىت ئاخۇنۇمدىن جىگەر كېسەللىكلىرىنى، ھېيىبۇللاخان ھاجىدىن قۇلاق، بۇرۇن، چاچ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى ئۆگەنگەن.

1977 - يىلى 6 - ئايدىن 9 - ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا بېرىپ مەشھۇر تېۋىپ بايا‌خۇندىن چىش كېسەللىكلىرى، ئېغىز جاراھىتى، يۇتقۇنچاق يالۇغى قاتارلىقلارنى تونۇش ھەم داۋالاش چارىسىنى ئۆگەنگەن. 1977 - يىلى 9 - ئايدىن 12 - ئايغىچە شىنجاڭ تېببىي ئىنىستىتۇتىدا بىلىم ئاشۇرۇپ ئادەم ئاناتومىيىسىنى ئىگىلىگەن. 1977 - يىلى

12 - ئايدىن 1978 - يىلى 3 - ئايغىچە ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى مەكتەپ دوختۇرخانىسى دورا زاۋۇتىدا بىلىم ئاشۇرغان. 1978 - يىلى 10 - ئايدىن 1980 - يىل ئاخىرىغىچە ئاتۇش سۆڭەك كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسىدا مەشھۇر تېڭىقچىلىق سامساق ئۇستامدىن چىقۇق - سۇنۇق ئىلمىنى ئۆگىنىپ، بۇ جەھەتتىكى كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۆستۈرگەن. 1980 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىدا سۆڭەك كېسەللىكلىرى بۆلۈمى قۇرۇلغاندىن كېيىن سۇنۇق - چىقۇق كېسەللىرىنى داۋالاش بىلەن بىرگە، قوشۇلۇپ كەلگەن ئەگەشمە كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانىدا تېببىي ئالىم ئابدۇلھىمىت يۈسۈف دامۇللا ھاجىدىن «تېببىي ئەكبەر» دېگەن كلاسسىك ئەسەرنى ئىلىپ ئوقۇش بىلەن بىرگە، تومۇر ئىلمىنى ئۆگەنگەن.

1987 - يىلدىن 1994 - يىلغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدا سۆڭەك كېسەللىكى دەرسىنى ئۆتۈپ، ئوقۇغۇچىلارنى ئەمەلىي پىراكتىكا شارائىتى بىلەن كۆپ ئۇچراشتۇرۇپ، كەڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. بۇ مەزگىلدە «ئۇيغۇر تېبابىتى تېڭىقچىلىق ۋە سۆڭەك كېسەللىكلىرى ئىلمى» دېگەن دەرسلىكنى يېزىپ چىققان. 1994 - يىلى 6 - ئايدا بۇگۈرگە بېرىپ 1996 - يىلى 6 - ئايغا قەدەر بۇگۈر ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىنى قۇرۇش ھەم ئىز باسار يېتىشتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلەپ، بۇگۈردىكى ھەر دەرىجىلىك تارماقلار ھەم كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن.

يولداش ئابدۇللا مەخمۇت ھازىر خوتەن ۋىلايەت ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىنىڭ ئامبۇلاتورىيە بۆلۈمىدە ئىشلەپ ئۆتمەكتە. ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ئىلمى جەمئىيىتى ۋە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

خەلچەم ئەمەت ھاجى

خەلچەم ئەمەت ھاجى مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ. 1958 - يىلى 5 - ئاينىڭ 19 - كۈنى كېرىيە ناھىيىسىدە ئاتاقلىق تېۋىپ ئەمەت ھاجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇش جەريانىدا دادىسىغا ھەمراھ بولۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەريە، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك تېخنىكىسى بىلەن تونۇشۇپ، ئۆزىدە ئاساس يارىتقان. 1974 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە خوتەن تېببىي مەكتەپتە ئوقۇپ، كىچىك ۋاقتىدا ئۆگەنگەن نەزەريىۋى بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش پۇرستىگە ئىگە بولغان.. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، تەجرىبىخانا، دورىخانا، تاشقى كېسەل، ئاياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمىدە ئىشلىگەن ھەمدە ئاياللار كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغان. 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسىدا بىر يىل، 1993 - يىلى شىنجاڭ تېببىي شۆيۈەنى قارىمىقىدىكى 1 - دوختۇرخانىدا ئالتە ئاي ئاياللار كېسەللىكلىرى بويىچە بىلىم ئاشۇرغان.

خەلچەم ئەمەت ھاجى 20 نەچچە يىللىق خىزمەت ھاياتىدا دادىسىنىڭ تەجرىبىلىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۆز كەسپىي ساھەسىدە چوڭقۇر ئىزدىنىپ ۋە تەتقىق قىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەريە، كېسەللىكلەرگە دائىر قويۇش ۋە داۋالاش جەھەتلىرىدە بىر قەدەر يۇقىرى بىلىم ۋە ماھارەتنى يېتىلدۈرۈپ، يۈرەك، مېڭە

قان تومۇر كېسەللىكلىرى، دىئابىت كېسەللىكلىرى، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە قىيىن ئۆتكەللەرگە ھۇجۇم قىلىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان. بولۇپمۇ، ئاياللاردىكى دائىم كۆرۈلىدىغان كېسەللىكلەر، كۆپ قوزغىلىدىغان كېسەللىكلەر ۋە داۋالاش قىيىن بولغان كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ئۇنۇملۇك رېتسېپلارنى رەتلەپ، بىر قەدەر يۇقىرى داۋالاش ئۇنۇمىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ھەر مىللەت ئاياللىرىنىڭ ماختىشىغا، رەھبەرلىكنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشكەن. ئۇ كېسەل داۋالاش جەھەتتىكى تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ۋە مەخسۇس تېمىدا تەتقىقات ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق يېقىنقى 10 نەچچە يىلدىن بۇيان «110 نەپەر بىماردىكى سوزۇلما خاراكتېرلىك بالىياتقۇ بوينى شەلۈەرەش كېسىلىنى داۋالاشتىن كىلىنىكىلىق دوكلات، قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلارنى يېزىپ ھەر دەرىجىلىك ژۇرناللار ئېلان قىلدۇرغان ھەمدە ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان. «كۆپ ئۇچرايدىغان ئاياللار كېسەللىكلىرىنى ئۈيغۇر تېبابىتىدە داۋالاش» دېگەن كىتابنى يېزىپ (باشقىلار بىلەن بىرلىكتە) نەشىرگە تاپشۇرغان. شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن ئاياللار كېسەللىكلىرى بويىچە بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەنلەرنى ئەستايىدىل يېتەكلەپ، كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىگەن.

خەلچەم ئەمەت ھاجى كەسپىي قابىلىيىتى ۋە خىزمەتتىكى نەتىجىسىگە ئاساسەن، 1998 - يىلى ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەت بويىچە «8 - مارت» قىزىل بايراقدارى بولۇپ باھالانغان. 1998 - يىلدىن 2000 - يىلغىچە «خوتەن ۋىلايىتى بويىچە كۆزگە كۆرۈنگەن ئىختىساس ئىگىسى» بولۇپ باھالىنىپ، ئالاھىدە تەمىناتتىن بەھرىمان بولغان.

ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم

ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم 1957 - يىلى خوتەن شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. 1975 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ تەربىيىسىدە بولغان. 1975 - يىلى سەھىيە نازارىتىنىڭ تەستىقى بىلەن دادىسىغا ئىز باسار بولۇپ، خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا قوبۇل قىلىنغان. 1990 - يىلىغا قەدەر دورىگەر، مەسئۇل دورىگەر، دورا بۆلۈم مەسئۇلى بولۇپ ئىشلىگەن. ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ شىنجاڭ جۇڭيى تېبابەتى ئىنىستىتۇتى، شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتى، بېيجىڭ جۇڭيى تېبابەتى ئىنىستىتۇتىدا دورىگەرلىك ئىلمى بويىچە بىلىم ئاشۇرغان. 1991 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىغا يۆتكىلىپ ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. بۇ جەريانىدا «دورا ئەشيارلارنى لايىقلاشتۇرۇش ئىلمى»، «دورىسازلىق ئىلمى» قاتارلىق دەرسلىك ماتېرىياللارنى يېزىپ، مەكتەپنىڭ دەرسلىك ماتېرىيال قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 20 نەچچە پارچە ئىلمىي - نەزەرىيىۋى ماقالە يېزىپ، ھەر دەرىجىلىك ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان ھەمدە ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان. 1999 - يىلى خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ھازىرغا قەدەر دوختۇرخانىنىڭ دورا بۆلۈمىدە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئابدۇرېھىم ئابدۇكېرىم ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەت دورىگەرلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ دورىگەرلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ كاندىدات دائىمىي ئەزاسى.

مەمتىمىن ئىلى

مەمتىمىن ئىلى، مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ. 1957 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كېرىيە ناھىيىسىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1964 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1964 - يىلى 9 - ئايدىن 1974 - يىلى 7 - ئايغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1974 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە ئىلىخان ھەزرىتىمنىڭ، دادىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1976 - يىلدىن 1978 - يىلىغىچە خوتەن تېببىي تېخنىكومىدا ئېچىلغان تۇنجى قارارلىق ئۇيغۇر تېبابەت داۋالاش كەسپى سىنىپىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسى ئامبۇلاتورىيىسىدە دادىسى ئىلىخان ھەزرىتىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۆزىنىڭ مەكتەپتە ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى دادىسىنىڭ كېسەل كۆرۈش، كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش، داۋالاش، دورا ئىشلىتىش جەھەتلەردىكى ئەمەلىي تەجرىبىلىرىنى ئىگەللەش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىنىپ ئۆز بىلىمىنى مۇستەھكەملىگەن. 1979 - يىلدىن 2001 - يىلىغىچە ئامبۇلاتورىيە ۋە كىلىنىكا بۆلۈملەردە تېۋىپلىق قىلغان ھەم بۆلۈم مۇدىرلىق ۋەزىپىلىرىنى ئۆتىگەن. بۇ جەريانىدا يۈرەك قان تومۇر كېسەللىكى، ھەزىم سىستېما كېسەللىكى، نەپەس سىستېما كېسەللىكى، چىقىرىش سىستېما كېسەللىكى، سۆڭەك، بوغۇم

كېسەللىكلىرى، روھىي ئەسەبىي كېسەللىكلەر، تېرە، تاناسىل ئەزا كېسەللىكلىرى ئۇستىدە نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ داۋالاش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق، مول ئەمەلىي تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلغان ھەمدە تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ «50 نەپەر بىمارنىڭ كالا تەمرەتكىسىنى داۋالاش نەتىجىسىدىن دوكلات» قاتارلىق 10 نەچچە پارچە ئىلمىي - نەزەرىيىۋى ماقالە يېزىپ ھەر دەرىجىلىك ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان ۋە ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىر پارچە ماقالىسى 2 - قېتىملىق مەملىكەتلىك مىللىي تېببابەت - دورىگەرلىك ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنىدا مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتىغا ھەم دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى ئۇيۇشتۇرغان « WTHO » مونىكا مۇسابىقىسىدە پەن - تېخنىكىنى ئىلگىرى سۈرۈش بويىچە 2 - دەرىجىگە ئېرىشىپ مۇكاپاتلانغان.

ھازىر ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېببابەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى مۇئاۋىن مۇدىر ۋراچ. 1960 - يىل 2 - ئاينىڭ 25 - كۈنى خوتەن شەھىرىدە ئۇچىنچى ئەۋلاد تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1975 - يىلىغىچە خوتەن شەھىرىدە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1975 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىغا خىزمەتكە قوبۇل قىلىنىپ، 1983 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇ شىپاخانىدا ئىشلىگەن. ئۇ بۇ جەريانلاردا دادىسى مۇھەممەد ئەلى ھاجى، بوۋىسى ئىمىن نىياز ئاخۇن، داڭلىق تېۋىپ مەرھۇم ئابدۇلھىمىت يۇسۇف ھاجى ۋە باشقا پىشقەدەم تېۋىپلارنىڭ ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلاردىن تېبابەتچىلىك نەزەرىيە بىلىملىرى ۋە داۋالاش، دورىگەرلىك جەھەتلەردىكى ئەمەلىي تەجرىبىلەرنى ئىگىلىگەچ، ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىدا نەشر قىلىنغان تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ، ئاساسىنى پۇختىلىغان. 1983 - يىل 8 - ئايدىن 1984 - يىل 7 - ئايغىچە سەھىيە نازارىتى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىدا ئاچقان تۇنجى قارارلىق «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسى» دا، 1984 - يىل 8 - ئايدىن 1985 - يىل 6 - ئايغىچە پاكىستاننىڭ لاھۇر شەھىرىدىكى «جامىئۇل ئەشرەفى ئىنىستىتۇتى» نىڭ ئوردۇ تىل فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن لاھۇر

شەھىرىدىكى ھېكىم ئەجمەلخان دورا زاۋۇتىدا يېرىم يىل پراكتىكا قىلىپ، 1986 - يىلنىڭ بېشىدا ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن ۋە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىغا ئىشقا چۈشكەن. 1987 - يىل كۈزگىچە بۇ شىپاخانىدا دورا زاۋۇتىنىڭ كەسپىي مەسئۇلى، ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ تېۋىپى بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا ئۇ يۈرەك قان تومۇر كېسەللىكلەر، نېرۋا ۋە روھىي كېسەللىكلەر، جىنسىي كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش بىلەن بىرگە، «100 خىلدىن ئارتۇق دورا نۇسخىلىرىنىڭ ئۆلچەملىك رېتسېپى ۋە ئىشلەش تېخنىكىسى» نى تۈزۈپ چىققان. 1987 - يىل 9 - ئايدىن 1988 - يىل 7 - ئايغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىنىڭ چوڭلار مائارىپى بويىچە تۈنجى قارارلىق ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەش كۇرسىدا ئوقۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىققا قالدۇرۇلغان ھەمدە 1994 - يىل 6 - ئايغىچە مەكتەپنىڭ كلاسسىك ئەسەر دەرسلىكى ۋە ئوردۇ تىلى، ئىچكى كېسەل داۋالاش تېخنىكىسى، روھىي كېسەل دەرسلىكىنى ئۆتكەن. ئۇنىڭدىن باشقا مەكتەپنىڭ ئاساسلىق پەن دەرسلىكلىرىدىن «ئوردو تىلىدىن ئاساس» دېگەن 590 بەتلىك دەرسلىك كىتابنى شۇنداقلا «ئوردۇچە، ئۇيغۇرچە سۆزلىشىش قوللانمىسى» ۋە «تېببىي ئوردۇ تىلى» (تۈرغۇن ئۆمەر بىلەن بىرلىكتە تۈزگەن) نى تۈزۈپ نەشىر قىلدۇرغان. ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە - ئوردۇچە - ئېنگلىزچە - ئەرەبچە كۆپ تىللىق «سۆزلىشىش قوللانمىسى» نى تۈزۈشكە ۋە دادىسى ئەلى ھاجى يازغان «ئەرلەردىكى جىنسىي ئاجىزلىقنى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە داۋالاش» دېگەن كىتابنى تەييارلاشقا قاتناشقان.

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش

ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن 1994 - يىل 9 - ئايدىن 1997 - يىل 7 - ئايغىچە شىنجاڭ تېببىي ئىنىستىتۇتى چوڭلار مائارىپى ئىنىستىتۇتىنىڭ ئىچكى كېسەل ۋە بالىلار كېسەللىكى كەسپىدە ئوقۇغان. 1998 - يىلدىن 2000 - يىلغىچە شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىدا ئاچقان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك داۋالاش كەسپى تولۇق كۇرس سىنىپىدا ئوقۇغان.

مۇتەللىپ ئەلى ھاجى ھازىر شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومى داۋالاش فاكۇلتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتىدۇ. ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئاپتونوم رايونلۇق ۋىراچلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

گۇما ناھىيىسىدە ئۆتكەن تەۋىپلار

مىرئەھمەد ھاجى

مىرئەھمەد ھاجى 1880 - يىلى گۇما بازار ئىچىدە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 12 يېشىغچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 12 يېشىدىن 18 يېشىغچە خاتىب ئاخۇنۇمنىڭ دىنىي مەدرىسىدە ئوقۇپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1900 - يىلى دادىسىنىڭ سودا - تىجارەت ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىش مەقسىتىدە تىبەت (شىزاڭ) غا بېرىپ، ئۇ يەردىكى سودا ئىشلىرىنى پۈتتۈرۈپ قايتىپ كەلگەن. 1903 - يىلى ھىندىستانغا چىقىپ بىر مەزگىل سودىگەرچىلىك قىلغان. ئۇ، بۇ جەريانىدا ئوردۇ تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىپ، ئوردۇ يېزىقىدا يېزىلغان ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن بىر تەرەپتىن تىجارەت قىلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن، تىببىي ئىلىم ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرغان. ئۇنىڭ تىببىي ئۇستازلىرىدىن ھېكىم ئەكەلخان، ھېكىم ئەجمەلخان، ھېكىم ئەزامخان قاتارلىقلار ئىنگلىزچىنى تولۇق بىلىدىغان، غەربچە، مىللىيچە ئىككى خىل ئۇسۇلدا كېسەل داۋالىيالايدىغان مەشھۇر تېۋىپلاردىن بولغاچقا، ئۇ بەش يىلغىچە ھەر كۈنى چۈشتىن بۇرۇن غەربچە داۋالاش ئىلمىنى، چۈشتىن كېيىن مىللىيچە داۋالاش ئىلمىنى ئۆگەنگەن. مىرئەھمەد ھاجى 1918 - يىلى ھىندىستاندىن ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، تىبابەتچىلىك ۋە تىجارەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1925 - يىلى 45 ياشقا كىرگەندە سودىگەرچىلىكتىن قول ئۈزۈپ، گۇمىنىڭ ھەر قايسى يېزىلىرى ۋە قاغىلىق قاتارلىق جايلاردا داۋالاش، دورىگەرلىك

ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن. ئۇ، بۇ جەريانداا غەربچە داۋالاش ئۇسۇللىرىنى بىرلەشتۈرۈپ كېسەل داۋالاپ، تېبابەتچىلىك ساھەسىدە يۇقىرى ئابرويغا ئىگە بولغان. بولۇپمۇ پالەچ، مۇپاسىل، نىقرەس قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئالاھىدە كامالەتكە يەتكەن. مەسىلەن: 1957 - يىلى گۇمىنىڭ كۆكتېرەك يېزىسىدىن تاجى ئاخۇن دېگەن كىشىنىڭ 45 ياشلىق قىزى ئامىنخان پالەچ بولۇپ يېتىپ قالغاندا، مىر ئەھمەد ھاجى ئۇنى ئىككى كۈن داۋالاپ ماڭالايدىغان ھالەتكە كەلتۈرگەن. كۆكتېرەك يېزىسىنىڭ ياكەنتىدىن مۇپاسىل كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ماڭالماس بولۇپ قالغان بىر كىشىنى داۋالاپ ساقايتقان. مىر ئەھمەد ھاجى ھەمىشە ئوردۇ يېزىقىدىكى كىتابلارنى كۆپ كۆرەتتى. داۋالاش ئەمەلىيىتى جەريانىدا، تەجرىبىلەرنى ئۆزلۈكسىز يەكۈنلەپ، خاتىرە قالتۇراتتى.

تېۋىپ مىرئەھمەد ھاجى 1958 - يىلىدىن باشلاپ گۇمىنىڭ قوشتاغ يېزا دوختۇرخانىسىدا ئىشلەپ، 1967 - يىلى 87 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ، ھايات ۋاقتىدا شاگىرت تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن بولۇپ، ئۇ تەربىيىلىگەن شاگىرتلاردىن نۇرمۇھەممەت قارى ھاجى ھازىر ئۈنىڭ ئىزىنى بېسىپ، خەلق ئامما سىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش ئىشلىرىغا تېگىشلىك تۆھپىلەرنى قوشماقتا.

مەخسۇت ئاخۇن

مەخسۇت ئاخۇن 1888 - يىلى گۇما بازىرىدا ئونىنچى ئەۋلاد تېۋىپ نۇرۇللا ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئون يېشىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. ئۇنىڭدىن كېيىن دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، دادىسىغا شاگىرت بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئىگىلىگەن. دادىسى نۇرۇللا ئاخۇنۇم تەلەپچان كىشى بولغاچقا، ئۇ، كىچىك مەخسۇت ئاخۇننى ئون ئەۋلاد ئاتا مىراسىغا ۋارىسلىق قىلىدىغان، كەلگۈسىدە ئۇلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان، يارامليق تېۋىپ قىلىپ يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن، كۆپ ئەجىر سىڭدۈرۈپ، ئوغلىغا تېبابەت ئىلمىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە ۋە داۋالاش ئەمەلىيىتىگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆگىتىپ چىققان. مەخسۇت ئاخۇن ئاتىسىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك كىتابلىرىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگىنىشكە بىرلەشتۇرۇپ، داۋالاشتىكى ئاتا مىراس تەجرىبىلەرنى تىرىشىپ ئۆزلەشتۇرگەن. 17 يېشىدىن باشلاپ دادىسىنىڭ ياردىمى ۋە قوللىشى بىلەن كېسەللىكلەرنى كۆرۈش، داۋالاش، دورا ياساش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىغان. ئۇ، ياش ۋاقتىدىن باشلاپ يېزا - قىشلاقلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ سەييارە كېسەل داۋالاپ، ئۆپكە، يۈرەك كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرى، ئاشقازان كېسىلى قاتارلىقلارنى داۋالاشتا نەتىجە قازىنىپ،

خەلق ئامما سىنىڭ ھەمايىسىگە ئېرىشكەن.

مەخسۇت ئاخۇن 1956 - يىلىدىن كېيىن، ئۆزىنىڭ تېببىي بىلىم ۋە داۋالاش تەجرىبىلىرى جەھەتتە پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى، ئەمدى بۇ تەجرىبە ۋە بىلىملەرنى خۇلاسە قىلىپ يېزىپ، كېيىنكى بىر ئەۋلاد ئۇيغۇر تېبابەت ئىز باسارلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن تەقدىم قىلىش ۋاقتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «تېببىي تەشرىھ» (تېببىي ئاناتومىيە)، «تېببىي خۇلاسە» (يېڭى رېتسېپلار توپلىمى)، «تاشقى كېسەللىكلەر ھەققىدە تەتقىقات» قاتارلىق مەزمۇنى كەڭ ئىلمىي ئەسەرلەرنى يېزىپ چىققان، «مىزانى تىب» ناملىق ئەسەرنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

مەخسۇت ئاخۇن 1957 - يىلى گۇما ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا ئۆزىنىڭ بىر يۇرۇش دورا - سايمانلىرىنى باشلامچىلىق بىلەن پايغا قوشقان ۋە باشقا تېۋىپلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، خىزمەتلەرنى تىرىشىپ جاپاغا چىداپ ئىشلىگەن ھەمدە بۇ ئورۇننىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۈستىگە ئالغان.

1972 - يىلدىن 1974 - يىلىغىچە «سەرتان (راك) كېسەللىكى ھەققىدە تەتقىقات» دېگەن تېمىدىكى 120 بەتتىن ئارتۇق كېلىدىغان چوڭ ھەجىملىك ئىلمىي ماقالىنى يېزىپ ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىگە يوللىغان.

مەخسۇت ئاخۇننىڭ يۇقىرىقىدەك مول نەتىجىلىرىگە ئاساسەن، سەھىيە نازارىتى بۇ ئاستە ئۇقتۇرۇش ئارقىلىق ئۇنى بېيجىڭ قاتارلىق جايلارغا سەيلە - ساياھەتكە ئەۋەتكەن. ئۇ داڭلىق تېۋىپ بولۇپلا قالماستىن، قەلەمدىمۇ كامالەتكە يەتكەن تالانتلىق شائىر بولغاچقا، ساياھەت جەريانىدا بەزى شېئىرلارنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئۇ، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي، نۇلۇپەر

يىغىش ئۇچۇن ئاقسۇغا بارغان. ئۇ، بۇ چاغدىكى ھېسسىياتىنى
يەنە تۆۋەندىكى شېئىر بىلەن ئىپادىلىگەن:

ئاقسۇغا بارار چاغدا،
ئاپتوبۇس بىلەن بارىدۇق.
ئاپتوبۇسنىڭ ئىچىدە،
جاق - جاق قىلىپ ئولتۇرىدۇق.

ئاقسۇنىڭ يولى چۆلكەن،
لەڭگىرى شېكەر كۆلكەن.
بۇ لەڭگەردە بىز قونماي،
ئاقسۇغا يېتىپ بارىدۇق.

ئاقسۇنىڭ ئاتى ئاقسۇ،
ناھىيە ئاتى ژېنسۇ.
ئۇنىڭ يېنىدا توقسۇ،
شۇ يەردە تۇرۇپ قالىدۇق.

ئاقسۇدا چۈشتۈق دەڭگە،
دەڭنىڭ ئېگىسى بەڭگە.
گەپنى قىلۇر ھەر رەڭگە،
بۇ دەڭدە يېتىپ ھاردۇق.

نىلۇپەر تەردۇق يۇز تۆت جىڭ،
ھەر خالتىغا ئون تۆت جىڭ.
سەككىز خالتا نىلۇپەرنى،
پوچتىدىن سېلىپ ياندۇق.
ئۇ، ئىجادچانلىق روھىغا ئىگە تېۋىپ بولغاچقا، ئۇنىڭ
ئۇزاق يىللىق داۋالاش ئەمەلىيىتى ۋە تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن

ئىجاد قىلغان ۋە ئىسسىم قويغان «سەھەت» دېگەن دورىسى قىزىتما قايتۇرۇش، ئاغرىق توختىتىش، يالليۇغلىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش قاتارلىقلاردا ئۈنۈمى تېز، تەننەرقى ئەرزان، تەييارلاش ئاسان بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن گۈما ناھىيىسىدىكى تېۋىپلار ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولۇپ، ھازىرغا قەدەر كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىلمەكتە. ئۇ، ئۇيغۇر تېبابەت ئىشلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىياتى ئۈچۈن، يېڭى بىر ئەۋلاد كىشىلەرنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش كېرەك دېگەننى چوڭقۇر تونۇپ يېتىپ، 20 نەپەردىن ئارتۇق شاگىرت تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان. ئۇلار ھازىر گۈمىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا داۋالاش، دورىگەرلىك جەھەتتە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرماقتا.

مەخسۇت ئاخۇن 1985 - يىلى 7 - ئاينىڭ 3 - كۈنى 97 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

توختى ئاخۇن

توختى ئاخۇن 1884 - يىلى گۇما ناھىيە بازىرىدا مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان. 11 يېشىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولۇپ، 1895 - يىلدىن 1909 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئىگىلىگەن. 1909 - يىلى ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قېلىپ، داۋالىنىش ئۈچۈن مۇجىغا (گۇما ناھىيىسىنىڭ بىر يېزىسى) بېرىپ، ئۇ يەردە بىر پىشقەدەم تېۋىپنىڭ داۋالىشى بىلەن كېسىلىدىن ساقايغان ۋە داۋالىنىش جەريانىدا ئۆز كۆڭلىدە «تېبابەتچىلىكنى ئۆگەنسەم بولغىدەك» دېگەن ھەۋەس پەيدا بولغان. 1910 - يىلدىن 1913 - يىلغىچە ئولتۇراقلىشىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان شۇ زامانداىكى مەشھۇر تېۋىپ سۇپۇرگە ھاجىغا شاگىرت بولۇپ، ئۇچ يىل تېبابەتچىلىك بىلىملىرىدىن تەلىم ئالغان (سۇپۇرگە ھاجى ئۇستا تېۋىزىپ بولۇپ، ئادەتتىكى كېسەللەرنى داۋالاشتىن تاشقىرى، كۆز ئېچىشىنىمۇ بىلىدىكەن. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، يەكەندىكى ياقۇپ ھاجى دېگەن چوڭ باينىڭ بىر قىزى ئۇچ يىلدىن ئارتۇق كېسەل تارتىپ، نۇرغۇن تېۋىپلاردا داۋالىنىپ ساقىيالماي، ئاخىرى سۇپۇرگە ھاجى داۋالاپ ساقايتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ باي شەھەر ئىچىدىكى كەڭرى بىر يۇرۇش ئىمارەتنى سۇپۇرگە ھاجىغا تەقدىم قىلىۋەتكەن). توختى ئاخۇنۇم 1913 - يىلى ئۇستازى سۇپۇرگە ھاجىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ، يۇرتى گۇمىغا قايتىپ كېلىپ، مامۇت ھاجى دېگەن تېۋىپنىڭ قېشىدا يەنە ئىككى يىل شاگىرت بولۇپ ئىشلەپ، ئۆز بىلىمىنى تولۇقلىغان. 1915 - يىلدىن باشلاپ گۇما بازىرى ئىچىدە دۇكان ئېچىپ، ئۆزى مۇستەقىل ھالدا

تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ھەر خىل كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈپ دىئاگنوز قويۇش، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك جەھەتلەردە مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ ھىمايىسى ۋە ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

توختى ئاخۇنۇم جۇغى كىچىك، سۆزمەن، زېھنى ئۆتكۈر كىشى بولۇپ، تومۇر تۇتۇپ كېسەللىكلەرنى ئايرىشتا ئۆزگىچە ئىقتىدارنى يېتىلدۈرگەن. ئۇ، بىمارلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىپ، ئاجىز، يېتىم - يېسىرلارنى ھەقسىز داۋالاپ قويغان. بىمارلارنى چىقىم تارتقۇزماسلىق ئۈچۈن، ئىلاجى بار شۇ يەردىن چىقىدىغان ئوت - چۆپ دورىلار بىلەن يېڭى دورا تەييارلاپ كېسەل داۋالىغان. ئۇ، 1956 - يىلدىن 1965 - يىلىغىچە گۇما ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزاسى بولغان.

توختى ئاخۇنۇم يەرلىك دورا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ خۇسۇسىيىتىنى پىششىق بىلىدىغان كىشى بولغاچقا، ئەنئەنىۋى رېتسېپلاردىن پايدىلىنىپ كېسەل داۋالاش بىلەن بىرگە، ئۆز ئالدىغا يېڭى رېتسېپلارنى تۈزۈپ، ئۇنى داۋالاش ئەمەلىيىتىدە ئىشلىتىپ، نەتىجىسىنى كۆزىتىش ئارقىلىق يېڭى رېتسېپلارنى ئىجاد قىلىپ يېزىپ توپلاپ چىققان. 1957 - يىلى ئۆزىنىڭ بىر يۇرۇش داۋالاش سايمانلىرى ۋە دورا - ئەشيالىرىنى ئاكتىپلىق بىلەن پايغا قوشۇپ، گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئەزا بولۇپ، ئۆز كەسپىنى داۋاملاشتۇرغان.

توختى ئاخۇنۇم پۈتۈن ئۆمرىدە 70 يىلدىن ئارتۇقراق تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، 1974 - يىلى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي 90 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مامۇت هاجى

مامۇت هاجى 1894 - يىلى گۇما ناھىيە تۇگمەنبېشى مەھەللىسىدىكى تېۋىپ مۇھەممەت ئابدۇللا ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن ھەمدە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە 10 - ئەۋلاد تېۋىپ سۇپىتىدە تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. تېۋىپ مۇھەممەت ئابدۇللا ئاخۇنۇم، تېۋىپ سەيپىدىن ئاخۇنۇم، تېۋىپ ئابدۇللا خوجا ئاخۇنۇم، تېۋىپ تۇرسۇن خەلىپەم، تېۋىپ ناسىر بەگ، تېۋىپ سالى بەگ، تېۋىپ ئۆمەر بەگ، تېۋىپ چىلگە بەگ قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مامۇت هاجى ئۆسمۇرلۇك دەۋرىدىلا دادىسىنىڭ تەسىرىدە تېبابەتچىلىكنى ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلىغان. ئۇ، مەكتەپ پېشىدىن باشلاپلا ئۆز مەھەللىسىدىكى مەدرىسىلەردە ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ۋە دىنىي بىلىملەرنى ئۆگىنىش بىلەن بىرلىكتە، دادىسى مۇھەممەت ئاخۇنۇمدا بىر تەرەپتىن، تېبابەتچىلىك نەزەرىيىسىنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن، دادىسىغا يارەملىشىپ تېبابەتچىلىك ئەمەلىيىتىدە بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن ئۇ يەنە مەشھۇر ئەدىب، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئالىمى تەجەللىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئىلىم تەھسىل قىلىپ بىلىم ئاشۇرغان، كېيىن مۇستەقىل ھالدا كېسەل كۆرۈش ۋە داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. كېسەل داۋالاش ئەمەلىيىتى جەريانىدا، ئاددىي ئۇسۇللار ئارقىلىق نۇرغۇن مۇرەككەپ كېسەللىكلەرنى، بولۇپمۇ، كۆز كېسەللىكلىرى، ئاق كېسەل،

جوزام، سىل، سىبلىس كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ئالاھىدە نەتىجە قازانغان. ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ يېزىپ قالدۇرغان قول يازمىسى ھازىر گۈما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىنىڭ تېۋىپى ئابدۇغېنى قارى ھاجىدا ساقلانماقتا.

مامۇت ھاجى شاگىرت يېتىشتۇرۇشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن بولۇپ، ئۇ كىشى تەربىيىلىگەن شاگىرتلاردىن مەشھۇر تېۋىپ مەخسۇت ئاخۇن، مۇھەممەتنىياز ئاخۇنۇم ئابدۇراخمان، ئاخۇنۇم قاتارلىقلار گۈما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىنى قۇرغۇچىلاردىن بولۇپ قالغان. مامۇت ھاجى 1946 - يىلى چەت ئەلگە چىقىپ، پاكىستاننىڭ پىشاۋۇر ئۆلكىسىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. بۇ جەريانداا پاكىستان بىلەن ئافغانىستان ئارىلىقىدا دوربەرلىك قىلىش بىلەن بىرلىكتە نۇرغۇنلىغان بىمارلارنى داۋالاپ يەرلىك خەلقلەرنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇ، 1974 - يىلى پاكىستاننىڭ پىشاۋۇر ئۆلكىسىدە ۋاپات بولغان.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن

مەتيۇسۇپ ئاخۇن (دانجىڭ) 1884 - يىلى گۇما ناھىيە گۇما بازىرىغا قاراشلىق دانجىڭ مەھەللىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى مەتياقۇپ ئاخۇن ئوقۇمۇشلۇق كىشى بولۇپ، مەتيۇسۇپ ئاخۇننى كىچىكىدىن باشلاپ ياخشى تەربىيىگە ئىگە قىلغان ھەمدە ئۆز زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلارغا تۇتقۇزۇپ بېرىپ، بىر مەزگىل تەربىيىلەپ، تېبابەتچىلىك ئاساسىنى سالغاندىن كېيىن، ھىندىستانغا ئەۋەتىپ، ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىك بىلىمىم يۇرتلىرىدا 4 يىلدىن ئارتۇق ئوقۇتقان. ئۇ ئوقۇشنى تاماملاپ گۇما ناھىيىسىگە قايتىپ كېلىپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئىچىدە نام قازانغان ھەمدە ئۆز زامانىسىدىكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ئۇلارنىڭ قوللىشى ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ بۇ جەريانىدا قاغىلىقتىكى مەشھۇر تېۋىپ ھۇسەينخان تەجەللى بىلەن قويۇق ئالاقىدا بولۇپ، ئىلىم - تەجرىبە ئالماشتۇرغان.

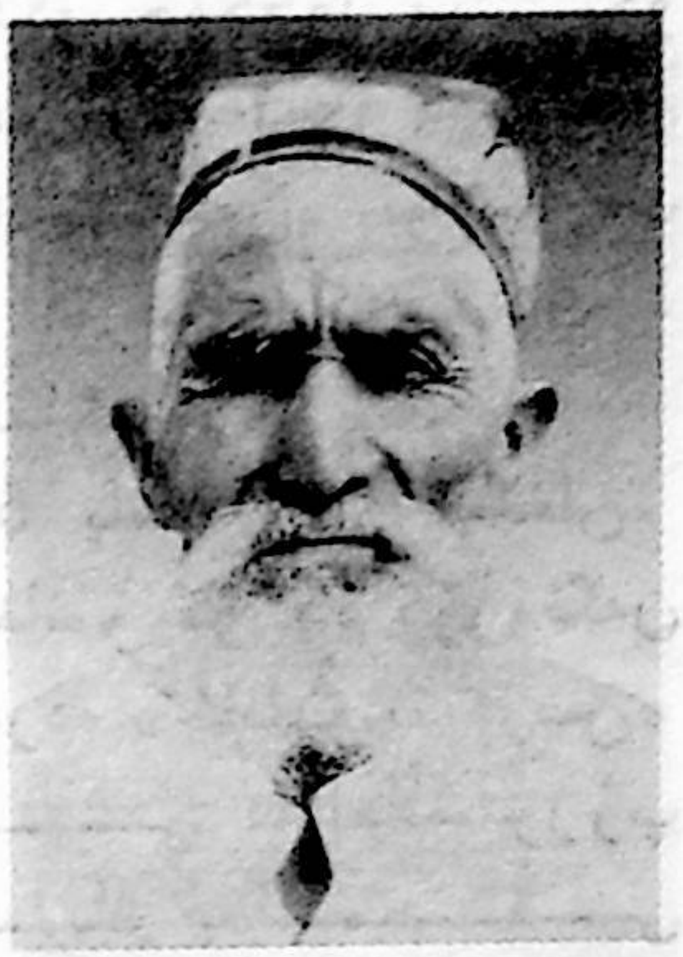
ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مەتيۇسۇپ ئاخۇن دورا - دەرمەك ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن يەنە ھىندىستانغا بارغان. بۇ چاغدا ھىندىستاندىمۇ ئىچكى ئۇرۇش بولۇۋاتقان بولغاچقا (بۇ 1922 - يىل مەزگىلى بولسا كېرەك، بۇ چاغدا مەتيۇسۇپ ئاخۇننىڭ ئوغلى ئابدۇللاخان مەخسۇمنىڭ تۇغۇلغىنىغا 40 كۈن ئەتراپىدا

بولغانىكەن. ئابدۇللاخان مەخسۇم 2002 - يىلى 80 ياشتا قازا قىلغان)، ئۆزىنىڭ تېۋىپلىقىغا تايىنىپ، كېسەل داۋالاپ، ھىندىستان ھۆكۈمىتىگە خىزمەت كۆرسەتكەن. ھۆكۈمەت ئۇنى تەقدىرلەش يۈزىسىدىن ئەنگلىيىگە زىيارەتكە ئەۋەتكەن. ئۇ ئەنگلىيىگە بارغاندىن كېيىن، جۇڭگو جۇڭخۇا مىنگو ھۆكۈمىتىنىڭ زۇڭتۇڭى سۇن جۇڭشەن ئەپەندى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشكەن. بۇ سۈرەت «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇنىڭ نۇرغۇن كىتاب - ماتېرىياللىرى بىلەن قوشۇپ كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن 1949 - يىلى 65 ياشتا قازا قىلغان.

مەتيۇسۇپ ئاخۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللاخانمۇ كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلاردىن بولۇپ، ئۆز زامانىسىدا قەشقەردە «خانلىق مەدرىسە» تە ئوقۇغاچ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كىچىكىدە دادىسىدىن ئۆگەنگەن تېبابەتچىلىك بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. ئۇچ ۋىلايەت قوشۇنى جەنۇبىي شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن، چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇپ، قوشۇنغا كىرىپ، تېۋىپلىق قىلىپ، ئەسكەرلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، ياردارلارنى قۇتقۇزۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ غولجىغچە بارغان. 1945 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ، ئوقۇش، ئۆگىنىش ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرغان. 1950 - يىل ئەتراپىدا گۇمىغا قايتىپ كېلىپ، دېھقانچىلىق قىلغاچ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ياشىنىپ قالغاندىن كېيىن، قۇلۇم - قوشنىلىرىنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ، دىئاگنوز قويۇپ، دورا يېزىپ بېرىش، تېببىي مەسلىھەتلەر بېرىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

موللاخۇن

موللاخۇن 1888 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ دۇۋا دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن دۇۋادا دىنىي تەلىم ئېلىپ ساۋادىنى چىقارغان. ئۇنىڭ بوۋىسى داناھاجى ئۆز زامانىسىدا كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپ بولۇپ، موللاخۇننىڭ ئۆزى تەربىيىلەپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن. موللاخۇن تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ، ئەمەلىي داۋالاش قائىدە - ئۇسۇللىرىنى بىر قەدەر پىششىق ئىگىلىگەندىن كېيىن، ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىپ، دۇۋادىكى كەڭ ئاممىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. ئۇ 1960 - يىلى بالا - چاقىلىرىنى ئېلىپ زاڭگۇيغا كېلىپ، دېھقانچىلىق قىلغاچ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 60 - يىللارنىڭ ئاخىرىدا تەكلىپ بويىچە زاڭگۇي يېزىلىق شىپاخانىغا كېلىپ، تېبابەتچىلىك قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ داۋالىنىش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئۇ چ يىلدىن كېيىن شىپاخانىدىن چىقىپ كېتىپ، ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

موللاخۇننىڭ ئەمەلىي داۋالاش تەجرىبىسى مول بولۇپ،

تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ئەملىي ئۇنۇم قازانغان. بولۇپمۇ يەل كېسەللىكلىرىنى (زىمات، ئالدى ۋە ئارقا مەقەت ئاقمىسى، بالىياتقۇ ئىششىقى، بالىياتقۇ تۆۋەنلەش، قىچىشقاق، قوتۇر قاتارلىق كېسەللىكلەرنى) سىماپ تەركىبلىك دورىلار بىلەن داۋالاشتا يۇقىرى ئۇنۇم قازانغان ھەمدە كۆپ تەجرىبە توپلىغان.

موللاخۇن 1990 - يىلى 102 يېشىدا زائىگۇيدا قازا قىلغان. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى يۇسۇپ ئاخۇن دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئۆز ئائىلىسىدە يۇقىرىقىدەك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ كەلمەكتە.

مەتنىياز ئاخۇن

مەتنىياز ئاخۇن 1903 - يىلى گۇما بازىرىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1913 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1913 - يىلىدىن 1919 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئۆگەنگەن. 1919 - يىلىدىن 1925 - يىلىغىچە تېۋىپ ماموت ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۇ بىلىمگە ھېرىسمەن، سوراشتىن تارتىنمايدىغان كىشى بولغاچقا، ئۆگىنىش جەريانىدا ئۇستازىدىن ئۇيغۇر تېبابەت كىلاسسىك ئەسەرلىرىدىن ئاختۇرۇپ تاپقىلى بولمايدىغان، ئۇستازى بېۋاستە توپلىغان نۇرغۇن بىلىم ۋە تەجرىبىلەرنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىپ، ئاخىرى گۇما ناھىيىسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلاردىن بولۇپ يېتىشىپ چىققان. ئۇستازى ماموت ھاجىنىڭ رازىلىقى بىلەن ئۆز ئالدىغا كېسەل داۋالاشقا كىرىشكەندىن كېيىن، ھەر خىل كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش جەھەتلەردە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە تەجرىبىلەرنى بارلىققا كەلتۈرگەن. بولۇپمۇ، بەرەس، بەھەق قاتارلىق جاھىل تېرە كېسەللىكلىرى- نى، سۇيدۇك توختاپ قېلىش، جىگەر كېسىلى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا سىناقتىن ئۆتكەن بىر يۇرۇش رېتسېپ ۋە مول تەجرىبىلەرنى بارلىققا كەلتۈرگەن. مەسىلەن، 1957 - يىلى گۇما ناھىيىسىدە جىگەر كېسەللىكى تارقىلىپ، نۇرغۇن كىشىلەر كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغاندا، ئۇ دورا ماتېرىياللىرى مەنبەسى مول، ياساش قولاي، ئۇنۇمى تېز، يەڭگىل بولغان بىر ئىسكەتلىك رېتسېپ تەييارلاپ، كېسەللىكلەرنى داۋالاشقا كىرىشىپ، تەشكىلنىڭ تەقدىرلىشىگە، خەلقنىڭ رەھمىتىگە

ئېرىشكەن. مەتنىياز ئاخۇنۇم كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈش جەريانىدا، مىزاجىنىڭ تۇرىنى ئېنىقلاشقا، بىمارلارنىڭ تۇرمۇش، يېمەك - ئىچمەك ئادەتىنى ئېنىقلاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن. بەزى كېسەللىكلەرنى دورا بىلەن ئەمەس، يېمەكلىككە دىققەت قىلىش، تۇرمۇشىنى تەرتىپكە سېلىشقا دەۋەت قىلىش ئارقىلىقلا داۋالاپ ساقايتقان.

مەتنىياز ئاخۇنۇم ئىز باسار تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن شاگىرتلاردىن ئۆز ئوغلى نۇر مۇھەممەتخان ھاجى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىنىڭ ئاساسلىق تېۋىپلىرىدىن بىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

«بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق» دېگەندەك، مەتنىياز ئاخۇنۇم گەرچە 1965 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ قولىدا كېسەلدىن شىپا تېپىپ ساقايغان، ياساپ بەرگەن دورا، شەربەتلىرىنى يېگەن ۋە ئىچكەن، ئۆز بەدىنىنى قانداق بىلىش ۋە ئاسراش ھەققىدىكى ئىلمىي تەربىيىلىرىنى ئاڭلىغان ھەر بىر ئادەم ئۇنى تا ھازىرغىچە چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن ئەسلەپ، ياخشى تەرىپىنى قىلىشىپ كەلمەكتە.

ئابدۇساتتار ئاخۇن

ئابدۇساتتار ئاخۇن 1894 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ موكويلا يېزا ياپىلاق چاقار مەھەللىسىدە ئاتاقلىق تېۋىپ ئابدۇسەمى خۇدا بەردى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1901 - يىلىغچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولۇپ، 1901 - يىلىدىن باشلاپ گۇما، قاغىلىق قاتارلىق جايلاردا 28 يىل ئەتراپىدا دىنىي ئىلىم ئۆگىنىش بىلەن بىرگە ئەرەب، پارىس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسى ئابدۇسەمى ئاخۇننى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئىجتىھات بىلەن ئۆگەنگەن. يەنە يەركەندىكى تېۋىپ سۇپۇرگى ھاجىنىڭ يېنىدا ئالتە يىل، ئەيساخان تېۋىپنىڭ قېشىدا ئىككى يىل تۇرۇپ، تېبابەتچىلىك نەزەرىيىلىرى ۋە دورا تونۇش ئىلىملىرىنى ئۆگىنىپ ئۆز بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. يەنە ئىلمىي نۇجۇم، ئاناتومىيە، پىسخولوگىيە ئىلىملىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن.

ئابدۇساتتار ئاخۇن ئەرەب، پارس، ئوردۇ، خەنزۇ تىللىرىنى ياخشى ئىگىلەپ، شىپائۇل ئەدۋىيە (دورىلار شىپاسى) دېگەن بىر كىتابنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ يېزىپ چىققان. مەخزەنىل ئەدۋىيە (دورىلار خەزىنىسى)، مەخزەنىل لۇغات (لۇغەتلەر خەزىنىسى)، مەخزەنىل ھېكمەت (ھېكمەتلەر خەزىنىسى)، قارابادىن ئەزەم، قارابادىن كەبىر، قارابادىن قازى، قارابادىن قادىرى، ئىكسىر ئەزەم، رۇمۇزى ئەزەم، دەستۇرۇلئىلاج (داۋالاش دەستۇرى)، شىپائىل قۇلۇپ، مۇجەررىبات ئەكبەر، ئاجايىبۇل مەخلۇقات، ھاياتۇل ھايۋان (ھايۋانلار ھاياتى)، تېببىي يۇسۇپ، تېببىي ئەھمەد قاتارلىق 30 نەچچە پارچە تېببىي كىلاسسىك ئەسەرنى ئۆگەنگەن ۋە تەنقىق

قىلغان. ئەپسۇسكى، بۇ كىتابلار «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا بۇلاپ كېتىلىپ كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

ئابدۇساتتار ئاخۇن 1937 - يىللاردىن باشلاپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئېشەككە مىنىپ قوشتاغ، ئىسمىسلا، باش لەڭگەر، شۇنداقلا قاغىلىق قاتارلىق جايلارغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ ئۇيغۇر تېبابىتىنىڭ ھەقىقىي كۆچىنى نامايەن قىلغان. جاھىل ھەم مۇرەككەپ كېسەللىكلەردىن سەرتان، بەرەس، بەھەق، دىئابىت، پالەچ، لەقۋا، ئۇچەي يارىسى، مالىخۇلىيا، جۇنۇن، يۇرەك كېسەللىكى، ئۆپكە كېسەللىكىنى داۋالاش جەھەتتە زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، كەڭ خەلق ئاممىسى ھمايىسىگە ئېرىشكەن. سوقۇر ئۇچەي كېسەللىرىنى ئوپېراتسىيە قىلماي، ھۆقنە سايمانلىرى ۋە دورىلىرى بىلەن داۋالىغان. زاتىل بولغان كېسەللەرنى بىلەكتىن قان ئېلىپ داۋالاپ ساقايتقان.

ئابدۇساتتار ئاخۇن بۇقرات، سوقرات، جالىنۇس، شەيىخ ئەبۇ ئەلى ئىبنىسىنا، فارابى، مۇھەممەت ئەكبەر ئەزەمخان، لوقمان ھېكىملەرنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى نەزم ۋە شېئىر، تەمسىل ۋە تېببىي تەلىماتلىرىنى پىششىق ئۆگىنىپ ياد ئالغان.

ئابدۇساتتار ئاخۇن 1978 - يىلى قاغىلىقتا 84 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى مەمەتخان قاغىلىقتا دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

كامال ئاخۇن

كامال ئاخۇن 1906 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ داراسكال كەنتىدە دېھقان تۆمۈر ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1912 - يىلى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىرگە گۇما ناھىيىسىگە چىقىپ ئولتۇراقلاشقان. 1915 - يىلىدىن 1928 - يىلىغىچە ماموت ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1957 - يىلىغىچە ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. 1957 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىنىڭ دورىگەرلىك ئىشلىرىنى ئىشلەپ، دورا رېتسېپلىرىنى قېزىش، رەتلەش، دورا پىششىقلاپ ئىشلەش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

1980 - يىلى 12 - ئايدا پېنسىيىگە چىققان. 1987 - يىلى 9 - ئاينىڭ 13 - كۈنى 81 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مەتروسۇل ئاخۇن

مەتروسۇل ئاخۇن 1909 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ موكويلا يېزىسىدا ئىككىنچى ئەۋلاد تېۋىپ تۇردىئاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. تۇردىئاخۇننىڭ دادىسى كېپەكشاخۇن (ساچىقان) بولۇپ، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئاسىيادىكى قەدىمىي مەدەنىيەت بۆشۈكلىرىدىن بولغان باغداتتىن كەلگەنكەن. بىر ئۆرۈم كەلگۈدەك چېچى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان بۇ كىشىنىڭ دىن ۋە تېبابەتچىلىك ئىلمى ئۈي - تەجرىبىلىرى مول بولۇپ، يۇرت كېزىپ، سایاھەت قىلىش جەريانىدا گۇما ناھىيىسىنىڭ موكويلا يېزىسىدا ئولتۇراقلىشىپ قالغانكەن. ئۇنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمى چوڭقۇر، تەجرىبىسى مول بولغاچقا، كىشىلەر تەرەپ - تەرەپلەردىن كېلىپ كېسەل كۆرسىتىدىكەن. بەزىلەر ئۇلاغ ئېلىپ كېلىپ، يۇرت - مەھەللىلەرنىگە ئېلىپ كېتىپ داۋالىنىدىكەن. كېپەكشاخۇننىڭ تۇردى ئاخۇن، جېلىل قازىم، موللاخۇن دەپ ئۈچ ئوغۇل پەرزەنتى بولغان. تۇردى ئاخۇن ئۆز مەھەللىسىدە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن، گۇمىدىكى ئابدۇجىلىل ئاخۇن ئەلەمنى ئۇستاز تۇتۇپ، دىنىي ئىلىم ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرغاچ دادىسىدىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. مەتروسۇل ئاخۇن تۇغۇلۇپ، دىنىي مەدرىسىلەردە ئوقۇپ ساۋاتلىق

بولغاندىن كېيىن، دادىسى تۇردى ئاخۇن ۋە بوۋىسى كېپەكشاخۇننىڭ نەچچە ئون يىل تەربىيىلىشى ئارقىسىدا كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپ بولۇپ يېتىلگەن. كېپەكشاخۇن ئۆمرىدە 50 يىلدەك تېۋىپلىق قىلىپ، 1942 - يىلى 71 ياشتا قازا قىلغان. تۇردىئاخۇن 1952 - يىلى 63 ياشتا قازا قىلغان. مەتروسۇل ئاخۇن ئاتا - بوۋىسى قازا قىلغاندىن كېيىن 1958 - يىلىغا قەدەر موكويلىدا تېبابەتچىلىك قىلغان. 1958 - يىلى موجىغا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ دېھقانچىلىق قىلغاچ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرغان. 1979 - يىلدىن كېيىن مەخسۇس تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆيىدە كېسەل كۆرۈپ، داۋالاش ئېلىپ بارغان. گۇما ناھىيىسىنىڭ زاڭگۇي، قاراتاغنز، سانجۇ، موكويلا قاتارلىق جايلىرىدىن كېلىپ كېسەل كۆرسىتىپ داۋالىنىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن. ئۇ ئومۇمەن سۇنۇقتىن باشقا تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى ئۆز لايىقىدا ئاددىي دورا قىلىپ داۋالاپ ساقايتىپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن.

مەتروسۇل ئاخۇن 1990 - يىلى 81 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ بالىسى مەمەتيۇسۇپ ئاخۇن موجى يېزىسىدا دادىسىدىن ئۆگەنگەن بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئىشقا سېلىپ تېۋىپلىق قىلىپ كەلمەكتە.

قاسىم ئاخۇن

قاسىم ئاخۇن 1905 - يىلى گۇما بازىرىدا مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1915 - يىلى دىنىي مەدرىسكە ئوقۇشقا كىرىپ دىنىي تەلىم ئېلىش بىلەن بىرگە، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ۋە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1949 - يىلىغىچە ئۆز يۇرتىدا ئېچىلغان پەننىي مەكتەپتە بىر نەچچە يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1949 - يىلىدىن كېيىن داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، ساقلىقىنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

1957 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، 1979 - يىلىغىچە ئاساسلىقى دورىگەرلىك، باشقۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1979 - يىلى 5 - ئايدا 74 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

جېلىل تاراجى

جېلىل تاراجى 1907 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ گۇما بازىرىغا قاراشلىق ئارىيا كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا گۇما چوڭ جامەسىدە ئوقۇغان. 12 ياشقا كىرگەندە دادىسى تاراجىنى بىلەن قوشتاغ يېزىسىغا چىقىپ كېتىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. بۇ يەردە ئۇ دادىسى تاراجىمنى ۋە داڭلىق تېۋىپ مىرەخمەت ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەچ، دىنىي ئىلىم ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرغان ھەمدە ئەرەپ، پارس، ئوردو تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە داۋالاش بىلىملىرىنى ئۆگىنىش جەھەتتە «مىزانى تىب» ، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى بىر قەدەر پىششىق ئوقۇغان ھەمدە ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلغان. 1940 - يىلى گۇما بازىرىغا كىرىپ 1945 - يىلىغا قەدەر دىن ۋە تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمنى پىششىقلىغان. 1945 - يىلىدىن كېيىن تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ گۇما ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزا - بازارلىرى ۋە قاغىلىق قاتارلىق جايلارغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ خەلق ئاممىسىنىڭ داۋالىنىش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئۇ پالەچ، ئىستىقا، نەپەس سىقىلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم قازانغان.

جېلىل تاراجى 1993 - يىلى 86 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ بالىسى ئابلىمىتخان ھاجى دادىسىنىڭ ئىلمىگە ۋارىسلىق قىلىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

ئابدۇراخمان ئاخۇن

ئابدۇراخمان ئاخۇن 1910 - يىلى گۇما ناھىيە ياپچان كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1923 - يىلغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1923 - يىلىدىن 1930 - يىلغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. بۇ جەريانىدا ئەرەب، پارس تىللىرىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن ھەمدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىگە قاتتىق ئىشتىياق باغلاپ، ئۆز زامانىسىدىكى ھۆكۇما - تېۋىپلاردىن مەخسۇت ئاخۇنۇم، سۇپۇرگە ھاجى، مامۇت ھاجى قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، 1957 - يىلغىچە يەككە تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1957 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، 1966 - يىلغىچە كېسەل داۋالاش، دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىرلەشمە ئامبولاتورىيىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1966 - 1970 يىلى بىرلەشمە ئامبولاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن، 1970 - يىلغىچە ئۆز كەنتىدە دېھقانچىلىق قىلغان. 1970 - يىلى گۇما بازارلىق دوختۇرخانىغا ئىشقا قويۇلغاندىن كېيىن ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە كېسەل داۋالاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئۇ تاز، تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، خەلق ئىچىدە نامى بار ئىدى.

ئابدۇراخمان ئاخۇن 1978 - يىلى 78 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئالىم ئاخۇن

ئالىم ئاخۇن 1915 - يىلى گۇما ناھىيىسى قارا تاغىز يېزىسىنىڭ كۆل مەھەللىسىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئەقلىگە كەلگەندىن باشلاپ 1946 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇغان. بۇ جەريانداا ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ۋە مەنتىق، ئىلمىي نۇجۇم قاتارلىق ئىلىملەرنى پىششىق ئۆگەنگەن. 1946 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە گۇما بازىرىدا ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ توختاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە ئۇنىڭدىن «مىزانى تىب»، «مەخزىنىل ھېكمەت»، «ئەنتاكى»، «قارابادىن ئەزەم»، «قارا بادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى بىر قەدەر پىششىق ئۆگەنگەن ھەمدە داۋالاش ئەمەلىيىتى جەريانىدا تېبابەتچىلىكنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىسى، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك تېخنىكىسىنى پۇختا ئىگىلىگەن. 1954 - يىلى ئىمتىھان بېرىش ئارقىلىق ئۆز يېزىسىدا قۇرۇلغان شىپاخانىغا قوبۇل قىلىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش، دورا ياساش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە، بىر تەرەپتىن غەرب تېبابەت خادىملىرىغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى ئۆگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن غەرب تېبابەتچىلىكىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم دائىرىسىنى كېڭەيتكەن. 1962 - يىلى ئۆز ئائىلىسىگە قايتقاندىن كېيىن 1980 - يىلىغا قەدەر ئائىلىسىدە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1980 - يىلى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى قاراتاغىز دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ دوختۇرخانىسىغا تەكلىپ قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ ئورۇندا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى

بويىچە كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، دوختۇرخانىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

ئالىم ئاخۇن ئەتراپلىق يېتىلگەن تېۋىپ بولۇپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىش بىلەن بىرگە، جىگەر كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتىمۇ كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ داۋالاشتا شەربەت تۇرىدىكى دورىلارنى كۆپ ئىشلىتىدىغان بولۇپ، بوزورى شەربىتى، دىنار شەربىتى، شەربىتى يۈسۈف ۋە مەنبۇخ تۇرىدىكى دورىلار ئۇ ئىشلىتىدىغان ئاساسلىق دورا ھېسابلىناتتى. چۈنكى ئۇ شەربەت دورىلارنىڭ تەسىرى تېز دەپ قارايتتى. ئۇ سىفوفى تىيىن، شىياف دېگەن دورىلار بىلەن قۇلاق كېسەللىكى ۋە كۆزگە چۈشكەن ئاقنى داۋالاپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قازانغان.

ئالىم ئاخۇن 1986 - يىلى 7 - ئايدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 71 يېشىدا ئۆز يۇرتىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇلھەق مەخسۇم ھاجى

ئابدۇلھەق مەخسۇم ھاجى 1920 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ گۇما بازىرىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1935 - يىلدىن كېيىن گۇمىدىكى دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇپ دىنىي ئىلىم ئۆگەنگەن. بۇ مەزگىلدە يەنە ئەرەپ، پارس تىللىرى ۋە مەنتىق ئىلمىنى ئىگەللىگەن. 1949 - يىلىدىن 1955-يىلىغىچە قەشقەر خانلىق مەد-رىسىدە ئوقۇش پۈرستىدىن پايدىلىنىپ، قەشقەردىكى مەشھۇر تېۋىپ يۈسۈپ ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر»، «ئەلقانۇن فىتتىب» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى پىششىق ئوقۇغان. 1955 - يىلى گۇمىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تاكى 1970 - يىلىغا قەدەر ئۆز يۇرتى ۋە باشقا يۇرتلاردا دېھقانچىلىق ۋە باشقا كەسىپلەرنى قىلىپ تىرىكچىلىك قىلغاچ، ئۆگەنگەن تېببابەتچىلىك بىلىملىرىنى پىششىقلىغان. 1970 - يىلى گۇمىدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا كىرىشىپ، داڭلىق تېۋىپ مەخسۇت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ داۋاملىق ھالدا تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئەمەلىيىتىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانداا يەنە تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆگەنگەن نەزەرىيە بىلىملىرىنى ئەمەلىيەت بىلەن زىچ

بىرلەشتۇرۇپ، ئۆزىدە بىر قەدەر چوڭقۇر نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە كۆچلۈك ئەمەلىي قابىلىيەت يېتىلدۈرگەن. تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە، بولۇپمۇ يۇرەك، نېرۋا، پالەچ، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە ئىستىقا كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. دورا تەييارلاش جەھەتتە، دورىنىڭ كېسەللىكلەرگە بېرىدىغان تەسىرىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىپ، رېتسېپ تەركىبىدىكى دورىلارنى ئەھۋالغا قاراپ تەڭشەپ، دورىنىڭ شىپالىق ئۈنۈمىنى ئاشۇرغان. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن بەزى پىششىق دورا تەركىبىدىكى خام دورىلارنىڭ ئەسلىنى ئىشلىتىش بىلەن بىرگە، بەدىلىنىمۇ قوشۇپ ئىشلەتكەن. مەسىلەن، بەزى پىششىق دورىلارغا بەلگىلەنگەن مىقدارىدا ئىپار سېلىش بىلەن بىرگە، قۇندۇز قەھرى، سازەج ھىندىلەرنىمۇ قوشۇپ سېلىپ، دورىنىڭ تەسىرىنى ئاشۇرغان.

ئابدۇلھەق، مەخسۇم ھاجى ھازىرمۇ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي، كېسەل داۋالاش، شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆز ناھىيىسىنىڭ سەھىيە، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇپ كەلمەكتە.

ئابدۇغېنى ئىسمائىل

ئابدۇغېنى ئىسمائىل 1926 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ موجى يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. 1950 - يىلغچە ئۆز يېزىسىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1950 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە گۇمىدا دىنىي مەدرىسىتە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارىس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1958 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇرتېببابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرىپ، مەخسۇت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە داۋالاش، دورىگەرلىك ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن.

ئابدۇغېنى ئىسمائىل كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش، داۋالاش پرىنسىپلىرىغا قاتتىق رىئايە قىلىپ، كېسەللىكلەرنى قائىدىلىك، تەرتىپلىك داۋالاپ، بىر قەدەر يۇقىرى داۋالاش ئۇنۇمىنى قولغا كەلتۈرگەن. بولۇپمۇ يۇقىرى قان بېسىم، كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئالاھىدە نەتىجە ياراتقان. كېسەل داۋالاشتا، يۇرتىمىزدىن چىقىدىغان يەرلىك دورىلارنى ئىشلىتىشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن ھەمدە بىر قىسىم يەرلىك دورىلارنى تېرىپ ئۆستۈرۈپ، شىپاخانىنىڭ دورا كەمچىللىك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

ئابدۇغېنى ئىسمائىل 1992 - يىلى پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن، ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي ئائىلىسىدە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

نۇرمۇھەممەت قارىھاجى

نۇرمۇھەممەت قارىھاجى 1927 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ كۆكتېرەك يېزا قۇمكۆل كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. 1938 - يىلى پەننىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرىپ، 1943 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، شۇ مەكتەپتە 1946 - يىلغىچە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1946 - يىلدىن 1951 - يىلغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1951 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە دوراپۇرۇشلۇق قىلغان. 1958 - يىلى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە شاگىرت بولۇپ كىرىپ، مەخسۇت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىۋى ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن. بۇ مەزگىلدە پارس تىلىدىكى «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر» دېگەن كىلاسسىك ئەسەرلەرنى دەرسلىك قىلىپ ئۆگەنگەن. 1960 - يىلى ئامبۇلاتورىيىدىن كۆكتېرەك يېزىلىق شىپاخانىغا ئالمىشىپ، بۇ شىپاخانىدا بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسا، بىر تەرەپتىن غەرب تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1965 - يىلى يەنە گۇمىدىكى ھەربىي قىسىم دوختۇرخانىسىدا ئۇچ ئاي تۇرۇپ يېڭىنە سانجىپ كېسەل داۋالاش تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن ھەمدە بۇ تېخنىكىنى كۆكتېرەك يېزىلىق شىپاخانىدا 5 - 6 يىلدەك قوللىنىپ، بەزى جاھىل خاراكتېرلىك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمگە ئېرىشكەن. 1975 - يىلى يەنە گۇما

ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك شىپاخانىسىغا يۆتكىلىپ كىرىپ، 1991 - يىلىغا قەدەر شىپاخانىدا كېسەل داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئۇستازى مەخسۇت ئاخۇنۇمدىن ئۆگەنگەن «سەھەت» دېگەن شەربەت بىلەن قىزىتمىلىق، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى داۋالاپ كۆرۈنەرلىك ئۈنۈمگە ئېرىشكەن.

نۇرمۇھەممەت قارىھاجى 1991 - يىلى پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن، ھازىرغىچە ئائىلە شارائىتىدا كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

ئابدۇرېھىمخان

ئابدۇرېھىمخان 1946 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ قوشتاغ يېزا ئىسمىسلا كەنتىدە دېھقان ئابدۇراخمان ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952 - يىلىدىن 1960 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. دەل مۇشۇ مەزگىلدە ئۇجمىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ بەدىنى زەخمىلىنىپ، ناكاھ بولۇپ قالغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا تېبابەتچىلىكنى ئۆگىنىپ ئۆزى داۋالاپ ساقايتىش ئىستىكى پەيدا بولغان. كېلىلىك يېزىسىدىكى تېۋىپ مەتتوختىخاننى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1973 - يىلى قوشتاغ يېزىلىق شىپاخانىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1979 - يىلىغا قەدەر ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ مەزگىلدە ئۇ خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ ئىلىخان ھەزرىتىمنىڭ يېنىدا ئىككى يىلدىن ئارتۇق تۇرۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تېخىمۇ سىستېمىلىق ئۆگەنگەن ھەمدە ئىلىخان ھەزرىتىمگە يارەملىشىپ ئۇنىڭ كۆپلىگەن رېتسېپلىرىنى رەتلەپ چىققان. 1979 - يىلى گۇما ناھىيىلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ سىناق ئېلىشى ئارقىلىق گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە يۆتكەلگەن. بۇ ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنىش، تەجرىبە توپلاش ھەمدە بىلگىنىنى

ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىش پۇرستى يارىتىپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىشقا قارىتىپ، بىر تەرەپتىن تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ، ئۇنىڭدىكى نەزەرىيىۋى بىلىملەرنى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزسە، يەنە بىر تەرەپتىن جاھىل، مۇرەككەپ كېسەللىكلەر ئۈستىدە چوڭقۇر ئىزدىنىپ نەتىجە قازانغان. بولۇپمۇ پالەچ، بەرەس، يۇقىرى قان بېسىم، يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرى، قەنت سىيىش كېسىلىنى داۋالاشتا نام چىقارغان. ئۇ بۇ جەريانىدا «ئاق كېسەل داۋالاش توغرىسىدا» دېگەندەك ئىلمىي نەزەرىيىۋى ماقالىلارنى يازغان. «ئۇيغۇر تېبابەت دورىگەرلىك قوللانمىسى» دېگەن چوڭ ھەجىملىك ئەسەرنى يېزىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ نەچچە ئون يىللىق ئىزدىنىش ۋە ئەمەلىي كېسەل داۋالاش جەريانىدا ئېرىشكەن تەتقىقات ۋە تەجرىبە نەتىجىلىرىنى كىرگۈزگەن. بۇ ئەسەر ئابدۇرېھىمخانىڭ ئۆز قولى ئارقىلىق چىرايلىق يېزىلغان. ئابدۇرېھىمخانىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى قابىلىيىتى ۋە قولغا كەلتۈرگەن ئەمەلىي ئىقتىدارىغا ئاساسەن 1993 - يىلى مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگەن.

ئابدۇرېھىمخان ئۆز ھاياتىدا تىل ئۆگىنىشكە ناھايىتى زور ئەجىر سىڭدۈرۈپ، ئەرەب، پارىس، ئوردۇ تىللىرىنى ۋە ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىپ، مۇشۇ تىللاردىكى كەسپىي ماتېرىياللاردىن ئۇنۇملۇك پايدىلانغان ھەمدە بەزى ئەسەرلەرنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان. مەسىلەن، چەتئەل تىلىدىكى «شىپايى قانۇنلۇق» نى ئىخچاملاپ تەرجىمە قىلىش ئاساسىدا ئۇيغۇر تىلىدىكى «شىپايى قانۇنلۇق» نى يېزىپ چىقىپ، كەسىپداشلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنغان. قىزىلگۈل ئېزىش ماشىنىسىنى تەتقىق قىلىپ ياساپ چىققان. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە ھېرىسمەن بولۇپ، ئۇيغۇر ۋە پارىس تىلىدا كۆپلىگەن شېئىرلارنى يازغان. خەتتاتلىق ۋە رەسساملىققا خېلى ماھىر بولۇپ، نۇرغۇن ھۆسىن خەتلەرنى

يازغان. بەزى مەشھۇر كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئەسلى تىل ۋە يېزىق شەكلى بويىچە كۆچۈرۈپ چىققان. مەدەنىي يادىكارلىقلارنى ۋە گۈزەل - سەنئەت بۇيۇملىرىنى يىغىپ ساقلاشقا زور ئىشتىياق باغلاپ، نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ ساقلىغان.

ئابدۇرېھىمخانىنىڭ تېبابەتچىلىك ۋە باشقا جەھەتلەردىكى ئىقتىدارى ۋە تۆھپىسى 1999 - يىلى «جۇڭگو مۇتەخەسسىسلەر قامۇسى» غا كىرگۈزۈلگەن. 2000 - يىلى 7 - ئايدا 54 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

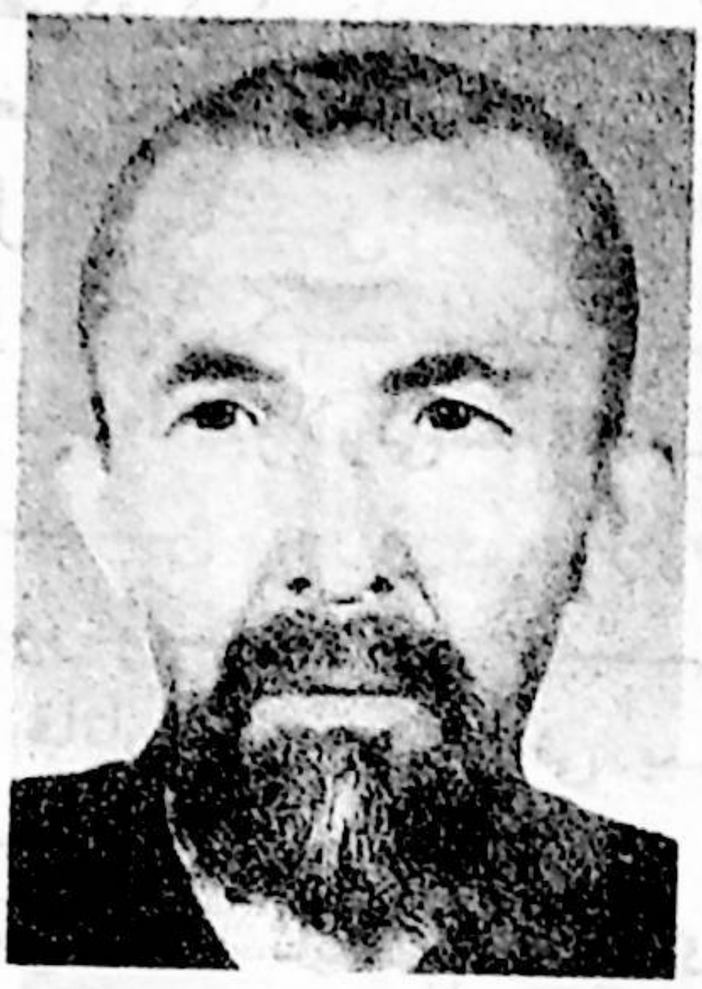
نۇرمۇھەممەتخان ھاجى

نۇرمۇھەممەتخان ھاجى 1937 - يىلى گۇما بازىرىنىڭ نىشاندا كەنتىدە تېۋىپ مەتنىياز ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1950 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1950 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1959 - يىلدىن كېيىن دادىسى مەتنىياز ئاخۇنۇمنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسىغا يارەملىشىپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1960 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە گۇما بازارلىق شىپاخانىدا ئىشلەپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1976 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۆتەپ، داۋالاش، رېتسېپلارنى رەتلەش، بىرلىككە كەلتۈرۈش، دورا ياسالمىلىرىنىڭ شەكلىنى تۈرغۇزۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى نۇقتىلىق ئىشلەش بىلەن بىرگە، ئەمەلىي داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىپ نەتىجىگە ئېرىشكەن.

نۇرمۇھەممەتخان ھاجى 1995 - يىلى پېنسىيىگە چىققان بولۇپ، ھازىرغىچە ئۆز كەسپىنى قەدىرلەپ، خەلق ئامما-سىنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشماقتا.

مەمەتخان مەخسۇم ھاجى

مەمەتخان مەخسۇم ھاجى 1940 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ گۇما بازىرى ئەنجان كوچىسىدا مەرىپەتپەرۋەر تېۋىپ توختاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە دادىسىدىن ئۆگىنىش ۋە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇش ئارقىلىق دىنىي ساۋادىنى چىقارغان ھەمدە پارىس تىلىنى ئۆگىنىپ، پارىس تىلىدىكى ئەدەبىي ئەسەرلەردىن «بوستان»، «گۇلىستان» لارنى ئوقۇپ، تىل قابىلىيىتىنى ئاشۇرغان. 1956 - يىلى قەشقەرگە بېرىپ خانلىق مەدرىسته ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب تىلى ۋە ئەدەبىياتى ئۆگەنگەچ، پارىس تىلىنى پىششىقلىغان. 1958 - يىلى قەشقەردىن قايتىپ كېلىپ، مەشھۇر تېۋىپ مەخسۇت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە «تېببىي يۇسۇفى»، «مىزانى تىب» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى پىششىق ئۆگىنىپ چىققان. بۇ جەريانىدا ئۇ يەنە دادىسىنىڭ داۋالاش ئىشلىرىغا ياردەملەشكەچ ئېغىزاكى تەلىم ئالغان. 1962 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبولاتورىيە نىشاندا يېزىلىق شىپاخانىغا قوشۇۋېتىلگەندە مەمەتخان مەخسۇم ھاجى مۇشۇ دوختۇرخانىغا ئورۇنلىشىپ، يەنە مەخسۇت ئاخۇنۇم ۋە دادىسى توختاخۇنۇملارنىڭ يېتەكلىشى ئارقىسىدا ئۆگىنىش ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1972 - يىلىدىن كېيىن ئۆزى مۇستەقىل كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى

بىلەن شۇغۇللىنىپ، شىپاخانىدا كېسەل داۋالاش بىلەن بىرگە، سەييارە كېسەل داۋالاپ، گۇما ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزا - قىشلاقلىرىدا يۈرۈپ، جاپا چېكىشتىن، ھېرىپ - چارچاشتىن قورقماي، كەڭ دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولۇپ، ئۇلارنىڭ مىننەتدارلىقىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ ئىرقىنىسا، مۇپاسىل، بوۋاسىل، سىل، ئاشقازان كېسەللىكلىرى، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاش تەجرىبىسى بىر قەدەر مول بولۇپ، بۇلارنى داۋالاشتا «سەھەت»، دىنار شەربىتى، ئىسكەنجىبىن بۇزۇرى، زۇفا شەربىتى، ھەببى سۆرۈنجان، ھەببى بۇرئۇسسائەھ، ھەببى زەھەب، ھەببى شەبيار، ھەببى كۇپرەس قاتارلىق دورىلارنى بىر قەدەر كۆپ ئىشلىتىپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قازانغان.

مەمەتخان مەخسۇم ھاجى 1996 - يىلى 10 - ئايدا پېنسىيىگە چىققان بولۇپ، ھازىرغا قەدەر ئائىلە شارائىتىدا كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

ئەخمەت مەخسۇت

ئەخمەت مەخسۇت 1945 - يىلى گۇما ناھىيە گۇما بازىرىدا ئوننىچى ئەۋلاد تېۋىپ مەخسۇت ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. تېۋىپ مەخسۇت ئاخۇنۇم، تېۋىپ نۇرۇللا ئاخۇنۇم، تېۋىپ شەمسىدىن ئاخۇنۇم، تېۋىپ ئابدۇللا غوجا ئاخۇنۇم، تېۋىپ تۇرسۇن خەلپەم، تېۋىپ سالىھ بەگ، تېۋىپ ناسىر بەگ، تېۋىپ نىياز بەگ، تېۋىپ ئۆمەر بەگ، تېۋىپ چىلگە بەگ قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1961 - يىلغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە بىلىم ئالغان. 1962 - يىلى گۇما ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەت ئامبۇلاتورىيىسىگە شاگىرت بولۇپ كىرىپ، دادىسى مەخسۇت ئاخۇنۇم ۋە باشقا پېشقەدەم تېۋىپلارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، تېببابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، دەسلەپكى قەدەمدە يەككە دورىلارنى تونۇپ، مۇرەككەپ دورىلارنى ياساش تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن. 1965 - يىلىدىن باشلاپ ئەرەپ، پارىس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن ھەمدە شۇ تىلدىكى ئەسەرلەردىن «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن قادىر» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى دەرسلىك قىلىپ ئوقۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك نەزەرىيە ئاساسلىرى، كېسەللىكلەرنى داۋالاش ۋە دورىگەرلىككە ئائىت بىلىملەرنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ سىستېمىلىق ئۆگەنگەن. 1970 - يىلدىن باشلاپ دادىسى مەخسۇت

ئاخۇنۇمنىڭ 70 يىللىق تېبابەت تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ، ئەمەلىيەت جەريانىدا ئىشلىتىپ، ئېغىر تىپتىكى تەمرەتكە، قىچىشقاق، ئاق كېسەل، پالەچ، مۇپاسىل، ئاشقازان، تال، جىگەر، بۆرەك، ئۆپكە، يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكلىرى ۋە ئاياللار، بالىلار كېسەللىكلىرىنى ئاساسلىق داۋالاپ كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازانغان. تىرىشىپ ئۆگىنىش، ئىزدىنىش ئارقىلىق ھەر خىل كېسەللىكلەرنى غەربچە، ۋە يېڭىنە سانجىپ داۋالاش تېخنىكىسىنى ئىگىلەپ، داۋالاش ئىشلىرىدا قوللىنىپ ئۈنۈم قازانغان. 1989 - يىلى ئۈنىڭ كەسپىي خىزمەت نەتىجىلىرى ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارىغا ئاساسەن دوختۇرخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەينىلىنىپ، كەسپىي خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولغاندىن كېيىن، دوختۇرخانا باشقۇرۇش، خادىم تەربىيىلەش جەھەتتە ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىپ، ھەر خىل كېسەللىكلەرنىڭ تەشخىس ئۆلچىمى، داۋالاش پرىنسىپى ئۆلچىمى، داۋالاش ئۈنۈمىنى باھالاش ئۆلچىمى، پەرۋىش ئۆلچىمى، دورا نۇسخىلىرىنىڭ تەركىب ئۆلچىمى، دورا پىششىقلاپ ئىشلەش مەشغۇلىيەت ئۆلچىمى، دورا سېتىۋېلىش ئۆلچىمى، دورىلارنى ساقلاش ئۆلچىمى، رېتسېپ يېزىش ئۆلچىمى قاتارلىقلارنى تۈزۈپ چىققان ھەمدە ئۈنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە كۈچ سەرپ قىلىپ، دوختۇرخانىنى ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

ئەخمەت مەخسۇت يەنە باشقۇرۇش، داۋالاش ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ «بۆھران ھەققىدە چۈشەنچە»، «كېسەللىكلەرنىڭ باسقۇچلۇق دەۋرىدىكى داۋالاش چارىلىرى توغرىسىدا»، «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ تارىخىي تەرەققىيات ئاساسىي ۋە نەزەرىيە ئاساسلىرى توغرىسىدا» دېگەن تېمىلاردا بىر قانچە پارچە ئىلمىي - نەزەرىيىۋى ماقالىلەرنى يېزىپ ئېلان قىلدۇرغان ھەمدە ئىلمىي جەمئىيەت يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان. 1995 - يىلى 9 - ئايدا

ئېچىلغان خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ 2 - قېتىملىق مۇدىرىيىتى ۋە ئىلمىي مۇھاكىمە چوڭ يىغىندا «كىچىك بالىلاردا بولىدىغان سەرسام كېسىلىنى داۋالاش تەسراتىم» دېگەن ئىلمىي ماقالىسى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ باھالىشى بىلەن مۇنەۋۋەر ئىلمىي ماقاله بولۇپ باھالىنىپ شەرەپ گۇۋاھنامىسىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان مايلارنىڭ شىپالىق رولى» دېگەن كىتابى ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى تەرىپىدىن 1999 - يىلى 9 - ئايدا نەشر قىلىنىپ، ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

ئەخمەت مەخسۇت گەرچە پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي بىلىملىرى ۋە دادىسىنىڭ قالدۇرغان تېبابەت مىراسلىرىدىن پايدىلىنىپ «تېببىي خۇلاسە» ، «تەجرىبىدىن ئۆتكەن دورا نۇسخىلىرى» ، «تەپ كېسەللىرى ۋە ئۇنى داۋالاش» ، «ساقلىقنى ساقلاش توغرىسىدا ئەقلىيە سۆزلەر» دېگەندەك ماقاله - توپلاملىرىنى يېزىش ۋە رەتلەش بىلەن شۇغۇللانماقتا.

مۇكەررەم ھاجى

مۇكەررەم ھاجى 1932 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ كىلياڭ يېزىسى تۆۋەن چاقار كەنتىدە تۇغۇلغان. 1942 - يىلىدىن 1948 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەپ، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1948 - يىلدىن 1956 - يىلغىچە ئۆز زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەچ، يەنە دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇغان. 1956 - يىلدىن كېيىن دېھقانچىلىق قىلغاچ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىش ۋە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا «تېببىي ئەكبەر»، «تەسھىلۇل مۇنافىئە»، «قارابادىن كەبىر»، «تەھلىل ئىلاج»، «مەخزىنىل ئەدۋىيە» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 1970 - يىلى كىلياڭ يېزىلىق دوختۇرخانىغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1984 - يىلدىن كېيىن يەنە ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆز يېزىسىدىن باشقا قوشتاغ يېزىسى ھەمدە قاغىلىق قاتارلىق جايلاردا 10 نەچچە يىلدەك تۇرۇپ ئەمەلىي كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، بۇ جايلاردا خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، داۋالاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. بولۇپمۇ ئاق كېسەل قاتارلىق جاھىل خاراكتېرلىك كېسەللەرنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم قازانغان.

مۇكەررەم ھاجى 2001 - يىلى 12 - ئايدا 69 يېشىدا ئۆز يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

مەتتوختىخان

مەتتوختىخان 1933 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ كىلياڭ يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدە ئۆز مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان. 1942 - يىلىدىن باشلاپ ئۆز يۇرتىدىكى مۇھەممەت ئايۇپ دېگەن كىشىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. كېيىن يەنە مىرەخمەت ھاجى، جىلىل تاراجى دېگەن داڭلىق تېۋىپلاردىن «مىزانى تىب» ، «تېببىي ئەكبەر» ، «مەخزىنىل ھىكمەت» ، «مەخزىنىل ئەدۋىيە» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەچ، داۋالاش ئەمەلىيىتىنى ئىگىلىگەن. 60 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ رەسمىي تېبابەتچىلىككە كىرىشكەن. كېيىن گۇما بازىرى، موكويلا يېزىسى ۋە قاغلىق قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، تېبابەتچىلىك قىلىپ، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

مەتتوختى خانىنىڭ كېسەللەرنى تونۇش ۋە دىئاگنوز قويۇش ئىقتىدارى بىر قەدەر يۇقىرى ئىدى. پالەچ، ئۆسمە، يۇرەك كېسىلى، ئۆپكە سىلى، ھەددە قۇرت قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. ئالدىنقىلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى سىناق قىلىش، ئۆزى ئىجادىي رېتسېپ تۇزۇپ كېسەل داۋالاشقا ئەھمىيەت بېرەتتى.

مەتتوختىخان 1990 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئۆز يېزىسىدا ۋاپات بولغان.

ئابدۇلمنجىد نىزامىدىن

ئابدۇلمنجىد نىزامىدىن 1935 - يىلى گۇما ناھىيىسىنىڭ مۇجى يېزىسىدا ئوقۇمۇشلۇق تېۋىپ نىزامىدىن ئاخۇن ئائىلىدە تۇغۇلغان. 1942 - يىلى دىنىي مەكتەپكە كىرىپ، 1949 - يىلغىچە دىنىي ئىلىم ئۆگەنگەن. 1949 - يىلى پەننىي مەكتەپكە كىرگەن. 1954 - يىلى مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن 1958 - يىلغىچە مۇجى، گۇما، قەشقەرلەردە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب تىلىنى بىر قەدەر پىششىق ئۆگەنگەن. پارىس تىلىدىن ئاساس يارانقان. 1958 - يىلىدىن كېيىن ئائىلىسىدە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغاچ، دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1970 - يىلى گۇما ناھىيە مۇجى يېزىلىق شىپاخانىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1984 - يىلىغىچە بۇ شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلەپ، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1984 - يىلدىن 1985 - يىلغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدا بىلىم ئاشۇرغان. ئۇ بۇ جەريانىدا مەشھۇر تېۋىپلاردىن ئابدۇلھىممەت يۇسۇف ھاجى، ئابدۇلھىممەت مۇھەممەت قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە بىلىملىرى ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىلىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئۆگىنىپ پىششىقلىغان. بۇ ۋاقىتتا «تېببىي ئەكبەر» نى تۇگىتىپ

ئوقۇغان. «ئاناتومىيە»، «فىزىئولوگىيە» بىلىملىرىنى ئۆگەنگەن. بىلىم ئاشۇرۇپ چىققاندىن كېيىن 1998 - يىلى پېنسىيىگە چىققانغا قەدەر موجى يېزىلىق شىپاخانىدا ئىشلىگەن.

ئابدۇلمىجىد نىزامىدىن كېسەل داۋالاشتا تېبابەتچىلىكنىڭ ئۆزىگە خاس نەزەرىيىسى ۋە داۋالاش ئۇسۇللىرىنى تۇتقا قىلىپ، داۋالاش پرىنسىپلىرى ۋە قائىدىلىرىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن.

قاراقاش ناھىيىسىدە ئۆتكەن تەۋپىلار

ئەخمەت خەلىپە ھاجى

مەشھۇر تەۋپ ئەخمەت خەلىپە ھاجى 19 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ توخۇلا يېزا قارا تام كەنتىدە تۇغۇلغان. ئەقلىگە كىرگەندىن كېيىن دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇپ، ئەرەپ، پارس تىللىرىنى ۋە مەنتىق، خىمىيە ئىلىملىرىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، ئۆز يۇرتىدىكى مەشھۇر تەۋپ مەتنىياز ئاخۇنۇمنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. مەتنىياز ئاخۇن تەۋپىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە قابىلىيىتى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، كېسەل تەكشۈرۈشتە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئەنئەنىۋى تەكشۈرۈش ئۇسۇللىرىغا سۈيدۈك تەكشۈرۈشنى بىرلەشتۈرۈپ قوللىنىپ، كېسەللەرگە توغرا دىئاگنوز قويالايدىكەن. شۇڭا ئۇنىڭغا كېسەل كۆرسىتىدىغانلار سۈيدۈكنى ئالغاچ كېلىش كېرەك ئىكەن. ئۇنىڭ سۈيدۈككە قاراپ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇشىدىن گۇمانلانغان بىر كىشى ئۇنى سىناپ باقماقچى بولۇپ، بىر كۈنى بىر كىچىك قۇتىغا ئېشەك سۈيدۈكى ئېلىپ، ئاغىنىسى بىلەن مەتنىياز ئاخۇن تەۋپىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، نۆۋەت كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. مەتنىياز ئاخۇن تەۋپ باشقىلارنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ھەمدە ھېلىقى سۈيدۈككە بىر قاراپلا: «بۇ سۈيدۈكنىڭ ئىگىسىگە ساماندا ھەلەپ ئېتىپ بېرىش كېرەك» دەپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ. ھېلىقى كىشىلەر نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تىكىۋېتىپتۇ. بۇ ھېكايە بۇگۈنكى كۈندىمۇ قاراقاشتىكى بەزى پېشقەدەملەر ئارىسىدا ساقلانماقتا.

ئەخمەت خەلىپە ھاجى مەتنىياز ئاخۇن تەۋپىتىن. تېبابەتچىلىك ئىلمىنى پۇختا ئۆگەنگەندىن كېيىن، چاتاق دېگەن يەردىكى مەدرىسته خەلىپىلىك قىلغاچ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشقان. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ نامى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغىچە يېتىپ بېرىپ، ئۇ يەرلەردىن كىشىلەر ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ كېسەل كۆرسىتىپ داۋالانغان. شارائىتى بار بەزى كىشىلەر ئۇنى ئۆز يۇرتلىرىغا ئېلىپ بېرىپ، ئېغىر كېسەللەرنى داۋالاتقان. مەسىلەن، كېرىيىدە بىر بەگنىڭ ئوغلاق ئويناش جەريانىدا توققۇز كۆز ئۇمۇرتقىسى ئاجراپ چىقىپ كەتكەن. ھەر قانچە ئامال قىلىپ باققان بولسىمۇ كېسەل ساقايمىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تۇغقانلىرى ئەخمەت خەلىپە ھاجىنى كېرىيىگە ئېلىپ بېرىپ، ھېلىقى بەگنىڭ كېسىلىنى كۆرسەتكەن. ئەخمەت خەلىپە ھاجى كېسەلنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئوغلاق گۆشىده كاۋاپ سېلىپ تويغۇچە يېيىشكە بۇيرىغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇچ كۈن تۇزدا ئەتكەن ھەلەپتە باققان توپاق ئۇستىگە ھېلىقى بەگنى مىندۇرۇپ، پۇتىنى توپاقنىڭ قورسىقىغا مەزمۇت باغلىغان، ئاندىن كېيىن ھېلىقى توپاقنى قاندۇرۇپ سۇغارغان. توپاقنىڭ قورسىقى كۆتۈرۈلۈش بىلەن بەگ ئاللا - تووا قىچقىرىشقا باشلىغان. بىردەمدىن كېيىن «قىرس» قىلغان ئاۋاز بىلەن بەگنىڭ ئاجراپ كەتكەن ئۇمۇرتقىسى جايىغا چۈشكەن. ھېلىقى بەگ ئەخمەت خەلىپە ھاجىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇش ئۈچۈن 40 مو يەر، 40 قوي بەرگەن. بۇنىڭغا ئوخشاش مىساللار ناھايىتى كۆپ.

ئەخمەت خەلىپە ھاجى شاگىرت تەربىيىلەشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇ ئۆز پەرزەنتلىرىدىن بارات ھاجى، قۇناخۇن دامواللام، ئابدۇسۇپۇر ئاخۇنۇم ۋە ئابدۇغېنى ئاخۇنۇملارنى

كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىگەچكە، ئۇلارمۇ داڭلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ يېتىلگەن.

ئەخمەت خەلىپە هاجى سەئۇدى ئەرەبىستانغا هەجگە بېرىپ، شۇ يەردە 80 ياش ئەتراپىدا قازاقىلغان. بۇ تەخمىنەن 20 - ئەسىرنىڭ 30 يىللىرىنىڭ ئالدى - كەينىگە (1932 يىلى ياكى 1937 - يىلىغا) توغرا كېلىدۇ.

ئىمىن ئاخۇن بوۋام

ئىمىن ئاخۇن (بوۋام) 1857 - يىلى خوتەن شەھىرىدە ئۇقۇمۇشلۇق تېۋىپ ھەم جامائەت ئەربابى زوردۇن ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئەقلىگە كېلىپ، دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. تەخمىنەن 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا زوردۇن ئاخۇن ئۆز زامانىسىدىكى يەرلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن بىر بۆلۈك ئەمگەك كۈچلىرىنى باشلاپ قاراقاش ناھىيىسىگە قاراشلىق يېڭىيەر يېزىنىڭ ھازىرقى ئاق «ئۆستەك - سەككىز پارچە» دېگەن يېرىگە كېلىپ بوز يەر ئاچقان. كېيىن بۇ يەرلەر زوردۇن ئاخۇننىڭ باشقۇرۇشىغا قالغان. زوردۇن ئاخۇن خوتەن شەھىرىدىكى ئىمىن ئاخۇن قاتارلىق بالىلىرىنى ئۆزى ئاچقان بوز يەرگە كۆچۈرۈپ كەلگەن ھەمدە بۇ يەرلەرنى سەككىزگە بۆلۈپ پەرزەنتلىرىنىڭ باشقۇرۇپ تېرىقچىلىق قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەر «سەككىز پارچە» دەپ ئاتالغان (ئىمىن ئاخۇننىڭ نەۋرىسى مەمتىمىن ئاخۇن سۆزلەپ بەرگەن). كېيىن زوردۇن ئاخۇننىڭ باشقا پەرزەنتلىرى خوتەن شەھىرىگە قايتىپ كەتكەن. ئىمىن ئاخۇن بۇ يەرده قېپقېلىپ دېھقانچىلىق قىلغاچ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى كۈرەش قىلىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇپ، يۇرت ئىچىده چوڭ تېۋىپلاردىن بولۇپ سانالغان. كىشىلەر ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىسىنىڭ لەقمىنى قوشۇپ «ئىمىن ئاخۇن بوۋام» دەپ

هۆرمەتلەپ كەلگەن.

ئىمىن ئاخۇن 1952 - يىلى تەخمىنەن 95 ياشتا يېڭىيەر يېزىسىدا قازا قىلغان. ئۇ قازا قىلغاندىن كېيىن تېبابەتچىلىككە ئائىت نۇرغۇن كىتاب ماتېرىياللىرىنى باشقىلار ئىگىلەپ كەتكەن.

قوناخۇن

قوناخۇن 1859 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا جاي تېرەك كەنتىدە ئابدۇلھىمىت ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى قاچان، كىمدىن ئۆگەنگەنلىكى نامەلۇم. ئەمما ئۇنى بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەسلىمىسى، كۆيئوغلى مۇھەممەت ھاجىمنىڭ (ھازىر ھايات بولۇپ، 83 ياشتا) تونۇشتۇرۇشىغا، شۇنداقلا باشقا تېۋىپلارنىڭ تەرجىمھالىنى توپلاشتا ئىگىلىگەن ماتېرىيالغا ئاساسلانغان، ئۇنىڭ ئۆز زامانىسىدا قاراقاشتىكى كۆزگە كۆرۈنگەن مەشھۇر تېۋىپ ئىكەنلىكى مەلۇم. ئۇنىڭ ئىلمى ئوي، تەجرىبىسى مول بولغاچقا، قاراقاشتا ئۆتكەن داڭلىق تېۋىپلاردىن نورمۇھەممەت ئاخۇن، ھېزىم باقى ئاخۇن، سادىق ئاخۇن، جامال ئاخۇن قاتارلىق تېۋىپلار ئۇنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە قاراقاشتىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ قالغان.

قوناخۇن قازا قىلغاندىن كېيىنمۇ (1935 - يىل ئەتراپىدا قازا قىلغان)، ئۇنىڭ تېببابەتچىلىك جەھەتتىكى ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكلىرى، يارقىن مول تۆھپىلىرىنى ئۇنىڭ تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن شاگىرتلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرى، يۇرت چوڭلىرى ئېغىزدىن چۈشۈرمەي ماختاپ كەلمەكتە. ھازىر ئۇنىڭ 70 ياشتىن ھالقىغان قىزى قەمەرخان ھەمدە قەمەرخاننىڭ ئوغلى ئابدۇرېھىم ئاخۇن ئاتا - بوۋىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، زاۋا يېزىسىدا تېببابەتچىلىك، دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

بارات هاجی

بارات هاجی ئەخمەت خەلىپە هاجىنىڭ چوڭ ئوغلى بولۇپ، كىچىكىدىن باشلاپ دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى بىر قەدەر پۇختا ئۆگەنگەن. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىنىڭ باشلىرىدا ئۆزبېكىستانغا بېرىپ 10 يىلدەك تۇرۇپ، غەرب تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمىنى غەرب تېبابەتچىلىكى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تولۇقلىغان. ئۆزبېكىستاندىن قايتقاندا نۇرغۇن كىتاب، داۋالاش سايمانلىرى ۋە ئوكۇل دورىلىرىنى ئېلىپ كېلىپ قاراقاشتا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكى بىرلەشتۈرۈلگەن تۇنجى ئامبۇلاتورىيىنى ئاچقان. ئوكۇل سېلىشنى كىشىلەر «ماشىنا سېلىش» دەپ ئاتىغان. بۇنىڭ بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكىنىڭ ئوكۇل ۋە دورىلىرى قاراقاشقا تۇنجى بولۇپ كىرگۈزۈلگەن (تەخمىنەن 30 - يىللارنىڭ 33 -، 34 - يىللىرى بولسا كېرەك). ئۇ 1941 - يىلى ئىنىلىرىدىن قۇناخۇن دامواللام، ئابدۇغېنى ئاخۇنۇملار بىلەن خوتەن شەھىرىگە كېلىپ هازىرقى ئىقتىسادىي كومىتېت ئۇنىۋېرسال بىناسى جايلاشقان ئورۇندا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكى بىرلەشتۈرۈلگەن تۇنجى ئامبۇلاتورىيىنى ئېچىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ئۇلارنى كېسەللىك ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن تىگىشلىك تۆھپە قوشقان. بۇ چاغدا تېۋىپ ئىسمىنىياز ئاخۇن بارات هاجىنىڭ ئامبۇلاتورىيىسىدە ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى ئۆستۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن غەرب تېبابەتچىلىكىنىڭ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش

ئۇسۇلىنى ئۆگەنگەن.

ئەپسۇس، 1943 - يىلىغا كەلگەندە شۇنچىسىنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن بارات ھاجى بىلەن قۇناخۇن دامۇللا ئاكا - ئۇكا تۇرمىگە تاشلىنىپ ياۋۇزلارچە ئۆلتۈرۈلگەن. بۇ چاغدا بارات ھاجى تەخمىنەن 58 ياشلاردا، قۇناخۇن دامۇللام 55 ياشلاردا بار ئىدى. ئابدۇغىنى ئاخۇن 1948 - يىلى 57 ياش ئەتراپىدا كېسەل سەۋەبى بىلەن قازا قىلىپ كەتكەن.

بارات ھاجى قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن كىچىك قالغان ئوغلى يىمىتخان ئانىسى ۋە تاغلىرىنىڭ ھىمايىسىدە چوڭ بولغان، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، خوتەن شەھىرىگە كېلىپ ئىمىننىياز ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ، تېبابەتچىلىك قىلغان. 1991 - يىلى 55 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ماخسۇر هاجى

ماخسۇر هاجى 1890 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ئاق ساراي يېزا قۇمباغ كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. 1898 - يىلدىن 1905 - يىلغىچە قاراقاش ناھىيىسىنىڭ گۇزە، كۆلبېشى مەھەللىسىدىكى دىنىي مەدرىستە ئوقۇپ ئەرەب، پارس، چاغاتاي تىللىرىنى ياخشى ئۆگەنگەن. 1905 - يىلدىن 1915 - يىلغىچە نەۋرە ئاكىسى مەشھۇر تېۋىپ توختى ئاخۇن ھاجىغا شاگىرت بولۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە بىلىملىرىنى ۋە ئەمەلىيەت بىلىملىرىنى ھەم دورىگەرلىك ئىلمىنى پۇختا ئۆگەنگەن. 1915 - يىلدىن باشلاپ ئۆزى مۇستەقىل ھالدا قاراقاش ۋە گۇما ناھىيىلىرىنىڭ زاڭگۇي، مۇجا، پىيالما، دۇۋا، ئۇلۇغئاتا قاتارلىق يېزا - كەنتلىرىدە داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1948 - يىلى ئەرەبىستانغا چىقىپ ھەج قىلىپ كېلىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، پاكىستاندا بىر يىل ئەتراپىدا تۇرۇپ، بىر تەرەپتىن داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن، رايونىمىزدا كەمچىل بولۇۋاتقان بىر قىسىم يەككە دورىلارنى يىغىش - توپلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، قايتاشتا نۇرغۇن يەككە دورىلارنى يۆتكەپ كەلگەن ھەم بۇ دورىلارنىڭ بىر قىسمىنى تېرىپ ئۆستۈرۈپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورىلىرىنىڭ كەمچىل بولۇشىدەك بوشلۇقنى تولدۇرغان. 1954 - يىلدىن

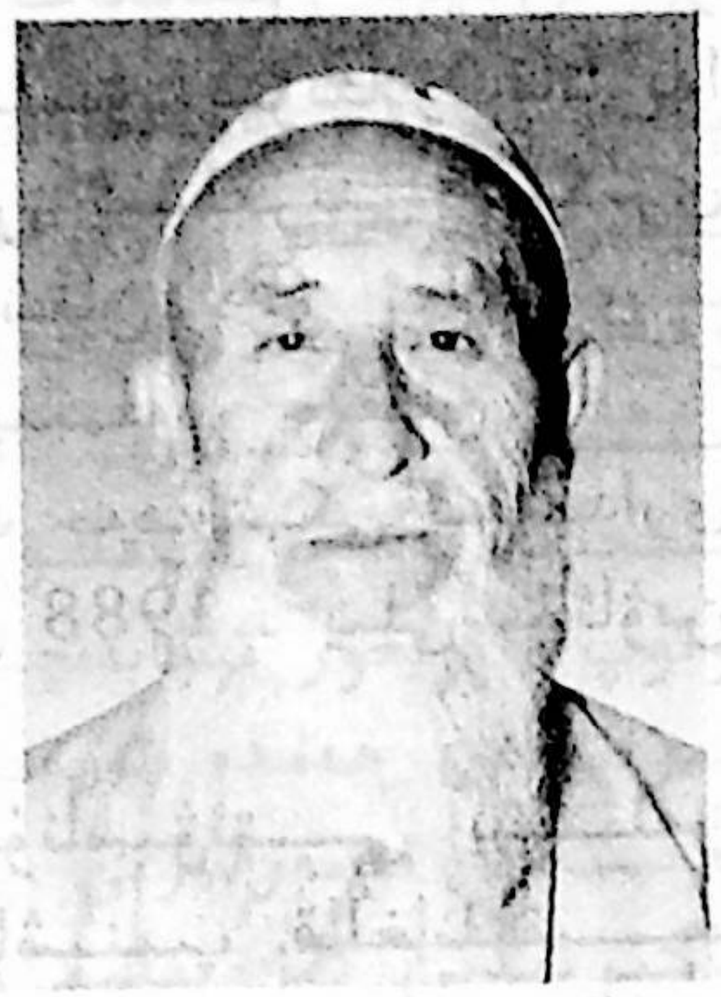
1978 : يىلغىچە قاراقاش ناھىيە ئاقساراي يېزىلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1978 - يىلدىن باشلاپ قاراقاش ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىدا ئاساسلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا ماڭسۇر ھاجى بىر تەرەپتىن دورا تېرىپ ئۆستۈرۈش ۋە تاغلىق رايونلاردىن دورا يىغىش ئىشلىرىغا بۇاستە قول تىقىپ ئىشلەپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك يەككە دوراللىرىنىڭ يېتىشمەسلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن شىپالىق ئۇنۇمى يۇقىرى ئاددىي رېتسېپلار ئارقىلىق كېسەل داۋالاپ، جىنسىي ئاجىزلىق، بالىياتقۇ راكى، تېرە كېسەللىكلىرى، بالىلار كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرى، بەش ئەزا كېسەللىكلىرى، نېرۋا كېسەللىكلىرى، نەپەس سىستېمىسى ۋە ھەزىم قىلىش سىستېمىسى كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ قىزغىن ئالقىش - ساداسىغا ئېرىشكەن.

ماڭسۇر ھاجى قاراقاش ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىدا 10 يىلدىن ئارتۇق ئىشلىگەندىن كېيىنمۇ، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي، كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاشتىكى ئۇزاق يىللىق تەجرىبىلىرىنى، تەجرىبىدىن ئۆتكەن شىپالىق رېتسېپلارنى توپلاش - رەتلەش ھەم شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. ئۇ شاگىرت تەربىيىلەشكە ئىزچىل ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن كېرىم ھاجى، ئابدۇجاپپار ئاخۇن ھەمدە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىدىن مەمەت ئىمىن ھاجى، مەمەت سالى ھاجى، مەمەت سىدىق ھاجى قاتارلىق بەش ئوغلى تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. ئۇ تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن شاگىرتلار، ھەر قايسى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىلىرىدا

ئاساسلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ ئىشلىمەكتە.

ماڭسۇر ھاجىغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى ئىقتىدارى ۋە خىزمەتتىكى زور تۆھپىلىرىگە ئاساسەن، 1978 - يىلى مۇدىر ۋەزىپىسىدىن ئۇنۇمانى بېرىلگەن. ماڭسۇر ھاجى پۈتۈن ئۆمرىدە 73 يىل تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان، 1988 - يىلى 8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ئاقساراي يېزا قۇمباغ كەنتىدە كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 98 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ ھايات ۋاقتىدا 5 -، 6 -، 7 - نۆۋەتلىك قاراقاش ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى ھەم 10 - نۆۋەتلىك ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولغان.

ئەيسا ھاجى

پېشقەدەم تېۋىپ ئەيسا ھاجى 1906 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ماڭلاي يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. 1911 - يىلىدىن 1920 - يىلىغىچە ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1921 - يىلىدىن 1926 - يىلىغىچە مەدرىسته ئوقۇپ ئەرەب تىللىرىنى پۇختا ئۆگەنگەن. 1927 - يىلىدىن 1932 - يىلىغىچە تېۋىپ ئەخمەت خەلىپە ھاجىغا شاگىرت بولۇپ ئۇيغۇر تېبابىتى نەزەرىيە ئىلمى ۋە دورىگەرلىك ئىلمىنى پۇختا ئىگىلىگەن. 1932 - يىلىدىن باشلاپ قاراقاش ۋە گۇما ناھىيىلىرىدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەيسا ھاجى 1955 - يىلى پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا قاراقاش ناھىيىسىدە قۇرۇلغان كوللېكتىپ داۋالاش ئورنىدا ئاساسلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ ئىشلىگەن. 1965 - يىلى قاراقاش ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىگە يۆتكىلىپ 1978 - يىلىغىچە بۇ دوختۇرخانىدا مەسئۇل دوختۇرلۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. بۇ مەزگىللەردە ئەيسا ھاجى بىر تەرەپتىن تاغلىق رايونلاردىن دورا يىغىش، دورا تېرىپ ئۆستۈرۈش ئىشلىرىنى قىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەت يەككە دوربىلىرىنىڭ كەمچىل بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن كېسەل داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، ئاددىي نۇسخىلار ئارقىلىق يۇرەك قان تومۇر

كېسەللىكلىرى، نېرۋا كېسەللىكلىرى ۋە ھەزىم سىستېما كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

ئەيسا ھاجى 1978 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇ دوختۇرخانىدا 10 يىلدىن ئارتۇق ئاساسلىق تېۋىپلار قاتارىدا ئىشلەپ، دوختۇرخانىنىڭ تېببىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، بىر قانچە شاگىرت تەربىيىلەپ چىققان.

ئەيسا ھاجىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى ئىقتىدارى ۋە خىزمەتتىكى مول تۆھپىسىگە ئاساسەن 1988 - يىلى مۇئاۋىن مۇدىر ۋاراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگەن.

ئەيسا ھاجى ياشىنىپ قالغانلىق مۇناسىۋىتى بىلەن ھېسىيگە چىققان بولسىمۇ، لېكىن ياشىنىپ قالغانلىقىغا قارىماي ئائىلىسىدە كېسەل كۆرۈش ۋە ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئەمەلىي تەجرىبىلىرىنى ۋە تەجرىبىدىن ئۆتكەن رېتسېپلارنى توپلاش، رەتلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئەيسا ھاجى 2000 - يىلى 1 - ئايدا 94 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

توختاجى غولجا

توختاجى 1870 - يىلى قاراقاش ناھىيە بازىرىنىڭ گۈزە دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە قەدەم قويغاندىن كېيىن قاراقاش بازىرىدىكى مەدرىسلەردە ئوقۇپ دىنىي ئىلىم ئۆگەنگەن ھەمدە ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى بىر قەدەر پىششىق ئىگەللىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن قاراقاش ناھىيىسىدىكى شىنجاڭ بويىچە ئاتاقلىق تېۋىپ ئىمىن ھاجى يېڭىجانىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن ھەمدە ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى پىششىق ئۆگەنگەن. ئىمىن ھاجىمۇ شاگىرتىدىن ئۆز بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئايىماي كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەتكەن. شۇنىڭ بىلەن توختاجىدا بىر قەدەر يۇقىرى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارى يېتىلىپ، قاراقاشتىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن خوتەن ۋىلايىتىدە كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلاردىن بولۇپ قالغان (بەزى تېۋىپلارنىڭ تەرجىمھالىنى سۈرۈشتۈرگەندە «قاراقاشتىكى توختاخۇن ئىسىملىك تېۋىپتىن ئۆگەنگەن» دەپ تونۇشتۇرۇلغان بولۇپ، بۇ ئېھتىمال دەل مۇشۇ توختاجى بولۇشى مۇمكىن. — ئاپتوردىن)

توختاجىنىڭ داۋالاش تەجرىبىسى مول بولۇپ، بولۇپمۇ قان تومۇر كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرى ۋە بالىلار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم قازانغان، خەلق ئاممىسىنى كېسەل ئازابىدىن خالىي قىلىش ئۈچۈن زور تۆھپە قوشقان.

ئۇ ئىز باسار يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ماڭسۇر

هاجى (بىر نەۋرە ئىنىسى)، پاسار ئاخۇن قاتارلىق تەۋپىلارغا ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئۆگىتىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى ئەۋلادمۇ - ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

توختاجى 1940 - يىلى سەئۇدى ئەرەبىستاندا 70 يېشىدا قازا قىلغان.

مۇھەممەد ئاخۇن

مۇھەممەد ئاخۇن 1876 - يىلى خوتەن قاراقاش بازار ئىچىدىكى ئاتاقلىق تېۋىپ تۇرسۇن ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1930 - يىللارنىڭ باشلىرىدا قاغىلىققا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ، ئۇيغۇر تېبابىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۇ، كىچىكىدىن باشلاپ تېبابەت ئىلمىگە ئىشتىياق باغلاپ، دادىسى تۇرسۇن ئاخۇنۇم ۋە يەكەنلىك مەشھۇر تېۋىپ ئەيساخاندىن تېببىي ئىلىم ئۆگەنگەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر تېبابىتى تاشقى كېسەللىك ۋە بالىلار بۆلۈم كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. كېسەللەرگە بولغان كۆيۈمچانلىقى، داۋالاشتىكى ماھارىتى بىلەن خەلق ئارىسىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان. 1975 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

يۇسۇپ هاجى

يۇسۇپ هاجى داڭلىق تېۋىپ كەنجى ئاخۇنۇنىڭ بىر قورساق ئاكىسى بولۇپ، ئۆزىنىڭ يۇقىرى بىلىم سەۋىيىسى ۋە مول داۋالاش تەجرىبىسى بىلەن قاراقاش ناھىيىسى تەۋەسىدىلا ئەمەس، بەلكى گۇما، خوتەن ناھىيىسى تەۋەلىكىدىمۇ نامى چىققان. ئۇنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى قاچان، كىمدىن ئۆگەنگەنلىكى نامەلۇم، ئەمما ئۇنىڭ نامى كەڭ تارالغانلىقى ئۇچۇن، ئۇنىڭ ئۆيىگە تەرەپ - تەرەپلەردىن كېسەل كېلىپ داۋالىناتتى. ئۇ بەزى ئېغىر كېسەللەرنى ئۆيىدە ياتقۇزۇپ داۋالايتتى. مىجەزى چۇسراق كىشى بولۇپ، كىشىلەرنى ھەمىشە كېسەلگە سەل قارىماسلىققا دەۋەت قىلاتتى ياكى سەل قارىغان كىشىلەرگە «كېسەلنى ۋاقتىدا داۋالاتماي مۇشۇنداقمۇ ئېغىر يېتىپ قالغۇلۇقمۇ» دەپ ئاچچىق قىلغاچ كۆيۈنۈپ داۋالايتتى.

يۇسۇپ هاجى ئۆزى ئېگىز ئوۋ خۇمار كىشى بولۇپ، قارچىغي كۆتۈرۈۋېلىپ، ئاتلىق يۇرۇپ ئوۋ ئوۋلايتتى. بەزىدە دورا - دەرمەكلىرىنى ئېتىغا ئارتىپ گۇما ناھىيىسىنىڭ پىيالما، دورا قاتارلىق جايلىرىغا بېرىپ، كېسەل داۋالىغاچ، ئوۋ خۇمارىنى چىقىرىپ كېلەتتى. ھەر قېتىم ئۆيدىن چىقىپ، كەتسە 15 — 10 كۈنلەردە قايتىپ كېلەتتى. ئۇ يەل كېسەللىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولغاچقا، يۇسۇپ هاجى كېسەل داۋالاشقا ماڭىدىغان پەيتلەردە كىشىلەر كېسەللەرنى چاچاپتا يانتۇزۇپ يول بويىغا ئېلىپ چىقىپ، ئۇنى ساقلاپ كېسىلىنى كۆرسىتىپ دورا ئالاتتى.

يۇسۇپ هاجى ئۆز ئىنىسى كەنجىئاخۇنۇمنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلەش بىلەن بىرگە، پۇچاقچى يېزىسىدىن ئەخمەتخان هاجى

قاتارلىق·كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئۆگەتكەن.

يۈسۈپ ھاجى 1948 - يىلى ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى بولغان قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراسای يېزا قارا دۆڭ كەنتىدە 73 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۆز ھاياتىدا كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ئەۋلاد قالدۇرۇپ گۈللەپ ياشنىسى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان، بۈگۈنكى كۈندىمۇ كىشىلەر ئۇنىڭ نامىنى ياد ئەتمەكتە.

كەرىم ئاخۇن

كەرىم ئاخۇن 1870 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراسای يېزا ھاتتا كەنتىدە تېۋىپ ئۇيۇپ ئاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ تېبابەتچىلىكنى ئۆز دادىسىدىن ئۆگەنگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۆز يېزىسىدىلا ئەمەس، بەلكى قاراقاش ناھىيىسى تەۋەسىدىمۇ خېلى داڭلىق تېۋىپ بولۇپ تونۇلغان بولۇپ، قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ياۋا، قوچى، كۇيا يېزىلىرىدىن كېلىپ كېسەل كۆرسىتىپ داۋالىنىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن. ئۇ كېسەللەرنى ئادىدىي ئۇسۇللار، يەرلىكتىن چىقىدىغان خام دورىلار بىلەن داۋالىغان، مەسىلەن، ئېغىز ئاغرىقىغا مۇزا بىلەن قارا ھېلىيىلە بۇيرۇش، جاراھەتلەرگە ئاق لەيلى چېپىش دېگەندەك. دورا قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ھۇماما، كاسىنە، شومشا، ئىسپىغۇل، بەدىيان، بادرەنجى بويا قاتارلىق دورىلارنى ئۆزى تېرىپ ئۆستۈرگەن. ئۇ كېسەللەرنى ئەنە شۇنداق چىقىمسىز، ئادىدىي ئۇسۇلدا داۋالىغاچقا، كىشىلەر ئۇنى «كەرەم ئاخۇن مۇت[1]» دەپ ئاتاشقان.

تۇرسۇنىياز ئاخۇن كەرىم ئاخۇننىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى بولۇپ (ئۇنىڭ ئالدىدىكى 14 قېرىندىشى ئۆلۈپ كەتكەن). ئۇنى تۇرۇپ قالسۇن دەپ ئىسمىنى تۇرسۇنىياز قويغان ھەمدە كىچىكىدىن باشلاپ ئۆزىگە ئەگەشتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە تەجرىبىلىرىنى ئۆگەتكەن. ئۇ تۇرسۇنىياز ئاخۇنغا كىشىلەرنىڭ تومۇرىنى تۇتقۇزۇپ كۆزەتكەن ھەمدە توغرا

---

① ھەقسىز دېگەن مەنىدە.

بولمىغان تەرەپلىرىنى كىشىلەر ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئېيتىپ بەرگەن. كېرەم ئاخۇن ئوغلى تۇرسۇنىنىياز ئاخۇنغا ئەنە شۇنداق ئۆگەتكەن.

كەرىم ئاخۇن قازا قىلغاندىن كېيىن (1955 - يىلى 85 ياشتا قازا قىلغان) تۇرسۇنىنىياز ئاخۇن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىشقا كىرىشكەن. ئۇ دادىسى تېرىپ كەلگەن دورا ئەشيالارنى تېرىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، خام دورا مەنبەئىنى ئۇزۇپ قويمىغان. دادىسىنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە بۆھران مەزگىلىدىكى كېسەللەرنى تۇتمىغان. ئادەتتىكى تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى ئاددىي دورىلار بىلەن داۋالاپ كىشىنەرنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولۇپ كەلگەن. ئۇ گەرچە 85 ياشلارغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ساغلام ھالدا كېسەل داۋالاپ كەلمەكتە.

روزئاخۇن دوختۇر

روزئاخۇن 1878 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ماڭلا يېزا قارالا كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغان ھەمدە داڭلىق تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئۆگىنىش ۋە سایاھەت ئىستىكى بىلەن چەتئەلگە چىقىپ، ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئىتالىيە، لوكسىنبورگ قاتارلىق دۆلەتلەردە 20 يىلدەك تۇرۇپ، ئۇ دۆلەتلەرنىڭ ئىلىم، مەدەنىيەت ئىشلىرى بىلەن تونۇشقان ھەمدە غەرب تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. چەتئەلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆز يېزىسىدا تۇرۇپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، يۇرتداشلىرىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، داۋالاش كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە قاتنىشىپ، پۈچاقچى يېزىسىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە دورا دەرمەكلىرىنى پاي قىلىپ قوشۇپ كىرىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكىنى بىرلەشتۇرۇپ داۋالاش ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. 1966 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن 1968 - يىلىغىچە دېھقانچىلىق قىلغاچ، يوشۇرۇن ھالدا كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1968 - يىلىدىن تاكى قازا قىلغاندا قەدەر (1979 - يىلى 101 ياشتا ئۆز يۇرتىدا قازا قىلغان)، كەنت قوشۇمچە كىرىمى ھېسابىدا ئايرىلىپ چىقىپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كىشىلەرنىڭ داۋالىنىش، ساقلىقنى ساقلاش

ئېھتىياجىنى قاندۇرغان.

روزئاخۇننىڭ ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، بەزى ئېغىر كېسەللەرنى قان ئېلىش، ھىجامەت قويۇش ئارقىلىق داۋالاپ ساقايتىپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ قان ئالىدىغان تومۇرلارنى ناھايىتى پىششىق بىلەتتى. زەيقۇلنەپەس (دەم سىقىلىش) گە ئوخشاش كېسەللەرنى دورا بىلەن داۋالاپ ئۇنۇمى بولمىغاندا تىلنىڭ ئاستىدىكى كۆك قان تومۇرلاردىن قان ئېلىپ داۋالايتتى. نۇقرەس، مۇپاسىلنى داۋالاشتا پۇتتىكى ساپان تومۇرىدىن قان ئالاتتى. زاتىل، كىزىك قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتىمۇ كۆپىنچە قان ئېلىپ داۋالايتتى. سىماپ كۇشتى، پەرەل كۇشتى دېگەن دورىلارنى تەييارلاپ ئىشلىتىش تېخنىكىسىغا يۇقىرى بولۇپ، راك، سىبلىس، ئاناسۇر، يانىش قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۇنۇم قازانغان. روزىئاخۇن دوختۇر شاگىرد تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئابدۇكېرىم ھاجى، ئەمەت مىراۋۇدۇن، تۇرسۇنىياز ئاخۇن قاتارلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ، ئۇلارنى سەپكە قوشقان.

روزئاخۇن دوختۇرنىڭ داۋالاش جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىغا قوشقان تۆھپىسى ھېلىھەم قاراقاش ناھىيىسىدىكى خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن ياد ئېتىلمەكتە.

ئاكا - ئۇكا تېۋىپ ئەخمەت ھاجى، يۇسۇپ ئاخۇن ۋە رەجەپ ئاخۇن

مەرھۇم ئەخمەت ھاجى، يۇسۇپ ئاخۇنۇم ۋە رەجەپ ئاخۇن (دوختۇر) قاراقاش ناھىيىسىدە ئۆتكەن داڭلىق تېۋىپلارنىڭ بولۇپ، بىر قورساق قېرىنداشلاردىن. ئۇلارنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە قابىلىيىتى، تېببىي ئەخلاق، پەزىلىتى كىچىك پېئىل، قانائەتچانلىقى ۋە قاراقاش خەلقىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ساقلىقنى ساقلاپ گۈللەپ ياشنىشىغا قوشقان تۆھپىسىنى كىشىلەر ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمايدۇ. بۇ تېۋىپلار ئەسلى قاراقاش ناھىيە بازىرىنىڭ چاسا دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. كېيىن تۇرمۇش ئېھتىياجى بىلەن ھازىرقى قاراقاش بازىرىغا قاراشلىق سېرىق مەھەللىسىگە كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان.

ئەخمەت ھاجى بالىلارنىڭ چوڭى بولۇپ، كىچىكىدە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئىگىلىگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆز يۇرتىدىكى داڭلىق تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 19 - ئەسىرنىڭ 20 - يىللىرىنىڭ باشلىرىدا ئۇستازنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ سەئۇدى ئەرەبىستانغا ھەجگە بارغان. بۇ دەل 1 - جاھان ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلىرى بولغاچقا، ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقىدا يۇرتىغا قايتالماي، سەئۇدى ئەرەبىستانى، ھىندىستان ھەمدە كەشمىر قاتارلىق جايلاردا بىر نەچچە يىل تۇرۇپ قالغان. ئۇ بۇ جەريانداا سودا - سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كۆن ئۆتكۈزگەچ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تېخىمۇ پىششىقلىغان. 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدا قايتىپ كېلىپ،

قاراقاش بازىرىدا (چاسادا) تېۋىپلىق دوكتۇرى ئېچىپ، ئىنسانلارنى بىلەن تېبابەتچىلىك قىلغان. 1964 - يىلى سىرتقا مەھەللىسىگە كۆچۈپ چىقىپ دېھقانچىلىق قىلغاچ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرغان. ئۇ ھەر تۈرلۈك كېسەللەرنى ئاددىي ئۇسۇل ۋە دورىلار ئارقىلىق داۋالىغان. قاراقاشنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كېشىلەر كېلىپ كېسىلىنى كۆرسىتىپ داۋالانغان.

ئەخمەت ھاجى 1979 - يىلى 85 يېشىدا سېرىق مەھەللىسىدە قازا قىلغان.

رەجەپ ئاخۇن بۇ ئۇچ بىر تۇغقان تېۋىپنىڭ كىچىكى بولۇپ، ئۇنىڭ ئەينى زامانىدىكى كۆپ قىرلىق بىلىم ئىگىسى ئىكەنلىكى، تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە قابىلىيىتىگە ئاساسەن، كىشىلەر ئۇنى «رەجەپ ئاخۇن دانا» دەپ ئاتىغان.

رەجەپ ئاخۇن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك، دورىگەرلىك جەھەتتە يېتىشكەن تېۋىپ بولۇپلا قالماي، يەنە غەرب تېبابەتچىلىكىنىمۇ ئىلمىدىنمۇ خەۋەردار بولۇپ، بەزى ئېغىر كېسەللەرگە ئۇكۇلمۇ سالاتتى. مۇشۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، ئۇنى توخۇلا يېزىسىدىكى داڭلىق تېۋىپ بارات ھاجىمدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن دەپ پەرەز قىلىش مۇمكىن (بارات ھاجى تۇنجى بولۇپ قاراقاش خوتەن شەھىرىگە غەرب تېبابەتچىلىك تېخنىكىسى ۋە دورا - ئوكۇللىرىنى كىرگۈزگەن). ئۇ ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىغا پىششىق بولۇپ، مۇشۇ تىللاردىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەردىن «مىزانى تىپ»، «مەخزىنىل ئەزەم» قاتارلىقلارنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ داۋالاش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن.

ئۇ 1964 - يىلىغا قەدەر قاراقاش بازىرىدا (چاسادا) ئاكسى بىلەن بىرگە تېۋىپلىق دوكتۇرى ئېچىپ، تېبابەتچىلىك قىلغان. 1964 - يىلى قاراقاش بازىرىغا قاراشلىق سېرىق مەھەللىسىگە كۆچۈپ چىقىپ ئولتۇراقلاشقان ھەمدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ تومۇر تۇتۇش، كېسەللەرگە دىئاگنوز

قويۇش ئىقتىدارى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، تومۇر ئارقىلىق كېسەل كۆرسەتكىلى كەلگەن كىشىلەرنىڭ قاچان، نېمە ئىستېمال قىلغانلىقىغا قەدەر پەرەز قىلىپ، كېسىلىگە دىئاگنوز قويالىغان. ئېغىر، جاھىل كېسەللىكلەرگە، جۇملىدىن زاتىلچەبىنگە ئوخشاش كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتىمۇ بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتە يۇرت ئىچى - سىرتىدا نامى تارالغاچقا، جاي - جايلاردىن كېلىپ كېسەل كۆرسىتىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن. رەجەپ ئاخۇن ئۆمۇر بويى ئۆيلەنمىگەن، ناھايىتى شوخ، قانائەتچان كىشى بولۇپ، كىشىلەرگە ئەتە - ئاخشاملىرى «مىڭ بىر كېچە» ھېكايىلىرىنى، شەيخ سەئىدنىڭ كىتابلىرىدىكى ھېكايىلەر ۋە باشقا ھېكايە - چۆچەكلەرنى سۆزلەپ بەرگەن. ئەپسۇس بۇ داڭلىق تېۋىپ كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى «دانا» كىشى 1972 - يىلى 68 يېشىدا قاراقاش بازىرىنىڭ سېرىق مەھەللىسىدە قازا قىلغان.

يۇسۇپ ئاخۇن بۇ ئۇچ بىر تۇغقانىنىڭ ئوتتۇرانچىسى بولۇپ، 80 - يىللارنىڭ باشلىرىدا قازا قىلغان. ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ قاراقاش بازىرىنىڭ چاسا ۋە قاراقاش بازىرىغا قاراشلىق سېرىق مەھەللىسىدە تېبابەتچىلىك قىلغان. يۇسۇپ ئاخۇنۇم كېسەل داۋالاشتا يەرلىك دورىلارنى ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇپ، تاۋۇز شاپىقى، سېمىز ئوت، ئوغرى تىكەن دېگەندەك دورىلارنى كۆپ ئىشلىتەتتى. ئىشلەتكەن دورىلىرى تېز ھەم ياخشى ئۇنۇم بېرەتتى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى داۋالاش ئۇسۇللىرى خەلق ئارىسىدا ھازىرمۇ قوللىنىلىپ كەلمەكتە.

كەنجى ئاخۇن

كەنجى ئاخۇن قاراقاش ناھىيىسىدە ئۆتكەن داڭلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ، 1882 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراسای يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ بالىلارنىڭ كىچىكى بولغاچقا، دادىسى ئەخمەت خەلىپە ھاجى ئۇنىڭغا «كەنجى ئاخۇن» دەپ ئىسىم قويغان ھەمدە ئۇنى تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن، كەنجى ئاخۇن دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، ئاكىسى يۈسۈپ ھاجىمنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك، دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەندىن كېيىن، ئۆز يېزىسى ۋە قاراقاش ناھىيىسى تەۋەسىدە تېبابەتچىلىك قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە قاتنىشىپ، دورا - دەرمەكلەرنى پاي سېلىپ قاراسای يېزىسىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلەر ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرىپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1962 - يىلى 80 ياشتا قاراسای يېزىسىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

كەنجى ئاخۇننىڭ داۋالاش تەجرىبىسى ناھايىتى مول بولۇپ، يەل تۇرۇپ قالغان كېسەللەرنى، تۇرلۇك جاراھەتلەرنى سىماپ تەركىبلىك دورىلار بىلەن داۋالاپ ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلغان. ئەينى زاماندا بىر كىشىنىڭ غول قىسمىدا چوڭ جاراھەت پەيدا بولۇپ، يىرىڭداپ كەتكەن، كەنجى ئاخۇن كېسەلنى تەپسىلىي تەكشۈرگەندىن كېيىن سېسىغان گۆشنى كېسىپ ئېلىۋېتىپ، «كۇبرۇتى ئەھمەر (سىماپ، گۈڭگۇرت قاتارلىقلار بىلەن ياسالغان)» دەيدىغان دورىنى يەرلىك ئورۇنغا زىماد قىلىش بىلەن

ئىچىدىن دورا ئىچكۈزۈپ ساقايتقان. ئۇ يەنە ئاق كېسەل، بۇۋاسىل، ئۆسمە، تېرە كېسەللىكلىرى ۋە چىش كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتىمۇ مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ توخۇلا يېزىسى قاراتام كەنتىدە ئۆتكەن خوتەن ۋىلايىتى بويىچە تونۇلغان مەشھۇر تېۋىپ ئەخمەت خەلىپە ھاجى كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغاندا، كەنجى ئاخۇن، ئۇنىڭ كېسىلىنى كۆرگىلى قاراسايدىن كېلىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن بىر قانچە خىل خام دورىنى تاللاپ چىقىپ دورا تەييار قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، ئەخمەت خەلىپە ھاجى ساقايغان ھەمدە كەنجى ئاخۇنغا قايىل بولغان. كەنجى ئاخۇن كەمتەر، ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ كىتاب - ماتېرىيال ۋە قول يازمىلىرى ئۇ قازا قىلىپ كەتكەندىن كېيىن پەرسۇدە بولۇپ كەتكەن.

ژىلايەتخان

ژىلايەتخان 1889 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراسای يېزا ھۆپغۇل كەنتىدە تۇغۇلغان. دادىسى ھىدايىتۇللاخۇنۇم ئۆز زامانىسىدا قاراسای، ياۋا يېزىلىرىغا قازىلىق قىلغان. ئۇ ئوغلىنى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ ياخشى تەربىيىلىگەن. 16 يېشىدىن باشلاپ ئۇنى قاراسايدىكى داڭلىق تېۋىپ كەنجى ئاخۇنغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن شاگىرت قىلىپ تۇتقۇزۇپ بەرگەن. ژىلايەتخان ئۇستازىدىن بىر تەرەپتىن ئەرەب، پارس تىللىرىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ تېبابەتچىلىكنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە بىلىملىرىنى ئىگىلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىدە بىر قەدەر يۇقىرى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي ئىقتىدار يېتىلدۇرۇپ، مۇستەقىل ھالدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 60 - يىللاردىن 70 - يىللارنىڭ ئاخىرىغىچە كەنتنىڭ داۋالاش پونكىتىدا ئىشلەپ، خەلق ئامما‌سى ئارىسىدىكى تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە كىشىلەر ئارىسىدا بىر قەدەر كۆپ ئۇچرايدىغان داۋالاش قىيىن بولغان كېسەللىكلەردىن ئۆسمە، ئاق كېسەل، بۇۋاسىل، يەل خاراكتېرلىك تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە يۇقىرى ئۇنۇم قازانغان.

بولۇپمۇ سماپ تەركىبلىك دورا بىلەن راك كېسىلىنى داۋالاش ئۇنۇمى خېلى يۇقىرى بولۇپ، جاي - جايلاردىن راك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان كىشىلەر كېلىپ داۋالانغان. بۇنداق كىشىلەرنىڭ بەزىلىرىنى ئۆيىدە ياتقۇزۇپ، ئالاھىدە داۋالاش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ داۋالىغان. يەنە ئۇنىڭ «ھەببى سالاتىن»

دەيدىغان دورىسى بىر قەدەر داڭلىق بولۇپ، يەل تۇرۇپ قالغان كېسەللەرنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم بەرگەن.

ۋىلايەتخان ناھايىتى مۇلايىم كىشى بولۇپ، بىمارلارغا قىزغىن مۇئامىلە قىلاتتى.

ۋىلايەتخان 1983 - يىلى 94 ياشتا قاراساي يېزىسىدا قازا قىلغان.

نۇرمۇھەممەت ئاخۇن

نۇرمۇھەممەت ئاخۇن 1887 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا باش ئۇرچى (جاي تېرەك) كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن ئۆز يېزىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ قۇناخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانىدا «مىزانى تىب»، «شىپايى قۇلۇپ» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، ئۇستازىنىڭ ئەمەلىي داۋالاش ۋە دورىگەرلىك تەجرىبىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىپ، ئۆزىدە بىر قەدەر ئۇستۇن ماھارەت يېتىلدۇرگەن. 25 ياشلارغا كىرگەندىن باشلاپ، ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، يۇرەك، ئۆپكە كېسەللىكلىرىنى گۇلاپ بىلەن، ئاياللار كېسەللىكلىرىدىن سەيلانى رەھمىنى مائۇل ئۇسۇل شەربەتلىرى بىلەن، ئىستىق كېسەللىكلىرىنى. ئەرەق دورىلىرى بىلەن داۋالاپ مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۇرۇپ، يۇرت ئىچىدە تونۇلغان. ئۇ ئۆيىدە كېسەل يانقۇزۇپ داۋالاش بىلەن بىرگە، تەكلىپكە بىنائەن قاراقاشنىڭ ھەر قايسى يېزىلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالىغاندىن باشقا، گۇما ناھىيىسىنىڭ پىيالما، دۇۋا، زاۋگۇي، مۇجى يېزىلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ شۇ يەردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇنىڭ كېسەل داۋالاش ئىشلىرى چەكلەنگەن بولسىمۇ، يەنە ئۆز يېزىسىدىكى كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ تەلىپىگە بىنائەن يوشۇرۇن كېسەل كۆرۈپ، دورا ياساپ ئۇلارنىڭ داۋالىنىش، ساقلىقنى ساقلاش ئېھتىياجىنى قاندۇرغان.

نۇرمۇھەممەت ئاخۇن 1973 - يىلى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن زاۋا يېزىسىدا 86 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇسۇپۇر ئاخۇن

ئابدۇسۇپۇر ئاخۇن 1889 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ توخۇلا يېزا قارا تام كەنتىدە مەشھۇر تېۋىپ ئەخمەت خەلىپە ھاجى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، دادىسىنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىشقا كىرىشكەن مەزگىللەردىمۇ كىتاب كۆرۈپ ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئۈزلۈكسىز بېيىتىپ بارغان ھەمدە ئائىلىسىدە كېسەل كارۋىتى تۇرغۇزۇپ، ئېغىر كېسەللەر ۋە يىراق جايلاردىن ئېلىپ كەلگەن كېسەللەرنى ياتقۇزۇپ داۋالاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن. ئۇ قولى ئوچۇق، سېخى كىشى بولۇپ، ئاجىز، قول ئىلكىدە يوق كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالىسا پۇل ئالمايتتى. ئۇنىڭ ئىستىقا، كېزىك، پالەچ كېسەللىرىنى داۋالاش جەھەتتىكى تەجرىبىسى مول ئىدى. شۇڭا كىشىلەر قاراقاشنىڭ ياۋا، قاراساي، قوچى يېزىلىرى ھەمدە گۇما ناھىيىسىنىڭ پىيالما، زاڭگۇي، موجى قاتارلىق جايلىرىدىن كېلىپ كېسەل كۆرسىتىپ، داۋالىنىپ كېتەتتى. 1956 - يىلى ئابدۇسۇپۇر ئاخۇن توخۇلا يېزىلىق شىپاخانا باشقۇرۇشىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە دورا ۋە مال - مۇلۇكلىرىدىن پاي قىلىپ، قوشۇپ، ئۇ يەردە تېۋىپلىق قىلغان. 1964 - يىلى 75 ياشتا قازا قىلغان.

ئابدۇسۇپۇر ئاخۇن مەمتىمىن ئاخۇن، مەمەت ئاخۇن دېگەن ئىككى ئوغلىنىمۇ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلەپ، ئۇلارنىمۇ خېلى قابىلىيەتلىك تېۋىپ قىلىپ يېتىشتۇرگەن. مەمتىمىن ئاخۇن

دادىسى بىلەن يېزا شىپاخانىسىدا ۋە قاراقاش بازىرىدا تېبابەتچىلىك قىلىپ 1999 - يىلى 80 ياشتا قازا قىلغان. مەمەت ئاخۇن دادىسى يېزا شىپاخانىسىدا ئىشلىگەنگە قەدەر دادىسى بىلەن بىللە تېبابەتچىلىك قىلغان. ئۇندىن كېيىن لەمپە دېگەن جايغا كۆچۈش ئائىلىسى قىلىنغاندىن كېيىن، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل تېبابەتچىلىك قىلىپ، بۇ يەردىكى دېھقانلارنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1997 - يىلى 70 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئەمەر ئاخۇن

ئەمەر ئاخۇن قاراقاش ناھىيىسىدە ئۆتكەن داڭلىق تېۋىپ ئىمىن ھاجى (ئىمىن ھاجى دۆڭ) (1869 - يىلىدىن 1939 - يىلىغىچە ياشىغان) نىڭ ئوغلى بولۇپ، 1902 - يىلى قاراقاش بازىرىدا تۇغۇلغان. ئۇ ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن دادىسى ئىمىن ھاجىنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسىغا ئەگىشىپ بىر مەزگىل تېبابەتچىلىك قىلغان. كېيىن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ خەلق ئىچىدە نام قازانغان. 1956 - يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشكە قاتنىشىپ دورا ۋە سايمانلىرىنى پاي سېلىپ قاراقاش ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە (دورىۋار سودا ساتىيى) كىرىپ، ساۋۇر ئاخۇنۇم، پاسار ئاخۇنۇم، مەخمۇت ئاخۇنۇم قاتارلىق تېۋىپلار بىلەن تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى قانات يايدۇرغان. ئۇ بۇ جەريانىدا ئاساسلىق تېۋىپ سۈپىتىدە داۋالاش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلغان. 1960 - يىلى ئامبۇلاتورىيە ناھىيىلىك تېببىي دورا شىركىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، تېۋىپلار خام دورا ئەشيالارنى يىغىشقا بەلگىلەنگەن. ئەمەر ئاخۇن شۇ يىلى ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىگە يۆتكىلىپ 1962 - يىلىغىچە كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1962 - يىلى 6 - ئايدا

بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىگە قاتنىشىپ، 1965 - يىلى 3 - ئايغا قەدەر باش تېۋىپ بولۇپ ئىشلەپ، بىر تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، كېنزىك، تەپ، رىماتىزم قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم قازىنىپ، كەسپىداشلىرىنىڭ قايىللىقى ۋە خەلق ئامما‌سىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. 1966 - يىلى 5 - ئايدا نەپەس يولى كېسىلى سەۋەبىدىن 64 يېشىدا قازا قىلغان.

ئەمەر ئاخۇن نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي تەجرىبە جەھەتتە كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلاردىن بولۇپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى نام - شۆھرىتى ۋە داۋالاش خىزمىتىدىكى ئەمەلىي نەتىجىسىگە ئاساسەن، 1954 - يىلى 11 - ئايدا خوتەن ۋىلايىتىدىكى ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايون بويىچە سەھىيە سىستېمىدىكى ئىلغارلار يىغىنىغا قاتنىشىپ تەقدىرلەنگەن. 1962 - يىلى قەشقەردە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە سۆھبەت يىغىنىغا قاتنىشىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ تەۋەسىدىكى داڭلىق تېۋىپلار بىلەن بىلىم ۋە كۆز قاراش ئالماشتۇرۇش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولغان.

ئەمەر ئاخۇن قازا قىلغاندىن كېيىن ئوغلى مەمتىمىن قاسىم دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ھازىرغا قەدەر قاراقاش بازىرىدا تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

سايىت ئاخۇن

سايىت ئاخۇن 1893 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ پۇچاقچى يېزا باش قۇدۇقلا كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، خوتەن شەھىرىدىكى ئابدۇللا قاراجىغا تۆت يىل شاگىرت بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي داۋالاش جەھەتتە بىر قەدەر چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولغان. ئوقۇشتىن قايتقاندىن كېيىن 50 - يىللارنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئۆز يېزىسىنى مەركەز قىلىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭدىن كېيىن پۇچاقچى يېزىلىق دوختۇرخانىدا ئىشلەپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1963 - يىلى 70 يېشىدا قازا قىلغان.

سايىت ئاخۇن يۇرەك كېسىلى، ئىستىقا، ئاياللار كېسىلى (رەھمى)، زاتىل، رېماتىزىم قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. زاتىلنى قان چىقىپ داۋالاپ شۆھرەت قازانغان.

مەتتوختى ئاخۇن خاتىپ

مەتتوختى ئاخۇن خاتىپ 1897 - يى
ناھىيىسىنىڭ ئاقساراي يېزا تاقايدى كەنتىدە تۇ
ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ، ئەرەب،
ئىگىلىگەن. كېيىن قاراقاش ناھىيە سايۇاغ يېز
كەنتىدىكى تېۋىپ ئابلىتىپ مۇپتى ئاخۇنۇمدىن
100 ياش ئەتراپىدا قازا قىلغان) ئۇيغۇر تې
دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭدىن كېيى
بولۇشىمۇ مۇمكىن) خوتەن ناھىيىسىگە قاراش
يېزىسىنىڭ تايتاق دېگەن يېرىدىكى راشى
ئۇقۇمۇشلۇق سودىگەردىن تېبابەتچىلىككە ئائىت
- دەرمەكلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئۆگىنىپ ئاس
بىلەن بىرگە، تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئ
شۇغۇللانغان. 1960 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە ب
تەۋەسىدە تېبابەتچىلىك قىلىپ، ھەمكارلى
ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. 1963 - يىلدىن 966
شپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىش
يىلىدىن تاكى قازا قىلغانغا قەدەر (1982 - يىل
قىلغان) ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلە
خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللە
ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

مەتتوختى ئاخۇن تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى
بىرگە، ئاشقازان كېسەللىكلىرى، كېزىك،
كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئ
ئاقساراي بازىرىدا تېۋىپلىق دوكتۇرى ئېچ
دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇلئەزىز ئاخۇن

قاراقاش ناھىيىسىدە 20 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ كەڭ تېببىي بىلىمى، مۇكەممەل داۋالاش ئەمەلىيىتى، مول تەجرىبىلىرى ئارقىلىق كەڭ ئاممىغا تونۇلغان ھەمدە ئۇلارنىڭ چىن ئېتىقاد ۋە ھۆرمەت ھمايىسىگە سازاۋەر بولغان، تېبابەتچىلىك ئىشلىرىدا ئۇستادلىق رولىنى ئويناپ ئىز باسار شاگىرتلارنى يېتىشتۇرۇپ، كېيىنكى ئەۋلادلارغا قىممەتلىك مەنىۋى مىراسلارنى قالدۇرۇپ، ئۇنتۇلغۇسىز تۆھپىلەرنى يارىتقان، تېبابەتچىلىك خەزىنىسىگە بىر ئۆلۈش ھەسسە قوشقان بۇيۇك ھۆكۇمالىرىمىز بىلەن پەخىرلىنىشكە ھەقلىقمىز، ئەلبەتتە.

دىيارىمىز قاراقاشتا ياشاپ ئۆتكەن بەش بارماق بىلەن سانارلىق ئاشۇ پېشقەدەم ھۆكۇمالىرىمىزنىڭ بىرى مەرھۇم ئابدۇلئەزىز ئاخۇنۇمدۇر.

ئاتاقلىق خەلقپەرۋەر تېۋىپ، يېتۇك تېببىي تەرجىمان ئابدۇلئەزىز ئابدۇرېشىت 1905 - يىلى قاراقاش ناھىيە پۇرچاقچى يېزىسىنىڭ ئوتتۇرا پۇرچاقچى كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر موللا ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ دەسلەپكى ساۋادىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى تۇردى ئاخۇنۇمنىڭ دىنىي مەكتىپىدە چىقارغان. كېيىن تاغىسى تۇرسۇن ئاخۇن خەلىپەمنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇغان. ئۇ ئوقۇش داۋامىدا بىر تەرەپتىن ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن تۇرسۇن ئاخۇن خەلىپەمگە يېقىندىن

شاگىرت بولۇپ تېبابەتچىلىكنى ئىخلاس بىلەن تىرىشىپ ئۆگەنگەن. ئۇ 1925 - يىلىغا كەلگەندە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بويىچە مۇستەقىل كېسەل كۆرۈپ داۋالىيالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن. كۆپلىگەن بىمارلار ئۇنىڭ قولىدا شىپا تاپقان.

ئابدۇلئەزىز ئاخۇن قاراقاش ناھىيىسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپ بولۇپ، ئاساسلىقى، ئۆپكە مەنبەلىك يۇرەك كېسىلى، ئىستىقا، گېمرۇي، چالاش كېسىلى، جاھىل بەقەر، مېڭىگە قان چۈشۈش كېسىلى، پۇت - بەل ئاغرىقلىرى، سەرسام، زۇكام، نەزلە، بەزگەك كېسىلى، بەرەس (ئاق) قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاپ ساقايتىشتا شۆھرەت قازىنىپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. ئابدۇلئەزىز ئاخۇنىڭ داڭقى تارالغاندىن كېيىن، قاراقاش ناھىيىسىنىڭ يىراق - يېقىن يېزا - كەنتلىرىدىن بىمارلار كېلىپ داۋالىنىپ ساقىيىشقا باشلىغان، ھەتتا كىشىلەر ئات - ئۇلاغ ئېلىپ كېلىپ ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن ئۇنى يۇرت - مەھەللىلىرىگە ئاپىرىپ كېسەللىرىنى كۆرىستىپ ئەكىلىپ قويىشىدىغان بولغان.

ئابدۇلئەزىز ئاخۇن بولۇپمۇ يېتىم - يېسىر، تۇل خوتۇن، پېقىر - مىسكىن، يوقسۇل - بىچارىلەرنىڭ ھەقىقىي غەمخور دوستى ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ھەر قاچان، ھەر قانداق شارائىتتا ئۆز كۆڭلىدىن يۇقىرى تۇتۇپ مۇئامىلە قىلاتتى، تەكەببۇرلۇق جازىسىدىن خالى، تولىمۇ كەمتەر ئىدى، ئۇ ھەقىقىي ھۆكۈمالاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتنى، مۇلايىملىقنى، سىلىق - سىپايىلىقنى، راستچىللىق ۋە سەمىمىيلىكنى ئۆز ۋۇجۇدىغا چوڭقۇر سىڭدۇرگەن.

ئابدۇلئەزىز ئاخۇن كېسەل داۋالاشتا بىمارلارنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە، ئۇلارنىڭ ئۆز ئىگىلىكلىرىدىن تېپىلىدىغان، ئەرزان، يەرلىك دورىلار بىلەن قېتىرقىنىپ

(تېخنىكىغا كۆپرەك تايىنىپ) داۋالاپ، ھەم سالامەتلىكنىڭ ئەسلىگە كېلىشىگە كاپالەتلىك قىلاتتى، ھەم بىمارلارنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئاياپ قېلىش ئۇچۇن تىرىشاتتى، ئۇلارغا ئىقتىسادىي يۈك سېلىشنى خالىمايتتى، ئاز چىقىم بىلەن ئۇنۇملۇك داۋالاش ئېلىپ بارىتتى، ھەتتا زۆرۈر تېپىلغاندا بەزى بىمارلارنى ھەقسىز داۋالاپ، بىچارە دېھقانلار ئۇچۇن خالىس مۇلازىمەت قىلاتتى.

ئابدۇلئەزىز ئاخۇن مەشھۇر تېۋىپ بولۇپلا قالماستىن، تېببىي تەرجىمە ئىشلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ نەتىجە ھاسىل قىلغان يېتۈك تېببىي تەرجىمان. ئۇ پارس تىلىدىكى «شىپاھىلقۇلۇب (يۈرەكلەرنىڭ شىپاھى)» دېگەن چوڭ ھەجملىك تېببىي كىتابنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان (ھازىر بۇ كىتاب مەرھۇمنىڭ نەۋرىسى ئابدۇرازاق مۇھەممەدنىڭ قولىدا تەۋەرۈك يادىكار ۋە مەنىۋى بايلىق سۈپىتىدە ساقلانماقتا). ئۇ يەنە تېببابەتچىلىك قىلىش داۋامىدا ئۆزىنىڭ تەجرىبىسىگە، شۇنداقلا توپلىغان رېتسېپلىرىغا ئاساسەن «كۇللى دەردى شىپاھ (پۈتكۈل دەردلەرنىڭ شىپاھى)» دېگەن كىتابنى يېزىپ چىققان. كۆپ ئەپسۇس، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا بۇ كىتاب كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

ئۇ 1955 - يىلى پۈرچاقچى يېزا خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ مىللىي شىپاخانىسى (قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ئىلگىرىكى 8 - رايون شىپاخانىسى) غا تەكلىپ قىلىنىپ، 1965 - يىلىغىچە پۈرچاقچى يېزا خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ مىللىي شىپاخانىسىدا ئىشلىگەن. ئۇ بۇ جەريانداا بىر قىسىم شاگىرتلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن.

1965 - يىلى ئىنتايىن سول سىياسەتنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، «بۇزۇق ئۇنسۇر» دېگەن قالپاق كەيدۈرۈلۈپ، قاراقاش ناھىيىسىنىڭ تۇزلۇقئوتاغ دېھقانچىلىق مەيدانىغا سۈرگۈن

قىلىنىپ، 1967 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن. ئابدۇلئەزىز ئاخۇن قاراقاش ناھىيىسىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە 20 - ئەسىردىكى ئۇيغۇر مىللىي تېبابىتىگە ئاساس سالغۇچى ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرغۇچى پېشىۋا ھۆكۈمالار قاتاردا ئەبەدىي يادلىنىدۇ.

ھازىر ئۇنىڭ ئۇرۇق - جەمەتىدىن ياش، قېرى بولۇپ 12 نەپەر كىشى ئۇنىڭ ئۇلۇغۋار ئىشلىرىغا ۋارسلىق قىلىپ، جەمئىيەتتە مىللىي تېبابەت ۋە دوختۇرلۇق كەسپى بىلەن شۇغۇللانغاچقا، پۈتكۈل قاراقاش خەلقى ئۇلارنىڭ خىزمىتىدىن رازى بولماقتا.

سائادەت ئاخۇن

سائادەت ئاخۇن 1907 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا كۆلئېرىق كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئۆسمۈرلۈك دەۋرىگە قەدەم قويغاندىن كېيىن، ئۆز يۇرتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ دىنىي بىلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئىگىلىگەن. 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدىن 40 - يىللارنىڭ باشلىرىغىچە بۇخارا، پاكىستان، ھىندىستان قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، زىيارەت ۋە ئىلمىي پائالىيەتلەردە بولۇپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى بېيىتقان. 40 - يىللارنىڭ باشلىرىدا چەت ئەلدىن قايتىپ كېلىپ، ئۆز يۇرتىدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆز خەلقىنى كېسەل ئازابىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. بۇ مەزگىلدە ئۇ پاكىستانغا ئۈچ قېتىم مەشۇت ئېلىپ چىقىپ، ئۇنى دورا - دەرمەكلەرگە ئالماشتۇرۇپ كىرىپ، دورا قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلغان. 1956 - يىلى زاۋا يېزىسىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە دورا - دەرمەكلىرىنى پاي سېلىپ كىرىپ، بىر نەچچە نەپەر پېشقەدەم تېۋىپ بىلەن بىرلىكتە كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1958 - يىلى سولچىل لۇشيەننىڭ كاشىلىسى بىلەن ئامبۇلاتورىيىدىن چىقىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن تاكى قازا قىلغانغا قەدەر ئۆز

ئالدىغا تەۋىپلىق قىلىپ، زاۋا يېزىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا گۇما ناھىيىسىنىڭ مۇجى، دۇۋا قاتارلىق جايلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالىغان.

سائادەت ئاخۇن ناھايىتى يوۋاش، تىرىشچان ئادەم بولۇپ، توختىماستىن كىتاب - ماتېرىيال كۆرۈپ ئىزدىنەتتى. تومۇر تۇتۇش تەجرىبىسى بىر قەدەر مول ئىدى. مىزاج ئۆزگىرىشىگە بەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرى سىرتقى ئەمگەك ۋە غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن بولغاچقا، كۆپ دورا تۇتمىغانىدى، كۆپ ھاللاردا كىشىلەرگە خام دورا ئالدۇرۇپ ياكى خام دورىغا كېتەرلىك پۇلنى ئېلىپ، زاۋىدىن قاراقاش بازىرىغا پىيادە بېرىپ دورا سېتىۋېلىپ كېلىپ دورا تەييارلاپ بېرەتتى.

سائادەت ئاخۇن 1977 - يىلى 70 - ياشتا زاۋا يېزىسىدا قازا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرى ۋە خەلقىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن قوشقان تۆھپىلىرىنى ھېلىھەم كىشىلەر ئەسته ساقلىماقتا. ئۇنىڭ بىر قىسىم تېببىي كىتاب ۋە داۋالاش سايمانلىرىنى ئەتىۋارلاپ ساقلىماقتا.

جامال ئاخۇن

جامال ئاخۇن 1905 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا خۇمدان كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۇرلۇك دەۋرىدىن باشلاپ دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1925 - يىلىدىن باشلاپ زاۋا يېزىسىدىكى داڭلىق تېۋىپ قۇناخۇننى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. ئۇ بۇ جەريانىدا بىر تەرەپتىن پارس تىلىدىكى «مىزانى تىب» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن قۇناخۇنۇمنىڭ ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ، ئۆزىدە بىر قەدەر مول نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي ئىقتىدار ھازىرلىغان. 1945 - يىلىدىن ئېتىبارەن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىشقا كىرىشىپ يېزا تەۋەسىدە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى زاۋا يېزىسىدا خۇسۇسىي تېۋىپ - دورىگەرلەر پاي سىستېما بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيە قۇرغاندا جامال ئاخۇنمۇ دورا - دەرمەكلىرىنى پاي سىستېما ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ ساۋادەت ئاخۇن، سادىق ئاخۇن، تۆمۇر ئاخۇن، ئەمەت ئاخۇن، ئەخمەت ئاخۇن قاتارلىق تۆۋپىلار بىلەن بىرگە ئىشلەپ، تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ۋە قوشۇمچە كاسىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. 1959 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلغان. 1961 - يىلى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى قايتا تەشكىللەنگەندە جامال ئاخۇن يەنە ئامبۇلاتورىيىگە قايتۇرۇپ كېلىنىپ، 1966 - يىلىغىچە ئەمەت ئاخۇن قاتارلىقلار بىلەن بىرگە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن

شۇغۇللانغان. 1966 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن، جامال ئاخۇن يېزىلىق دوختۇرخانىغا قوشۇلۇپ، ئۇيغۇر تېبابىتى بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ تاكى 1984 يىلىغىچە داۋالاش ئىشلىرىنى قانات يايدۇرغان. جامال ئاخۇننىڭ ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاش ۋە تېخنىقچىلىق تەجرىبىسى مول بولۇپلا قالماستىن، دورا تونۇش، دورا ياساش ئىشلىرىغا پىششىق بولۇپ، بۇ جەھەتتە كەسىپداشلىرى ۋە ئاممىنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشكەن.

جامال ئاخۇن 1984 - يىلى 79 ياشتا قازا قىلغان. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى ئابلىكىم ئاخۇن زاۋا يېزىسىدا دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ ئۇنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ.

ئابدۇۋېلى ئاخۇن

ئابدۇۋېلى ئاخۇن 1915 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ قاراساي يېزا ھۆپىغۇل كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان. ئۇنىڭدىن كېيىن قاراقاشتىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن ئابدۇسۇپۇر ئاخۇنۇم، ئېيسا ھاجىملارنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ مەزگىلدە «مىزانى تىب»، «قارابادىن كەبىر» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن. 1955 - يىلىدىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك قىلىشقا باشلىغان. 60 - يىللاردا كەنتىنىڭ داۋالاش پونكىتى ۋە يېزا شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك قىلغان مەزگىللەردە ئۆيگە كەلگەن ئېسىللەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، قاراساي، ياۋا يېزىلىرىنىڭ بازارلىرىدا دۇكان ئېچىپ كېسەل داۋالاپ كەڭ ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. 1983 - يىلى 68 ياشتا ئۆز يۇرتىدا قازا قىلغان.

ئابدۇۋېلى ئاخۇن تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا خېلى مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپلا قالماي، يەنە پالەچ، شەقىقە، مۇپاسىل، ئىستىقا، ئاياللار كېسەللىكلىرى ۋە تۇرلۇك يەللىك جاراھەتلەرنى داۋالاشتا ياخشى ئۇنۇم قازانغان. مۇپاسىل، ئۇچقۇر يۇزىدىكى مۇدۇر چاقلارنى شاخەك قويۇپ داۋالىغان. ئۇچقۇر پاقىنى سوقۇپ ۋازىلىنغا ئارىلاشتۇرۇپ يەللەك جاراھەتلەرنى داۋالاپ ياخشى ئۇنۇم قازانغان. بۇغا مۇڭگۈزىنى كۆيدۈرۈپ، كۈلىنى ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ سىركىگە ئارىلاشتۇرۇپ چىشقا زىماد قىلىش ئارقىلىق، چىش ئاغرىقىنى داۋالاپ ساقايتقان. ئۇنىڭ بەزى داۋالاش تەجرىبىلىرىنى ھازىرمۇ پەرزەنتلىرى قوللىنىپ، يۇرت مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ كەلمەكتە.

مەخسۇت ئاخۇن

مەخسۇت ئاخۇن 1917 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ توخۇلا يېزا قاراتام كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن، ئېيسا ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، ئۇنىڭدىن نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئىگىلەپ، تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1982 - يىلى 65 يېشىدا توخۇلا يېزىسىدا قازا قىلغان. بۇ جەريانداا ئىككى يىل ئەتراپىدا توخۇلا يېزىلىق دوختۇرخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىدە ئىشلىگەن.

ئالىم ھاجى

ئالىم ھاجى ئىسىا ھاجىنىڭ ئىنىسى بولۇپ، 1916 - يىلى قاراقاش ناھىيىسى ماڭلاي يېزىسىنىڭ توققۇز گۇمبەز دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. 20 ياشقا كىرگۈچە دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇپ دىنىي بىلىم ئالغان. 20 ياشلارغا كىرگەندىن كېيىن ئاكىسى ئىسا ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئاكىسىغا يارەملىشىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە 1970 - يىلىغا قەدەر ئۆز كەنتىنىڭ بىرلەشمە داۋالاش گۇرۇپپىسىدا كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش ئىشلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، كەڭ دېھقانلار ئاممىسىنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشكەن. 1970 - يىلى بۇ گۇرۇپپا تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن، ئالىم ھاجى قاراقاش ناھىيە بازىرىغا كۆچۈپ كىرىپ، بازاردا داۋالاش ئورنى ئېچىپ، داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ھەر خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، پالەچ، نېرۋا، باش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم قازانغان. ئۇ ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمى ۋە تەجرىبىسىنى ئوغۇللىرىدىن ئابلىمىت ھاجى، مىجىت ھاجى، ئابلا ئاخۇن قاتارلىقلارغا ئۆگەتكەن. ئالىم ھاجى قازا قىلغاندىن كېيىن (1999 - يىلى 3 - ئايدا 83 ياشتا قازا قىلغان)، ئۇلار دادىسىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا ۋارسلىق قىلىپ ئۇنى داۋاملاشتۇرماقتا.

مەمەت ئاخۇن

مەمەت ئاخۇن 1916 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ تۇڭەت يېزىسىدا تېڭچاپ ئىسمايىل ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىك ۋاقتىدا ئۆز يېزىسىدىكى مەدرسىلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، كېيىن قاراقاش بازىرىدىكى داڭلىق تېڭچاپ ئەمەر ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلغان. 50 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ تۇڭەت يېزىلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىگە يۆتكەپ كېلىنگەندىن كېيىن تاكى 1979 - يىلىغا قەدەر شۇ بۆلۈمدە ئىشلەپ، ئۆز يېزىسىنىڭ كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان. 1979 - يىلى 63 ياشتا قازا قىلغان.

مەمەت ئاخۇن تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە قىچىشقاق، تەمرەتكە، مۇپاسىل كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم قازانغان. شاگىرىت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئابدۇرېشىت ئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى ئۆگەتكەن. ھازىر ئۇلار تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

مەمەت ئاخۇن دامولا ھاجى

مەمەت ئاخۇن دامولا ھاجى 1919 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ماڭلاي يېزا داخان كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. 1944 - يىلىغا قەدەر قاراقاش ۋە قەشقەردە دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇپ دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1944 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، ئىبراھىم قاتارلىق داڭلىق تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداا «مەغزىنىل ئىلاج» ، «قارابادىن كېبىر» ، «قارابادىن قادىر» ، «ئىكسىر ئەزەم» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى پىششىق ئوقۇپ ئۆزلەشتۇرگەن. 1963 - يىلى خوتەندە ئوردۇچە «مىزانى تىب» نى ئوقۇپ، ئۆزىنىڭ بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 1949 - يىلىدىن 1958 - يىلىغىچە خۇسۇسىي تېۋىپلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1958 - يىلىدىن 1978 - يىلىغىچە قاراقاش بازارلىق دوختۇرخانا ۋە قاراقاش بازار قارىمىقىدىكى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىدە ئىشلىگەن. 1978 - يىلىدىن 1988 - يىلىغا قەدەر قاراقاش ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسىدا ئىشلەپ كېسەل كۆرۈش، كېسەل دۇالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ كۆز كېسەللىكلىرى، پالەچ، ئىستىرخا كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى.

مەمەت ئاخۇن دامولا ھاجى 1990 - يىلى 71 ياشتا قازا قىلغان.

ئاتاۋۇللا ئىلى

ئاتاۋۇللا ئىلى 1919 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ماڭلاي يېزا داخان كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن، كېيىن ئاتىسى نۇرمۇھەممەت ئاخۇن ۋە ئەخمەت خەلىپە ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ بىر مەزگىل ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن كېرىيىگە بېرىپ ئەمەت ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. كېرىيىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىممىنىياز ئاخۇنۇمدىن داۋاملىق تۇرده تېبابەتچىلىكنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى بېيىتقان. ئارقىدىن قەشقەر كونا شەھەر ناھىيىسىگە بېرىپ، شاگىرت بولۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى مۇستەھكەملىگەن. ئۇ مۇشۇ جەريانلاردا «مىزانى يىب»، «تېببىي ئەكبەر»، «ئەلقانۇن»، «قارابادىن ئەزەم» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى چوڭقۇر ئۆگەنگەن ۋە تەتقىق قىلغان. قاراقاشقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆز ئۆيىدە كېسەل داۋالاشنى يولغا قويۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولغان. ئۇ پالەچ، بۆرەك كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ماتىدىل داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. كېسەل داۋالاشتا ماتىدىل ھايات، داۋائىي مىشكى، خېمىرى ئەۋرىشىم، مەجۇنى ئازاراقى، ئايارەج پەيقىرا، ئايارەج لوخانزىيا ۋە مائۇل ھەسەللەرنى كۆپ ئىشلىتەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا بەزى خاتىرىلەرنى قالدۇرغان بولۇپ، ھازىر ئايالى ۋە پەرزەنتلىرى پايدىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

ئاتاۋۇللا ئىلى 1994 - يىلى 75 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇكېرىم ھاجى

ئابدۇكېرىم ھاجى 1931 - يىلى 7 - ئايدا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ماڭلاي يېزا داخان كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. 1938 - يىلىدىن 1950 - يىلىغىچە ئۆز يېزىسىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1952 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە تاغىسى نىزامىدىن ئاخۇنۇم ۋە نۇرمۇھەممەت ئاخۇنۇمنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ «مىزانى تىب»، «تېببىي يۇسۇپ»، «تېببىي ئىلاج» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇپ، ئۆزىدە مول نەزەرىيىۋى بىلىم ھاسىل قىلغان. 1958 - يىلىدىن كېيىن ئەمەر ئاخۇن، ماڭسۇر ھاجى، مەمەت دامۇللا ھاجى قاتارلىق مەشھۇر تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك ئەمەلىيىتىنى ئۆگەنگەن. 1966 - يىلى 9 - ئايدا قاراقاش بازارلىق شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىگە يۆتكىلىپ 1978 - يىلغىچە بۇ بۆلۈمدە داۋالاش، دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1978 - يىلى قاراقاش ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتۇرىيىسى قۇرۇلغاندا ئامبۇلاتۇرىيىگە يۆتكىلىپ 1992 - يىلغا قەدەر ئىشلىگەن. 1992 - يىلى پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ھازىرغا قەدەر ئائىلىسىدە داۋالاش، دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغاچ، شاگىرت يېتىشتۇرۇۋاتىدۇ.

ئابدۇكېرىم ھاجى ئايالىار كېسەللىكلىرى، مۇپاسىل،

نۇقرەس، ئەرلەر كېسەللىكلىرى، سىبلىس (ئاقما)، ناسۇر قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاش ۋە ئۆتكۈر تەسىرلىك، زەھەرلىك، تېز ئۇنۇم بېرىدىغان دورىلارنى ئۆز تەلىپى بويىچە كۈشتە قىلىپ ئىشلىتىش، تونۇش، پەرقلەندۈرۈش، كەيپىياتى، خۇسۇسىيىتىنى بەلگىلەش جەھەتتە مول تەجرىبىگە ئىگە.

كىرەم ھاجى

كىرەم ھاجى 1913 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ئاقسارائ يېزا باش شتاچى كەنتىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە ئىشتىياق باغلاپ، يېقىن دوستى ماڭسۇر ئاخۇننى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىپ، ئۇنىڭدىن نەزەرىيەۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن. 1948 - يىلى ماڭسۇر ئاخۇن بىلەن ھەجگە بېرىپ، ھەجدىن قايتىش سەپىرىدە، پاكىستاندا بىر يىل ئەتراپىدا تۇرۇپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن خام دورىلارنى يىغىش، ساقلاش ئېلىپ بېرىپ، قايتىشدا نۇرغۇن خام دورىلارنى ئېلىپ كېلىپ، كېسەل داۋالاش جەھەتتىكى دورا كەمچىل بولۇش قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلغان. 1955 - يىلى يېزا شىپاخانىسىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرىپ، 1980 - يىلىغا قەدەر بۇ يەردە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1980 - يىلىدىن كېيىن ئاقساراي بازىرىدا تېۋىپلىق دوكتۇرى ئېچىپ، ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك قىلىش بىلەن بىرگە، قاراقاش ناھىيىسىنىڭ بىر قىسىم يېزا - بازارلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. 1991 - يىلى 78 ياشتا كېسەللىك مۇناسىۋىتى بىلەن ئاقساراي يېزىسىدا قازا قىلغان.

كىرەم ھاجى مۇپاسىل، جاھىل خاراكتېرلىك بۇۋاسىل قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتىكى تەجرىبىدىن ئۆتكەن رېتسىپلىرىمۇ بار ئىدى. ھازىر ئوغلى ئابدۇجىلىل كېرەم دادىسىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئاقساراي يېزىسىدا تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

ئابدۇرېشىت ئاخۇن دامولللا

ئابدۇرېشىت ئاخۇن 1919 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىگە قارايدىغان «گۈرۈچ ماكانى» دەپ ئاتالغان داراسكال دېگەن جايدا بىر ئۇقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا ئۆز يۇرتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغان، كېيىن 40 - يىللارنىڭ باشلىرىدا قەشقەرگە بېرىپ، مەدرىسە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى، ئەدەبىيات قاتارلىق ئىلىملەرنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداا ئۇ قەشقەردىكى داڭلىق تېۋىپلار نى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر مەھەل قاراقاش بازىرى ئىچىدە تېۋىپلىق قىلغان.

1966 - يىلىغىچە توخۇلا يېزىلىق شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلەپ، ئەمەلىي كېسەل، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. دوختۇرخانىدىن قايتىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇرېشىت ئاخۇن دامولللا 1983 - يىلى 1 - ئايدا 64 ياشتا داراسكالدا قازا قىلغان.

يۇسۇپ ئاخۇن

يۇسۇپ ئاخۇن 1927 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا كۆتىرەم كەنتىدە تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن، زاۋا يېزىسىدىكى تېۋىپ سائادەت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. بۇ جەريانداا (1966 — 1960) «ئىكسىر ئەزەم»، «دەستۇرۇل ئىلاج» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەن ھەمدە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن. 1966 - يىلىدىن 1970 - يىلىغىچە پۇچاقچى يېزىسىدىكى مۇھەممەت ئىمىن دامولللامنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن ئەمەلىي داۋالاش ۋە دورىگەرلىك تېخنىكىسىنى ئۆگىنىپ، ئۇزۇنىڭ ئەمەلىي، ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. 1970 - يىلىدىن ھازىرغا قەدەر تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

مۇھەممەتئىمىن دامۇللا

پىشقەدەم تېۋىپ مۇھەممەتئىمىن دامۇللا 1934 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ پۇرچاقچى يېزا، تۇغمەنئىبرىق كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. 1940 - يىلىدىن 1947 - يىلىغىچە ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەدرىستە ئوقۇپ، ئەرەبچە دىنىي كىتاب - ماتېرىياللارنى تەرجىمە قىلالايدىغان سەۋىيىگە يەتكەن. 1947 - يىلىدىن 1954 - يىلىغىچە قەشقەر شەھىرىدىكى دىنىي مەدرىستە بىلىم ئاشۇرۇش ئارقىلىق، ئەرەب تىلى سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇش بىلەن بىرگە، پارس تىلىنىمۇ پۇختا ئۆگەنگەن. 1954 - يىلىدىن 1958 - يىلىغىچە قەشقەر شەھىرىدىكى مەشھۇر تېۋىپ ۋە دورىگەر يۇسۇپ ھاجىغا شاگىرت بولۇپ، بىر تەرەپتىن «تېببىي ئەكبەر» ، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ۋە دورىگەرلىك توغرىسىدىكى كلاسسىك كىتابلارنى مەخسۇس دەرسلىك قىلىپ ئوقۇسا، يەنە بىر تەرەپتىن، داۋالاش ھەم دورىگەرلىك ئەمەلىيىتىنى ئۆگىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىقتىدارى جەھەتتە تەڭ يېتىلگەن. 1958 - يىلىدىن 1960 - يىلىغىچە ئۆز يۇرتىدا خۇسۇسىي تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، نۇرغۇنلىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، كەڭ بىمارلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

1960 - يىلى پۇرچاقچى يېزىلىق شىپاخانا يۆتكىلىپ، بۇ دوختۇرخانىدا ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كىشىلەرنىڭ تەرىپلىشىگە ئېرىشكەن. 1966 - يىلى ئۆز كەنتىگە قايتىپ، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1969 - يىلىدىن 1979 - يىلىغىچە قاراقاش

ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزا - بازارلىرىدا يۈرۈپ، سەييارە داۋالاش - دورىگەرلىك ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان، بۇ جەريانداا داۋالاش بىر قەدەر قىيىن بولۇۋاتقان مېنى، ئۆپكە، يۈرەك، ئاشقازان، بوغۇم قاتارلىق ئەزالارنىڭ ھەر خىل كېسەللىكلىرىنى ئۇنۇملۇك داۋالاپ، خەلق ئاممىسى ئىچىدە يۇقىرى ئىناۋەت ۋە ئابرويغا ئېرىشكەن. 1979 - يىلى 10 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ئۆز تەجرىبىسىدىن ئۆتكۈزگەن ئاددىي، تەننەرخى ئەرزان رېتسېپلىرى ئارقىلىق ھەر قايسى ئەزالارنىڭ ھەر خىل كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ساقايتىپ، زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئىز باسار تېۋىپلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، كۆپلەپ شاگىرت تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن.

تېۋىپ مۇھەممەتئىمىن دامۇللا ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمىنى بىلىم ئېلىش ۋە تېببابەتچىلىك ئىشلىرىغا بېغىشلاپ، 1985 - يىلى 3 - ئايدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 51 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇھەممەتئىمىن دامۇللا تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن شاگىرتلار خوتەن، قاراقاش قاتارلىق جايلاردا تايانچلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ ئىشلەپ كەلمەكتە. مەرھۇم قالدۇرۇپ كەتكەن رېتسېپلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ھازىرمۇ ھەر قايسى شىپاخانىلاردا ئاساسلىق رېتسېپ ئورنىدا ئىشلىتىلمەكتە.

مۇھەددىن غاپپار ھاجى

مۇھەددىن غاپپار ھاجى مۇدىر ۋراچ. 1947 - يىلى 11 - ئايدا قاراقاش ناھىيە زاۋا يېزا جايتېرەك كەنتىدە مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان. 1963 - يىلى قاراقاش ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز سىنىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، قاراقاشتىكى مەشھۇر تېۋىپ ئەيسا ھاجىغا شاگىرت بولۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1965 - يىلى 11 - ئايدىن باشلاپ ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا ھەر خىل يەرلىك دورىلارنى تېرىپ ئۆستۈرۈش، تاغلارغا چىقىپ دورا يىغىپ كىلىنكىدا ئىشلىتىش ئارقىلىق ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلغان ھەمدە دورا كەمچىل بولۇشتەك بوشلۇقنى تولدۇرۇپ سەھىيە تارماقلىرىنىڭ ۋە ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. 1978 - يىلى 11 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ مەرھۇم ئەمەت ھاجى، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، ئابدۇلھىمىت يۈسۈف ھاجى، غوجا باھاۋۇددۇن ھاجى قاتارلىق تېبابەت پېشۋالىرى بىلەن بىرگە ئىشلەش جەريانىدا نۇرغۇنلىغان ئەمەلىي بىلىم ۋە نەزەرىيە بىلىملىرىنى ئۆگەنگەن. بولۇپمۇ مەرھۇم ئابدۇلھىمىت يۈسۈف ھاجىدىن ئوردۇ، پارس تىللىرىنى، مەرھۇم ئىمىننىياز ئاخۇنۇمدىن دورىگەرلىك ۋە دورا تېخنولوگىيە ئىلمىنى مەخسۇس ئۆگەنگەن، شۇنىڭدەك سەھىيە نازارىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېچىلغان بىر نەچچە قېتىملىق بىلىم

ئاشۇرۇش كۇرسلىرىدا ئوقۇپ بىلىم ئاشۇرغان.
ئىچكى كېسەل بۆلۈمىدە تېۋىپلىق قىلغان مەزگىلىدە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، داۋالاش قىيىن دەپ قارالغان يۇرەك قان تومۇر كېسەللىكى، سوزۇلما كاناي يالليۇغى، رەئىشە، يۇرەك سانجىقى، قەنت سىيىش كېسەللىكى، نۇقرەس، بەرەس، ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق، سەرئى قاتارلىقلارنى نۇقتىلىق داۋالاپ نەتىجە يارىتقان ھەمدە بۇ ھەقتە بىر نەچچە پارچە ئىلمىي نەزەرىيىۋى ماقالىلارنى يېزىپ مىللىي تېبابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئالماشتۇرغان ھەم ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان. 1983 - يىلى دوختۇرخانا كەسپىي بۆلۈمىنىڭ مەسئۇللۇقىغا تەيىنلىنىپ، دوختۇرخانىنىڭ كەسپىي ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. 1983 - يىلىدىن 1987 - يىلغىچە خوتەن تېببىي مەكتەپ ئۇيغۇر تېبابەت كەسپى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئۇچ قاتار «ئۇيغۇر تېبابەت يەككە دورا ئىلمى»، «ئۇيغۇر تېبابەت مۇرەككەپ دورا ئىلمى»، «دورا تېخنولوگىيە ئىلمى»، «ئىچكى كېسەل» قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆتكەن. 1988 - يىلىدىن 1994 - يىلغىچە شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومى ئوقۇغۇچىلىرىغا «ئۇيغۇر تېبابەت داۋالاش تېخنىكا ئىلمى» دەرسىنى ئۆتكەن. 2001 - يىلىنىڭ بېشىدا «ئۇيغۇر تېبابەتتىدە كۆپ ئۇچرايدىغان كېسەللىكلەرنى داۋالاش» دېگەن كىتابى شىنجاڭ پەن - تېخنىكا سەھىيە نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ تارقىتىلىپ ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.
مۇھەددىن غاپپار ھاجى ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ئىلمى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمى جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى، قوشۇمچە مۇئاۋىن باش كاتىپى بولغان.

مەسۇم مۇمىن

مەسۇم مۇمىن 1934 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ ئاقساراي يېزا ئاياغ باغئېرىق كەنتىدە ئۇقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان. ساۋاتلىق بولغاندىن كېيىن ئاتاقلىق تېۋىپ ئېيسا ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە ئۆز ئالدىغا ۋە كەنت داۋالاش گۇرۇپپىسىدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. كۆز كېسەللىكلىرى، جىنسىي كېسەل، بەرەس، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، يەر قان كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە بىر قەدەر مول تەجرىبىسىگە ئىگە بولۇپ، ھەتتا گۇما، چىرا، كېرىپ ناھىيىلىرىدىن كېسەل كېلەتتى، بەزىدە بۇ جايلارغا بېرىپ، كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ، كىشىلەرنىڭ مىننەتدارلىقىنى ئېلىپ قايتاتتى.

مەسۇم مۇمىننىڭ نەزەرىيە سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، ئۇ باشقا تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى كۆرۈش بىلەن بىرگە، ئۆزى يەنە تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، ئۇنى خاتىرە قالدۇرۇپ ماڭغان. بۇلار ھازىر ئۇنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ قولىدا ساقلانماقتا.

مەسۇم مۇمىن 1987 - يىلى 2 - ئايدا 53 ياشتا قازا قىلغان.

ئاكا - ئۇكا كۆز دوختۇرلىرى

قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا كۆل ئېرىق كەنتىدىكى تېۋىپ مەمەت ئاخۇن ئائىلىسىدە ئەخمەت ئاخۇن ۋە ئابدۇللا ئاخۇن ئىسىملىك ئىككى ئاكا - ئۇكا تۇغۇلغان. ئۇلار كىچىنكىسى ۋاقىتلاردا خېلى داڭلىق كۆز دوختۇرلىرىدىن بولۇپ قالغان.

ئەخمەت ئاخۇن 1910 - يىلى تۇغۇلغان. 20 ياشلارغا كىرگۈچە ئۆز مەھەللىسىدە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاچ، دادىسىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 20 ياشلارغا كىرگەندە، يەنى 1930 - يىلى ئافغانىستاندىن كەلگەن ئىسمايىل بەگ دېگەن كىشىگە شاگىرت بولۇپ، كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى مەخسۇس ئۆگەنگەن. ھەمدە كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاشنى ئاساس قىلىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، تاكى 1958 - يىلىغا قەدەر خوتەن، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچا، كورلا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، خەلق ئىچىدە كۆپ ئۇچرايدىغان كۆزگە ئاق چۈشۈش، تراخوما، مېڭە قان تومۇرى توسۇلۇش، مېڭە ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىپ، نۇرغۇن بىمارلارنى ئاغرىق ئازابىدىن خالاس قىلغان. مۇشۇ مەزگىللەردە ئۇ ھىندىستان، سوۋېت قاتارلىق جايلارغا بېرىپ بىلىم ئاشۇرغان. 1958 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىگە ئەزا بولغان ھەمدە شۇ يىلى شىنجاڭ تېببىي ئىنىستىتۇتى قارىمىقىدىكى دوختۇرخانىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1966 - يىلىغا قەدەر بۇ دوختۇرخانىنىڭ كۆز بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1966 - يىلى قەشقەر شەھرىگە كېلىپ داۋاملىق تۇرده كۆز داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. 1985 - يىلى 75 يېشىدا قەشقەردە قازا قىلغان.

ئابدۇللا ئاخۇن مەمەت ئاخۇنىنىڭ ئىنىسى بولۇپ، 1966 - يىلىدىن باشلاپ ئاكىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ كۆز داۋالاشنى ئۆگەنگەن. 1969 - يىلى قاراقاشقا قايتىپ كېلىپ ئۆزى مۇستەقىل هالدا كۆز داۋالاشقا كىرىشىپ، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ هەر قايسى جايلىرىغا بېرىپ، ئاكىسىدىن ئۆگەنگەن بويىچە تۇرلۇك كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ئونوم قازانغان. 1992 - يىلى تەكلىپكە بىنائەن كېرىيە ناهىيىسىگە بېرىپ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ كۆزىنى داۋالىغان. 30 دەك نامرات كىشىنىڭ كۆزىنى هەقسىز داۋالىغان. ئابدۇللا ئاخۇن هازىر ئائىلىسىدە تۇرلۇك كۆز كېسەللىكلىرىنى ئەنئەنىۋى داۋالاش ئۇسۇللىرىغا هازىرقى زامان داۋالاش ئۇسۇللىرىنى بىرلەشتۈرۈپ داۋالاپ كەلمەكتە.

مۇھەممەت ھاجى

مۇھەممەت ھاجى 1919 - يىلى قاراقاش ناھىيىسىنىڭ زاۋا يېزا جاي تېرەك كەنتىدە تېۋىپ ھېزىم باقى ئاخۇن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىلىرىدىن باشلاپ دادىسىغا ئەگىشىپ ئەمەلىي داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرىنى ئۆگەنگەن. تېبابەتچىلىك ئىلمىنى پۇختىلاش ئۈچۈن 1961 - يىلىدىن 1966 - يىلىغىچە خوتەن شەھىرىنىڭ لاسكۇي بازىرىدىكى داڭلىق تېۋىپ ئوبۇل ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، «تېببىي ئەكبەر» «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەچ (ئۇيغۇرستازى پارس تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ ئۆگەتكەن)، تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1967 - يىلىدىن باشلاپ سادىق ئاخۇن دېگەن تېۋىپ بىلەن ئۆز كەنتىدە كوللېكتىپ تېۋىپلىق قىلىپ، دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ كېسىلىنى داۋالىغان. 1978 - يىلىدىن باشلاپ يەنە ئۆز ئالدىغا تېۋىپلىق قىلغان، ئۆز يېزىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا قاراقاش ناھىيىسىنىڭ كۇيا، ئاقساراي، سايباغ يېزىلىرى ۋە گۇما ناھىيىسىنىڭ پىيالما، دۇۋا قاتارلىق جايلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالىغان. مۇھەممەت ھاجى نەزلە، رېماتىزىم، ئاياللار كېسەللىكلىرى، بالىلار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە. ھازىر ئۇنىڭ بالىسى تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ.

لوپ ناهىيىسىده ئۆتكەن تېۋىپلار

تۇردى هاجى

تۇردى هاجى مۇدىر ۋىراچ. 1863 - يىلى لوپ ناهىيىسىگە قاراشلىق تەۋەككۇل يېزىسىدا تېۋىپ ئەخمەت ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ دادىسىدىن توققۇز يېشىدا قالغان. ئەخمەت ئاخۇنۇم ئۆز زامانىسىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن تېۋىپلاردىن بولۇپ، پالەچ كېسەللىكى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن. ئۇ كۆز يۇمۇش ئالدىدا كىچىك تۇردىنى تېۋىپ قىلىپ يېتىشتۇرۇش نىيىتىدە دىنىي ئالىم، تېۋىپ توختى ئاخۇن هاجىغا شاگىرت قىلىپ ئاپىرىپ بەرگەن. كىچىك تۇردى ئۇستازى يېنىدا 1894 - يىلىغىچە تۇرۇپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تىرىشىپ ياخشى ئۆگەنگەن. تۇردى هاجى 40 ياشلارغا كىرگەندە ئۇستازى هەج قىلىش ئۈچۈن ئۇنى ئېلىپ سەئۇدى ئەرەبىستانغا قاراپ ماڭغان. ئۇلار هەج سەپىرىدە نۇرغۇن دىشۋارچىلىقلارنى تارتقان. ئۇستازى بىتاپ بولۇپ قالغاندا، تۇردى هاجى هاردىم - تالدىم دېمەي ئۇنى بىر نەچچە كۈن هاپاچ قىلىپ ماڭغان. ئاخىرى باشقىلارنىڭ ياردىمىدە ئۇستازىنى كاراچى دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىپ شۇ يەردە داۋالاتقان. بۇ جەريانداا ئۇ كاراچى دوختۇرخانىسىدا ئالتە ئاي تۇرۇپ بۇ يەردىكى تېۋىپ - دوختۇرلار بىلەن ئىلىم ئالماشتۇرۇپ، تەجرىبە توپلاپ، ئۆز بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرگەن. هەجدىن قايتقاندىن كېيىن تۇردى هاجى تەۋەككۇلدا ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1900 - يىلىنىڭ باشلىرىدا لوپ ناهىيىسىنىڭ سامپۇل يېزىسىدىكى بەگ، ئۆلۈمالار تەۋەككۇلغا كىرىپ، توختاخۇن

تېۋىپتىن تۇردى هاجىنى سوراپ، سامپۇلغا ئېلىپ چىقىپ، ئۆي - ماكانلىق قىلىپ سامپۇلدا تۇرغۇزغان. شۇنىڭ بىلەن تۇردى هاجى 1956 - يىلىغا قەدەر سامپۇل يېزىسىدا ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى لوپ ناهىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، ئۆزىنىڭ دورا - دەرمەكلىرىنى پاي سېلىپ ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ ئىشلىگەن. ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن 1975 - يىلىغىچە سامپۇل يېزىلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە شۇ دوختۇرخانىدا ئىشلىگەن.

تۇردى هاجىنىڭ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش سەۋىيىسى يۇقىرى بولۇپ، قويغان دىئاگنوزى هازىرقى زامان تەكشۈرۈش سايمانلىرىنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىسى بىلەن ئۇدۇل چىقاتتى. ئۇ تومۇر تۇتۇشتا بىمار تومۇرىنىڭ نورمال هالەتكە كېلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئالدى بىلەن بىمارنىڭ روهىي - هالىتىنى تۇراقلاشتۇرۇپ، دىلىدىكى ۋەهىمىسىنى كۆتۈرۈۋېتىپ، ئۇنى غەمدىن خالاس قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن تومۇر هەرىكىتىنى تەكشۈرەتتى. ئۇ ئۇستازىدىن مىراس بولۇپ قالغان «تەرياق» دېگەن دورىنى كۆپ ياسايتتى هەمدە ئۇنى يېنىدىن ئايرىمايتتى. ئۇ «بۇ دورا 90 نەچچە خىل كېسەلگە مەنپەئەت قىلىدۇ» دەيتتى. بۇ دورىنىڭ هەر خىل يەللەرنى هەيدەش خۇسۇسىيىتى بولۇپ، شىپالىق ئۇنۇمى هەقىقەتەنمۇ ناهايىتى يۇقىرى ئىدى. تۇردى هاجى ئاساسەن يۇرەك مېڭە قان تومۇر كېسەللىكلىرى، رىماتىزم، مۇپاسىل، نۇقرەس قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى. كېسەل داۋالاشتا چاينى ئاساسىي ئورۇندا قويىاتتى، ئاددىي رېتسېپلار ئارقىلىق كېسەل داۋالايتتى.

تۇردى هاجى ئۆزىنىڭ 90 يىلدىن كۆپرەك ئۆمرىنى ئۇيغۇر

تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا بېغىشلاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە قوشقان. ئۇ ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك ئەمەلىيىتى جەريانىدا يارانقان مول تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن، ئون نەچچە يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ «ئۇيغۇر تېبابىتىدە كۆپ قوللىنىلىدىغان مۇرەككەپ دورا نۇسخىلىرى» دېگەن كىتابنى يېزىپ قالدۇرۇپ كەتكەن. ساقلىقنى ساقلاش، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش جەھەتلەردە مول تەجرىبىلىرىنى كېيىنكىلەرنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنغان. ئۇ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش چولپىنى بولۇپ، كۈندىلىك تۇرمۇشىدا ئوزۇقلىنىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۈچ ۋاق تاماقنى دەل ۋاقتىدا يەپ ئادەتلەنگەن، چۈشتە قۇۋۇەتلىك تائاملار بىلەن ئوزۇقلانغان، تۇرمۇشنى تەرتىپلىك ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش جەھەتتىكى تەجرىبە - تەسىراتلىرىنى شىنخۇا ئاگېنتلىقى مۇخبىرلىرىمۇ خەۋەر قىلغان.

تۇردى ھاجى بىر ئەسىردىن ئارتۇق ئۆمۈر كۆرۈپ 1987 - يىلى 124 - يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئېلىخان ھەزرىتىم

ئېلىخان ھەزرىتىم مۇدىر ۋىراچ. 1887 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىدا تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1897 - يىلدىن 1912 - يىلغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. چوڭ بولۇپ ئەقىل تاپقاندىن كېيىن، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ يېتىپ، دادىسى سىيت ئەخمەتخانغا شاگىرت بولۇپ، تېبابەتچىلىك بىلىملىرىنى ئۆگەنگەن ۋە تېبابەتچىلىك كەسپىي بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ مەزگىلدە خاسلا ئۇيغۇر تىل - يېزىقى بىلەن تېبابەتچىلىك بىلىملىرىنى مۇكەممەل ئۆگىنىش ۋە ئىگىلەپ بولۇشنىڭ چەكلىك بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، ئوردۇ، پارس، ئەرەب، تۈرك تىللىرى ۋە يېزىقلىرىنى ئۆگەنگەن. كېيىن پاكىستانغا بېرىپ 1924 - يىلىغىچە موللا ئابدۇلھەي ساھابىدىندىن مەخسۇس تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ ۋە قېتىرقىنىپ تەتقىق قىلىپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى مۇكەممەللەشتۈرگەن. 1924 - يىلى پاكىستاندىن قايتىپ كېلىپ، 1956 - يىلىغىچە ئۆز ئالدىغا كېسەل داۋالاش، ئىز باسار يېتىشتۇرۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ نۇرغۇن ۋاقتىنى چىقىرىپ كىشىلەرنىڭ ئىشىك ئالدىغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئالاھىدە غەمخورلۇقىغا ئېرىشكەن. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىدە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېبابەت خادىملىرىنىڭ غەرب تېبابەتچىلىكىنى ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتنىشىپ غەربچە داۋالاش ئىلمىنىمۇ مەخسۇس ئۆگەنگەن.

1956 - يىلى سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش داۋامىدا، ئېلىخان ھەزرىتىم لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىدىكى يەككە تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان تۆت نەپەر كىشىگە يېتەكچىلىك قىلىپ ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇپ، نۇرغۇن كېسەللەرنى قوبۇل قىلىپ، ياتاقتا ياتقۇزۇپ داۋالاپ، پارتىيە - ھۆكۈمەتنىڭ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن. ئېلىخان ھەزرىتىم 2 يىل ئاشۇ شىپاخانىنىڭ مەسئۇلى ۋە باش تېۋىپى بولۇپ ئىشلىگەن.

1976 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك سەھىيە ئىدارىسى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىنىڭ باش تېۋىپى قىلىپ يۆتكىگەن ۋاقتىدا، تەشكىلنىڭ بۇ قارارىنى ئاكتىپلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، شىپاخانىدىكى پېشقەدەم تېۋىپلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى كەمتەرلىك بىلەن قوبۇل قىلىپ، كەسپىي قابىلىيىتىنى تېخىمۇ ئۆستۈرگەن.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئېلىخان باشقىدىن روھلىنىپ، تېخىمۇ تىرىشىپ ياخشى ئىشلىگەن. 1983 - يىلى ئۇيغۇر تېبابەت بويىچە مۇدىر ۋراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگە. 1983 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئىلغار تېببىي خادىم بولۇپ باھالىنىپ، سەھىيە مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن مۇكاپاتلانغان. ئاپتونوم رايون ھەم ۋىلايەتنىڭ ئىلغار خىزمەتچىسى بولۇپ باھالىنىپ، سەككىز قېتىم سىياسىي جەھەتتە رىغبەتلەندۇرۇشكە ۋە ماددىي جەھەتتىن مۇكاپاتلاشقا ئېرىشكەن. ئۇ، پارتىيە - ھۆكۈمەتنىڭ سەمىمىي غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپ، بېيجىڭ، شاڭخەي، تيەنجىن قاتارلىق توققۇز ئۆلكە - شەھەردە ئۆگىنىش، ئېكسكۇرسىيە ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ئېلىپ بارغان ھەمدە چوڭ يىغىنلاردا تەجرىبە تونۇشتۇرغان. ئۇ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كېچە سائەت 2 - 3 لەرگىچە ئۇخلىماي كىتاب كۆرۈش، ئىلمىي ئەسەر يېزىش بىلەن

شۇغۇللانغان. «ئۇيغۇر تېبابەت ئاناتومىيىسى»، «ئالدىمىزدىن ئۆتكەن تەكرار كېسەللىك دورىسى»، «تېبابەتچىلىكنىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسى» قاتارلىق تېببىي ئەسەرلەرنى يازغان. 1981 - يىلى ئۇنىڭ ئىش ئىزلىرى «شىنجاڭ گېزىتى» دە تونۇشتۇرۇلغان.

ئېلىخان ھەزرىتىم 1989 - يىلى 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى 102 يېشىدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

يەھيا قارىم

يەھيا قارىم 1834 - يىلى ئەتراپىدا لوپ ناھىيىسىگە قاراشلىق تەۋەككۇل يېزىسىدا ھەسەن ئاخۇن ئىسمىلىك تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن دادىسىنىڭ تەربىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىلىرىنى ئىگىلەش بىلەن بىرگە «ئەنتاكى»، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇپ، بىر قەدەر چوڭقۇر نەزەرىيىۋى بىلىمگە ئىگە بولغان ھەمدە تەۋەككۇلنى مەركەز قىلىپ تېبابەتچىلىك قىلىپ نام قازانغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇ خوتەنلىك يەرلىك ئەمەلدارى نىياز ھېكىم بەگ ئوردىسىدىمۇ تېبابەتچىلىك قىلىپ شۆھرەت قازانغان. 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدا لوپتىكى يەرلىك ئەمەلدار ۋە يۇرت مۆتىۋەرلىرىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن لوپقا چىقىپ، بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، ھاڭگىي يېزىسىنىڭ پىلەك كەنتىدە ئولتۇراقلاشقان ھەمدە لوپ ناھىيىسى، چىرا، كېرىيە ناھىيىلىرى ۋە تەۋەككۇل قاتارلىق جايلارنى ئايلىنىپ سەييارە تېبابەتچىلىك قىلغان. ئۇ ئادەتتىكى كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتىپ خەلق ئاممىسىنى كېسەللىك ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇپلا قالماستىن، يەنە ئىستىقا، سەۋدا، بەرەس، كۆز كېسەللىكى قاتارلىق جاھىل، ئېغىر كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتىمۇ زور ئۇنۇم قازانىپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. ئۇ قوي مايىقىنىڭ يېغىنى ئېلىپ سىرتتىن زىماد قىلىپ سەۋدانى داۋالىغان. گۈگۈت سېرىقىدىن تىزاپ تارتىپ بەرەسنى داۋالىغان. بەرشىشا، ئاساناسىيا، تەيراقى پەرۇق، لوبۇبى كەبىر قاتارلىق دورىلارنى

ئىشلىتىپ كېسەل داۋالاشتا زور نەتىجە قازانغان. ھەببى چېپال دېگەن دورا بىلەن (سۈرگە دورىسى) كېسەل داۋالاپ نام قازانغان.

يەيھا قارىم يەنە شاگىرىت تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆز ئوغلى قۇۋان قارىم قاتارلىقلارغا تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن، 90 ياشقا يېقىنلاشقان قۇۋان قارىم ھازىرمۇ لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگي يېزىسىدا تېۋىپلىق قىلىۋاتىدۇ.

يەھيا قارىم 1950 - يىللارنىڭ بېشىدا ھاڭگىيا يېزىسىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ھەسەن ھاجى

ھەسەن ھاجى 1872 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىدا مەشھۇر تېۋىپ ئاخۇن ھاجىمنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1955 - يىلى 83 ياشتا قازا قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆسمۇرلۇك چاغلىرىدىن باشلاپ، دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇپ ئەرەپ، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن ھەمدە مۇشۇ تىللاردىكى كىتابلارنى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان سەۋىيىگە يەتكەن. ئاتا - بوۋىسىنىڭ ئىزىنى بېسىش ئۈچۈن، دادىسى ئاخۇن ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن. بۇ جەريانىدا ئۇ بىر تەرەپتىن كلاسسىك ئەسەرلەردىن «مىزانى تىب» ، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىقلارنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن، دادىسىنىڭ ئەمەلىي داۋالاش ئۇسۇلى ۋە تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ، بىر قەدەر يۇقىرى نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي قابىلىيەت يېتىلدۇرگەن.

ئۇ يۇرۇڭقاشتا كېسەل داۋالاش بىلەن بىرگە، تەكلىپكە ئاساسەن لوپ، سامپۇلا، قاراقىي (قاراقىيدا 200 مو ئەتراپىدا بېغى بار بولۇپ، بۇ يەردە ئۆي ۋاقىلىرىمۇ بار ئىدى) قاتارلىق جايلارغا بېرىپ كېسەل كۆرۈپ داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ناھايىتى سەمىمىي، ئاقكۆڭۈل كىشى بولۇپ كىشىلەرگە ياخشى مۇئامىلىدە بولاتتى، ئاددىي دورىلار بىلەن كېسەل داۋالايتتى. ئۇ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، ئاشقازان كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا يۇقىرى ئىقتىدارغا ئىگە ئىدى.

ھەسەن ھاجى ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك ھاياتىدا ئۆز ئوغلى مۇسراخۇن، ئابدۇللا ئاخۇن قاتارلىقلارنى كۆڭۈل قويۇپ

تەربىيىلەپ، تېبابەت ئىز - باسارلىرىنى ئەجدادتىن ئەۋلادقا يەتكۈزگەن.

مۇسىراخۇن 1891 - يىلى دۇنياغا كەلگەن. كىچىك ۋاقتىلىرىدا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، دادىسى ھەسەن ھاجىدىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، «تېببىي ئەكبەر» ، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسىنىڭ داۋالاش ئىشلىرىغا يارەملىشىپ، ئەمەلىي داۋالاش ماھارىتىنى ئىگەللىگەن. دادىسى قازا قىلغانغا قەدەر دادىسى بىلەن بىللە تېبابەتچىلىك قىلغان. دادىسى قازا قىلغاندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا كېسەل كۆرۈپ داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1993 - يىلى يۇرۇمچىقاش بازىرىدا 102 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇسىراخۇن تېبابەتچىلىك ھاياتىدا چىرىنىڭ چاقار، سايباغ، نۇرى، ئىمامىلا دېگەن تاغلىق رايونلىرىغا چىقىپ كېسەل داۋالاپ، يەرلىك خەلقنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن. ئۇ ئاشقازان، ئۈچەي كېسەللىكلىرى ۋە پالەچ كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتىمۇ يۇقىرى شۆھرەت قازانغان. ئۇ ئوغلى ھېبىبۇللا ھاجىنى تېبابەتچىلىك ئىلمىدە تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان.

موللاغوجى ئاخون

موللاغوجى ئاخون 1865 - يىلى لوپ ناهيىسىنىڭ دول يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئەقلىگە كېلىپ، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، كېيىن خوتەندىكى مەشھۇر تېۋىپ مەتنىياز ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، بەش يىل ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تېبابەتچىلىكنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى بىر قەدەر پۇختا ئىگىلىگەن. ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاساسەن ئائىلىسىدە كېسەل داۋالاپ، لوپ خەلقىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن 80 يىلدىن ئارتۇق قان تەر ئاققۇزغان. ئۇ شەربەت دورىلارنى، سىماپ، كۈچىلا تەركىبلىك دورىلارنى ۋە قۇرسى كۈپرەسنى كۆپرەك ئىشلەتكەن ھەمدە بۇ دورىلار ئارقىلىق ئېغىر ھالدىكى زاتىل (قىزىتمىلىق)، مەقەت كېسەللىكلىرى، جۇملىدىن سىبلىس، جوزان كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ زور ئۇتۇق قازانىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن.

ئۇ شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئابدۇللا ھاجى، مەخمۇت ئاخۇن، ئابدۇقادىر ئاخۇن قاتارلىق كىشىلەرگە تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن.

موللاغوجى ئاخۇن 1967 - يىلى 102 يېشىدا دول يېزىسىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

سۇپىخان توغاي

سۇپىخان توغاي 1883 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇلا يېزا ئوغۇز كەنتىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ دادىسىدىن تەلىم ئېلىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1956 - يىلىغا قەدەر ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى، بولۇپمۇ باللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە نام قازانىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇش، داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى لوپ ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، سۇپىخان دورا ۋە مال - مۈلۈكلىرىنى پاي قىلىپ قوشۇپ ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ، 1965 - يىلىغا قەدەر ئىشلىگەن. 1965 يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن سامپۇلغا چىقىپ كەتكەن. 1966 - يىلى 12 - ئايدا 83 ياشتا سامپۇلدا قازا قىلغان.

سۇپىخان ئۆز زامانىسىدا سامپۇلدا ئەمەس، لوپ تەۋەلىكىدىمۇ تونۇلغان تېۋىپ بولۇپ، كىشىلەر تەرەپ - تەرەپلەردىن سامپۇلغا كېلىپ سۇپىخانغا كېسەل كۆرسىتىپ داۋالانغان. سۇپىخانىنىڭ باللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتىكى تەجرىبىسى مول بولۇپ، باللاردىكى ھەر خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، يۇقىرى ئۈنۈم قازانىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلغان ۋاقىتلاردىمۇ بىر نەچچە كارۋاتلىق كېسەلخانا قۇرۇپ، يىراق جايلاردىن كەلگەن كېسەللەرنى ياتقۇزۇپ داۋالىغان. بەزى كىشىلەر ئۈنى تەكلىپ قىلىپ ئۆزىنىڭ يۇرت - مەھەللىلىرىگە ئېلىپ بېرىپ، بەزى ئېغىر كېسەللەرنى داۋالاتقان. ئۈنىڭ كېسەل داۋالاش جەھەتتىكى ئىقتىدارى ۋە نامى ھازىرمۇ كىشىلەر ئارىسىدا يادلانماقتا.

توختاجى سەكپاي

توختاجى سەكپاي 1883 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھازىرقى بۇيا يېزا ئۇشلۇقۇم كەنتىدە دېھقان ئالىم ھاجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىك ۋاقتىدا ئۆز يۇرتىدا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاچ دېھقانچىلىق قىلغان. 30 - يىللارنىڭ باشلىرىدا سەئۇدى ئەرەبىستانىغا بېرىپ ھەج قىلىپ قايتىش سەپىرىدە ھازىرقى ئالما - ئاتا شەھىرىدە بىر نەچچە يىل تۇرۇپ قالغان. بۇ جەريانداا ئۇ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە قىزىقىپ، ئۇيغۇر تېۋىپلاردىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى ئۆگىنىش بىلەن بىرگە، غەرب تېبابەت دوختۇرلىرىدىن غەرب تېبابەتچىلىكىنى ئۆگەنگەن. 2 - دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىپ، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇرۇش مالىمانچىلىقى ئىچىدە قالغاندىن كېيىن، ھەجدىن يانغان ئون نەچچە ھاجى بىلەن بىرلىكتە نۇرغۇن تېببىي كىتاب ۋە بەزى داۋالاش، ئوپېراتسىيە سايمانلىرىنى بىرگە ئېلىپ يۇرتقا قايتىپ كەلگەن. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆز مەھەللىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا لوپ ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزىلىرى ۋە خوتەن، قاراقاش ناھىيىلىرىگە بېرىپ تېۋىپلىق ۋە جەررا ھلىق قىلىپ نۇرغۇن كىشىلەرنى كېسەللىك ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغان. ئۇ گۇلبىنەفشە، ئەينولا، قارا ئۆرۈك، چىلان، تەمرى ھىندى قاتارلىق دورىلارنى ئىشلىتىپ، ئىستېملىق كېسەللىكلەرنى، جۇملىدىن زاتىلىنى داۋالىغان. ئۇ زاتىلىنى داۋالاشتا يەنە بىمارنىڭ ئېغىزمىنىنى چاقلانغان داچەن بىلەن تىلىپ، ئۇ يەردىن ئىلغۇ ئېلىش چارىسىنى قوللىنىپ ئۇنۇم قازانغان. قول - پۇتلىرى ئۇيۇلۇپ كەتكەن يەل كېسەللىكلىرىنى كۆك تاش بىلەن داۋالاپ ساقايتقان. يەنە سوقۇر ئۇچەي ۋە

ئادەتتىكى جاراھەت كېسەللىكلىرىنى ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتىپ، يۇرت ئىچىدە نام قازانغان.

توختاجى سەكپاي 1953 - يىلى 70 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ كىتاب - ماتېرىياللىرىنى كىشىلەر بىر - بىرلەپ ئېلىپ كېتىپ تۇگەتكەن.

جامال ئاخۇن

جامال ئاخۇن 1885 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ لوپ بازىرىغا قاراشلىق ئېگىزئېرىق كەنتىدە ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەپ، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆز زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە لوپ بازىرىدا تېبابەتچىلىك قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلغان. بۇ جەريانىدا ئۇ ئۆز ئوغلى سەيدئەخمەت ئاخۇنغا ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن. 1956 - يىلى لوپ ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، دورا - دەرمەك، مال - مۇلۇكلىرىنى پاي سېلىپ، ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ ئىشلەپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئەپسۇس، بۇ خەلق سۆيەر تېۋىپ 1961 - يىلى 76 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئوغلى سەيدىئەخمەت ئاخۇن 1964 - يىلى 45 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مەمەت ئاخۇن بۇغرا

مەمەت ئاخۇن بۇغرا 1894 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ دول يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. كىچىكىدە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ دىنىي تەلىم ئېلىش بىلەن بىرگە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. كېيىن ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىش ئىستىكى بىلەن خوتەنگە كېلىپ (30 - يىللارنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ)، ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپ ھەسەن مەۋلىۋىنىي ئۇستاز تۇتۇپ، تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداا ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىلىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇپ تېببابەتچىلىكنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرى بويىچە بىر قەدەر چوڭقۇر بىلىم ھاسىل قىلغان. 1943 - يىلىدىن باشلاپ ئۆز يېزىسىدا مۇستەقىل ھالدا تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئارىسىدا تونۇلغان. 1956 - يىلى لوپ ناھىيە ئۇيغۇر تېببابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىپ كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1958 - يىلى 1 - ئايدا ئۆزىنىڭ تېببابەتچىلىك ۋەھتتىكى قابىلىيىتى ۋە جەمئىيەتتىكى ئابرويىغا ئاساسەن، لوپ ناھىيىلىك ساقلىقنى ساقلاش خىزمەتلىرى جەمئىيىتىگە ئەزا بولغان. بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن دول يېزىلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بۆلۈمىدە بىر مەزگىل ئىشلىگەن، كېيىن تاكى قازا

قىلغانغا قەدەر لوپ بازار ئىچىدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

مەمەت ئاخۇن ئادەتتىكى كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، يەنە سوغۇق يەل، ئىستىقا، سىبلىس قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتىمۇ زور ئۈنۈم قازانغان ھەمدە كېسەل داۋالاشتا ھەببىي سۆرىنجان، ھەببى قوقىيا، ھەببى مەنتىن، مەجۇنى سۆرۈنجان، لوغانزىيا، ئايارىجى پەيقىرا قاتارلىق دورىلارنى بىر قەدەر كۆپ ئىشلەتكەن.

مەمەت ئاخۇن بۇغرا 1983 - يىلى 89 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇللا هاجى

ئابدۇللا هاجى 1898 - يىلى لوپ ناهىيه بازار ئىچىده دىنىي زات ۋە تېببىي ئۆلىما ئائىلىسىده دۇنياغا كەلگەن. 1905 - يىلدىن 1918 - يىلغىچه مەھەللىسىدىكى دىنىي مەدرىسته ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىنى ياخشى ئۆگەنگەن. 1918 - يىلدىن 1924 - يىلغىچه تاغىسى موللاغۇجى ئاخۇنۇمغا شاگىرت بولۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ ئاساسي نەزەرىيه بىلىملىرى ۋە ئەمەلىيەت قىسىملىرىنى ئىگىلىگەن. 1924 - يىلىدىن باشلاپ ئۆزى مۇستەقىل هالدا داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانداا يۈرەك سانجىقى، مېڭە قان تومۇر قېتىشىش، سۆگەك ئۆسمىسى، هەر خىل بوغۇملارنىڭ يالۇغى، هەر خىل نېرۋا، نەپەس، هەزىم قىلىش سىستېمىلىرى كېسەللىكى ۋە تاناسىل ئەزا كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، كىشىلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

ئابدۇللا هاجى 1956 - يىلى لوپ ناهىيىسىده قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېببابەت بىرلەشمه ئامبۇلاتورىيىسىنىڭ ئاساسلىق قۇرغۇچىسى سۈپىتىده ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك كەسپىگه بولغان ئەقىدىسىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، ئۆز كەسپىنى تىرىشىپ ئىلگىرى سۈرۈپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تۆھپه قوشقان. شۇ جەريانداا قەنت سىيىش

(دىئابىت) كېسىلى، ئاشقازان 12 بارماق ئۆچەي يارىسى، بوغۇم ياللۇغى، ئەرلىك جىنسىي ئاجىزلىق، ئايالىلاردىكى ئاق خۇن كۆپ كېلىش قاتارلىق كېسەللىكلەرنى ئاددىي، يەرلىك دورىلار بىلەن داۋالاپ ساقايتقان. ئابدۇللا ھاجى شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرگەن ۋە نۇرغۇن شاگىرتلارنى يېتىشتۇرگەن. ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ھازىر لوپ ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىدا ئاساسلىق دوختۇر بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئابدۇللا ھاجى ئۆزىنىڭ مول تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ «ئۇيغۇر تېبابەتى رېتسېپلار توپلىمى»، «ئۇيغۇر تېبابەت قوللانمىسى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يازغان بولسىمۇ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا كۆيدۇرۇپ تاشلانغان. كېيىن قېرىش ۋە كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ئىجادىيەت ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت بولمىغان.

ئابدۇللا ھاجى پۈتۈن ئۆمرىدە 68 يىل تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغاندىن كېيىن، 1986 - يىل 10 - ئاينىڭ 19 - كۈنى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 88 يېشىدا لوپ ناھىيىسىدە ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئوغلى سىراجىئەخمەت ھاجى دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

بەدىئاخۇن

بەدىئاخۇن 1901 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇلا يېزا چاقماق كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا ئۆز يۇرتىدا دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ئۇندىن كېيىن ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپلاردىن تۇردى ھاجى قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، بىر قەدەر پۇختا نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئۇسۇللىرىنى ئىگىلەپ، ئۆز يېزىسىدا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، داۋالاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1954 - يىلى سامپۇلا يېزىلىق شىپاخانىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىگە تەكلىپ قىلىنىپ، بۇ يەردە ئۇستازى تۇردى ھاجى قاتارلىقلار بىلەن تېۋىپلىق قىلغان. 1956 - يىلى لوپ ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، ئۆزىنىڭ دورا - دەرمەك ۋە باشقا مال - مۈلۈكلىرىنى پاي سېلىپ كىرىپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە 1965 - يىلىغا قەدەر ئامبۇلاتورىيىنىڭ مەسئۇللۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن. 1962 - يىلى قەشقەردە جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە مىللىي تېۋىپلارنىڭ سۆھبەت يىغىنى ئېچىلغاندا خوتەن ۋىلايىتىدىكى باشقا داڭلىق تېۋىپلار قاتارى يىغىنغا قاتنىشىپ، يىغىندا ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە داۋالاش جەھەتتىكى ئىقتىدارى بىلەن يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. 1965 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن بىر مەزگىل كۆرەش قىلىنغان. ئۇنىڭدىن كېيىن لوپ بازىرىدا تېبابەتچىلىك بىلەن

شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ داۋالىنىش جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرغان.

بەدىئاخۇن ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيىدىغان، ناھايىتى ئەستايىدىل كىشى بولۇپ، كېسەل كۆرۈش ۋە داۋالاشتا تېببابەتچىلىكنىڭ داۋالاش پرىنسىپلىرىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۆز ئالدىغا تېۋىپلىق قىلغان مەزگىللەردە كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرىدا رېتسېپ يېزىپ، كېسەل ئارخىپى قالدۇرۇپ قويااتتى. كېسەللەرنى سىستېمىلىق، تەرتىپلىك داۋالايتتى. ئۇ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، ئاشقازان، ھەزىم ئەزا كېسەللىكلىرى، پالەچ كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە ئۆزگىچە ئىقتىدارغا ئىگە بولۇپ، لوپ ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كېسەل كۆرسىتىدىغان ۋە داۋالىنىدىغانلار ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى.

بەدىئاخۇن 1996 - يىلى 96 ياشتا قازا قىلغاندىن كېيىن 68 ياشقا كىرگەن ئوغلى مەمەت ئابدۇللاخۇن ھاجى دادىسىدىن ئۆگەنگەن تېببابەتچىلىك بىلىمىنى ئىشقا سېلىپ، ئاتا ئىزىنى بېسىپ تېببابەتچىلىك قىلىپ كەلمەكتە.

ئابدۇلھىمىت مەھەممىدى

ئۇزاق يىللاردىن بېرى داۋالاش، ئوقۇتۇش، ئىلمىي تەتقىقات، كىتاب - دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈش - تەرجىمە قىلىش ۋە تەھرىرلەش بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ كەلگەن ئىجتىھاتلىق تېۋىپ دامۇللا ئابدۇلھىمىت مەھەممىدى 1926 - يىلى 6 - ئايدا لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇلا يېزىسىدىكى مەرپەتپەرۋەر، دىنىي ۋە تېببىي ئۆلىما مەھەممەت ئاخۇنۇم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1936 - يىلدىن 1941 - يىلىغىچە مەھەللىسىدىكى مەدرىسىلەردە دىنىي ۋە پەننىي جەھەتلەردىن تەلىم ئېلىپ ساۋادىنى چىقارغان. 1941 - يىلدىن 1949 - يىلغىچە دىنىي ۋە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇش بىلەن بىرگە، قەشقەر ۋە بۇخارا قاتارلىق جايلاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئابدۇل باقى دامۇللا، ئابدۇل كەرىم دامۇللا قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئەرەب، پارس، چاغاتاي تىللىرىنى سىستېمىلىق ئۆگەنگەن. 1949 - يىلدىن 1954 - يىلىغىچە مەشھۇر ئۇيغۇر تېۋىپلىرىدىن تۇردى ھاجى ۋە ئېلىخان ھەزرەتكە شاگىرت بولۇپ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنى ئۆگىنىپ، خېلى يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە بولغان. 1954 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە لوپ ناھىيىسىنىڭ سامپۇلا يېزىسىدا ۋە لوپ بازىرى ئىچىدە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى داۋالاش ئورنى ئېچىپ، تېببابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1958 - يىلىدىن 1960 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي

تېخنىكۇمنىڭ داۋالاش سىستېمىدا غەرب تېببابەتچىلىكىنىڭ ئۆگىنىپ، لايىقەتلىك ئوقۇش پۈتتۈرگەن. 1960 - يىلدىن 1963 - يىلغىچە لوپ بازارلىق شىپاخانىنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۆتەپ دوختۇرلۇق قىلغان. 1963 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە لوپ ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەت ئامبۇلاتورىيىسىدە تېببابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1980 - يىلىدىن 1989 - يىلىغىچە خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدا ئىشلىگەن. 1989 - يىلىدىن كېيىن شىنجاڭ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئالىي تېخنىكۇمىدا ئوقۇتۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇلھېمىت مەھمەمدى كىلىنىكا خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان 40 يىلدەك ھايات مۇساپىسىدە ئاغرىقتا ئامال، ئۆلۈمگە سەۋەب قىلىش جەھەتتە كۆپ ئىزدىنىپ، خەلق ئارىسىدىكى داۋالاش قىيىن بولغان مۇرەككەپ كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە كۈچ سەرپ قىلىپ، نۇسخا تۈزۈپ، دورا تاللاپ داۋالاش ئېلىپ بېرىپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازانغان خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا، تەشكىلنىڭ تەقدىرلىشىگە سازاۋەر بولۇپ كەلدى. ئوقۇتۇش ئارقىلىق ئادەم تەربىيىلەش، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۈرۈش جەھەتتە كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەن.

ئابدۇلھېمىت مەھەممىدى بىر قەدەر مول نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە ئەمەلىي تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، يېقىنقى يىللاردىن بېرى كىتاب يېزىش، مەكتەپنىڭ دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تۈزۈش، تەھرىرلەش ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ، ئابدۇلھېمىت يۈسۈف ھاجى بىلەن بىرگە «ئۇيغۇر تېببابەت قامۇسى» نىڭ بىرىنچى تومىنى يازغاندىن باشقا، ئۆزى مۇستەقىل ھالدا «ئۇيغۇر تېببابەت ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمى»، «ئۇيغۇر تېببابەت تېخنىلوگىيىسى» قاتارلىق دەرسلىكلەرنى ۋە «ئۇيغۇر تېببابەت قامۇسى» نىڭ «ئىچكى

كېسەللىكلەر» ، «ئايالىلار كېسەللىكلىرى» ، «بالىلار كېسەللىكلىرى» ، «سۆزىڭ ۋە بوغۇم سىستېمىسى كېسەللىكلىرى» قىسمىنى يېزىپ چىققان. ئۇ يەنە تەرجىمە ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، تېببىي لۇغەت «سۆزلىك» نى ئەرەب، پارس تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىدە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان مۇرەككەپ دورىلار توپلىمى «قارابادىن قادىرى» نى پارس تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا، مەكتەپنىڭ «ئۇيغۇر تېبابەت ئاساسىي نەزەرىيە دەرسلىكى» ، «ئۇيغۇر تېبابىتى بەش ئەزا كېسەللىكلەر ئىلمى» ، «ئۇيغۇر تېبابىتى بالىلار كېسەللىكى ئىلمى» ، مەشھۇر تېببىي كلاسسىك ئەسەر «ئاقسارايى» ، «ئۇيغۇر تېبابىتى ئوتتۇرا تېخنىكۇم پارس تىلى دەرسلىكى» قاتارلىق دەرسلىك ماتېرىيال ۋە كىتابلارنى تەھرىرلەپ چىققان ۋە تەھرىرلەشكە قاتناشقان. ئۇنىڭدىن باشقا، بىر قانچە يۇقىرى سەۋىيىلىك ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ ئېلان قىلغان.

مەتروزى ئاخۇن

مەتروزى ئاخۇن 1900 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگىيا يېزا توغراق مازار كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەدرىسلەردە ئوقۇغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداا ئۇ دادىسى توختىمۇھەممەت ئاخۇن دېگەن كىشىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن كەبىر» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇغان ھەمدە تېببابەتچىلىك - دوريگەرلىك ئەمەلىيىتىنى ئىگىلەپ، ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، يۇرتداشلىرىنىڭ تۇرلۇك كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى ھاڭگىيا يېزىلىق شىپاخانىغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بويىچە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1965 - يىلى سوتسىيالىستىك تەربىيە ۋاقتىدا دوختۇرخانىدىن قايتۇرۇۋېتىلگەن، كېيىن دېھقانچىلىق قىلغاچ، ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ تېببابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمى چوڭقۇر، داۋالاش تەجرىبىسى مول بولۇپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن بىرگە، ئاشقازان - ھەزىم سىستېما كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە ئۆزگىچە تەجرىبىگە ئىگە.

مەتروزى ئاخۇن 1975 - يىلى قازا قىلغاندىن كېيىن، ئوغلى ئوبۇلھەسەن ھاجى (ھازىر 71 ياشتا) دادىسىدىن ئۆگەنگەن تېببابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىم تەجرىبىلىرىنى ئىشقا سېلىپ تېببابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە.

يۇسۇپ روزى

يۇسۇپ روزى 1900 - يىلى لوپ ناھىيىسىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، 20 ياشقا كىرگۈچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. چەت تىللارنى ئۆزاق يىل كۆمۈلۈپ ياتقان ئۇيغۇر تېبابەتنىڭ سىرىنى ئېچىشقا خىزمەت قىلدۇرغان. ياشلىق دەۋردە دادىسى روزى ئاخۇنغا ئەگىشىپ يەكەن، ئىلى، تۇرپان قاتارلىق جايلارغا بېرىپ كېسەل داۋالىغان. كېيىن قاغىلىققا كېلىپ، ئۇيغۇر تېبابەت ئاساسىي نەزەرىيىسى ۋە دورىگەرلىك ئىلمىنى مۇكەممەل ئۆگىنىش ئۈچۈن، ئاتاقلىق ئۇيغۇر تېبابەت ئالىمى تەجەللىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۆزىنىڭ تېبابەت جەھەتتىكى بىلىمىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرغان. ئۆگەنگەن نەزەرىيە بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىپ، ئۆز ئالدىغا كېسەل كۆرۈپ، ھەر خىل مۇرەككەپ كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. 1956 - يىلى قاغىلىققا قۇرۇلغان نۇرلۇق ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىغا ئەزا بولۇپ كىرىپ، باش تېۋىپ بولۇپ ئىشلىگەن.

يۇسۇپ روزى ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى، ئاق كۆڭۈل، بىمارلارغا بولغان كۆيۈمچانلىقى بىلەن خەلق ئارىسىدا كۆيۈمچان، ماھىر تېۋىپ دەپ نام ئالغان. ئۇ، كېسەل كۆرۈشتە ناھايىتى ئەستايىدىل بولۇپ، نۇرغۇن كېسەللەرگە ئۆز قولى بىلەن دورا ياساپ، ئۆزى سىناق قىلىپ، ئاندىن ئىشلىتەتتى. ئۇ كۆپ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. بولۇپمۇ، تېرە كېسەللىكلىرى، ھەزىم سىستېمىسى كېسەللىكلىرى، ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا ماھىر ئىدى.

يۇسۇپ روزى 1959 - يىلىدىن باشلاپ يەكەن، ئۈرۈمچى قاتارلىق جايلاردا تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1966 - يىلى ئۈرۈمچىدە كېسەللىك سەۋەبى بىلەن 66 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

يۇسۇپ ئاخۇن

مەشھۇر تېۋىپ يۇسۇپ ئاخۇن 1887 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىغا قاراشلىق سولۇا دېگەن جايىدا تۇغۇلغان. بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىنى ئۆز يۇرتىدا ئۆتكۈزۈپ، دىنىي مەدرىسىلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان ھەمدە تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ ئاساس يارتقان. 14 ياشلارغا كىرگەندە سەئۇدى ئەرەبىستانىغا ھەجگە ماڭغان تۇغقانلىرىغا ئەگىشىپ، ھەجگە بارغان. ئۇ تۇغقانلىرى بىلەن ھەج قىلىپ ئايتقان ۋاقىتتا، دۇنيادا ئۇرۇش قالايمىقانچىلىقى يۈز بېرىپ، يول ئەمىن بولمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىلىم - مەرىپەت ئۆگىنىش قىزغىنلىقى قوزغالغانلىقى ئۈچۈن، پاكىستان ۋە ھىندىستاندا تۇرۇپ قېلىپ، تىل ۋە تېبابەتچىلىك ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. ئۇ بۇ يەردە 15 يىلدىن ئارتۇق جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئۆگىنىپ، يۇنان، ھىندى تېبابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىلىرى ۋە ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك تېخنىكىسىنى پىششىق ئىگىلىگەن (كىشىلەرنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە ئۇ ئابدۇللا مەۋلىۋى، تۇردى ھاجى قاتارلىقلار بىلەن ھىندىستاندا ئوقۇۋاتقان مەزگىلدە تونۇشقان). ئۇ ئوقۇش، ئۆگىنىش ئىشلىرىنى تاماملىغاندىن كېيىن، ھىندىستان، پاكىستان، كەشمىر، ئافغانىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، ھەتتا شىۋىتسىيە قاتارلىق دۆلەت ۋە رايونلاردا كېسەل داۋالاش

ۋە ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ، يېرىم ئەسىرگە يېقىن هاياتىنى چەت ئەللەردە ئۆتكۈزگەن. ئۇ بارغانلا يېرىدە ئۆزىنىڭ كىچىك پېئىل ۋە مۇلايىملىقى، داۋالاش تېخنىكىسىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن يەرلىك خەلقنىڭ هىمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇ بۇ جەريانىدا ئۆزىنى، تاجىك ئاياللىرىغا ئۆيلىنىپ تۇرمۇش ئۆتكۈزگەن.

يۇسۇپ ئاخۇن ئازادلىق هارپىسىدا نۇرغۇن كىتاب - ماتېرىياللارنى ئېلىپ ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، ئۆز يۇرتى يۇرۇكقاشتا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، غەرب تېبابەتچىلىكى تېخى بۇ يەرلەردە ئاپىرىدە بولمىغان زاماندا، ئۆزىنىڭ يۇقىرى داۋالاش ماهارىتىنى ئىشقا سېلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ئۇلارنى ئاغرىق ئازابىدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن تۆهپە قوشقان. 1956 - يىلى خۇسۇسىي ئىگىلىككە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلغاندا، يۇسۇپ ئاخۇن ئۆزىنىڭ دورا ۋە باشقا ماددىي ئەشيالىرىنى پاي قىلىپ قوشۇپ، يۇرۇكقاش بازىرىدا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىنى قۇرۇپ، ئېلىخان هەزرىتىم قاتارلىق تېۋىپ - هۆكۈمالار بىلەن ئامبۇلاتورىيىنىڭ ئاساسلىق تېۋىپى سۈپىتىدە ئىشلەپ، كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازانغان هەمدە تېبابەتچىلىك جەهەتتىكى مول بىلىمى ۋە ئەمەلىي تۆهپىسىگە ئاساسەن، 1958 - يىلى 1 - ئايدا لوپ ناهىيە ساقلىقنى ساقلاش خىزمەتچىلەر جەمئىيىتىگە ئەزا بولغان.

يۇسۇپ ئاخۇنۇمنىڭ داۋالاش تەجرىبىسى مول بولۇپ، ئامبۇلاتورىيىگە كەلگەن كېسەللەرنى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، سەمىمىي مۇئامىلە قىلىپ داۋالايتتى. ئېغىر كېسەللەر بولسا ئامبۇلاتورىيىدە يېتىپ داۋالىنىشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئۇ يۇرەك كېسىلى، ئاق كېسەل ۋە ئۇ هەر خىل يەل كېسەللىكلىرى (مەسىلەن: ئۆسمە، سىبلىس، جوزام) نى داۋالاشتا مول

تەجربىگە ئىگە بولۇپ، يەل كېسەللىكلىرىنى سىھاپ، كۆپرەس تەركىبلىك دورىلار بىلەن داۋالاپ يۇقىرى ئۇنۇم قازانغان. كېرىيىدىن بىر كىشى پۈتىنىڭ دۇمبىسىگە گۈل ئېچىلغاندەك جاراھەت پەيدا بولۇپ، داۋالىنىش ئۇمىدىدە يۇرۇقچاشقا كەلگەن. يۇسۇپ ئاخۇنۇم ئۆزىنىڭ سىماپ تەركىبلىك دورىلىرى بىلەن داۋالىغاندىن كېيىن، ئۇ كىشىنىڭ جاراھىتى ساقايغان. يەنە يۇرۇقچاشنىڭ سولۇا دېگەن يېرىدىن بىر ئايالنىڭ تىلىغا گۆش ئۇنۇپ قالغاندىن كېيىن نۇرغۇن جايلارغا بېرىپ (بەزىلەر سوۋېتكىمۇ بارغان دېيىشىدۇ — ئا) نەچچە يىل داۋالىنىپ باققان بولسىمۇ، كېسىلى شىپا تاپمىغان. ئاخىرى يۇسۇپ ئاخۇنغا كۆرۈنگەندىن كېيىن يۇسۇپ ئاخۇن ئۇنى داۋالاپ ساقايتقان (بەزىلەرنىڭ ئېيتىشچە يۇسۇپ ئاخۇن بەزى كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا بىمارغا كۈشتە قىلىنغان سىماپتىن ئاز مىقداردا قەغەزگە ئوراپ كاپ ئېتىشكە بۇيرۇيدىكەن، ئېھتىمال ئۇنى يۇقىرىقىدەك ئېغىز كېسەللىكلىرىگە ئىشلىتىشى مۇمكىن — ئا).

يۇسۇپ ئاخۇن كىتاب - ماتېرىياللارنى كۆپ كۆرەتتى. باشقىلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇشقا ئامراق بولۇپ، ئېلىخان ھەزرىتىم، ئابدۇللا دامۇللام، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، ئابدۇلھىمىت يۇسۇف ھاجىلار بىلەن كۆپرەك ھەمسۆھبەتتە بولۇپ، ئىلىم ۋە تەجرىبە ئالماشتۇراتتى.

يۇسۇپ ئاخۇن 1972 - يىلى يۇرۇقچاش بازىرىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن قىزى ھاۋاخان دادىسىدىن ئۆگەنگەن تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، خوتەن شەھىرىدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

توختاخۇن تەلۈە

توختاخۇن تەلۈە 1885 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ بۇيا يېزا تامئېغىل باشقورۇش رايونىدا تۇغۇلغان. كىچىكىدىن باشلاپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۆز يۇرتىدا تېۋىپلىق قىلغان. 1958 - يىلى ئۆز رايونىدا قۇرۇلغان مىللىي تېۋىپلار بىرلەشمىسىگە قاتنىشىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگىيا قاتارلىق جايلىرىغا بېرىپ كېسەل داۋالاپ، كەڭ ئاممىنىڭ ھمايىسىي ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. يەل كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، ھەر قايسى ئەزالاردا پەيدا بولغان تۇرلۇك يەل كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ يۇقىرى ئۈنۈم قازانغان. ئۇ 1995 - يىلى 110 يېشىدا قازا قىلغان.

ئابدۇخالىق ئاخۇن

ئابدۇخالىق ئاخۇن 1903 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھازىرقى بۇيا يېزىسىغا قاراشلىق سۇلۇڭا دېگەن جايدا تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، كېيىن، تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرىغا ھەۋەس قىلىپ، ئۆز زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن (كىمدىن ئۆگەنگەنلىكى ئېنىق ئەمەس). ئۇنىڭدىن كېيىن كېسەل داۋالىغاچ دورا يېغىپ سېتىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى يۇرۇقلاشتا خۇسۇسىي ئىگىلىككە قارىتا سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا ئابدۇخالىق ئاخۇن ئۆزىنىڭ دورىلىرىنى پاي قوشۇپ (ئابدۇخالىق ئاخۇن قوشقان پاي سوممىسى باشقا تېۋىپلارنىڭكىدىن يۇقىرى بولغان)، ئامبۇلاتورىيىگە كىرگەن. ئۇ ئامبۇلاتورىيىگە كىرگەندىن كېيىن، ئامبۇلاتورىيىدە دورىگەرلىك قىلىش بىلەن بىرگە، سەييارە كېسەل داۋالاش ئېلىپ بېرىپ، يۇرۇقلاش تەۋەلىكىدىكى كەڭ ئاممىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئابدۇخالىق ئاخۇن يەككە دورىلارنى تونۇش، پەرقلەندۇرۇش جەھەتتە مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتىكى ئىقتىدارى ھەممىگە تونۇشلۇق ئىدى.

ئابدۇخالىق ئاخۇن 1990 - يىلى 87 يېشىدا يۇرۇقلاشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

ئابدۇللا ئاخۇن

ئابدۇللا ئاخۇن (چىگىت) 1911 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىدا ئالتىنچى ئەۋلاد تېۋىپ ھەسەن ھاجىنىڭ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، كېيىن دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانداۋ ئۇ بىر تەرەپتىن ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگىنىپ، بۇ تىللاردا يېزىلغان تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەردىن «تېببىي ئەكبەر»، «ئىكسىر ئەزەم»، «تېببىي پارىسى» دېگەن كىتابلارنى ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن دادىسىنىڭ ئەمەلىي كېسەل داۋالاش، دورىگەرلىك تېخنىكىسىنى ئىگىلىگەن ھەمدە 1956 - يىلىغا قەدەر ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەڭ ئاممىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى يۇرۇڭقاشتا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە دورىلىرىنى پاي قوشۇپ كىرىپ، ئامبۇلاتورىيىدە ئىشلىگەن. ئۇ بۇ جەريانداۋ كېسەل داۋالاش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ دورىگەرلىك جەھەتتىكى ئىقتىدارى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ دورا باشقۇرۇش، دورا ياساش ئىشلىرىنى ئاساسەن ئۆزى ئۈستىگە ئېلىپ ئىشلەپ، دورا سۇپىتى ۋە ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ داۋالاش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان.

1986 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىن، ئابدۇللا ئاخۇنۇم يۇرۇڭقاشتا يەنە ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇللا ئاخۇنۇم 1997 - يىلى 86 يېشىدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

باقی یۇسۇپ

باقی یۇسۇپ 1933 - یىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھازىرقى بۇيا يېزىسىغا قاراشلىق تامئېغىل دېگەن جايدا تۇغۇلغان. دەسلەپتە دىنىي مەكتەپتە، كېيىنچە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان.

باقى يۇسۇپنىڭ تېۋىپ بولۇپ كىشىلەرنى ئاغرىق ئازابىدىن، ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇش ئارزۇسى ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىلا قەلبىدە بىخ سۈرگەنىدى ھەمدە ئائىلە مۇھىتىمۇ ئۇنىڭ ياخشى بىر تېۋىپ بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىغا پۈرسەت يارىتىپ بەرگەنىدى. ئۇ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى، بولۇپمۇ ئىچكى كېسەللىكلەر ئىلمىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن. تۇغۇلغان يۇرتى لوپ ناھىيىسىدە تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، بەلگىلىك ئاساسقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، دادىسىغا ئەگىشىپ خوتەن، قاغىلىق ۋە يەكەن ناھىيىلىرىدە تېۋىپچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، بۇ جەريانىدا باقى يۇسۇپ ئاتىسىنىڭ ئۆمۈر بويى توپلىغان تەجرىبە ھەم بىلىملىرىنى ئۆگىنىش، بۇ بىلىملەرنى ئەمەلىيەت جەريانىدا تېخىمۇ بېيىتىش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن، ئۈزلۈكسىز ئىزدەنگەن.

1962 - يىلى باقى يۇسۇپ دادىسى بىلەن بىللە ئۈرۈمچىگە كېلىپ يەككە تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۇچ يىلدىن كېيىن ئۆزى مۇستەقىل تېۋىپلىق قىلىش يولىغا قەدەم قويغان.

ئەپسۇسكى، 1966 - يىلى ئۇ «تۆت كونا تەرەپدارلىرى» قاتاردا تارتىپ چىقىرىلىپ، ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ نەنسەن چارۋىچىلىق مەيدانىغا تارقاقلاشتۇرۇۋېتىلگەن. ئۇ، شۇنىڭدىن تارتىپ 16 يىل بەيىاڭگو كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى داۋالاش پونكىتىدا ئىشلىگەن. بۇ جەريانداا نۇرغۇن چارۋىچىلارنىڭ كېسەللىك ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغان ۋە تېبابەتچىلىككە دائىر كۆپلىگەن كىتابلارنى ئوقۇغان. ھەر خىل دورا ئۆسۈملۈكلىرى ئۈستىدە تەكشۈرۈش، تەتقىقات ئېلىپ بارغان. ئەتراپلىق ئىزدىنىپ، تېبابەتچىلىككە ئائىت بىلىمنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن. ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا ئالاھىدە ئۈنۈمگە ئېرىشىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قەلبىدە ئۆنتۈلگۈسىز تەسىر قالدۇرغان.

باقى يۈسۈپ 1981 - يىلى ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسىنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىگە يۆتكەلگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئىشەنچىسى ھەم شىجائىتى تېخىمۇ ئۇرغۇغان. ئۇ بىر تەرەپتىن تىرىشىپ ئۆگىنىش، ئىزدىنىش ئارقىلىق كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئاغرىقلارنى كۆڭۈل قويۇپ داۋالاپ، ئۇلارنى رازى قىلغان. دەم ئېلىش، بايرام، ھېيت كۈنلىرىمۇ كېسەل كۆرۈشنى داۋاملاشتۇرغان. ئەمەلىيەت جەريانىدا تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش، توپلاشقا ئىزچىل ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا بىر قەدەر قىيىن، مۇرەككەپ بولغان ھەزىم قىلىش سىستېمىسى كېسەللىكلىرى، قان تومۇر سىستېمىسى كېسەللىكلىرى، نەپەس يولى، سۈيدۈك يولى سىستېمىسى كېسەللىكلىرى ۋە بوغۇم ئاغرىقى قاتارلىق كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك نەتىجىگە ئېرىشكەن. ئۇ، كېسەللىكلەرنى داۋالاش ۋە دورا بېرىشتە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ مىجەزىگە قاراپ

داۋالاش هەم دورا بېرىش، دورىلارنىڭ ئەكس تەسىرى ئاز بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈشكە دىققەت قىلغان. ئۇيغۇر تېبابىتى دورىلىرى ئۇزاقتا تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقتىن، ئېغىر كېسەللەر، بولۇپمۇ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە تۇرغان كېسەللەرنى تېز داۋالاشتا، ئالدى بىلەن غەربچە داۋالاش، ئاندىن ئۇيغۇر تېبابىتى بويىچە داۋالاش ئۇسۇلىنى قوللاندى ۋە بۇ جەھەتتە نەتىجە قازانغان.

باقى يۇسۇپ كۆپ يىللار داۋامىدا ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن پائال شۇغۇللانغان. ئۇ، بىر تەرەپتىن، كېسەل كۆرۈپ ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزسە، يەنە بىر تەرەپتىن تەجرىبىلەرنى ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئىزدىنىش ۋە تەتقىق قىلىش ئارقىلىق بەلگىلىك ئىلمىي قىممەتكە ئىگە ماقالىلەرنى يازدى. ئۇنىڭ «تىز، بوغۇم، سۆڭەك سىلىنى داۋالاشتىكى دەسلەپكى كۆزىتىش»، «چاشقان يارىسى ۋە ئۇنى داۋالاش قائىدىسى» «مېڭە سىلكىنىشتىن بولغان باش ئاغرىقى»، «ئاشقازان 2. بارماق ئوچەي يارىسىنى ئۇيغۇر تېبابىتىدە داۋالاش» قاتارلىق 16 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىسى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى تېببىي ژۇرنال، گېزىت، رادىئولاردا ھەم ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئېلان قىلىنىپ، ياخشى باھاغا ئېرىشكەن. باقى يۇسۇپ داۋالاش ۋە تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا سىڭدۈرگەن ئەجرى ۋە ئىقتىدارىغا ئاساسەن، 1987 - يىلى ئېچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىغا ئۆستۈرۈلگەن. شۇ يىلى ئۇنىڭغا كاندىدات مۇدىر ۋراچ ئۇنۋانى بېرىلگەن. ئۇ يەنە 1983 - يىلىدىن بۇيان ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسى، ئۇرۇمچى شەھىرى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە «ئىلغار خىزمەتچى»، «مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى» بولۇپ باھالىنىپ تەقدىرلەنگەن ھەمدە 1985 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «مۇنەۋۋەر كەسپىي تېخنىكا خادىمى»

،1986 - يىلى پەن - تېخنىكا كادىرلىرى ئىدارىسى تەرىپىدىن «مۇنەۋۋەر كەسپىي تېخنىكا خادىمى» بولۇپ باھالىنىپ، شەرەپ گۇۋاھنامىسىگە ئېرىشكەن. 1994 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە سىستېمىسى بويىچە مەملىكەتلىك «ئىلغار خىزمەتچى» بولۇپ باھالانغان. 1995 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس دەپ باھالانغان. «ئۇيغۇر تېبابىتى ۋە خىلىتلار» دېگەن ماقالىسى 1996 - يىلى دۇنيا ئەنئەنىۋى تېبابەت ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن. ئۇنىڭ ھەر قايسى گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلغان 20 پارچىدىن ئارتۇق زور ھەجىمدىكى ئىلمىي ماقالىسىدىن تۆت پارچىسى 1-، 2-، 3- دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. ئۇ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق مىللىي تېبابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق قىزىل كرېست جەمئىيىتى، ئاپتونوم رايونلۇق ھىلال ئاي بىرلەشمە جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق 4 - نۆۋەتلىك پەن - تېخنىكا قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق يېڭى دورىلارنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتنىڭ ئەزاسى.

ئۇ ئۆزىنىڭ تېۋىپلىق ھاياتىدا توپلىغان تەجرىبە ۋە بىلىملىرىگە ئاساسەن 150 مىڭ خەتلىك «ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئىچكى كېسەللىكلەرنى داۋالاش ھەققىدە» ناملىق كىتابنى يېزىپ چىققان.

سىراجىئەخمەت ھاجى

ئۆزىنىڭ 40 يىللىق ھاياتىنى ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىگە بېغىشلاپ، كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ۋە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ يېڭى ئەۋلاد ئىز باسارلىرىنى تەربىيەلەپ يېتىلدۈرۈش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان ئىجتىھاتلىق تېۋىپ سىراجىئەخمەت ھاجى 1941 - يىلى لوپ ناھىيە بازىرى ئىچىدە شۇ زامانلىق داڭلىق تېۋىپلىرىدىن بولغان ئاۋلا ھاجى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1957 - يىلىغا قەدەر ئائىلە تەربىيىسى ئالغاچ دادىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە دورا سوقۇش، شەربەت تەييارلاش، مەجۇنات ياساشقا ئوخشاش ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە، لوپ ناھىيىسىدە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىنى ۋە ئىلاھىيەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1957 - يىلدىن 1959 - يىلغىچە قەشقەرگە بېرىپ، چاسا مەدرىسىدە ئوقۇپ، ئىلاھىيەت ئىلمىنى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، بۇ جەھەتتىكى ئىلمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 1959 - يىلى قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1971 - يىلغىچە دادىسى ئابلا ھاجىدىن مەخسۇس ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر» قاتارلىق مەشھۇر تېببىي ئەسەرلەرنى ئوقۇپ، نەزەرىيىۋى بىلىمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش بىلەن بىرگە، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

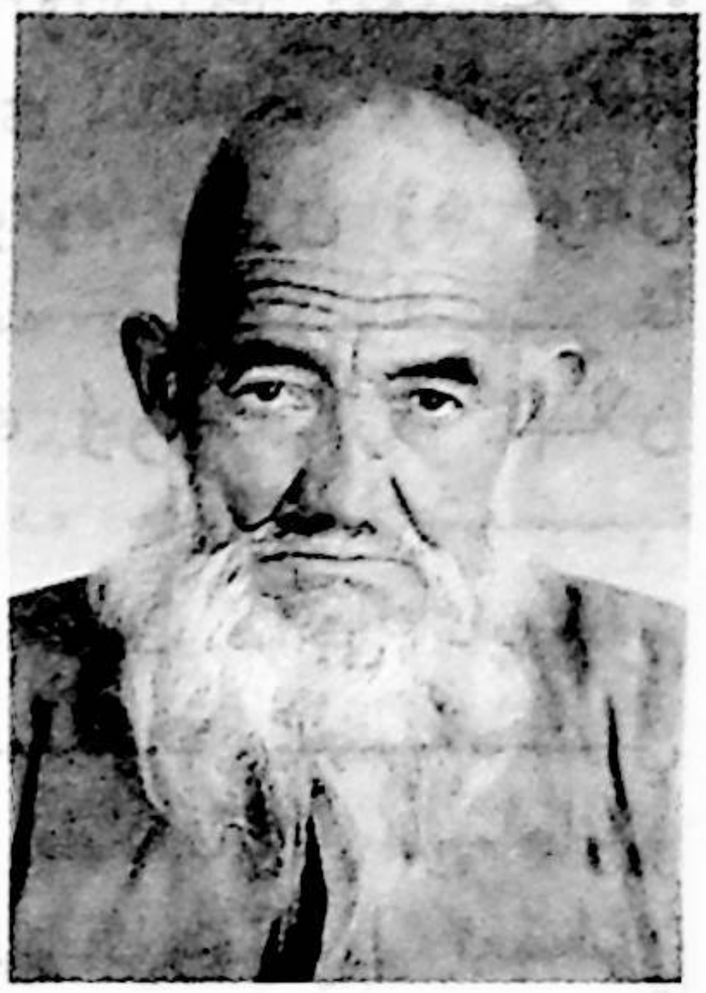
1971 - يىلدىن 1975 -. يىلغىچە لوپ ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتۇرىيىدە ئىشلەپ، شىپاخانىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. 1975 - يىلىغا كەلگەندە خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كېلىپ، 1991 - يىلىغا قەدەر ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئىچكى كېسەل، تاشقى كېسەل بۆلۈملىرىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ، خىزمەت ۋە ئەمەلىي كېسەل داۋالاش ئىشلىرىدا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن. ئۇ يۇرەك سانجىقى، يۇرەك، مېڭە قان تومۇر قېتىشىش، ئۆپكە مەنبەلىك يۇرەك كېسىلى، يۇقىرى قان بېسىم، پالەچ، ئىستىرخا ۋە جىگەر قېتىشىش كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، داۋالاش پرىنسىپلىرىغا قاتتىق ئەمەل قىلىپ، كېسەللەرنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ، قېتىرقىنىپ داۋالىغاچقا، بىر قەدەر يۇقىرى داۋالاش ئۈنۈمىنى قولغا كەلتۈرگەن.

سىراجىئەخمەت ھاجى خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن 1991 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ئالىي تېخنىكومىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر تېبابەت داۋالاش فاكولتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، ئوقۇتۇش پروگراممىسى، ئوقۇتۇش پىلانى تۈزۈش، دەرس تەييارلاش ئىشلىرىدا تەشكىلاتچىلىق، يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ئىشلەش بىلەن بىرگە، ئىزچىل ھالدا دەرس ئۆتۈپ، يۇقۇملۇق كېسەل، ئىچكى كېسەل دەرسلىرىنى بېرىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىز باسارلىرىنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىش ئۈچۈن تەر ئاققۇزۇپ كەلگەن. ئۇ 1991 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن پېشقەدەم تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ئىلمىي تەجرىبىلىرىگە ۋارىسلىق قىلغۇچى سۈپىتىدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ ئالىمى

مەرھۇم ئابدۇلھىمىت يۇسۇف ھاجىغا شاگىرتلىققا تۇتقۇزۇلغان، كېيىن ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك نەزەرىيىسى، كىلىنىكا ۋە دورىگەرلىك پەنلىرىدە بىر قەدەر زور ئىلگىرىلەش ھاسىل قىلغان. 1997 - يىلى ئۇنىڭ بىلىمى ۋە قابىلىيىتىگە ئاساسەن مۇدىر ۋراچلىق ئۇنۋانى بېرىلگەن. ئۇ ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ئاساسىدا ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 20 نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالە يېزىپ، ئاپتونوم رايون ۋە خوتەن ۋىلايىتىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا قاتناشتۇرغان ھەمدە ھەر دەرىجىلىك ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇرغان.

1994 - يىلى 11 - ئايدا سىراجىئەخمەت ھاجى ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك مىللىي تېببابەتچىلىك ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا سايلانغان. ئۇ ھازىر پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ، يەنە روھىنى ئۇرغۇتۇپ ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

مەتشەرىپ ئاخۇن

مەتشەرىپ ئاخۇن 1912 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىغا قاراشلىق ھالۋۇي كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىكىدە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان، كېيىن يۇرۇڭقاشتىكى داڭلىق تېۋىپ ھەسەن ھاجىمنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1955 - يىلى ئۇستازى ھەسەن ھاجى قازا قىلغاندىن كېيىن (85 ياشتا قازا قىلغان)، يۇرۇڭقاشتا ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلغان. بازار كۈنلىرى خوتەن شەھىرى، لوپ بازىرى ۋە سامپۇلا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ سەييارە كېسەل كۆرۈپ داۋالىغان. ئۇ ئايالار خۇن كېسەللىكلىرى، يەل كېسەللىكلىرى ۋە ئىستىقا قاتارلىق كېسەللەرنى داۋالاشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ خىل كېسەللەرنى شەرەت دوربلىرى بىلەن داۋالاپ ساقايتىپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن.

مەتشەرىپ ئاخۇن 1999 - يىلى كېسەللىك سەۋەبى بىلەن يۇرۇڭقاشتا 87 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

بەختاخۇن

بەختاخۇن 1917 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھازىرقى بۇيا يېزىسى ئۇشلۇقۇم كەنتىدە تېۋىپ توختاجىم جۆن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، يەكەنگە بېرىپ ئەيساخان دېگەن تېۋىپتىن ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېۋىپ توختاخۇن تەلۋىنى ئۇستاز تۇتۇپ نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئۆگەنگەچ تېۋىپلىق قىلغان. 60 - يىللارنىڭ باشلىرىدىن 1965 - يىلىغا قەدەر يۇرۇقچاش ۋە جىيا يېزىلىق شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلەپ كېسەل داۋالىغان. 1965 - يىلى ھاڭگىيا يېزىلىق دوختۇرخانىغا يۆتكىلىپ، تېۋىپلىك قىلغان. 1958 - يىلى ئۆزنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى قابىلىيىتىگە ئاساسەن لوپ ناھىيىلىك ساقلىقنى ساقلاش خىزمەتچىلىرى جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان.

بەختاخۇن 1973 - يىلى 4 - ئايدا 56 يېشىدا شايادا ۋاپات بولغان.

ھېببۇللا ھاجى

ھېببۇللا ھاجى 1942 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ يۇرۇڭقاش بازىرىدا تېۋىپ مۇسراخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1956 - يىلىغىچە يۇرۇڭقاش بازىرىدا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇش بىلەن بىرگە، دادىسىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئۈچۈن 1957 - يىل يۇرۇڭقاش بازىرىدىكى ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە كىرىپ، مەشھۇر تېۋىپ ئىلىخان ھەزرىتىمنى ھەمدە تاغىسى ئابدۇللا ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەچ ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك تېخنىكىلىرىنى ئىگەللىگەن. كېيىنچە ئۆزى مۇستەقىل ھالدا كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1984 - يىلى سەھىيە نازارىتى خوتەندە ئاچقان ئۆستۇرۇش سىنىپىدا ئوقۇپ بىلىم ئاشۇرغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يۇرۇڭقاش ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە مەسئۇل بولۇپ ئىشلىگەن. 1986 - يىلى تەشكىلنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن قىزىلسۇ ئوبلاستلىق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك سۆڭەك كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسىنى قۇرۇش ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن (ئالتە ئاي تۇرغان). 1988 - يىلى لوپ ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت ئامبۇلاتورىيىسىگە يۆتكىلىپ باش تېۋىپ، كەسپىي دوختۇرخانا باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1991 - يىلى 9 - ئايدا دەم ئېلىشقا چىققان.

ھېببۇللا ھاجى تۇرلۇك ئاياللار كېسەللىكلىرى، بۆرەك، ئۆت تاش كېسەللىكلىرى ھەم بۆرەك ئاجىزلىقى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، ھازىرمۇ مۇشۇ ساھەدىكى كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

ئوبۇلھەسەن روزى

ئوبۇلھەسەن روزى مۇئاۋىن مۇدىر دورىگەر. 1943 - يىلى 1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگىيا يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1943 - يىلدىن 1952 - يىلغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1952 - يىلدىن 1957 - يىلغىچە لوپ ناھىيە ھاڭگىيا يېزا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. 1962 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغان. 1965 - يىلدىن 1972 - يىلغىچە ھاڭگىيا يېزىسىدىكى تېۋىپ مۇھەممەت ئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ تومۇر تۇتۇش، يەرلىك دورا تېرىش قاتارلىقلارنى ئۆگەنگەن ھەمدە كەنتنىڭ ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتىنى ئىشلىگەن. 1973 - يىلدىن 1974 - يىلغىچە لوپ ناھىيىسىدە ئېچىلغان كەنت دوختۇرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىدا ئوقۇغان. 1975 - يىلى 12 - ئايدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت دوختۇرخانىسىغا شاگىرتلىققا قوبۇل قىلىنىپ، تۇردى مۇھەممەت ئاخۇنۇم، ئىلىخان ھەزرىتىم، ئابدۇلھىمىت يۇسۇف دامۇللا ھاجى، ئابدۇكېرىم ھاجى قاتارلىق پېشقەدەم تېۋىپلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1975 - يىلدىن ھازىرغىچە دوختۇرخانىنىڭ دورا تەمىنلەش بۆلۈمى، دورا ئامبارلىرىدا ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ ئۆزىنىڭ بىر نەچچە يىللىق خىزمەت ھایاتىدا ئۇيغۇر تېبابەت خام دورا ئەشيالىرىنى تونۇش، پەرقلەندۇرۇش جەھەتتە ئۆزگىچە ئىقتىدار يېتىلدۇرگەن بولۇپ، دوختۇرخانىنىڭ داۋالاش - دورىگەرلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

چىرا ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار

توختاخۇن

توختاخۇن تەخمىنەن 1875 - يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ دامىكۇ يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ئەمما ئۇنىڭ نەدە، كىمدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەنلىكى نامەلۇم بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ زامانىسىدىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن ئىكەنلىكى مەلۇم. ئۇ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا خەلق ئارىسىدا يۇز بەرگەن تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى، ئاغرىق - سىلاقلارنى داۋالاپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، ھايات كەچۈرۈپ گۇللىنىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇ باشقا شاگىرتلار قاتارى ئۆز ئوغلى مەخسۇت ئاخۇنغا تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەتكەن. 1945 - يىلى توختاخۇن قازا قىلغاندىن كېيىن، مەخسۇت ئاخۇن تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە ئۇنى ئوغلى ئابلىكىم ئاخۇنغا ئۆگەتكەن. ئۆزى بولسا 70 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا 50 ياش ئەتراپىدا قازا قىلغان. مەخسۇت ئاخۇن قازا قىلغاندىن كېيىن ئوغلى ئابلىكىم ئاخۇن ئەجدادىنىڭ ئىزىنى بېسىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

رېھىم ئاخۇن

رېھىم ئاخۇن 1877 - يىلى خوتەن شەھىرىنىڭ ئاتچۇي دېگەن يېرىدە (رېھىم باغدا) تۇغۇلغان. 1946 - يىلى 69 يېشىدا گۇلاخمادا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇنىڭ دادىسى ئەخمەتتوختى ئاخۇن مەشھۇر تېۋىپ تۇردىمۇھەممەت ئاخۇنۇمنىڭ دادا تەرەپ تاغىسى بولۇپ، ئۇمۇ يېتىشكەن تېۋىپلاردىن ئىدى. رېھىم ئاخۇن كىچىكىدىن باشلاپ دادىسىدىن تەلىم ئېلىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۆز يۇرتىدا بىر مەھەل تېۋىپلىق قىلغاندىن كېيىن، 30 — 40 ياشلارغا كىرگەندە چىرا ناھىيىسىنىڭ گۇلاخما يېزىسىغا بېرىپ تېبابەتچىلىك قىلغان. كېيىن گۇلاخمانىڭ ھال دېگەن يېرىدە تۇرۇپ قېلىپ، ئۆيلۇك - ئوچاقلىق بولۇپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

رېھىم ئاخۇننىڭ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش تەجرىبىسى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ئادەتتە تومۇر تۇتۇش بىلەن سۈيدۇك رەڭگىگە قاراش ۋە باشقا تەكشۈرۈش ئۇسۇللىرىنى زىچ بىرلەشتۈرەتتى. گۇلاخمادىن باشقا، چىرا ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى يېزىلىرى ۋە كېرىيە تەرەپلەردىن كېسەل كۆرسىتىپ داۋالىنىشقا كېلىدىغانلارنىڭ ئايىقى ئۈزۈلمەيتتى. بەزىدە تەكلىپكە ئاساسەن ئاتقا مىنىپ ياكى ياغاچ ھارۋىدا ئولتۇرۇپ كېرىيە قاتارلىق جايلارغا بېرىپ بىر نەچچە ۋاقىت تۇرۇپ كېسەل داۋالايتتى. ئۇ ئۆز ۋاقتىدا دورا ياساش ئۈچۈن ئىشلەتكەن چوڭ شەربەت ۋە گۇلاپ قازانلىرى تېخى يېقىنقى ۋاقىتلارغىچە ساقلانغان.

رېھىم ئاخۇن بىر ئۆمۇر تېۋىپچىلىق قىلىش جەريانىدا دائىمكۇ يېزىسىدىن مەتتوختى ئاخۇن، چىرا يېزىسىدىن مەتشېرىپ ئاخۇن دۆي قاتارلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ ياراملىق تېۋىپ قىلىپ چىقىش بىلەن بىرگە، يەنە ئۆز ئوغلى ئابدۇللائاخۇنۇمنى

يېتىشكەن تېۋىپلاردىن قىلىپ تەربىيىلەپ چىققان.
ئابدۇللا ئاخۇن 1929 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، 1994 - يىلى 65 يېشىدا قازا قىلغان. ئۇ ئەينى ۋاقىتتا ئاتىسىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ قاتارغا قوشۇلغاندىن كېيىن، ئۆز مەھەللىسىدىكى كېسەللەرنى كۆرۈش ۋە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش بىلەن بىرگە، گۇلاخما تەۋەسىدىن كەلگەن تۇرلۇك ئاغرىقلارنى داۋالاشتا نام قازىنىپ، «ئابدۇللاخۇن تېۋىپ» دەپ ئاتالغان.
ئابدۇللاخۇن 1994 - يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن 65 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئېزنىز مۇپتىئاخۇن

ئېزنىز مۇپتىئاخۇن 1894 - يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ دامىكۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن ئۆز يېزىسىدىكى توختاخۇنۇم مۇدەرىستىن دىن ۋە تېبابەتچىلىك جەھەتتە تەلىم ئالغان. ئۇ بۇ جەريانىدا ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن بولۇپ، «تېببىي يۇسۇپ»، «مىزانى تىب»، «شىپائىل قۇلۇپ»، «قارابادىن قادىرى»، «قارابادىن كەبىر» ، قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئوقۇپ ئۆزلەشتۈرگەن ھەمدە كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇ ئەسەرلەرنى شاگىرتلىرىغا ئۆگەتكەن. ئۇ ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىشقا قەدەم قويغاندىن كېيىن، ئۆز يېزا تەۋەسىدە كېسەل داۋالىغاندىن سىرت، باشقىلارنىڭ تەكلىپى بىلەن گۇلاخما، قاراقىي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ كېسەل داۋالىغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە شاگىرت تەربىيىلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، چىرا ناھىيە تەۋەسىدىن سەيدى ئەخمەت ئاخۇن تاۋاق، يۇسۇپ ئاخۇنۇم چەت، مەتتوختى ئاخۇنۇم، غوپۇر ئاخۇنۇم، بارات ئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى ئىلمىنى سىڭدۈرۈپ، ئۆز يۇرتىدىكى كەڭ ئاممىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

ئېزنىز مۇپتىئاخۇن 1969 - يىلى 75 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئۇرايىم ئاخۇن كەشمىر ۋە ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى

ئۇرايىم ئاخۇن 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا كەشمىردىن كېلىپ چىرا ناھىيىسىدە ئولتۇراقلىشىپ ئۆزىنىڭ تېۋىپلىق كەسپىنى قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ تۇرلۇك كېسەللىك ۋە ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۇنى «ئۇرايىم ئاخۇن كەشمىر» دېگەن نام بىلەن ئالاھىدە ھۆرمەتلەپ كەلگەن، ئۇنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى- مۇ «كەشمىر» دېگەن لەقەم بىلەن ئاتالغان.

مەمتىمىن ھاجى كەشمىر

ئۇرايىم ئاخۇن كەشمىرنىڭ ئوغۇللىرى توختاجىم، ئابدۇكېرىم ئاخۇن، توختىنىياز ئاخۇنلار بولۇپ، بۇلارمۇ 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا چىرا ناھىيىسىدە تېۋىپلىق قىلىپ نام چىقارغان. بۇلاردىن توختىنىياز ئاخۇن 1922 - يىلى 70 يېشىدا قازا قىلغان. توجتاجىم كەشمىرنىڭ ئىككى قىزى بولۇپ، بۇلار تېۋىپلىق قىلمىغان. ئابدۇكېرىم ئاخۇن كەشمىرنىڭ بالىسى ئابدۇرېھىم ئاخۇن ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، چىرا ناھىيىسىدە تېۋىپلىق قىلىپ، 1954 - يىلى 75 ياش ئەتراپىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. توختىنىياز ئاخۇن كەشمىرنىڭ بالىسى قۇۋاننىياز ئاخۇن كەشمىر بولۇپ، ئۇمۇ ئاتا كەسپىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، چىرا ناھىيىسىدە تېۋىپلىق قىلىپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ

ساقايتىپ، چىرا ناھىيىسى ھەتتا كېرىيە ناھىيىلىرىدە نامى چىققان. ئۇ 1975 - يىلى 12 - ئايدا 107 يېشىدا چىرىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇنىڭ بالىلىرىدىن مەمتىمىن ھاجى، خەلچىخانلار دادىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىكىنى ئۆگەنگەن. مەمتىمىن ھاجى تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا ئايالىلار كېسەللىكلىرى، بۆرەك، يۇرەك، ئۆپكە، مۇپاسىل، نۇقرەس، 12 بارماق ئۇچەي يارىسى، تېرە كېسەللىكلىرى ھەمدە ئەرلەر جىنسىي ئەزا كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبە توپلىغان بولۇپ، بۇ خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ ئۆز كەسپىنى بالا - چاقىلىرى ۋە باشقا كىشىلەرگە ئۆگەتكەن بولۇپ، ئۇلار ھازىر تېۋىپلىق قىلىۋاتىدۇ. مەمتىمىن ھاجى 1997 - يىلى 75 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. خەلچىخان ھازىر 84 ياشقا كىرگەن بولۇپ، ئۇنىڭ 62 ياشقا كىرگەن چوڭ ئوغلى ئابدۇجاپپار ئاخۇن قارىم تېۋىپلىق قىلىۋاتىدۇ.

قۇناجىم

قۇناجىم 1896 - يىلى 10 - ئايدا چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا يېزا ھوجراكۆل كەنتىدە تۇغۇلغان. 1907 - يىلدىن 1912 - يىلغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان. 1912 - يىلدىن 1916 - يىلغىچە خوتەن، قاراقاش قاتارلىق جايلاردا ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ھەمدە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1926 - يىلدىن 1928 - يىلغىچە ھەج سەپىرىدە بولغان، بۇ مەزگىلدە ئۇ ئەرەب، پارس ۋە ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگىنىپ تىل سەۋىيىسىنى تېخىمۇ ئۆستۈرگەن. ھەجدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن چىرا ناھىيىسىدە تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. 1967 - يىلى خوتەن شۆبە ھەربىي رايون دوختۇرخانىسىدا يېرىم يىل تەربىيە ئالغاندىن كېيىن، يەنە ئۆز ئائىلىسىدە دېھقانچىلىق قىلغاچ تېببابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرغان. 70 - يىللارنىڭ باشلىرىدا چىرا يېزىلىق شىپاخانىدا ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك بۆلۈمى تەسىس قىلىشقا قاتنىشىپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. چىرا ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا ئۇنىڭ قۇرغۇچىلىرى سۈپىتىدە رول ئويناپ، كېسەل داۋالاش بىلەن بىرگە، شاگىرت يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىپ، بىر نەچچە نەپەر شاگىرت تەربىيىلەپ، چىرىدا ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققي قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

قۇناجىم 1979 - يىلى 83 ياشتا چىرىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇھەممەت شېرىپ ئاخۇن

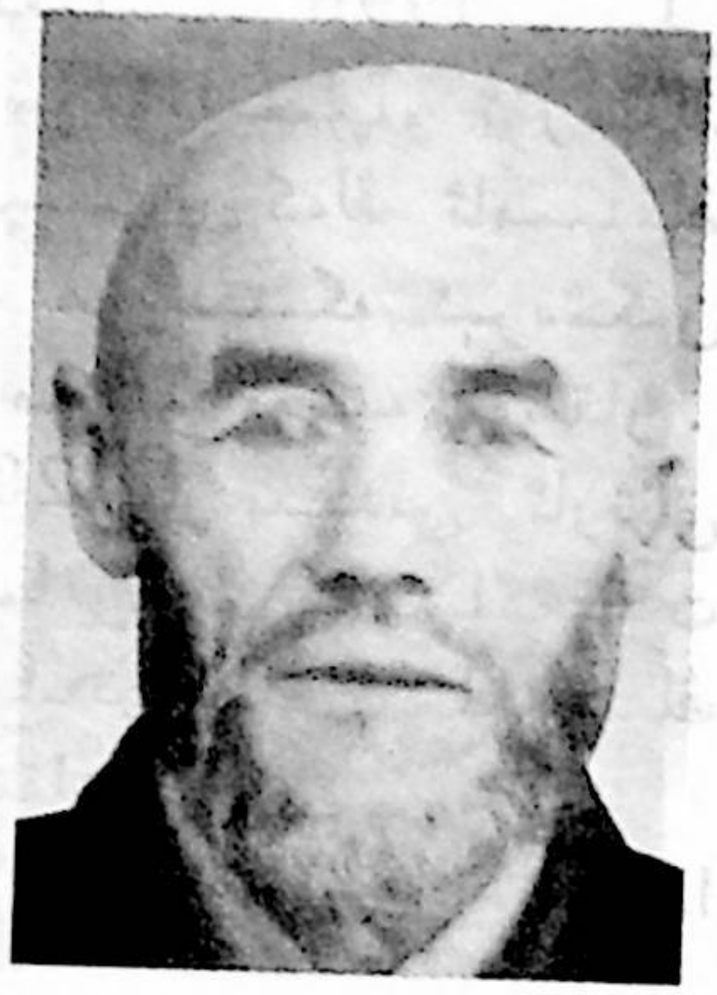

مۇھەممەت شېرىپ ئاخۇن (دۆي) 1911 - يىلى 4 - ئايدا چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا يېزا تۆۋەن توغراقئېغىل كەنتىدە خۇشۇرۇپ ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1920 - يىلدىن 1939 - يىلغىچە چىرا، كېرىيە، خوتەن قاتارلىق جايلاردا ئوقۇپ دىنىي تەلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن. 1940 - يىلدىن 1943 - يىلغىچە خوتەننىڭ ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپلىرىدىن رەھىم ئاخۇنۇم، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1943 - يىلى چىرىغا قايتىپ كېلىپ تاكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇ بۇ جەريانىدا ئۆگىنىش، ئىزدىنىش ۋە تەتقىق قىلىشتىن بىرەممۇ توختاپ قالماي، ئۇزلۇكسىز تۇرده بىلىم ۋە تەجرىبە توپلاپ، ئۆزىنىڭ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى ئاشۇرغان. ئۇ ئەينى زامانلاردا چىرا ناھىيە بازىرىدا غەرب تېبابەت دوختۇرخانىسى بولمىغان شارائىتتا، ئۆز ئائىلىسىدە 10 كارىۋاتلىق كېسەلخانا قۇرۇپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقان. بولۇپمۇ ئۆپكە تۇبېركىلىوزى، يۇرەك كېسىلى، ئاق كېسەل، سىبلىس، ئىستىقا، قۇلۇنجى ۋە ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم قازىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ماختىشى ۋە

هۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇ 1961 - يىلدىن 1963 - يىل ئارىلىقىدا چىرا بازىرىدا شىپاخانا ئېچىپ، كەڭ ئاممىنىڭ داۋالىنىشىغا قۇلايلىق يارىتىپ بەرگەن. 1966 - يىلىدىن 1972 - يىلىغا قەدەر ئۆزى ئولتۇرۇشلۇق تۇزاقچى كەنتىدە 15 كارىۋاتلىق كېسەلخانا تەسىس قىلىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» پەيدا قىلغان مالىمانچىلىق مەزگىلىدىمۇ تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى ئۆز ۋاقتىدا داۋالاپ ساقايتىپ، كەڭ ئاممىنىڭ دەردىگە دەرمان بولغان.

مۇھەممەتشېرىپ ئاخۇن 1980 - يىلى 69 يېشىدا ئۆز يۇرتىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇھەممەتنۇرى تۆمۇر

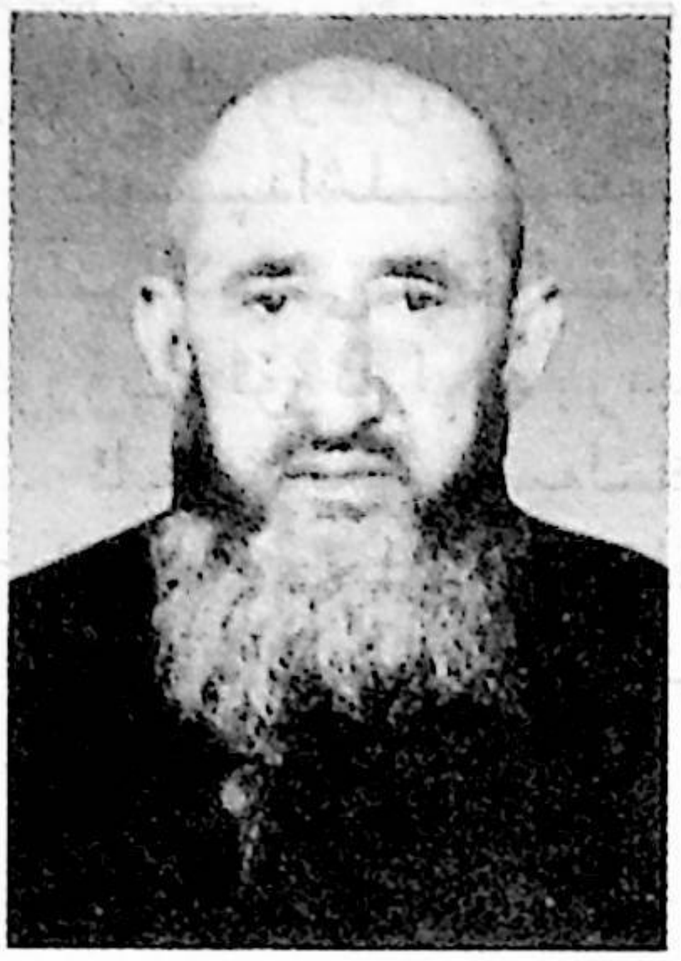

مۇھەممەتنۇرى تۆمۇر (مۇھەممەت نۇرى بەگىم) 1932 - يىلى 6 - ئايدا چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا بازىرىدا ھاللىق سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1940 - يىلىدىن 1952 - يىلىغىچە ناھىيىلىك مەكتەپ (ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ) تە ۋە چىرا، قاراقاش قاتارلىق جايلاردىكى مەدرىستە ئوقۇپ پەننىي ۋە دىنىي بىلىم ئالغان. 1952 - يىلى 5 - ئايدا ئۆزىنىڭ ئىلىم ئۆگىنىش ئىشتىياقى بىلەن قەشقەرگە بېرىپ، چاسە مەدرىستە سۇلايمان دامۇللا ھاجىنى ئۇستاز تۇتۇپ پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن ھەمدە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، پارس، ئوردۇ تىللىرىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەردىن «مىزانى تىب»، «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن قادىرى»، «قارابادىن ئەزەم»، «قارابادىن كەبىر»، قاتارلىقلارنى زور ئىشتىياق بىلەن ئۆگەنگەن. 1954 - يىلى 11 - ئايدا چىرىغا قايتىپ كېلىپ ئابلىز ئەلەم دامۇللىنىڭ يېتەكلىشىدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بىر مەزگىلدىن كېيىن خوتەن، كېرىيە قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، ئىمىننىياز ئاخۇنۇم، ئابدۇلھىمىت يۇسۇف دامۇللا ھاجى، ئەھمەت ھاجى قاتارلىقلاردىن تېبابەتچىلىكنى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئۆگىنىپ، ئۆز ئىلمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 1959 - يىلىدىن 1977 - يىلغىچە چىرا بازىرى ئىچى ۋە يېزىدا يېرىم دېھقانچىلىق، يېرىم تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1977 - يىلدىن 1981 - يىلى

5. ئايغىچە چىرا يېزىلىق شىپاخانىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە كېسەل داۋالاش بىلەن شۇغۇللانغان. 1981 - يىلى 5 - ئايدا ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1984 - يىلى 11 - ئايدا ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىگە يۆتكىلىپ، 1996 - يىلى 11 - ئايغا قەدەر كېسەل داۋالاش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى تولۇق ئىشقا سېلىپ، كەڭ ئاممىنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتىپ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن ھەمدە شىپاخانىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇ بۇ جەريانda تەجرىبىدىن ئۆتكەن 200 پارچىدىن ئارتۇق رېتسىپنى يېزىپ توپلىغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

مۇھەممەتنۇرى تۆمۇر 1996 - يىل 11 - ئايدا 64 يېشىدا چىرا ناھىيىسىدە ئالەمدىن ئۆتكەن.

تۇرسۇن ئاخۇن

تۇرسۇن ئاخۇن 1908 - يىلى 2 - ئايدا چىرا ناھىيىسىنىڭ گۇلاخما يېزا فۇناق كەنتىدە مەكتەپ ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى مەرىپەتپەرۋەر كىشى بولۇپ، تۇرسۇن ئاخۇننى ياشىغىدىلا ئائىلىدە تەربىيىسىدە چوڭ قىلغان. تۇرسۇن ئاخۇن 1915 - يىلىدىن 1925 - يىلىغىچە چىرا، خوتەن، كېرىيە قاتارلىق جايلاردا دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن بىرگە، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 1925 - يىلدىن 1945 - يىلغىچە ئۆز يېزىسىدا دېھقانچىلىق قىلىش بىلەن بىرگە، ئۇرۇق يېتىشتۇرۇش، دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى تېرىپ ئۆستۇرۇش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. 1945 - يىلدىن باشلاپ خوتەندىكى مەشھۇر تېۋىپلاردىن ئىمىننىياز ئاخۇنۇم قاتارلىقلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1947 - يىلى قەشقەرگە بېرىپ، خانلىق مەدرىسته ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىقلىغان ھەمدە تەشقەردىكى داڭلىق تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمىنى پۇختىلىغان. يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆز يۇرتىنىڭ كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. ئۇ بۇ جەريانداا ئۆگىنىش، ئىزدىنىشتىن توختاپ قالماستىن، بەلكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى كۆرۈپ ئۆگىنىش، خەلق ئىچىدىكى

پايدىلىق داۋالاش تەجرىبىلىرىنى توپلاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىگەن. بۇنىڭ بىلەن ئۆپكە كېسەللىكلىرى، ھەزىم سىستېمىا كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتە زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان. دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى تېرىپ ئۆستۈرۈش ۋە دورىگەرلىك ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتلەردە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرغان.

تۇرسۇن ئاۋۇن ئۆز زامانىسىدىكى كەسىپداشلىرىدىن ئىلىخان ھەزرىتىم، ئابدۇلھېمىت يۇسۇف دامۇللاھاجى قاتارلىقلار بىلەن ئىلمىي سۆھبەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ ئۆزئارا تەجرىبە ئالماشتۇرغان. مەرھۇم 1986 - يىلى 1 - ئايدا ئۆپكە مەنبەلىك يۇرەك كېسىلى بىلەن 78 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى چىرا ناھىيىسىدە ئۇنىڭ ئىلمىگە ۋارىسلىق قىلىپ تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

مەتتوختى ھاجى

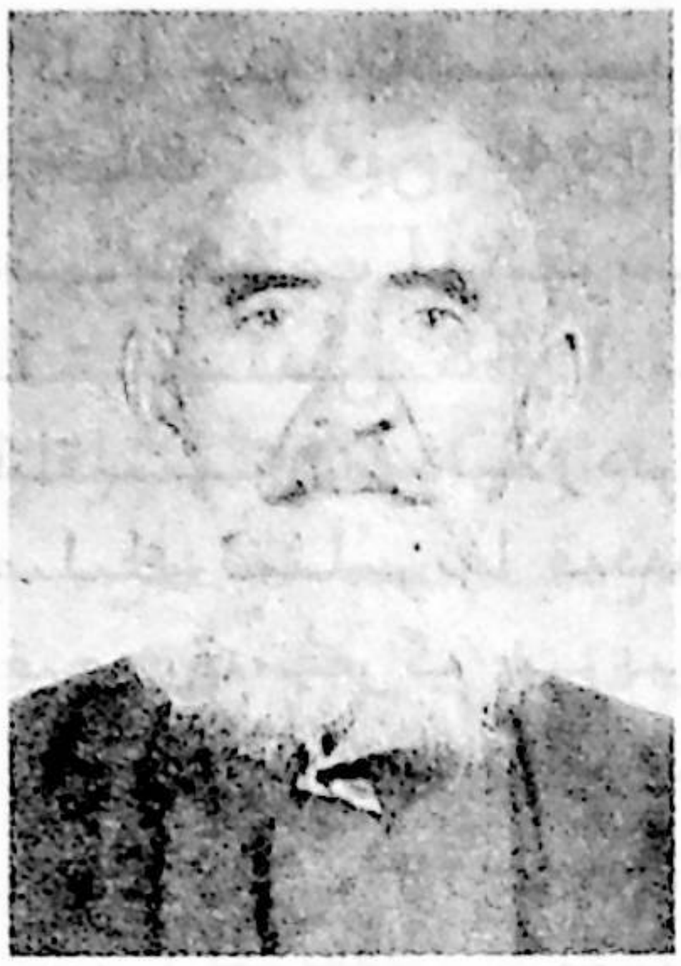
مەتتوختى ھاجى 1924 - يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ دامكۇ يېزىسىدا ئۇششاق تىجارەتچىسى ھەسەن ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1931 - يىلدىن 1958 - يىلغا قەدەر دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغاچ، تاغىسى ئابدىمۇمىن ئاخۇن تېۋىپنىڭ تەسىرىدە تېبابەتچىلىككە قىزىقىپ، دامكۇلۇق تېۋىپ ئېزىز مۇپتىئاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. مەتتوختى ھاجى بۇ مەزگىلدە ئەرەب، پارس تىلىنى بىر قەدەر پىششىق ئۆگەنگەن بولۇپ، ئەرەب تىلىدىكى دىنىي كىتابلارنى ۋە پارس تىلىدىكى ئەدەبىي كىتابلاردىن «بوستان»، «گۈلۈستان»، «مەسنەۋىي جامى»، «تۆھپى نسايە»، «پەنجى گەنجى» قاتارلىقلارنى ئوقۇغان، تېبابەتچىلىككە ئائىت كىتابلاردىن «مىزانى تىب» قاتارلىقلارنى مۇھىم دەرسلىك قىلىپ ئۆگەنگەن ھەمدە ئۆگەنگەن نەزەرىيە بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتتە ئىشلىتىپ تەجرىبە توپلىغان. 1958 - يىلدىن 1970 - يىلىغىچە دېھقانچىلىق قىلغاچ، تېبابەتچىلىك بىلىمىنى پىششىقلىغان ھەمدە ئائىلە شارائىتىدا كېسەل داۋالاش بىلەن مەشغۇل بولغان. 1970 - يىلى رەئىس ماۋزېدۇڭنىڭ «جۇڭگۇيى تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكىنى بىرلەشتۈرۈش لازىم» دېگەن چاقىرىقىنىڭ تۈرتكىسىدە دامكۇ يېزىلىق دوختۇرخانىدا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمى قۇرۇلغاندا، مەتتوختى ھاجى مۇشۇ دوختۇرخانىغا يۆتكەپ كېلىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بويىچە كېسەل داۋالاش بىلەن

شۇغۇللانغان. بۇ مەزگىلدە ئۇ خام دورا ئەشيالىرىنى تېرىپ ئۆستۈرۈش، سېتىۋېلىش بىلەن بىرگە، چىرا تاغلىرىنىڭ سېرىق بۇلاق، ئاراللىق دېگەن جايلىرىغا بېرىپ دورا ئەشيالىرىنى يىغىپ كېلىپ، دورا كەمچىل بولۇش مەسىلىسىنى هەل قىلغان.

مەتتوختى هاجى 1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سەهىيە نازارىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ، 1988 - يىلىنىڭ بېشىغا قەدەر بۇ دوختۇرخانىنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىدە ئىشلەپ، دوختۇرخانىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشقان. 1988 - يىلىنىڭ بېشىدا خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن ئىچكى - تاشقى بۆلۈم بالىنېتسىللىرىدا ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە كۈچ - قۇدرىتىنى بىمارلار ئۈچۈن سەرپ قىلغان. بۇ جەريانداا ئاشقازان، يۇرەك، جىگەر، بۆرەك كېسەللىكلىرى، تۇرلۇك جاراهەت، رېماتىزم خاراكتېرلىك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ياخشى ئۇنۇم قازانغان.

مەتتوختى هاجى 1993 - يىلى 2 - ئايدا پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن دامىكۇ يېزىسىغا قايتىپ، ئائىلىسىدە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

غازی قارىهاجى

غازی قارىهاجى 1922 - يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ گۈلاخما يېزىسىدا تېڭىقچى روزىئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 20 ياشقا قەدەر دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان. 20 يېشىدىن باشلاپ دادىسىغا شاگىرت بولۇپ تېڭىقچىلىق بىلىملىرى ۋە تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسى بىلەن بىرگە تېڭىقچىلىق قىلغان. 1961- يىلى دادىسى قازا قىلغاندىن كېيىن ئائىلىدىسىدە ئۆز ئالدىغا تېڭىقچىلىق قىلغان. 70 - يىللاردىن باشلاپ تېڭىقچىلىق جەھەتتە نامى چىقىپ، چىرا ناھىيىسى ۋە كېرىيە ناھىيىسىنىڭ بىر قىسىم يېزىلىرىدىن ھەر خىل سۈنۈقلار كېلىشكە باشلىغان. ھەر خىل سۈنۈقلارغا دېئاگنوز قويۇش، سۈنۈقنىڭ دەرىجىسىنى بېكىتىشتە ئۆزىگە خاس ئەمەلىي بىلىم ۋە تەجرىبە توپلىغان. ھەر خىل سۈنۈق، چىقۇق، قالتىس، پەي چۆچۇش، قان چىقىش قاتارلىقلارنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈپ توغرا دېئاگنوز قويۇپ، ئۆز لايىقىدا داۋالاپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنى رازى قىلىپ كەلگەن. ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقى بار، نامرات، ئاجىز كىشىلەرنىڭ سۈنۈقىنى ھەقسىز داۋالىغان، پۇل ئالسىمۇ پەقەت ماتېرىيال ھەققىنىلا ئېلىپ، يۇرتداشلىرىغا مېھىر - شەپقەت يەتكۈزگەن. غازى قارىهاجى پەرزەنتلىرىگە ئۆزىنىڭ تېڭىقچىلىق ھۈنىرىنى ئۆگەتكەندىن باشقا، يەنە تۆت شاگىرت قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغىمۇ تېڭىقچىلىق ھۈنىرىنى ئۆگەتكەن. ھازىر ئۇ ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي پەرزەنتلىرى ۋە شاگىرتلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۆزىنىڭ تېڭىقچىلىق ھۈنىرىنى داۋاملاشتۇرماقتا.

ئابدۇقادىر ھاجى

ئابدۇقادىر ھاجى 1933 - يىلى 5 - ئايدا چىرا ناھىيىسىدە دىنىي زات مۇھەددىن ئاخۇن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1944 - يىلغىچە دادىسى مۇھەددىن ئاخۇن ۋە مەشھۇر تېۋىپ مەتشېرىپ ئاخۇنۇمنىڭ تەربىيىسىدە بولغان. 1944 - يىلدىن 1948 - يىلغىچە خوتەن شەھىرىگە كېلىپ ئاتاقلىق تېۋىپلاردىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تېبابەتچىلىك ئىشلىرىغا قەدەم قويغان. 1949 - يىلدىن 1954 - يىلغىچە قەشقەرگە بېرىپ خانلىق مەدرىسە ۋە چاسا مەدرىسىتە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگىنىپ، كىتاب تەرجىمە قىلغۇدەك سەۋىيىگە يەتكەن. 1955 - يىلى ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولغان. بولۇپمۇ تۇنقاقلىق كېسەل، ئاق كېسەلنى داۋالاشتا كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن. چىرا ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك شىپاخانىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، شىپاخانىغا يۆتكىلىپ كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەريانداا ئەرەب، پارس تىللىرىدىكى تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەردىن پايدىلىنىپ رېتسېپلارنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ دورا تەييارلاپ داۋالاش ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈپ، شىپاخانىنى جەمئىيەتكە تونۇشتۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينىغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە شاگىرت تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، بىر نەچچە نەپەر شاگىرت تەربىيىلەپ چىققان. ئۇ خىزمەت جەريانىدا ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتى قاتارلىق تارماقلار تەرىپىدىن بىر نەچچە قېتىم تەقدىرلەنگەن.

ئابدۇقادىر ھاجى 1996 - يىلى 11 - ئايدا 63 ياشتا قازا قىلغان.

تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن

تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن 1938 - يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ چىرا يېزا چوڭ كۆل كەنتىدە تۇغۇلغان. دادىسى كېپەك ئاخۇن ئۆز زامانىسىدا يېتىشكەن تېۋىپ بولۇپ، ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان. تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن 10 ياشقا قەدەر ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 10 ياشتىن 15 ياشقىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 16 يېشىدىن باشلاپ دادىسىنى كېپەك ئاخۇندىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. شۇ جەريانداا ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگىنىشكە قىزغىنىپ، پارس تىلىنى پىششىق ئۆگەنگەن، ئەرەب تىلىدىن ساۋاتلىق بولغان، ھەم ئەرەب، پارس تىلىدىكى تېبابەتچىلىككە ئائىت كىتابلارنى تەرجىمە قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاسترونومىيە (ئىلمىي نۇجۇم) ئىلمىنى ئۆگىنىپ، ئۇنىڭدىن تېبابەتچىلىك ئىشلىرىدا پايدىلانغان.

ئۇ كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇشتا بىر قەدەر مول بىلىم ۋە تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، قويغان دىئاگنوزى ئاساسەن توغرا بولۇپ چىقاتتى ھەمدە بۇيرۇغان دورىسى كېسەللەرگە ئوبدان مەنپەئەت قىلاتتى. تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن كېسەل كۆرۈشنى ئاساس قىلاتتى. كېسىلنى ئېنىقلىتىش ئۈچۈن ئىزدەپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ رېتسىپ يېزىپ بېرەتتى، ھەق ئالمايتتى. يازغان رېتسىپلىرىنىڭ دورىلىرى ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، كېسەلگە بولغان شىپالىق ئۈنۈمى يۇقىرى ئىدى.

تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن كېسەللەرنى داۋالاشتا ئاستىرونومىيە بىلىملىرىدىن پايدىلىناتتى. بۇ ئارقىلىق داۋالىغان كېسەللەر ئاساسەن شىپا تاپاتتى.

تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن يەنە تەقۋىمچىلىق (كالېندار تۇزۇش) ئىلمىنى ياخشى ئىگىلىگەن ئىدى. ئۇ خېلى يېتىشكەن ناتىق بولۇپ، سۆزلىرى پەندى - نەسىھەت خاراكتېرىنى ئالغان، ماقال - تەمسىلىرگە باي بولۇپ، كىشىنى جەلب قىلاتتى. سۆزنىڭ ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ قىسقا ھېكايەت نەقىللەرنى كەلتۈرۈپ بىمارلارنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە سۆز قىلاتتى. خۇشچاقچاق، سۆزمەن ئادەم ئىدى.

تۇرسۇن مۇھەممەت ئاخۇن 1989 - يىلى 9 - ئايدا 64 يېشىدا ۋاپات بولغان.

كېرىيە ناھىيىسىدە ئۆتكەن تېۋىپلار

ئەمەت ھاجى

ئەمەت ھاجى مۇدىر ۋىراچ. 1882 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1904 - يىلىغىچە مەھەممەتنىياز ھاجى، ئابدۇجاپپار ئاخۇنۇم (قاراقاشلىق) قاتارلىق ئاتاقلىق دىنىي زات ۋە تېۋىپلاردىن دىن ۋە ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمى بويىچە بىلىم ئالغان ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرى بىلەن تونۇشقان. 1904 - يىلدىن كېيىن ھەج سەپىرىدە پاكىستان، ھىندىستان قاتارلىق دۆلەتلەردە ئىككى يىلدىن ئارتۇق تۇرۇپ، ئوردو تىلىنى پىششىقلاش بىلەن بىرگە، تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ ۋە تەتقىق قىلىپ ئىلگىرىكى بىلىملىرىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىگەن. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كېرىيە ناھىيىسىدە 1952 - يىلغىچە خۇسۇسىي تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن كۆپ ھەسسە قوشقان. ئۇ كېرىيىدىن باشقا يەنە نىيە، چەرچەن، چىرا، لوپ، خوتەن قاتارلىق جايلاردا كېسەل داۋالاپ خەلق ئامما‌سىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان. بۇ جەريانىدا نۇرغۇن رېتسېپ ۋە مول تەجرىبىلەرنى توپلىغان. 1952 - يىلى كېرىيە ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە ئېچىلغان تېۋىپلارنىڭ غەرب تېبابىتىنى ئۆگىنىش كۇرسىغا قاتنىشىپ، غەرب تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. كۇرستىن قايتقاندىن كېيىن، يەنە ناھىيىلىك خەلق

دوختۇرخانىسىدا ئىشلىگەن. 1955 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، يېتەكچىلىك، باشلامچىلىق رول ئويناپ ھەمدە ئەمەلىي كېسەل داۋالاش، شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1975 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكەپ كېلىنگەن. ئۇ، بۇ دوختۇرخانىدا بىر قانچە يىل ئىشلەش جەريانىدا يەرلىكتىن چىقىدىغان دورىلار بىلەن ئاددىي رېتسىپ تۈزۈپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقان. بولۇپمۇ يۈرەك قان تومۇر كېسەللىكى، بۆرەك كېسەللىكى، جاھىل خاراكتېرلىك تېرە كېسەللىكلىرى ۋە ھەر خىل ئۆسمە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئالاھىدە ئۇنۇم قازانغان. ئەمەت ھاجى ئوزۇقلۇق ۋە روھىي جەھەتتىن داۋالاشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، داۋالاش ئۇنۇمىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. ئوت - چۆپ، مەدەن دورىلار، ھايۋانات دورىلىرىنى تونۇش، راست - يالغان دورىلارنى پەرقلەندۇرۇشتە يۇقىرى ئىقتىدار ھازىرلىغان. 1982 - يىلى 6 - ئايدا دۆلەت ساقلىقنى ساقلاش كومىتېتى تەرىپىدىن بېيجىڭغا تەكلىپ قىلىنىپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىق دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ داۋالاش كېسىلىنى داۋالاشقا قاتناشقان. ئۇ ئۆزىنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، «داۋالاش قوللانمىسى» دېگەن ئاددىي رېتسېپلاردىن تۈزۈلگەن قول يازمىلارنى يېزىپ قالدۇرغان. ئۇ تېببىي ئەخلاق جەھەتتە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، باشقىلارغا ئۆرنەك يارىتقان، پۇل، مال - دۇنيا كۆزلىمىگەن.

ئەمەت ھاجى ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىش بىلەن بىرگە، يەنە شاگىرت تەربىيىلەشكىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ ئوسمان ئاخۇنۇم، مەتقۇۋان قارىھاجىم، ئاۋلابەگ قاتارلىق 20 نەچچە شاگىرت تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن.

ئەمەت ھاجى كېرىيە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزاسى،

ئاپتونوم رايونلۇق 2 - نۆۋەتلىك مىللىي تېبابەت ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى بولغان. «ئۇيغۇر تېبابەت قامۇسى» نى تۈزۈش ھەيئىتى بولغان، 1 - تومنى تۈزۈشكە قاتناشقان، 5 - تومنىڭ يازغۇچىسى بولغان.

ئەمەت ھاجى 1994 - يىلى 3 - ئاينىڭ 31 - كۈنى 112 يېشىدا ۋاپات بولغان.

باۋۇدۇن ئاخۇن

باۋۇدۇن ئاخۇن 1877 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ كۆكيار يېزا سېرىق ئۆي كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ئۆز زامانىسىدىكى مەشھۇر تېۋىپلاردىن بولۇپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقاندىن باشقا، چېچەك قاتارلىق ئېغىر، تارقىلىشچان كېسەللىكلەرنى داۋالاپ، خەلق ئىچىدە نام چىقارغان.

ئۇ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا، شاگىرىت يېتىشتۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىپ ئەخمەت توختى خەلپەم قاتارلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ، تېبابەتچىلىك ئىلمىي داۋاملىشىشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان باھاۋۇدۇن ئاخۇن تەخمىنەن 1947 - يىلى 70 يېشىدا ۋاپات بولغان.

مۇسىراخۇن

مۇسىراخۇن 1881 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ھازىرقى شەنبە بازار دېگەن يېرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچ دىنىي ساۋادىنى ئۆز يۇرتىدا چىقارغاندىن كېيىن، قاراقاشقا بېرىپ دىنىي تەلىم ئالغاچ، بۇ يەردىكى ھۆكۈمالارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ مەزگىلدە ئۇ «مىزانى تىب»، «قارابادىن قادىرى»، «قارابادىن كەبىر» دېگەندەك تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگىنىپ، بىر قەدەر چوڭقۇر ئاساس تۇرغۇزغاندىن كېيىن، شەنبە بازارغا كېلىپ تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ كېسەللىكلەرگە دىئاگنوز قويۇش ۋە داۋالاش جەھەتتىكى بىلىمى كۆپ، تەجرىبىسى مول بولغاچقا، كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن داۋالانغىلى كېلىدىغان كېسەللەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىگەن. بولۇپمۇ بۇرۇنلىرى پۇچۇق بولۇپ قېلىشقا ئوخشاش يەل كېسەللىكلىرىنى سىماپ تەركىبلىك دورىلار بىلەن داۋالاپ ساقايتىپ نام قازانغان. تېببابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئۆز ئوغلى مەخپۇز ئاخۇننى كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ يېنىدىن ئايرىماي ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئۆگەتكەن ھەمدە مەخپۇز ئاخۇن 40 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغانغا قەدەر (مەخپۇز ئاخۇن 1919 - يىلى تۇغۇلغان) ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇرغۇزۇپ تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. مۇسىراخۇن 1966 - يىلى 85 يېشىدا قازا قىلغان. مەخپۇز ئاخۇن 1980 - يىلىغا قەدەر يېزا شىپاخانىسى ۋە كەنت داۋالاش پونكىتىدا تېببابەتچىلىك قىلىپ كېسەل داۋالىغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ھازىرغا قەدەر ئائىلىسىدە ئۆز ئالدىغا كېسەل داۋالاپ كەلمەكتە. ئۇ كېزىك ۋە باللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن

مەتيۇسۇپ ئاخۇن 1882 - يىلىرى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ گۇزە كەنتىدە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ئۇنىڭ دادىسى مەشىيا ئاخۇنۇممۇ ئەجدادىغا ۋارىسلىق قىلىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى بىلەن شۇغۇللانغان.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن كىچىكىدىن باشلاپ دادىسىدىن تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. ئۇ ئەرەپ، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى پىششىق بىلەتتى. قان ئېلىش، خەتنە قىلىش، سۇنۇق - چىقىقنى داۋالاشتا ئالاھىدە ماھارەتكە ئىگە بولۇشتىن سىرت، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ نەزەرىيىسى ۋە كلىنىكىسىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ، ھەرخىل كېسەللىكلەرنى، بولۇپمۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر، تېرە - تاشقى كېسەللىكلىرى ۋە ئىچكى كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ئالاھىدە نام قازانغان. قىزىل چېچەك، كېزىك، چىقان، سۇگەل، چىش ئاغرىقلىرىنى داۋالاشتىمۇ ئالاھىدە ماھارەتكە ئىگە بولغان. چوقۇقنى داۋالاشتا كۆك قۇم، ئوردان، تۇخۇم سېرىقى قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ سېرىقى جەھەتتىن زىمات قىلىپ داۋالاش ئېلىپ بارغان. ئۇ ھۆسۇن گۈزەللەشتۇرۇش، چاش ئۆستۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردىمۇ كۆپ ئىزدەنگەن.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن جەمئي 12 پەرزەنت كۆرگەن. بۇنىڭ ئىچىدە 10 بالىسى قىزىل، چېچەك قاتارلىق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر بىلەن قازا تاپقاچقا، ئۇ قىزىل ۋە چېچەكنىڭ ئالدىنى ئېلىش چارىلىرى ئۇستىدە كۆپ ئىزدەنگەن. ئۇ شاپتۇل قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ چىچىكىدىن چېچەكنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورا ياسىغان ھەم بۇنى ئاخىرقى 2 قىزى ئۇستىدە سىناق قىلىپ نەتىجە قازانغان ھەمدە ئۇنى نۇرغۇن كىشىلەرگە ئىشلەتكەن.

مەتيۇسۇپ ئاخۇن كېرىيەدە ئۆتكەن ئەھمەت ھاجىم،

توختاخۇن ،تېۋىپ، روزاخۇن تەكى (تېۋىپ) لار بىلەن دائىم ھەمسۆھبەتتە بولۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنىڭ داۋالاش ۋە دورىگەرلىك جەھەتلىرىدە ئۆزئارا پىكىر ئالماشتۇرغان. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى كېسەل داۋالاش ۋە ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. ئۇنىڭ ئۆيىگە كېلىپ كېسەل داۋالىتىدىغان يىراق - يېقىندىن كەلگەن بىمارلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇ 1949 - يىللىرى 68 - 67 ياش ئەتراپىدا ئالەمدىن ئۆتتەن. ئۇنىڭ نۇرغۇن تېببىي كىتابلىرى ۋە قول يازمىلىرى يوقاپ كەتكەن.

ئەخمەتتوختى خەلپەم

ئەخمەتتوختى خەلپەم 1889 - يىلى 4 - ئايدا كېرىيە ناھىيىسىنىڭ كۆكيار يېزا قولتۇق مەھەللىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1893 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1908 - يىلىغىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان. 1908 - يىلىدىن 1919 - يىلىغىچە ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەچ، كۆكيار يېزىسىنىڭ سېرىق ئۆيۈر كەنتىدىكى باۋۇدۇن ئاخۇن تەۋپىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكىنى ئۆگەنگەن. 1939 - يىلى 50 ياشتا قازا قىلغان.

ئەخمەتتوختى خەلپەم ئۆز زامانىدا كېرىيە، نىيا، چەرچەن تەرەپلەردە تېبابەتچىلىك قىلىپ خەلق ئارىسىدا تونۇلغان. ئۇ كېسەل داۋالاشتا ماتېرىيال ھايات، داۋائىممىشكى، بەرشىشا، ئامىلە نۇشدارى، جاۋارش كومۇنى، ھەببى سۆرۈنجان قاتارلىقلارنى ھەمدە شەربەت دورىلارنى كۆپ ئىشلىتىپ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ئۇنۇم قازانغان.

ئەخمەتتوختى خەلپەم ئوغلى سەيدەخمەت خەلپەمنى تەربىيىلەپ تېبابەت ئىز باسارى قىلىپ يېتىشتۇرگەن.

سەيدەخمەت خەلپەم 1917 - يىلى قولتۇق كەنتىدە تۇغۇلغان. سەككىز ياشقىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 17 ياشقىچە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن. 21 ياشقىچە دادىسى ئەخمەتتوختى خەلپەمدىن تەلىم ئېلىپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم قازانىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشكەن.

سەيدئەخمەت خەلپەم 2001 - يىلى 84 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئىيسىراخۇن

ئىيسىراخۇن 1891 - يىلى كىرىيە ناھىيىسىنىڭ كۆكيار يېزا قولتۇق كەنتىدە تۇغۇلغان. كىچىك ۋاقتىدا دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئۆز زامانىسىدا مەشھۇر تېۋىپ ھېسابلانغان دادىسى بارات ئاخۇننى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دادىسى بىلەن بىرگە تېبابەتچىلىك قىلغان. دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك قىلىپ كۆكيار ۋە ئەتراپتىكى يېزا، كەنت خەلقىنىڭ كېسىلىنى داۋالاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلغان.

ئىيسىراخۇن 1971 - يىلى 80 يېشىدا قازا قىلغان.

توختى ئاخۇن

توختى ئاخۇن 1894 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ موغاللا يېزا قاتتىغ كۆن كەنتىدە ئوقۇمۇشلۇق دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1977 - يىلى 83 ياشتا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇ دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئەرەب، پارس تىللىرىنى بىر قەدەر پىشىشىق ئۆگەنگەن. كېيىن تېبابەتچىلىك ئۆگىنىش ھەۋىسى پەيدا بولۇپ، زىرىپخان دېگەن تېۋىپنىڭ دادىسى مەتروسۇلخاننى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، دورا تونۇش ۋە تەييارلاش ئىشلىرىنى ئۆگەنگەن. كېيىن قاراقاشلىق جاپپار ئاخۇنۇم دېگەن كىشىنى ئۇچ يىلدىن ئارتۇق ئۇستاز تۇتۇپ (جاپپار ئاخۇنۇم ئۆز زامانىسىدا قاراشتىن كېرىيىگە كېلىپ سەييارە كېسەل داۋالايدىغان مەشھۇر تېۋىپ بولۇپ، ئۇلار كېرىيىدە تونۇشقان) تېبابەتچىلىك ئىلمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. بۇ جەريانداا «تېببىي ئەكبەر»، «قارابادىن قادىرى» قاتارلىق تېببىي كىلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەن. 1956 - يىلىغا قەدەر خۇسۇسىي تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1956 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىدە ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا، مال - مۇلۇكىنى پاي قىلىپ ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. كېيىن 2 - رايون (ھازىرقى مۇغاللا) شىپاخانىغا تارقاقلاشتۇرۇلغان. 1976 - يىلى كېرىيە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى قايتا تەشكىللەنگەندە يەنە ئامبۇلاتورىيىگە قايتىپ، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ ئايالار كېسەللىكلىرى ۋە تېرە كېسەللىكلىرى نى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، بۇ جەھەتتە خەلق ئارىسىدا يۇقىرى نام قازانغان.

توختى ئاخۇن تېبابەتچىلىك ھاياتىدا ئۆز ئوغلى مەتنۇرى ھاجى قاتارلىق بىر نەچچە كىشىنى تەربىيىلەپ، ئۇلارنى قاتارغا قوشقان.

مەتسىدىق خەلپەم

مەتسىدىق خەلپەم 1897 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ جاي يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1905 - يىلدىن 1920 - يىلغىچە ئۆز يۇرتىدا دىنىي تەربىيە ئالغان. 1920 - يىلىدىن كېيىن، شۇ زامانىكى مەشھۇر تېۋىپلاردىن ئېيسىراخۇن، توختى ئاخۇنلارنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى چوڭقۇر ئۆگەنگەن ھەمدە ئۆز ئالدىغا كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، تايانچىلىق تېۋىپلاردىن بولۇپ ئىشلىگەن. 1966 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تاقىۋېتىلگەندىن كېيىن، ئەينى ۋاقىتتىكى مۇغاللا گۇڭشې شىپاخانىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر تېبابەت بۆلۈمىدە ئىشلەپ، كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1971 - يىلى مۇغاللا گۇڭشې شىپاخانىسى ئاساسىدا ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي كېسەل داۋالاش، شاگىرت تەربىيىلەش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. ئۇ ئېرقىنىسا، ئاياللار كېسەللىكى، يۇقىرى قان بېسىم كېسەللىكىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە ئىدى.

مەتسىدىق خەلپەم 1981 - يىلى 5 - ئاينىڭ 19 - كۈنى 84 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئوسمان ئاخۇن

ئوسمان ئاخۇن 1925 - يىلى كېرىيە ناھىيە بازىرىدا ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئەقلىگە كەلگەندىن كېيىن كېرىيىدىكى مەتتوختى ئەلەم ئاخۇنۇمدا ئوقۇپ دىنىي ئىلىم ئۆگەنگەن ھەمدە ئەرەب تىلى قاتارلىقلارنى ئىگىلىگەن. مەتتوختى ئەلەم ئاخۇنۇم تەجەللىنىك خىزمىتىدە بولۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن بولۇپ، لېكىن قازىلىق قىلغاچقا، تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى قوشۇمچە قىلاتتى. ئۇ ئوسمان ئاخۇننى تېبابەتچىلىك كىتابلىرىنى ئوقۇشقا دەۋەت قىلىپ ئۇنىڭغا ئەرەب، پارس تىللىرىدىكى تېببىي كىتابلارنى ئۆگەتكەن. بۇنىڭ بىلەن ئوسمان ئاخۇندا تېبابەتچىلىك ئۆگىنىش قىزغىنلىقى تېخىمۇ كۈچەيىپ، قوشنىسى داڭلىق تېۋىپ ئەمەت ھاجىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇنىڭ رېتسېپ يېزىش، دورا تەييارلاش ئىشلىرىغا يارەملەشكەچ ئۇنىڭ قېشىدا 10 يىل ئەتراپىدا مۇقىم تۇرۇپ تېبابەتچىلىك ئاساسىنى پۇختىلىغان. 1952 - يىلى ناھىيە رەھبەرلىكى ئەمەت ھاجىنىڭ كېرىيە ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا تەكلىپ بىلەن ئىشقا قويغاندا، ئوسمان ئاخۇنمۇ ئەگىشىپ بىللە كېلىپ، ئەمەت ھاجىم بىلەن بىرگە داۋالاش، دورىگەرلىك ئىشلىرىنى ئىشلىگەچ ئۆزىنىڭ نەزەرىيە بىلىم ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارىنى ئۆستۇرگەن. 1954 - يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن 36 نەپەر داڭلىق

تېۋىپ خوتەن ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىدا غەرب تېببابەتچىلىكىنى ئۆگىنىش كۇرسىغا تەشكىللەنگەندە، ئوسمان ئاخۇنمۇ ئەمەت هاجىم بىلەن بىللە بۇ كۇرسقا قاتنىشىپ، رۇس دوختۇرلىرىدىن ئالتە ئاي غەرب تېببابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، يىل ئاخىرىدا كۇرس تاماملىنىشى بىلەن كېرىيىگە قايتقان. 1955 - يىلىدىن 1956 - يىل 11 - ئايغىچە مىللىي تېۋىپلار بىرلەشمە ئامبولاتورىيىسىدە داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى 11 - ئايدا تەكلىپكە بىنائەن جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى تارىخ تەكشۈرۈش ئورنىغا (ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە قۇرۇلغان) بېرىپ، ئەرەب، پارس تىللىرىدىكى تارىخىي ماتېرىياللارنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىش، تەتقىق قىلىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1962 - يىلى كېرىيىگە قايتىپ كېلىپ، ناھىيىدە قايتا تەشكىللەنگەن مىللىي تېۋىپلار بىرلەشمە ئامبولاتورىيىسىدە ئىشلىگەن. 1968 - يىلى ئامبولاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1973 - يىلى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئامبولاتورىيىسى قۇرۇلغاندا ئوسمان ئاخۇن، ئەمەت هاجىم، زىرىپخان، مەتسىدىق خەلپەم، توختاخۇنۇم قاتارلىق تېۋىپلار بىلەن بىرگە ئامبۇلاتورىيىگە كىرىپ، ئىشلەپ، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1979 - يىلى خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا يۆتكىلىپ كېلىپ 1986 - يىلىغا قەدەر ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا ئۇچ يىل ئەتراپىدا خوتەن ۋىلايەتلىك تېببىي مەكتەپتە ئېچىلغان ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك كەسپىي سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ مول نەزەرىيىۋى بىلىم سەۋىيىسىنى نامايان قىلىپ، يېڭى بىر ئەۋلاد ياش تېۋىپلارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1986 - يىلى يەنە كېرىيە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك شىپاخانىسىغا

يۆتكىلىپ، 1989 - يىلى پېنسىيىگە چىققانغا قەدەر بۇ دوختۇرخانىدا ئىشلىگەن.

ئوسمان ئاخۇن پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ئائىلىسىدە كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرلۇك كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ساقايتىپ، بولۇپمۇ راك، تېرە كېسەللىكلىرى، جۇملىدىن بەرەس قاتارلىق جاھىل خاراكتېرلىك، داۋالاش قىيىن بولغان كېسەللىكلەرنى داۋالاش جەھەتتە زور ئۇنۇمنى قولغا كەلتۈرگەن، يەنە ئۇيغۇر تېبابەت دورىلىرىنىڭ تارىخى ۋە دورىگەرلىك جەھەتتە تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، خام دورىلارنى تونۇش، تەبىئىتىنى بەلگىلەش، ئىشلىتىش، راست دورىلار بىلەن يالغان دورىلارنى پەرقلەندۈرۈش جەھەتتە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان مەسىلىلەر ئۈستىدە چوڭقۇر ئىزدىنىپ، «ئەلئەدۋىيەتۈل كاشغەر ۋەلخوتەن ئەلا ئەمرازى ئەۋلادىل ۋەتەن» (قەشقەر، خوتەن داۋاسى، ۋەتەن ئەۋلادىغا شىپاسى) دېگەن ئىلمىي ئەسىرى ئۈستىدە ئىشلىگەن. ئەپسۇس شۇم ئەجەل 2002 - يىلى 11 - ئايدا بۇ ئىجتىھاتلىق تېۋىپنى ئۇ ئالەمگە ئېلىپ كەتكەن.

زىرىپخان

زىرىپخان 1897 - يىلى خوتەن شەھىرىنىڭ كاۋۇل كوچىسىدا تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى مەھەممەت رۇسۇلخان ئافغانىستانىنىڭ كابۇلدىن بولۇپ، ھىندىستان بىلەن يەركەن ئارىلىقىدا قاتناپ سودىگەرلىك قىلىدىكەن. ئۇ يەركەندە مەشھۇر تېۋىپ ئابدۇساتتار ھاجىمنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەن. ئۇنىڭ مال مۇلۇكلىرى بىر قېتىملىق كەلكۇن ئاپىتىدە زىيانغا ئۇچرىغاندىن كېيىن، ئابدۇساتتار ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، نەزەرىيە ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىسىنى بىر قەدەر پىششىق ئىگىلىگەندىن كېيىن، 19 - ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىدا خوتەنگە كېلىپ تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. ئوغلى زىرىپخان خوتەندە تۇغۇلۇپ، سەككىز ياشلارغا كىرگەندە (تەخمىنەن 1905 - يىلى) كېرىيىگە كۆچۈپ بېرىپ (ئافغانىستانىنىڭ كېرىيىدە تۇرۇشلۇق كونسۇلى غۇلام ئەخمەتخانىنىڭ تەكلىپى بىلەن بارغان)، يەنە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ تۇرلۇك ئاغرىق - سىلاقلارغا قارشى تۇرۇپ، ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇشى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان. زىرىپخان تەخمىنەن 10 ياشلارغا كىرگەندىن باشلاپ ئۇنىڭغا پارس، ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگىتىش بىلەن بىرگە، دوستلىرىغا يارەملەشتۈرگەن. كېيىن «ئىكسىر ئەزەم»، «مەغزىنىل ئەدۋىيە»، «مەغزىنىل ھېكمەت»

، «قارابادىن قادىرى» ، «قارابادىن كېيىن» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەتكەچ، ئەمەلىي داۋالاش، دورىگەرلىك بىلىملىرىنى ئىگەللەتكەن. زىرىپخان 1925 - يىلىدىن باشلاپ (28 ياش ئەتراپىدا) ئۆز ئالدىغا تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنى يولغا قويۇپ، كېسەل داۋالاش، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى كېرىيە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەت بىرلەشمە ئامبۇلاتورىيىسىگە پاي قوشۇپ كىرىپ، 1970 - يىلى قازا قىلغانغا قەدەر ئىشلەپ، كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان. دادىسى مۇھەممەت رۇسۇلخان 40 - يىللارنىڭ بېشىدا تەخمىنەن 78 يېشىدا قازا قىلغان.

زىرىپخاننىڭ داۋالاش تېخنىكىسى يۇقىرى بولۇپ، ئاشقازان، يۇرەك، بۆرەك، يەل كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا يۇقىرى ئۈنۈم ھاسىل قىلغاندىن سىرت، ئاق كېسەل، مالىخۇلىيا، ئۆت تاش كېسەللىكلىرىنى داۋالاش جەھەتتىكى ماھارىتى بىلەنمۇ خەلق ئىچىدە نامى چىقىپ، يۇقىرى ھۆرمەتكە ئېرىشكەن. بولۇپمۇ بالادۇرنىڭ يېغىنى ئېلىپ ئاق كېسەلگە زىماد قىلىپ داۋالاش جەھەتتىكى نەتىجىسى بىلەن ئەل ئىچىدە ھۆرمەتلەنگەن.

زىرىپخاننىڭ 57 ياشلىق ئوغلى ئابدۇۋاقى زىرىپ ھازىر دادىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ كېرىيە ناھىيىسىدە تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ.

مەتسەيدى ھاجى قوداي

مەتسەيدى ھاجى قوداي 1895 - يىلى كېرىيە ناھىيە بازىرىدا دۇنياغا كەلگەن. دادىسى ئوقۇمۇشلۇق تېۋىپ بولۇپ، ئوغلى مەتسەيدىنى كىچىكىدىن باشلاپ ياخشى ئائىلە تەربىيىسىگە ئىگە قىلغان ھەمدە ئۇنىڭغا ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىتىپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرىغا يارەملەشتۇرگەن. 1944 - يىلى ئوغلى مەتسەيدىنى ئېلىپ ھەج قىلىش ئۈچۈن سەئۇدى ئەرەبىستانىغا بېرىپ ئۇ يەردە بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، پاكىستاننىڭ لاھۇر شەھىرىگە كېلىپ تۇرۇپ قالغان. بۇ يەردە مەتسەيدى ھاجى تېببىي بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا كىرىپ، تاكى 1949 - يىلىغا قەدەر تېبابەتچىلىك ئىلمى ۋە باشقا ئالاقىدار ئىلىملەرنى ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ تېبابەتچىلىك جەھەتتىكى بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 1949 - يىلى كېرىيىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ قولى ئوچۇق، كۆكسى - قارنى كەڭ بولۇپ، ئۆز بىلىمىنى جان بېقىشنىڭ ۋاستىسى قىلىۋالماستىن، بەلكى قېرىنداشلىرىنى كېسەللىك ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ساغلاملىق ئاتا قىلىش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغان. ئۇنىڭ كېسەللەرگە دىئاگنوز قويۇش، داۋالاش تەجرىبىسى يۇقىرى بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا كىشىلەر ئارىسىدا «ئون قەدەم يىراقتا يۆتەلگەن كىشىنىڭ كېسىلىنى بىلەلەيدۇ» دەيدىغان گەپ تارقالغان. ئۇ ئۆپكە، يۇرەك، بۆرەك، مېڭە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، خەلق ئىچىدە نامى ئاتالغان. ياشىنىپ قالغان مەزگىللىرىدە ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، ئىزدەپ كەلگەن كېسەللەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ مەسلىھەت بېرىش، رېتسىپ يېزىپ بېرىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

مەتسەيدى ھاجى قوداي 1980 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

ئابدۇراخمان ئاخۇن

ئابدۇراخمان ئاخۇن 1914 - يىلى كېرىيە ناھىيە بازىرىدا تۇغۇلغان. دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئەمەت ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن ھەمدە دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1956 - يىلى ئەمەت ھاجى قاتارلىقلار بىلەن بىرگە كېرىيە ناھىيىلىك مىللىي تېۋىپلار بىرلەشمىسىگە ئەزا بولۇپ كىرىپ، ئاساسەن دورىگەرلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1958 - يىلى كېرىيە ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىدا ئۇيغۇر تېببابەت بۆلۈمى قۇرۇلغاندا ئەمەت ھاجى بىلەن بىرگە بۇ بۆلۈمگە ئورۇنلىشىپ، ئەمەت ھاجىمنىڭ دورىگىرى بولۇپ ئىشلىگەن. 1962 - يىلى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسى قۇرۇلغاندا ئامبۇلاتورىيىگە يۆتكىلىپ، دورىگەرلىك ئىشلىرىنى ئىشلىگەن. 1966 - يىلى ئامبۇلاتورىيە تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن ئەينى ۋاقىتتىكى مۇغاللا گۇڭشې شىپاخانىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، مەتسىدىق خەلپەم، ئابدۇقادىر ھاجىملار بىلەن بىرگە ئۇيغۇر تېببابىتى بويىچە كېسەل داۋالاش ئىشلىرىنى قانات يايدۇرۇپ، خەلق ئامما‌سىنىڭ ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان.

ئابدۇرامان ئاخۇن 1969 - يىلى ۋاپات بولغان.

ئابدۇقادىر ھاجى

ئابدۇقادىر ھاجى 1918 - يىلى كېرىيە ناھىيە جاي يېزىسىدا مەشھۇر تېۋىپ مەتسىدىق خەلپەم ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1925 - يىلىدىن 1940 - يىلىغىچە دىنىي تەربىيە ئالغان. 1940 - يىلىدىن باشلاپ دادىسى مەتسىدىق خەلپەمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، تېبابەتچىلىكنىڭ ئاساسىي نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىي داۋالاش تېخنىكىنىسىنى ئىگىلىگەن. 1962 - يىلى كېرىيە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە ئىشقا ئورۇنلىشىپ، يەنە دادىسىنىڭ تەربىيىسى ئاستىدا تېبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. 1966 - يىلى دادىسى بىلەن بىرگە مۇغاللا گۇڭشې شىپاخانىسىنىڭ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. 1971 - يىلىدىن ئېتىبارەن ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىدە ئىشلەپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپە قوشقان.

ئابدۇقادىر ھاجى 2000 - يىلى 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى 82 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مەتنۇرى ھاجى

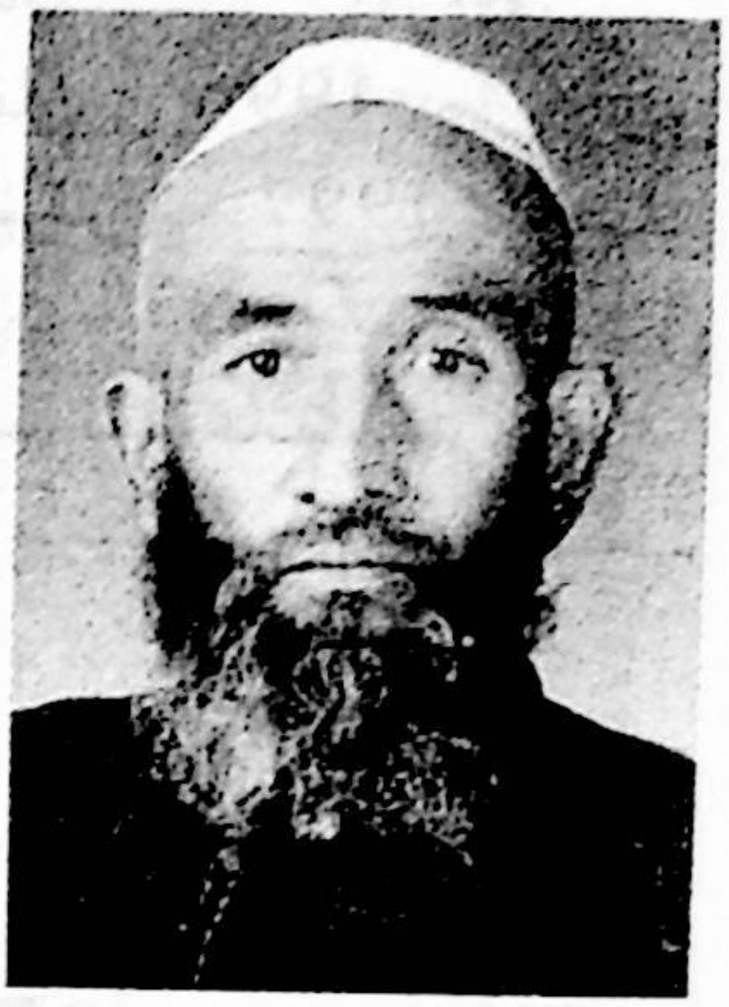

مەتنۇرى ھاجى 1931 - يىلى تۇغۇلغان. كىچىكىدە ئۆز يۇرتىدا دىنىي تەربىيە ئالغان. بۇ مەزگىلدە دادىسى توختاخۇنۇمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشكە كىرىشكەن. كېيىن قەشقەرگە بېرىپ خانلىق مەدرىسىتە ئوقۇپ دىنىي ئىلىم تەھسىل قىلغان. بۇ جەريانداا ئەرەب، پارس تىللىرىنى ئۆگەنگەن ھەمدە پىششىقلىغان. 1957 - يىلى قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دادىسىغا ئەگىشىپ تىبابەتچىلىك - دورىگەرلىك ئىلمىنى ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئەمەلىي كېسەل داۋالاش، دورا تەييارلاش تېخنىكىلىرىنى ئىگەللىگەن. 1959 - يىلى خاتا ھالدا قولغا ئېلىنىپ 10 يىل تۇرمە ھاياتى كەچۈرگەن. ئۇ تۇرمىدىكى مەزگىلدە ئۆگىنىشنى بوشاشتۇرۇپ قويمىغان. ئۇ دامواللا ئابدۇلھىمىت يۈسۈف ھاجى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنىڭدىن تەلىم ئېلىپ، ئۆزىنىڭ بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرغان. 10 يىللىق تۇرمە ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، يەنە دادىسى توختاخۇنۇم بىلەن تىبابەتچىلىك قىلغان (1979 - يىلى ئاقلىنىپ نامى ئەسلىگە كەلتۇرۇلگەن). توختاخۇنۇم ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۆز ئالدىغا تىبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، كېرىيە تەۋەسىدە تونۇلۇشقا باشلىغان. 1983 - يىلى سەھىيە نازارىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئۇرۇمچىگە كېلىپ، ھازىرقى ئاپتونوم

رايونلۇق ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا ئىشقا چۈشۈپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، ئىچكى كېسەللىك بۆلۈمى، تېرە كېسەللىك بۆلۈملىرىدە ئىشلەپ، شىپاخانىنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە مۇھىم تۆھپە قوشقان. 1996 - يىلى مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچلىق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. 1997 - يىلى پېنسىيىگە چىققان بولسىمۇ، يەنە تەكلىپ بىلەن بەش يىل ئەتراپىدا كېسەل كۆرۈش، داۋالاش ئىشلىرىغا قاتناشقان.

مەتنۇرى ھاجى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولغان.

ئابابەكرى ئاخۇن

ئابابەكرى ئاخۇنۇم 1930 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ مۇغاللا يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1942 - يىلىغىچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولغان. 1942 - يىلىدىن 1955 - يىلىغىچە دىنىي ۋە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ساۋادىنى چىقارغان. 1955 - يىلىدىن 1960 - يىلىغىچە دېھقانچىلىق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1960 - يىلدىن 1967- يىلغىچە ئەمەت ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگەنگەن. بۇ جەريانىدا «مىزانى مىب» ، «تېببىي ئەكبەر» ، «قارابادىن ئەزەم» قاتارلىق تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئىخلاس بىلەن ئوقۇپ ئۆگەنگەن. 1968 - يىلدىن 1969 - يىلغىچە ئۆز كەنتىدە (ھال دادۇي) قۇرۇلغان داۋالاش پونكىتىدا دوختۇرلۇق قىلىپ، دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى يىغىش، لايىقلاشتۇرۇش، پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن شۇغۇللىنىپ، داۋالاش ئىشلىرى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلغان. 1970 - يىلىدىن كېيىن كېرىيە ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىدە ئىشلەپ، ئاساسەن دورا پىششىقلاپ ئىشلەشكە مەسئۇل بولغان. بۇ مەزگىلدە كېرىيىنىڭ تاغلىرىغا، چەرچەن قاتارلىق جايلارغا بېرىپ دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى يىغىپ كېلىپ، خام دورا كەمچىللىكىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھەسسە قوشقان. ئۆزىنىڭ دورا تونۇش ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرىلىقى، دورا پىششىقلاپ ئىشلەش تېخنىكىسىنىڭ ئۇستۇنلۇكى ۋە ئەستايىدىللىقى بىلەن ياش تېۋىپ، دورىگەرلەرگە ئۈلگە كۆرسىتىپ ئۇلارنى تەربىيىلىگەن.

ئابابەكرى ئاخۇن 2000 - يىلى 1 - ئاينىڭ 16 - كۈنى قازا قىلغان.

مۇھەممەت قۇربان قارىھاجى

مۇھەممەت قۇربان قارىھاجى 1936 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ھېيتكار شالچى كوچىسىدا تۇغۇلغان. 1943 - يىلدىن 1947 - يىلغىچە دىنىي تەلىم ئالغان. 1949 - يىلدىن باشلاپ مەخسۇت ئاخۇن، سەيدەخمەت ھاجى قاتارلىقلارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ تېببىي كلاسسىك ئەسەرلەرنى ئۆگەنگەن. 1951 - يىلىدىن باشلاپ ئەمەت ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇيغۇر تېببابەتچىلىكىنىڭ ئاساسىي نەزەرىيە، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرىنى ئۆگەنگەن. 1959 - يىلىدىن كېيىن مۇغاللىدا قۇرۇلغان داۋالاش پونكىتى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئۆگىنىش ۋە ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. 1974 - يىلى ناھىيىلىك ئۇيغۇر تېببابەتچىلىك ئامبۇلاتورىيىسىگە يۆتكىلىپ، ئەمەلىي داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ھەمدە ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ مەسئۇللۇق خىزمەتلىرىنى ئىشلەپ، كەسپىي ئىشلارنى تۇتۇپ، ئامبۇلاتورىيىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بەلگىلىك تۆھپە قوشقان. 1986 - يىلىدىن باشلاپ ئۆز ئالدىغا تېببابەتچىلىك قىلغان.

مەنقۇربان قارىھاجى 1997 - يىلى جىگەر، ئاشقازان راكى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

چوڭ تۇرسۇن خېنىم ۋە كىچىك تۇرسۇن خېنىم

چوڭ تۇرسۇن خېنىم 1884 - يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ پوندىر دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. بويىغا يەتكەن مەزگىلدە ئۇشتۇمتۇت يەل جاراھىتىگە گىرىپتار بولۇپ قالغاندىن كېيىن، تېۋىپ ئەمەت ھاجى داۋالاپ ساقايتقان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئەمەت ھاجى چوڭ غۇلاققا سۈت قويۇپ تۇرسۇن خېنىمنى 40 كۈن سۈتكە چىلاپ داۋالىغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئەمەت ھاجىمنى ئۇستاز تۇتۇپ تېبابەتچىلىك ئىلمىنى ئۆگىنىپ، تۇرلۇك يەل جاراھەتلىرىنى داۋالاش تەجرىبىسىنى ئاساسلىق قىلىپ ئىگىلىگەن. كېيىن ئۇ تۇرلۇك كېسەللىكلەرنى بولۇپمۇ دىماققا چۈشكەن جاراھەت، قىچىشقاق، سىبلىس، ئېغىز يارىسى قاتارلىق كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ئۇنۇم قازانىپ، خەلق ئىچىدە نامى چىققان. ئۇ ئۆزىنىڭ داۋالاش تەجرىبىلىرىنى يەڭگە كېيىنى ھېسابلانغان كىچىك تۇرسۇن خېنىمغا ئۆگەتكەن (چوڭ تۇرسۇن خېنىمنىڭ ئېرى سوپى بەگ بىلەن كىچىك تۇرسۇن خېنىمنىڭ ئېرى ھاشىم ھاجى بىر تۇغقان). كىچىك تۇرسۇن خېنىم چوڭ تۇرسۇن خېنىمدىن ئۆگەنگەن كەسپىنى داۋاملاشتۇرۇپ تۇرلۇك يەل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ يۇرت، مەھەللىلەردىكىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن.

چوڭ تۇرسۇن خېنىم 1979 - يىلى 95 يېشىدا قازا قىلغان.

كىچىك تۇرسۇن خېنىم 1990 - يىلى 77 يېشىدا قازا قىلغان.

ئابدۇقادىر سۈلتان

كېرىيە ناھىيىسىدە «ئابدۇقادىر بوداق» نامى بىلەن نام قازانغان مەشھۇر سوۋېتلىك كېسەللىكلىرى دوختۇرى ئابدۇقادىر سۈلتان 1942 - يىلى 10 - ئايدا كېرىيە ناھىيىسىنىڭ جاي يېزىسىدا تۇغۇلغان بولۇپ، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا جەرراھلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن «بوداق» لەر جەمەتىنىڭ تۆتىنچى ئەۋلاد ۋارىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئەجداتلىرىدىن دادىسى سۈلتان ئاخۇن بوداق (1897 — 1955)، بوۋىسى رۇستەم ئاخۇن بوداق، ئۇلۇغ بوۋىسى تۇردىكام ۋە ئۇلارنىڭ ئەجداتلىرىمۇ سۇنۇق - چىقۇق كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ماھىرلىرىدىن ئىدى.

ئابدۇقادىر ئاخۇن كىچىك چاغلىرىدا مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپ ۋە يېڭىدىن ئېچىلغان پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇغاندىن كېيىن، دادىسى سۈلتان ئاخۇننىڭ بىۋاستە تەربىيىسى ئاستىدا چوڭ بولغان. بۇ جەريانداا ئۇ دادىسىنىڭ چىقۇق - سۇنۇقلارنى تېڭىش ياكى تېببىي مەشغۇلات تەجرىبىلىرىنى پۇختا ئىگەللىگەن. سۈلتان ئاكا شۆھرەتلىك تېۋىپ بولۇپلا قالماي، يەنە جاسارەتلىك يېتەكچى بولۇپ ئۇ ئوغلىغا ھەم ئاتا، ھەم ئۇستازلىق رولىنى ئۆتەپ كەلگەن. 1958 - يىلى سۈلتان ئاخۇن ئاكا ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئابدۇقادىر ئاخۇن دادىسىنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئىزچىل تۇرده كېسەل داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان ۋە ئەل ئىچىده شۆھرەت قازانغان. شۇنىڭ بىلەن 70 - يىللاردىن باشلاپ كېرىيە ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا كەلگەن سۇنۇق كېسەللىكلىرىنى داۋالاشقا تەكلىپ قىلىنىپ تۇرغان. 1980 - يىلىغا كەلگەندە رەسمىي ھالدا ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ سۆڭەك كېسەللىكلەر دوختۇرى

بولغان ھەمدە فلدىشىر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانى بېرىلگەن. بۇ جەمەتنىڭ يىراق تارىختىن باشلاپ قوللىنىپ كەلگەن قان ئېلىش، لوكۇقا قويۇش، ھىجامەت قويۇش، داغلاش، زۇلۇك قۇرتى قويۇش ۋە تۇرلۇك سۆكۈك، بوغۇملارنىڭ سۇنۇشى، پەي تارامۇشلارنىڭ تولغىنىپ كېتىشىنى داۋالاش ھەمدە بالىلارنى خەتنە قىلىش، ئۇلاردىكى چىقۇق ۋە يىقىلىش سەۋەبلىك كېلىپ چىققان تۇرلۇك چىقىپ كېتىش قاتارلىقلارغا قارىتا قوللانغان ئەنئەنىۋى داۋاسازلىق ئۇسۇللىرى ئۆزىنىڭ ئاددىلىقىغا قارىماي، پەۋقۇلئاددە ئۇنۇمدارلىقى بىلەن كىشىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. مەسىلەن، توخۇ تۇخۇمى، خام، ياغاچ تارشا، ياغاچ تاختاي، كاردون قەغىزى قاتارلىق ئاددىي تۇرمۇش بۇيۇملىرى ھەمدە ئوردان (قاتتۇرۇش، ئۇيۇپ قالغان قانىنى تارايتىش خۇسۇسىيىتى بار بىر خىل ئۆسۈملۈك)، چۇچۇكبۇيا يىلتىزى قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئاددىي ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ مۇرەككەپ سۇنۇق كېسەللىكلىرىنى تېڭىپ داۋالىغان بولسا، ھارارىتى يۇقىرىلاپ كەتكەن كېسەللەرگە قارىتا بىلەك تومۇرىدىن نەشتەر ئارقىلىق قان ئېلىپ داۋالىغان، باش ئاغرىقى، شەقىقە قاتارلىقلارغا بىمارنى ئۆز پوتىسى (بەلباغ) ئارقىلىق ئۆز گېلىنى بوغۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ، پىشانە ياكى چۇققا تەرەپلەردىكى كۆپۈپ چىققان تومۇرلاردىن قان ئېلىپ داۋالىغان. يىقىلىپ چۈشۈپ پىشانىسى چىقىپ كەتكەن بالىنىڭ چېچىنى پاكىز چۈشۈرۈپ باش تېرىسىنى پىشانە بويلاپ قورۇپ تىكىپ، تېڭىش ئارقىلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بالىنىڭ دوقا پىشانە بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغان. ئۇنىڭدىن باشقا تۇرلۇك كۆيدۈرگە كېسىلىنى داغلاپ داۋالىغان بولۇپ، بۇنىڭدا بۇغداي خېمىرى تەييارلاپ كۆيدۈرگە چىققان ئورۇنغا چاپلىغان ۋە كۆيدۈرگە ئۇدۇلىدىن تۆشۈك ئاچقان. ئۇنىڭدىن كېيىن سۆگەتنىڭ ھۆل چىۋىقىنى كۆيدۈرۈپ خېمىردا قالدۇرۇلغان

تۆشۈككە ئۈدۈللاپ پۈۋلەش ئارقىلىق كۆيدۈرگىنى داغلىغان، ئاخىرىدا توخۇ تۈخۈمىنى پىشۇرۇپ يارا ئۈستىگە باسسا ياريدىن شىغال سۈيۈقلۇقى ئاققان-دە، ئىششىق يېنىپ كېسەل ساقايغان ...

1994 - يىلى پېنسىيگە چىققان ئابدۇقادىر سۈلتان هازىرمۇ مۇشۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللانماقتا. ئائىلىسىدە يىراق ئەجداتلىرىدىن قالغان جەرراهلىق سايمانلىرىدىن نەشتەر، قاپ (ياغاچتىن ياسالغان)، هىجامەت سۆڭىكى، ئۈستىرا، قۇمۇش قىسقۇچ، قاپاق ... قاتارلىقلار ساقلىنىپ كەلمەكتە.

مەسئۇل مۇھەررىرى: يالقۇن ئابدۇسالام
مەسئۇل كوررېكتورى: ماھىنۇر تۇرسۇن

خوتەنده ئۇيغۇر ئاتاقلىق تېۋىپلار
تۇرغۇن ئەمەر
ئابدۇقادىر ئابدۇۋايىت

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى بۇلاقبېشى كوچىسى 66-قورۇ، پوچتا نومۇرى 830001)
شىنجاڭ چاڑىچىلىق باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
850×1168 مىللىمېتىر، 32 فورمات
باسما تاۋىقى: 9.875 قىستۇرما ۋاراقى: 8
2003 - يىل 6 - ئاي 1 - نەشرى، 1 - قېتىم بېسىلىشى
تىراژى: 3000 — 1

ISBN7 — 5372 — 3681 — X/R • 470
باھاسى: 18.00 يۇەن